

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ENCHIRIDION

Medicine

1549.

61

L82a

R

67
ENCHIRI-
dion Medicinæ, in
quo præcipua theo-
rica & practica iux-
ta classicorū autho-
rum dogmata dilu-
cidantur, multa que
triuiualium Medico-
rū notata. R

Alfonso Lucio Cæsaraugustano
Auctore.

Cæsaraugustana

1549.

V. Lopez

*H. Lepanto Zomey me
complutensis*

AD ADMC<sup>ic cō-
te</sup>

dum Illustrē ac per
inde Reuerendissimum Domi-
num dominū Ioannē González de Munebrega
Tirassonensem Antistitem, Alfonso Lupeius
Cureleanus Salutem & perpetuam felicitatem.

ATEOR, ME MVLTVM
dubitasse pater amplissime, an ti-
bi Domino tam dignissimo me-
ritissimoq; ego homo infimę for-
tis humilisque fortunę tuę domi-
nationi ignotus opelam hanc nuncuparē: quip-
pe ab hoc magnitudo & dignitas me deterre-
bat tua, quę quasi fulgore quodam mentis meę
aciem perfringebat. Contra tamen humanitas
& benignitas quam de te omnes prædicant, me
creperum & trepidantem impulit, vt posthabi-
ta formidine has meas vigilias tibi dedicarem.
Pugnabāt quippe inter se timor & amor. oppo-
nebat mihi timor, nō decet tam vile xenium
tanto domino offerre, præcipue virum nōdum
ab eo probatum, nec de eo adhuc meritum.

*1 ii
Hic dicitur quod*

Epistola nuncupatoria.

Abat tamen amor necessitati coniugatus, de
alium aliquem te decet querere, qui tuis lūcu-
brationibus indat alas: quippe si alieno favore
non sunt suffulta, per ima reptabunt, neq; ex la-
ribus audebunt prodire. Iterum atq; iterum vr-
gebat amor, confugiendum est ad tam dignissi-
mum Præsulem, qui ob suos integerrimos mo-
res singularemq; eruditionem non satisq; lauda-
tam benignitatem, te suum patrocinium implo-
rantem benigne suscipiet. Licet autē multa va-
cillanti animo suppeditabat timor, vicit tādē
qui totum me tuę dominationi mancipare im-
perat amor. Hic est, qui etiam non vocatos ad
bonorum cōuiuia facit accedere, vt in phedro
dicit Plato. Hunc si dominatio tua expendit,
quantūlibet pauxillum sit munus, dantem non
recusabit. nempe si ambigerem, te prudentia li-
teris clementiaq; esse decoratum, non mirum q̃
dubitarem, te ad munus nō ad animū respicere.
at omnibus fit palam, quod propter reconditis-
simam doctrinam viteq; sanctimoniam ad tantā
dignitatem scandisti, qua sane & maiori dignis-
simus es, cum talem agas pastorem. Tantā enim
tui gregis geris curam, quod tuę diocesis eccle-
sias, quod alij præsules per vicarios faciunt, tu
ipse nulli labori parcens, plus assumens q̃ tua se-

Epistola nuncupatoria.

nilis ætas exigebat, visitas. Sed ad quid hæc cō-
memoro, cum omnia electissimi præsulis in te
splendeāt munia? Ad diuerticulum igitur redeū-
do, si talis es, non est cur autumē, tuam domina-
tionem meum animum repudiaturam. ad hunc
potius q̄ ad donaria deum respicere, & ethnicis
fuit promulgatū, vt apud Alcibiadem dicit Pla-
to. Fretus igitur tuæ dominationis benignitate,
hoc opusculū tibi offerre sum ausus, quod tuo
clypeo munitum allatrantium non formidabit
morsus. Non enim me præterijt, non defuturos,
qui meos labores fugillare curent, (nam nemo
est, qui aliorum maledicentiam fugiat) ij tamē
à garrulitate forsan se arcebūt libri propugna-
torem aspectantes. quod si semper blaterant, vt
eorum indelebile vitium est, nō pili illos faciā,
si tuam dominationem meum laborem proba-
re compertum habeā: inde agnoscam, me viris
emunctę naris satisfacere. quod si eruditis medi-
cis in omnibus non satisfacio, impetrare veniā
mereor, cū & doctissimus quisq; facile labatur.
Velim tamē, vt qui alienos taxat labores, intra
suam cuticulam se cōtineret, & intus & in cute
se agnosceret. Sūt nēpe blateratores quidā sem-
per cornicātes, qui medicinam nec à limine salu-
tarūt, qui in maledicos sermones tātopere pro-

Epistola nuncupatoria.

rumpunt, qui lemina (vt aiunt) manu tenediaq;
securi aliorum opera percellunt. At si isti consi-
derarent, q̄ difficile est scopū attingere, facileq;
non attingentem notare, linguam suam compe-
scent: maxime quod tam indocti sunt, quod
nec attingētem scopū notare valent. Non abre-
Presul Reuerendissime in mediū hęc prompsi,
quia scio quosdā canentes ad myrthū, opusculū
philosophicū quod cōstruxi, taxare, eo q̄ erat
vernaculo sermone exaratum. alios sciui dixis-
se, multa illius libelli esse ab alijs iam literarum
memorię tradita. nec defuere, quos maior inua-
sit liuor, qui dixerūt Aristotelem in propositis
omnia quæ erāt in illo libello complexū fuisse.
alios, qui non erant tā sordido naso, vt etiā calū-
nia me prosequerentur, sciui propalasse, me ni-
mis libere aliorum errores notasse. Ad omnia
hęc respondere operępretiū iudico, (non enim
erit mihi multū operosum) vt forsā hęc ipsi le-
gentes tacendi occasionem arripiant. Sed ad di-
luendas obiectiones accedamus, quarum prima
est, quod vernaculo sermone scripsi. Sane si ipsi
non essent nasuti, aperte viderent, me maiorem
operam & solertiam nauasse, q̄ si latiali scripsis-
sem. & qui pirronijs rudibus nō fuerit imbecil-
lior, liquido cōspiciet, maiorem ingenij perspi-

Epistola nuncupatoria.

cacitatem optare illud scribēdi genus q̄ latiale, si humile est, quale est, quo ego possum vti. Secūda obiectio quos habeat nervos, cuilibet est perspicuum, cum me incusant, q̄ classicos auctores fuerim sectatus, quorū multa difficilia dicta in opusculo aperui, & falsas opiniones relegavi. Tertia obiectio iniquior est, q̄ refelli mereatur, cum si ipsi Galeni lectioni indulgissent, perspicue vidissent, q̄ vix in operibus Galeni est quid instituto illius operis cōcernens, quod ibi non sit enucleatum. mitto dicere, si ceterorum medicorum & philosophorum quæ habentur in pretio, multa decreta fuerint enarrata. Quarta obiectio Aristotele patrocinate sic exploditur, qui in hec̄ticis dixit, veritatem nunq̄ esse celandam, sed cuilibet amicitie preferendā, quod etiam in hoc Enchiridio seruabo. Taceāt igitur ij, qui vitio mihi vertunt, quæ laude sunt dignissima. sed propter obseruandam tuæ Reuerēdisimæ dominationis dignitatem, in hos mihi expresso inuehi nunc nō licet. Si eorū scripta viderem, forsan retaliarent. sed sambuca citius caloni aptabitur alto, q̄ illis scribendi genus quantumlibet humile: nisi scribendi genus quis vocat, cum nil aliud sit, q̄ alienis scriptis multas exple re mēbranas, nihilq̄ in lucē promere, nisi quod

Epistola nuncupatoria.

ab alijs est millies enarratum. Caterum mihi calumniantes medici non sic potuerunt effugere, quin aliquos quos inter medendū patrant errores, non manifestarem, quod satis compendarie feci. Si enim vt alij batologiā hic amassem, diffusius quas tetigi, difficultates percurrerem: solū tamen calamū admoui explicandis ijs, quæ alij non tractarunt, vel si eorum mentionē fecerūt, non integre, vel si integre, non iuxta classicorū placita. Dudum est enim Præsul præstantissime, quod prolixos cōmētarios in collectanea Auerrois construxi, vbi diffuse satis multa medicine tractavi more Arabes exponētium, quibus multum fui versatus. Considerans autem quantum præsens ætas hoc scribendi genus aborreat, mutavi votum, & intra paucos dies hoc quod tuæ dominationi offero, cōdidi opusculum. quo cū si tibi seruisse agnosco, maioribus deinceps operam nauabo, vt subinde tuæ dominationi more geram. Vale Præsul Reuerendissime, Tirassonēsis dicecesis decus, quæ quem sæpius optabat, meruit habere pastorem.

ELENCHVS

Rerum scitu dignarum quæ singulis Capitibus continentur, vbi explicantur nonnulla pro aliquorum notabilium propulsanda obscuritate.

¶ De dignitate Medicinæ.

MEDICINAM Cum quia corpori sanitatē præstat, tum etiam quia solet animę morbos resarcire, esse præstantissimam. folio. ij.

¶ Bonum medicū logicam & philosophiā atq; astronomiā & perspectiuā necnō geometriā & arithmeticā non esse ignoraturū. folio. iij.

¶ Medicinā nō esse inferiore iurisperitia. fo. iiii.

¶ In medicina partem non sibi vindicare fortunam. folio. v.

¶ Medicina scientia est. non obstat enim, quod multa quæ in medicina tractantur, tendant in opus: siquidem geometria nomine sciētię dignatur, licet demonstrationes geometricę architectorū operibus possint adaptari. fol. v.

¶ Neutram affectionem ex propria sententia

Elenchus rerum notabilium

à Galeno esse positam, licet contrarium docuerit Musa. folio. vij.

¶ Corpus sanabile subiectū esse medicinæ, quia medicus tendit in sanitatem tanq̃ in propriū obiectum. dic igitur, subiectum medicinę esse corpus sanabile, & eius obiectum sanitas, cōtra ea quæ ex dictis Senensis & Farnelij possunt elici. folio. ix. & x.

¶ Secundū Caput de elementis.

¶ Galenum noluisse caliditatem ignis esse substantiā, vt falso illi imponit Conciliator, hoc tamen non inficiatus est lactantius, qui secundo libro diuinarum institutionum, capi. decimo calorē vocat substantiam ignis. folio. x.

¶ Ignem elementū posse comburere, habereq; caliditatem in summo, siccitatem autem citra summum. Consideratione tamē est dignum, an Gale. primo libro de sanitate tuēda voluerit ignem esse summe siccum. folio. xj.

¶ Ignem elementū colore non dotari. fo. xj.

¶ Aerem esse calidę naturæ ex galeni & omniū stoycorum sententia. folio. xij.

¶ Aquā fūme infrigidare galenū dixisse. fo. xij.

¶ Diuinę prouidentię imperio ad vnum locum confluxisse aquas, vt aliqua portio terre esset discooperta pro hominum habitatiōe, vt ex

Huius libri.

ijs qua primo capi. genesis dicuntur, liquido
elucescit. folio. xiiij.

¶ Aliquem posse cōtendere, terram altius aqua
esse locatam. folio. xv. quod sic est intelligē
dum, q̄ superficies conuexa terre sit superior
vel altior superficie conuexa maris: quod thi
mon quaestione sexta primi metheororū mul
tis rationibus persuadere molitur. & qui hoc
tenuerit, asseuerare poterit, q̄ terra cui adia
cet mare, est tanq̄ profundissimus vallis, quē
montes ingentissimi circuūt: & hoc dicabit
esse aquas cōgregatas in vtre. sed cum ijs mil
le calūnationes obuiant, melius est amplexa
ri causam, quam ex genesi didicimus.

¶ Recte dixisse galenum qui cōtra aristotelem
professus est non quodlibet elementū imme
diate in quodlibet trāsmutari. folio. xv.

¶ Auicenam & stoycos docuisse elementa quo
ad formas substantiales manere in mixtis cō
trariumq; docuisse aristotelem, ex quo error
iacobi & farnelij sit palam. folio. xvj.

¶ Tertiū caput de tēperamētis.

¶ Auicenam noluisse in mutua aēione qualita
tum principum ipsas qualitates principes pe
rire, vt falso illi imponit farnelius. fo. xvij.

¶ Non inepte vocari temperamentum san -

Elenchus rerum notabilium

guineum & biliosum contra ea quæ farnelius
persuadere molitur. folio. xviiij.

¶ Expiatur gale. qui nonnunq̃ temperamētum
vocauit animam. folio. xviiij.

¶ Corpus temperatum non in omnibus actio-
nibus reliquis præstare contra quā pleriq; af-
seueranter docent. folio. xix.

¶ Corpus temperatum nō omnibus causis mor-
bum inducētibus magis aduersari cōtra mul-
torum sententiam. folio. xx.

¶ Adolescentū etatem reliquis perfectioris esse
temperamenti ex sententia galeni cōtra mul-
tos probatur. folio. xxj.

¶ Infantes reliquis aliarum etatum in actio-
nibus naturalibus præstare contra conciliato-
rem & multos alios. folio. xxj.

¶ Plus calidi innati pueros habere & calidita-
te vt caliditas est plus polere iuuenes. quod
sic intelligas, q̃ aduentitio calore plus abun-
dant iuuenes. quod galenus tertio de causis
pulsuum non semel edocet, neq; ijs reluctan-
tur, quæ dicit secūdo libro de temperamētis:
vbi dicit, pueros & iuuenes habere equalem
gradum caloris ad tactum. nam fatemur, q̃ vi-
dentur habere equalem gradum caloris, non
tamen est in iuuenibus tanta copia calidi na-

Huius libri.

tiui. aduētitiū tamen calor quo magis polēt,
pēsat quod ex innato calido est absumptum,
sicq; apparent ob similem caloris gradum ha
bere, nō tamen omnes. ijs enim qui sunt frigi
di & humidi, calorē augeri videtur. fo. xxij.

¶ Temperaturam calidam et humidam reliquis
in vite duratione nō antecellere. fo. xxiiij.

¶ Pituitę naturam ad morum cultum nil facere
ex galeni placitis probatur. folio. xxv.

¶ Non recte dicere eos qui melancholia natu
rali melancholicos esse ingeniosos prodi
derunt. folio. xxv.

¶ Sanitatem esse conseruandam per similia &
corrigendam per contraria ex galeni monu
mentis ostenditur contra recentiorum sen
tentiam.

¶ Quartū caput de humoribus.

¶ Sanguinem esse calidę & humidę temperatu
rę ex aristotelis & galeni sententia probatur
licet aliud voluisse Aristotelem aliqui con
tendant. folio. xxix.

¶ Recte aristotelem dixisse genituram esse frigi
dā maleq; à cōciliatore esse expositū. fo. xxx.

¶ Perperam vesalium reprehendisse galenū in
hoc quod professus est venas posse sanguinē
creare. folio. xxx.

Elenchus rerum notabilium

- ¶ Lapsum fuisse drusianum necnon hugonem
& cesarem optatum in explicanda substantia
sanguinis. folio. xxxj.
- ¶ Pituitam esse frigidiores atrabile ex galeni
dogmatibus contra multos neothericos ma-
nifestatur. folio. xxxij.
- ¶ Non esse alienum à ratione pituitam in vētri-
culo generari. folio. xxxij. ibi diximus q̃
à temperato calore gignitur melācholia, exē-
plificādo illud diximus quod si nō placet nō
me offendes si dixeris q̃ à frigiditate generat̃.
- ¶ Non semper vna eademq; tēporis intercape-
dine humores gigni cōtra farneliū. fo. xxxij.
- ¶ Perperam manardum increpasse auicena qui
ex admixtione pituitę tenuis cum bile adusta
dixit pituitam salsam creari. folio. xxxij.
- ¶ Bilem quę est in vesica fellea esse calidiorem
& magis tenuē ea quę est in venis ex gale. de
decretis cōtra multos explicatur. fo. xxxiiij.
- ¶ Bilem flauam in ventriculum non infigi con-
tra oppositum opinantes ex galeni sententia
ostenditur. folio. xxxiiij.
- ¶ Vomitus bilis porraceę non esse letalem.
folio. xxxiiij.
- ¶ Aliter creari bilem eruginosam apud galenū
q̃ apud auicenam. folio. xxxv. & .xxxvj.

Huius libri.

¶ Melancholicum succum appetentiam naturalem excitare contra ea quę leonhartus probare nititur. folio. xxxvj.

¶ Atram bilem ex sanguine creari ex galeni auctoritate contra farnelium probatur. nempe tertio libro de locis affectis dixit, in ipso met cerebro melācholicus humor genitus est, cū videlicet internus calor aut flauam bilem aut crassum atrumq; sanguinem superaffauit. eandem sententiam confirmauit sexto de morbis vulgaribus cōmētario sexto, & primo de differentijs febrium, & libro tertio de simpthomatum causis. folio. xxxvj.

¶ Ex pituita posse gigni bilem atram cōtra manardum ostēditur. folio. xxxvij. ibi videbis quandam rationem, quę intendit probare, qd humor siccus non potest esse pituita. disputatiue est posita, nam iam videmus, quod pituita falsa exsiccat.

¶ Humores quatuor specie differre contra conciliatorem & alios qui eiusdem sunt opinionis. folio. xxxvij.

¶ Ventriculum chilo nutriri asseruimus. nō inficiamur tamen, qd sanguine alatur: vt ex ijs quę dicuntur quarto de vsu partium, & tertio de facultatibus naturalibus liquido colli

Elenchus rerum notabilium

gitur. folio. xxxviii.

¶ Ventriculum non intendere coquere pro toto corpore ex galeni sententia cōtra auerroē probatur. folio. xxxviii.

¶ In ventriculo non reperiri appetitum cōmunem cōtra ea quæ gentilis edisserit. fo. xxxix.

¶ Caput quintū de mēbris.

¶ Animalium sanguineorum partes ex sanguine creari. folio. xxxix.

¶ Sanguine mēstruo fœtus nutriri contra multorum sententiam. folio. xl.

¶ Sanguinem menstruum sola quātitate esse noxium contra ea quæ plinius & Isidorus edisseruerunt quibus accessit farnelius. folio. xl.

¶ Tempore grauidationis sanguinem mēstruū nō aptū nutrire in venis vteri cōtineri. f. xli.

¶ Iecur & cor non esse mēbra spermatica quēadmodum multi autumant. folio. xlii.

¶ Adipem non esse frigide temperaturę vt auicenna asserere ausus est. folio. xlii. & xliii.

¶ Pinguedinem non à frigido sed à calido esse creatam à veritate non esse alienū licet cōtrarium docuerit galenus. folio. xliii.

¶ Propriissime & nō secūdario iecur et cerebrū esse mēbra principalia ex gale. decretis cōtra multos illū nō recte exponētes pbat. f. xliii.

Huius libri.

¶ Cor esse in medio pectoris ex Galeni doctrina contra quā Aristoteles & Cornelius docuerunt. folio. xliiij.

¶ Ventriculum cerebri postremū reliquis esse perfectiorē contra auicēnā ex galeni dogmatibus ostenditur. folio. xlv.

¶ In plexu retiformi vltimam formam non dari spiritui animali vt falso Gentilis autumauit. folio. xlvj.

¶ Caput sextū de facultatibus.

¶ Facultates tripartito ordine esse diuisas. folio. xlvj. circa autem ea quæ ibi tractantur, nota, q̄ diximus esse quatuor facultates seruientes nutrici facultati, quod est consonum ijs, quæ docet auicēna. cæterum si sic dicere non placet, dic esse quatuor facultates seruientes nutritioni. Facultas namq; quæ proprie dicitur nutrix, ea est, quæ assimilât. quod si hæc est ea sub alteratrice vel concoctrice cōplectitur, vt tertio libro de simpthomatum causis dicit galenus. secundum quod recte dicemus, reliquas tres facultates huic alteratrici seruire, & omnes quatuor seruire nutritioni: quia omnes diriguntur in opus nutritionis. hæc quæ diximus, videntur consentanea ijs, quæ dicit galenus quito de locis affectis. quip

Elenchus rerum notabilium

pe qui dicit, alteratrici facultati reliquas facultates naturales ministrare. cōsidera igitur, si hallucinatus fuerit Auicena & eius expositores.

- ¶ Facultatem attractricem & appetitiuam non differre. folio. xlvij.
- ¶ Non esse necessum ponere facultatem segregatricem. folio. xlviii.
- ¶ Per transuersas fibras non fieri attractionem id qđ auicena pręter veritatē asseruit. f. xlix.
- ¶ Ratione similitudinis substantię fieri attractionem contra quā auicena in galenum persuadere fuit ausus. folio. xlix. & l.
- ¶ Ratione identitatis substantię aliquando fieri attractionem. folio. l.
- ¶ Facultatem vitalem aliquando ab auctoribus dici naturalem. folio. lij.
- ¶ Non omnibus animalibus esse cōmunem facultatem vitalem contra quam Conciliator autumauit. folio. lij.
- ¶ Aliquando dici liberā facultatē vitālē. folio. lij.
- ¶ Causam ob quam solę arterię pulsant nō recte esse assignatam à Thoma de garuo & ab hugone. folio. lij.
- ¶ Vim pulificam non esse aliam à vitali contra ea quę farnelius dissertauit. folio. liij.

Huius libri.

- ¶ Priores vetriculos cerebri aliqua polere nobilitate ibiq; sensum communem residere contra manardi sententiam. folio. liiij.
- ¶ Galenum docuisse imaginatiuā cōplecti memoriam in eodemq; loco ambas facultates residere. fol. liiij. ibi diximus q; lesa posteriore parte cerebri omnes facultates animales leduntur, quod iuxta sentētiā aetij esse dictū debes itelligere & nō iuxta sentētiā auicene.
- ¶ Mortuo homine non perire memoriam intellectiuam vt historia diuitis epulonis testatur contra farnelium. folio. lv.
- ¶ Operationem sensuum exteriorū in exterioribus sensibus perfici contra quā manardus edocuit. folio. lvj.
- ¶ In radice lingue sensum gustus vigere. fo. lvj.

¶ SCITV DIGNA

Secundi Libri.

¶ Primū Caput de ratione victus.

- H**ippocratem nō docuisse omnes victus humidos febrietibus cōferre contra quā antoniū musa exposuit. folio. lviiij.
- ¶ Ptisana ex auena confecta vsum fuisse Alexandrum. folio. lviiij.

Elenchus rerum notabilium

- ¶ Beta & lente pro febrientium victu non frequenter esse vtendum. folio. lix.
- ¶ Lentem nunq̃ esse porrigendā pleuritide correptis eiusq; decoctum nō omnino eis esse inhibendum. folio. lix.
- ¶ In omnibus fructibus exiguum esse quod nutrit, non exiguum quod est inutile, ex galeni sententia. qui cum non excipiat lactucam, & buglosam, nō est, cur eas tātum vt arabes laudemus. quorum vnus auerroes scilicet dixit, omnia olera succum melācholicum gignere præter lactucam & buglosam. quod a galeno sane nō fuit acceptum. siquidem dixit tertio libro de locis affectis, ex oleribus brasicā solam gignere sanguinē melancholicū. fo. lx.
- ¶ Non omnino fructus esse denegandos febrientibus. folio. lx.
- ¶ Lutea ouorum non esse interdicenda febricitantibus contra quā conciliator & sabanaro la docuerunt. folio. lxj.
- ¶ Suillam carnem esse ponēdam in victuū genere contra antonium musam. folio. lxj.
- ¶ Perdices non esse difficilis coctionis contra quā vulgus medicorum opinatur. folio. lxij.
- ¶ Perdices nō esse frigidi temperamenti vt aui cena & auerroes autumarunt. folio. lxij.

Huius libri.

- ¶ Pullos valde nouellos febrientibus non esse exhibendos. folio. lxiiij.
- ¶ Ventriculum galinę ventriculum humanum nō roborare cōtra auicene sententiā. fo. lxiiij.
- ¶ Succum carniū extractum per distillationē nec illum qui ex carne semiaffa accipitur nō esse egris porrigendum contra quam medici vtuntur. folio. lxiiij.
- ¶ Muliebre lac non semper calidum vt māmīs excidit esse bibendum contra vulgariū medicorum sententiam. folio. lxx.
- ¶ Lac aluum non compescere sed citare contra leonharti opinionem. folio. lxx.
- ¶ Amigdalarum cremorem non tam frequēter febrientibus esse propinandum vt medici solent. folio. lxx.
- ¶ Cremorem nucum ponticarū nec obstructiōnes aperire nec ad refarciendam capitis imbecillitatem multum valere cōtra medicorum vulgus. folio. lxxij.
- ¶ Decoctū cinamomi & anisi febrem nō adaugere cōtra multorū sententiā. folio. lxxij.
- ¶ Aliquod vinum esse frigidi tēperamenti contra fuchsi sententiam. folio. lxxij.
- ¶ Vinum esse humidi temperamenti contra id quod manardus docuit. folio. lxxij.

Elenchus rerum notabilium

¶ Aquam esse potum delatium ex galeni sententia quod razes nō concessit. folio.lxix.

¶ Secundum Caput de concoctione & serapijs.

¶ Non tantum esse culpandum manardum qui dixit antiquos serapijs non fuisse vfos vt muſa contendit. folio.lxix.

¶ Non semper antiquos loco cibi & potus serapijs fuisse vfos vt perperam braſabolus dicit. folio.lxx.

¶ Non esse neceſſum viribus polere illū cui bis porriguntur ſerapia contra gentile. fol. lxx.

¶ Poſt cenā non esse propinanda ſerapia vt medicorum vulgus facit. folio.lxx.

¶ Parum esse fidendum in liquoribus stillatitijs, folio.lxxij.

¶ Non esse exhibēda ſerapia tepida nec semper calida vt multi ſolent. folio.lxxij.

¶ Non esse neceſſum aſſumptis ſerapijs dormire contra gentilis ſententiam. folio.lxxiij.

¶ Veram concoctionem ſolum fieri à genuino calore & non à ſerapijs. folio.lxxv.

¶ Vbi tenues ſunt humores non esse differendā euacuationē contra leonhartum. folio.lxxv.

¶ Maiorem copiam nunc esse ſerapiorum q̄ antiquitus, ſacharumq; ab antiquis non fuiſſe

Huius libri.

cognitū. folio. lxxv. quod si contendere vis, illud à veteribus non fuisse ignotum, fac vt libet. scias tamen velim, q̄ insinuat seneca octo gesima quarta epistola libro duodecimo, sua etate à romanis non fuisse cognitum. inquit enim, aiunt, inueniri apud Indos mel in arundinum folijs: quod aut ros illius cœli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. in ijs clare monstrat seneca, nostrum saccharum sua etate non esse cognitum. nam id quod dicit reperiri apud Indos, in folijs arundinis dicit reperiri, nō autem sic reperitur nostrum. & vtcūq; sit nullum tūc à romanis erat cognitum. hanc auctoritatem senecę eo libetius in medium prompsi, quia quod sciam, nemo illius fecit memoriam.

¶ Succum rosarū non esse calidę naturę vt mesue differtauit. folio. lxxv.

¶ Non deerrasse mesuem qui violam dixit esse narcoticum. folio. lxxvj.

¶ Aliter sumi vocabulum anodinum apud grecos q̄ apud arabes. folio. lxxvj.

¶ Serapium de endiuia non esse concinandum multis medicamentis adstringentibus quādo quidem ad humectādū exhibetur. fo. lxxvij.

¶ Asphaltus non est fantalus contra Manardi

Elenchus rerum notabilium

- opinionem. folio. lxxvij.
- ¶ Congruam esse miscellam serapij acetosi cū aqua ordeī cōtra auicene sentētiā. fo. lxxviii.
- ¶ Oxizacaram tuto posse ppinari humore calido ex capite fluēte cōtra sábanarolā. f. lxxix.
- ¶ Serapium de absintio ex succo confectū capiti facessere negotium. folio. lxxix.
- ¶ Serapium de menta quod cōmuniter paratur esse frigide nature. folio. lxxix.
- ¶ Grana mali punici contra Rabbi moysen sibiq; adherentem Mattheum ventriculo non officere. folio. lxxix.
- ¶ Serapiū de adiantho ventrē cōpescere cōtra ea quę ex dictis mesue eliciuntur. fo. lxxx.
- ¶ Non recte esse assignatam causam à gentili & ab antonio musa ob quam serapium de papauere conficiatur cum aqua pluuiā. fo. lxxx.
- ¶ Non esse alienum à mente galeni aquam pluuiam tarde putrescere. folio. lxxx. neq; hoc deuium est à ratione, cum quidpiā adstringēs habeat hęc aqua. experientia etiā contra hoc non reclamationem, cum aqua pluuiā quę in cisternis colligitur, imputris conseruatur multo tēporis spatio.
- ¶ Tertium caput de purgantibus medicamentis.

Huius libri.

- ¶ Cauendum esse medicamenta purgantia passim propinare contra quam medici vti solent. folio. lxxxj.
- ¶ Medicamenta aromatica esse admiscenda medicamentis purgantibus ex quo elicitur illos deerrare qui contendunt pulueres quos cordiales vocant non esse addēdos purgantibus potionibus. folio. lxxxij.
- ¶ A galeno forsan non probata fuissent multa medicamenta quę nūc sunt in vsu qualia sunt confectio de prunis & electuarium de succo rosarum. folio. lxxxij.
- ¶ Cassiam nigram retundere multorum medicamentorum malitiam ob quod bene consultum est eam purgantibus potionibus addere cōtra quendam hispanum. folio. lxxxij.
- ¶ Congruam esse miscellam ex cassia & rhabarbaro contra medicos aliquos. fo. lxxxij.
- ¶ Potiones aliquando esse porrigendas calidas aliquando frigidas. folio. lxxxij.
- ¶ Assumpto purgante medicamento illico esse absorbendam ptisanā contra medicorum vulgus qui purgatiōe incepta adhibēt insulsum ius. folio. lxxxv.
- ¶ Deerrare conciliatorem qui vsq; quo purgare desinat egrotans nō audet exhibere aquā

Elenchus rerum notabilium

ordei vel mellicratum. folio. lxxxv.

¶ Insulsum ius non prodesse ijs qui ebiberunt
portionem purgantem cōtra medicorum vul-
gus. folio. lxxxv.

¶ Die purgationis parca manu esse exhibendū
cibū contra quā medici faciunt. fo. lxxxvj.

¶ Medicamento epoto esse dormiendum nō ta-
men tantum quantū medici præcipiunt con-
tra Leonhartum & multorum medicorum
vsum. folio. lxxxvij.

¶ Non esse propinanda cathapotia ante cenam
nec paucō translato interuallo à cena vt me-
dici solent. folio. lxxxix.

¶ Aliquando cibus admiscuisse purgantia medi-
camenta priscos authores. ficulam enim quæ
polipodiū est cibus admixtam exhibebat Ga-
lenus. folio. xc.

¶ Humores multum exhuberātes licet non tur-
geant aliquando esse ante concoctionem eua-
cuandos contra brasabolum & leonhartum.
folio. xcij.

¶ Vbi febris adest non esse porrigenda serapia
multum calefacientia contra aliquorum ab-
surdam opinionem. folio. xcij.

¶ Medicos impudenter errare qui postquā ter
vel quater serapia exhibent non aduertentes

Huius libri.

- si humor est concoctus medicamen purgans
propinant. folio. xciiij.
- ¶ Grauitur medicos errare qui die quinto phar
macū subductiuū exhibere nō audēt. f. xciiij.
- ¶ Aloem esse interdicendam ijs qui intemperie
calida & sicca laborant. folio. xciiij.
- ¶ Præter rationem reprehendere manardū me
suem qui tempore frigido nocere aloem fuit
professus, antoniumq; musam male dicta me
sue excusasse. folio. xcv.
- ¶ Non lapsos fuisse auicenam & mesuem dicen
tes aloē referare venarū ani oscula. folio. xcvj.
- ¶ Aloem melli mixtā magis aluum deiicere cō
tra auicenam eiusq; expositorem gētilē fēde
lapsum fuisse. folio. xcvj.
- ¶ Rhabarbarum ab antiquis non fuisse cogni
tum. folio. xcvij.
- ¶ Turpiter errare mesuem qui rhabarbarū in
discriminatum propinat contusis & ab alto
deuolutis. folio. xcvij.
- ¶ Rhabarbarum non omnino esse interdicēdū
vterū gerentibus contra fuchsiū. folio. xcix.
- ¶ Rhabarbarum non concitare nauseas contra
gentilem. folio. xcix.
- ¶ Nonnunq̄ tutius exhiberi rhabarbarū graui
dis q̄ cassiam fistularem. folio. xcix.

Elenchus rerum notabilium

- ¶ Rhabarbarū non esse estate repudiādā. fol. c.
- ¶ Agaricum esse interdicendum gestantibus
vterum. folio. c.
- ¶ Scamonium in magna quantitate dari solitū
ab antiquis. fol. c.
- ¶ In descriptione catapotiorum cociorū nul-
lum esse errorem vt gentilis & mesue autu-
marunt. folio. c.
- ¶ Aloem retūdere vim scamonij. fol. c.
- ¶ Nōnunq̃ addi medicamenta subductiua non
tamen addi vim purgatoriam. fol. cj.
- ¶ Forſan vbi apud auicenam reperitur roſam
perſicam eſſe ſcribendū florē perſicū. fo. cij.
- ¶ Quartum Caput de vomitu.
- ¶ Antiquitus in maiori vſu fuiſſe medicamenta
vomitoria q̃ præſenti ſeculo. fol. cij.
- ¶ Vi medicamenti vomitorij quę ſunt in inteſti-
nis non poſſe vomitu vacuari Galenus dixit
qui à leonharto perperam fuit expoſitus. fo-
lio. cij. & .ciii.
- ¶ Natura gracilibus vtpote melancholicis inu-
tilem eſſe vomitum celſus dixit quem non re-
cte leonhartus explicuit. folio. ciii.
- ¶ Caput quintū de clyſteribus.
- ¶ Licet febre correptis deijciatur aluus adhibē-
das eſſe clyſteres lenitiuas. folio. cv.

Huius libri.

- ¶ Cum vires egri sunt imbecilles nō esse infundēda chyfmata cōtra medicorū vulgus. f. cv.
- ¶ Non esse frequentandum clysterium vsum in renum calculo affectis. folio. cv.
- ¶ Chyfmata acuta sepe licet exhibere acuta in festante febre. fol. cv.
- ¶ Congruētius exhiberi chyfma acutū in phrenitidis principio q̄ scamonium deuorari contra gentilem. fol. cvj.
- ¶ Chyfmata infrigidantia non esse tuta in ardētium febrium principio contra multos triuiales. folio. cvj.
- ¶ Chyfmata multum calfacientia nō temere esse adhibenda dolore colli vexatis. fol. cvij.
- ¶ Chyfmata nonnunquā nutrire contra fabanarolam. fol. cvij.
- ¶ Exterius apposita non posse nutrire contra conciliatorem. fol. cvij.
- ¶ Intestina habere facultatē concoctricem cōtra gentilem. fol. cvij.
- ¶ In intestinis creari stercus contra quā multi opinantur. fol. cvij.
- ¶ Non esse tutiores glandes subdititias in gerentibus vterum q̄ chyfmata contra mattheū gradi. folio. cvij.
- ¶ Caput sextū de venę sectione.

Elenchus rerum notabilium

- ¶ Si vires sunt imbecilles deiectionē mediocrē adhibere licere nō tamē venā secare. fo. cvii.
- ¶ Si purgatione & venę sectione eger eget à venę sectione esse auspicandum. fol. cvii.
- ¶ Tres scopos mittēdi sanguinis esse positos ab hippocrate quibus galenus addidit quartū illū scilicet qui ab ambiente sumit aere. fo. cix.
- ¶ Cum galenus dixit aere existente abunde calido venam nullatenus esse secandam intellexit de sanguinis missionibus effatu dignissimis. folio. cx.
- ¶ Cum galenus protinus cohibuit pueros à sanguinis missiōe forsan intellexit de sanguinis missionibus copiosissimis. folio. cx.
- ¶ Grauiterrare medicos qui dicunt galenum nō interdixisse pueris scarificatiōibus. f. cxj.
- ¶ Cornelium celsum docuisse nō esse abstinēdos pueros à sanguinis detractiōe. fol. cxij.
- ¶ Noluisse hippocratem detractiōem sanguinis in grauidis semper facere abortum cōtra leonhartum. folio. cxiiij.
- ¶ In principio morbi abundantius sanguinem extrahere licere. fol. cxiiij.
- ¶ Sanguinem insigniter ad alterius naturā mutatum non esse detrahendum contra eos qui nunq̃ sanguinis missionem laudant nisi cum

Huius libri.

sanguis infectissimus extrahitur. fol. cxiiij.

¶ Coitus luminarium ratione non esse abstinendum à sanguinis missione. fol. cxv.

¶ Aristotelem voluisse caniculam aerem alterare contra conciliatorē & brasabolū. fo. cxv.

¶ Præter scopos ab auctoribus assignatos esse consideranda pro sanguinis missione. fo. cxvj.

¶ Ante postmeridianum tempus esse venam secandam. fol. cxvj.

¶ Prius esse chysma exhibendum q̄ vena tundatur. fol. cxvij.

¶ Errare conciliatorem qui in pleuritide venā mediam esse secandā docuit. fol. cxix.

¶ De venę dextrę quę est inter anularem digitum & auricularem sectione galenum nunq̄ fecisse memoriam. fol. cxx.

¶ De saluatela sinistra ex propria sententia nō locutum fuisse galenum. fol. cxx.

¶ Antiquitus non fuisse consuetudinem secare venam quę est inter anularem digitū & paruum sed eam quę inter anularem digitum & medium interiacet. fol. cxx.

¶ In febribus diuturnis magnam opem præstare venarum quas saluatelas vocant scissionem cuius rei causa aperitur. fol. cxxj.

¶ Sectionem venę cubiti non esse repudiandam

Elenchus rerum notabilium
in multis qui mensium suppressione labo-
rant. folio. cxxij.

¶ Caput vltimū de epithematibus.

¶ Sepe auctores malagmata vocare epithema-
ta. folio. cxxij.

¶ Non recte interpretatum fuisse auicenam ga-
lenum decima tertia tertij. fol. cxxij.

¶ Non solum sinistrę parti thoracis esse admo-
uenda epithemata contra medicorum vsum.
folio. cxxij.

¶ Epithemata multum adstringentia non esse
admouenda pectori contra triuialium medi-
corum consuetudinem. fol. cxxij.

¶ Ante vacuationem non esse admouenda rela-
xantia medicamenta. fol. cxxij.

¶ Grauius errare medicos qui ad conciliandā
appetentiam semper vtuntur medicamentis
stipticis. fol. cxxvj.

¶ Pueriliter errare medicos qui exanthemati-
bus vexatos induūt pānos purpureos. f. cxxvj.

¶ TERTIVS LIBER.

De rebus quę sunt præter naturam.

Genera lapsuū eadē esse cū ijs quę virtutē
perficiunt dixisse galenū qui nō recte fuit
a multis expositus. folio. cxxvj.

Huius libri.

¶ Non esse tot species egritudinis quot sunt species sanitatis contra eos qui quaestiones ventillant. fol. cxxvij.

¶ Morbos tripartita esse diuisos in morbos quę ad temperamentum attinent & in morbos cōpositionis & in morbum vnitatis. fo. cxxviii.

Circa hoc nota, q̄ recepta & cōmunis sententia est, q̄ mala intemperatura sit morbus. cui sententię nō vult accedere hieremias brachelius, quippe qui cōmentarijs primi libri artis medicinalis dicit, intemperatura non est morbus, sed dispositio quę malam intemperaturā sequitur. sed contra brachelium in multis locis est gale. libro enim de simpthomatū differentijs dicit, omnem intemperiem esse morbum. idem dicit libro de differentijs morborum, & alijs partibus fere innumeris.

¶ Non negasse galenum dispositionē pręter naturā quę sit esse morbum. fol. cxxviii.

¶ Pręter morbos acutos nominatim p̄strictos ab antiquis alios fuisse positos a gal. f. cxxix.

¶ Febrem intermittentem non esse morbū acutum. folio. cxxix.

¶ Alios esse morbos hereditarios quā quos aui cena secunda primi perstrinxit, contra mattheum. fol. cxxix.

Elenchus rerum notabilium

- ¶ Errare mattheum qui dicit in mēbro affectio per cōsensum necessario esse lēSIONē. f. cxxxj.
- ¶ Cause contentiue memoriam fecisse Galenum. folio. cxxxj.

¶ Secundum Caput de febribus.

- ¶ Alium humorem nō putrefactum à sanguine posse gignere febrem. folio. cxxxiiij.
- ¶ Errasse alexandrum tralianum qui dixit febrem quartanam suboriri ex humore nō putrefacto. folio. cxxxiiij.
- ¶ Inter febrem ardentem & tertianam continuam non posuisse differentiam Galenum vt Auicena. folio. cxxxv.
- ¶ Turpiter errasse cesarem optatum qui dixit causum ex sanguine putrido solum oriri. folio. cxxxv.
- ¶ A frigiditate non oriri putredinē contra optatum. folio. cxxxv.
- ¶ Diebus imparibus febres ardentes esse fortiores contra fuchsum. folio. cxxxvj.
- ¶ Causum.
- ¶ Ex causo laborante esse sanguinem detrahendum contra conciliatorem. f. cxxxvj.
- ¶ Errare ioannem manardum qui humore producentem tertianam intermittentem dicit es

Huius libri.

- se turgentem. folio. cxxxvij.
¶ In primo insultu accessionis paruos esse pul-
sus tertianarum. folio. cxxxvij.
¶ Minores esse pulsus quotidianarum q̄ quarta-
narum cōtra arabes exponentes. fo. cxxxvij.
¶ Tertianam intermittentem iudicari contra
gentilem. folio. cxxxvij.

Quartana.

- ¶ Quartanam eundem hominem bis posse in-
uadere. folio. cxxxvij.
¶ Molliter in principio esse tractandos quarta-
na laborantes contra vulgares. fol. cxxxix.
¶ In principio quartanę interdicēdum esse bal-
neum contra aristotelem. fol. cxxxix.
¶ Humore quartanę concocto remittuntur ri-
gores contra gentilem. folio. cxi.

Febris è pituita.

- ¶ Cum multa pituita est in ventriculo non ef-
se exhibendos pastilos de absintio contra tri-
uiales. folio. cxi.

Pestis.

- ¶ Pestem sepe inuadere citra febrē contra mul-
torum sententiam. folio. cxlj.
¶ Non ex sola aeris infectione oriri pestem cō-
tra quā multi astruunt. folio. cxlj.
¶ Pillulas ruphi nō cum croco sed cum ammo

Elenchus rerū notabilium

- niaco esse conficiendas. folio. cxlij.
- ¶ In febre pestilenti non esse denegandam purgationem quæ fit per aluum cōtra fuchsium. folio. cxlij.
- ¶ Theriacam non esse pueris exhibendam contra medicorum vulgus. folio. cxliij.
- ¶ Præter rationem fuchsium reprehēdere gentilem in hoc quod dicit gentilem voluisse nō esse imponendam theriacam bubonibus pestilentibus. folio. cxliij.

Hectica.

- ¶ Hecticam posse incipere non præcedente febre contra multos disputantes. fol. cxliij.
- ¶ Non semper maiorem calorem esse in hecticis quàm in putridis contra oppositum disferantes. folio. cxlv.
- ¶ Aquam non esse agonistice præbendam febre hectica correptis. folio. cxlv.
- ¶ Hecticos & eos gubernantes multum delinquere in ratione victus. folio. cxlv.
- ¶ Grauiterrare medicos q̄ medicamenta cordialia ex medicamentis multum adstringentibus cōcinata sine delectu omnibus hectica febre correptis porrigunt. folio. cxlv.

¶ Tertium Caput.

Dolor capitis.

Huius libri.

¶ Platonem voluisse ex necessitate naturam genuisse caput parum carnosum ut sensum haberet magis acutum quod ab aristotele non probatur. folio.cxlvi.

¶ Inequalem intemperiem posse efficere dolorem ex mente galeni. folio.cxlvi.

¶ Dictitasse galenum cerebrum non esse sensus expers. folio.cxlvij.

¶ Ex pillulis de hiera esse demendum vel minuendum crocum cum porriguntur promedendo capitis dolore. fol.cxlvij.

¶ Cauterium non esse repudiandum in aliquibus capitis inueteratis affectibus. fol.cxlvij.

Vertigo.

¶ Nullum esse discrimen inter vertiginem & scotomiam. folio.cxlvij.

¶ Non aceruatim esse detrahendum sanguinem in ijs qui vertigine occupantur. fol.cxlvij.

Phrenitis.

¶ Defensabile esse auctores noluisse inflammationem cerebri esse phrenitidem sed solum velaminum. folio.cxlx.

¶ In phrenitide esse venam secandam. folio.cxlx.

¶ Aquam gelidam non esse exhibendam phreniticis. folio.cl.

Elenchus rerum notabilium

Apoplexia.

- ¶ In apoplexia curationē non esse differendam contra haliabatem. folio. cl.
- ¶ Ob id quia tertius dies est primus dies criticus aliquos auctores monuisse quod vsq; trāseant tres dies non sepeliatur qui ex apoplexia subcubuit. folio. clj. sed nec ratio ibi posita integre mihi satisfacit, cū cōputatio dierum criticorum à principio egritudinis sit sumenda. & si hoc consideras, videbis paucis esse facienda, quę de motu omnium humorum dixit conciliator, cum etiam moueri habeāt, anteq̃ apopleticus efflasse animam iudicatur.
- ¶ Ab humoribus calidis non proficisci apoplexiam dixisse galenum vnde claret antonium musam fuisse deceptum. folio. clj.
- ¶ In apoplexia magis affici corpus cerebri q̃ vētres contra ea quę gentilis docuit. fol. clj.

Carum.

- ¶ Humiditatē esse potiolem causam somni naturalis. folio. clj.
- ¶ Aloem de per se non ciere somnū congrueq; propinari cathapotia de hiera caro correptis contra quā aliqui docent. fol. clj.
- ¶ Fatuis magis cōtingere in somnijs futura pręuidere sapientes autem solertiores esse som-

Huius libri.

niorum coniectiores. folio. cliiij.

Epilepsiam.

¶ Epilepsiam à platone vocari morbum sacrū
quod à galeno non probatur. fol. cliiij.

¶ Aperitur causa ob quam sit consuetudo ster-
nutantes salutare. folio. cliiij.

¶ Ex crure potest ascēdi vapor morbum comi-
tialē gignens. folio. clv.

Melancholia.

¶ Lapide armenio recte purgari melancholia
correpti. folio. clv.

¶ Aloē purgare atrā bilem cōtra gētilē. fo. clvj.

Paralīsis.

¶ Sulphurulenta balnea esse interdicenda reso-
lutione neruorum correptis contra multos
practicos. folio. clvj.

Conuulsio.

¶ Duplicem solū esse conuulsionis causam tam
eius quę est primogenium malum q̄ eius quę
est per consensum contra fuchsum. fo. clvij.

¶ Non esse taxandos eos qui dicunt conuulsio-
ne detentis esse porrigenda medicamēta tam
calorifica quod aliquando inducant febrem
contra musam. folio. clvij.

¶ Distētionē laborātes multotiēs curari aque
frigide larga perfusiōe cōtra paulū. fo. clvij.

Elenchus rerum notabilium

- ¶ Parum iuuare oleum conuulsione apprehensus. folio. clviii.

Optalmia.

- ¶ Neruum opticum vere esse concavum cōtra gentilem. folio. clix.
¶ Sinistrum oculum non melius videre dextro contra manardum. folio. clx.
¶ Pompholigē lotam esse mordacitatis experitem contra gentile. folio. clx.
¶ Sarcocolam non esse argimone contra gentilem. folio. clxj.
¶ Platonem voluisse astra nil mali operari. folio. clxj.

Dolor auris.

- ¶ Dolore auris vexatis nullum pharmacum est infundendum. folio. clxj.
¶ Pulsationem quę dicitur auditus in sede icoris desinere voluisse platonē. fol. clxij.

Dolor dentium.

- ¶ Aperitur causa ob quam infantes nascantur edentuli. folio. clxij.

Sanguinis profluuium.

- ¶ In peripneumonia non iuuare sanguinis profluuium ex galeni sentētia cuius contrarium docuit actius. folio. clxij.
¶ Turpiter errare medicos qui anteq̃ fiat auer-

Huius libri.

sio medicamēta multum frigida & adstringētia frōti admouēt in sanguinis pfluuio. clxiiij.

¶ Mētā compescere sanguinis fluorem cuius contrarium disseruit aetius. fol. clxiiij.

Angina.

¶ Non esse subscribēdum alexandro qui intra initia anginę venas quę sunt sub lingua secare iubet. folio. clxiiij.

¶ Parce esse detrahendum sanguinem in angina. folio. clxiiij.

¶ Hirundines & non earum retrimenta laudasse galenū ijs q̄ angina sunt correpti. fo. clxiiij.

Tussis.

¶ Fēde lapsū esse matthēum qui dixit galenū voluisse tussim esse pāSIONem pectoris & nō pulmonis. fol. clxv. Asthma.

¶ Asthmate laborans supinus q̄ diutissime in ore teneat medicamenta non vt Matthēus monet. folio. clxv.

¶ Medicamenta asthmaticis opitulantiā esse in cisura citra vehemētē calefactionē. fo. clxvj.

¶ Vinum esse porrigendum asthmaticis non tamen sit vinosum caput tentans ne distillationem capitis gignat vel augeat. folio. clxvj.

Pleuritis.

¶ Alexandrum voluisse legitimam pleuritidem

Elenchus rerum notabilium

nōnunq̃ non comitari febrē. fol. clxvij.

¶ Calfactorijs voluisse expugnare pleuritidem galenum. folio. clxvij.

¶ Errasse manardum in assignāda causa ob quā ex parte affecta detraxerit sanguinem in pleuritide galenus. folio. clxviii.

¶ Andreā vesalium libro de humani corporis fabrica & leonhartum in cōmentarijs de venę sectione voluisse nō semper latere sinistro patiente ex cubito sinistro esse hauriendum sanguinem. folio. clxix.

¶ Sepe licere pleuritide correptis exhibere pharmaca potentius soluentia q̃ cassiam & rhabarbarum. folio. clxx.

Peripneumonia.

¶ Dubium fuisse galenū an ex bile possit obori ri peripneumonia. folio. clxxj.

¶ Non definisse galenum an pulmo sit sensus expers. folio. clxxj.

Sanguis reiectatio.

¶ Sanguinis reiectatione laborantibus exhibēda esse medicamenta adstringentia mixta medicamētis calidis & tenuibus contra medicorum deprauatum vsum. folio. clxxij.

¶ Ante auersionem non esse admouenda pectori eius qui sanguinis reiectatione laborat me

Huius libri.

dicamenta adstringentia contra quā medici
faciunt. folio. clxxij.

Cordis palpitatio.

¶ Decerrasse conciliatorem qui dixit haliabatē
voluisse pulsū sinistrę manus esse maio-
rem. folio. clxxij.

¶ Aristotelem non negasse cor posse pati inflā-
mationem. folio. clxxiiij.

¶ Inflāmationem pāniculi cordis non esse leta-
lem contra mattheum. folio. clxxiiij.

¶ Omne aromaticum cognitum à gale. esse cali-
dum quod dico propter santalos non tamen
omne bene olens esse aromaticū. fo. clxxiiij.

¶ Aurum cor roborare contra antonium mu-
sam. folio. clxxv. quod frigidi est tempera-
menti, vt gale. ix. metho. qui etiam dicit fer-
rum esse frigidū. ex quo elicitur deerrare cō-
cilia. qui prima sectiōe proble. dicit, auctores
non insinuasle cuius temperature sit ferrum,
credere tamen esse calide nature.

¶ Errare medicos & seplasearios in describen-
dis medicamentis cordialibus solum ex phar-
macis adstringentibus. folio. clxxv.

¶ Grauius errare manardum qui ratione simi-
litudinis coloris posse fieri attractionem dis-
seruit. folio. clxxvj.

Elenchus rerum notabilium

¶ Non omnia medicamēta cordialia esse theri-
calia contra dinū & gentilē. folio. clxxvj.

¶ Medicamēta quę ad distributionē vehemētē
faciūt nō sunt exhibēda post cibū, f. clxxvij.

Dolor ventriculi.

¶ Inflammatione ventriculi incipiente non es-
se porrigenda quę aluum subducant contra
razem & auicenam. fol. clxxvij.

¶ Abscessum ventriculi qui se aperit sub peri-
toneum esse peiorem contra aliquos practi-
cos. folio. clxxvij.

Cibi fastidium.

¶ Crocum nō tantopere appetentię repugnare
vt auicena autumauit. fol. clxxvij.

Singultus.

¶ Viam potus esse magnā arteriam dixisse pla-
tonē cui forsan cōsonat illud Aristotelis sci-
licet singultū pulmonis esse affectū, f. clxxvij.

De iecoris obstructione.

¶ In iecore pauce sunt venę contra auerroem.
folio. clxxvij.

¶ Ante vacuationem decocta multum aperien-
tia non esse exhibēda obstructione iocinoris
occupatis. folio. clxxix.

¶ Limaces parū prodesse in iecoris obstructio-
ne cōtra matthęum quę cum melancholicū

Huius libri.

succum gignant nescio quare tanti eas faciūt
pro hēdicorum victu. folio. clxxix.

¶ Lupinum hepar non esse multum laudatum à
gale. pro obstructo iocinore sanando cōtra-
rium tamen vulgus autumat. folio. clxxx.

¶ Non in qualibet iocinoris inueterata obstru-
ctione sanguinem esse mittēdum contra mat-
thēum. folio. clxxx.

Hidrops.

¶ Ascitem esse peiorem timpanitē ex Galeni
dogmatibus contra illud quod fuchsius per-
suadere mollitur. folio. clxxxj. cōtinetur au-
tem humor ascitem producens inter perito-
neum & partes sibi subiacentes, vt gale. quin-
to de locis differtauit, non inter abdomē &
peritoneum vt multi docent.

Obstructio lienis.

¶ Lotium humanum non prodesse ijs qui ob-
structione lienis laborant cōtra medicorum
vulgus. folio. clxxxj.

Dolor intestinorum.

¶ In aliqua intestina brutorū extēdi omentum
contra iacobum. folio. clxxxij.

¶ Omnē dolorē qui est in qualibet parte vētris
pperā à multis dici colicū non enim cū dolor
est in ilijs vel in hipogastrio vel vt magis cō

Elenchus rerum notabilium
plectar i epigastro est colicus dolor. clxxxij.

Ventris profluuium.

¶ Voluolum esse periculosiorem dolore colico. folio. clxxxij.

¶ Non temere esse adhibenda medicamēta multum adstringentia profluuiio ventris incipiente. folio. clxxxij.

¶ Non temere esse porrigēda medicamēta purgantia in ventris fluore. fol. clxxxij.

¶ Rhabarbarū nō esse assandū pro medella eorum qui diarrhea corripitiur. fo. clxxxij.

¶ Nardum non ciere ventris fluorem contra mattheum. fol. clxxxij.

¶ Non penitus esse abstinēdos disenteria occupatos a ventris cum pharmaco purgatione. folio. clxxxij.

¶ Pinguedinē hircinā nō perinde prodesse disenteria correptis vt caprinā. fo. clxxxv.

Calculus renum.

¶ Vesicā nō habere vim attrahēdi vrinā ex sententia galeni, vt ex sexto de locis liquido penditur. in tertio tamē de facultatibus naturalibus visus est insinuasse, vesicā vrinā trahere, cum dicit idē & vesicę faciūt, vbi quoduis eorū quę attraxerit, vel multitudine distēdēs vel qualitate mordēs reddit molestū. clxxxv.

Huius libri.

¶ A calore modico solēt calculi creari. clxxxv.

¶ In renum cavitare calculos generari contra zoar & multos practicos. fol. clxxxvj.

¶ Post victū assumptū nō minui dolores ex calculo obortos contra auicēnā. fol. clxxxvj.

¶ Cathartica multū calfaciētia qualia sunt litō tripō & antidotō emagogū interdicenda esse calculo vexatis cōtra multos arabes. clxxxvij

Vermes.

¶ Argentū viuū inhibendum esse pueris contra antonium musam & deprauatum medicorū vsum. folio. clxxxvij.

Stangulatus vteri.

¶ Aliquādo ob semē cohibitū solū, aliquando etiam & ob retenta menstrua proficisci vteri strangulatum dixisse gale. fol. clxxxvij.

¶ Vinum nō penitus esse inhibendū ijs qui vteri strangulatu torquentur. folio. cxc.

¶ Vterum neruosum esse ex quadam similitudine ex galeni decreto non obstantibus in contrarium adductis. folio. cxc.

¶ Ex hippocrate & arist. vterum mulieris solū duos sinus habere contra mundinum & alios suę factionis. folio. cxc.

¶ Licet maior medicorum pars doceat septimū & nonum mensem partus naturalis esse depu

Elenchus rerum notabilium

tatos terminos. ex platone septimum & decimum mensem naturalis partus esse terminos veridicos. folio. cxc.

¶ Ex auicena dolorem articulare à praua intemperie posse gigni. folio. cxc.

Dolor artuum.

¶ Sectionē venarū quę sunt in auribus parum pdesse in coxendicū dolore cōtra deprauatā medicorum consuetudinem. folio. cxcj.

Elephantia.

¶ Forſan dixiſſe hippocratē eunuchos elephātiaſi nō tentari & non podagra. fol. cxcj.

¶ Haliabatem more græcorū morbum elephātiaſim dictum accepiſſe. fol. cxcj.

¶ Deerrare azarabium & ſibi addictos qui voluerunt quolibet tempore menſtrūę purgationis poſſe fieri conceptum. fo. cxcij.

¶ Peroratio.

¶ Mortaliū vitam calamitatibus & erūnis eſſe implicitam vt non temere mortis nomen fortiri mereatur ex platonis ſententia. cuius decretorum floſculi per me contexti deo meis ſubſcribente votis, prope diem in lucē prodibunt.

¶ FINIS.

PRIMVS

LIBER IN QVO DE REBVS

*Quas naturales uocant tractatur, cuius primum Caput est de Medicinæ dignitate
& eius subiecto,*

TSI NON ME LATET,
q̄ imbecilles & pusillæ sint mei
ingenij vires ad prædicandâ hu
ius facultatis dignitatem & præ
stâtiam. Ne tamen videar ingra
titudinis labe infici, de eius laudibus nonnulla
in medium promam. Nempe si magistris pro
pter sciētiam quam ab eis accepimus, æqualem
gratiam rependere nō possumus, consentaneū
est q̄ ipsi scientiæ, cui inuigilauimus, tantum de
beamus q̄ tenemur eam laudibus & encomijs
semper celebrare. Præcipue si talis est qualis est
Medicina, cuius tanta est excellentia antiquitas
& authoritas, q̄ timeo me cum illam laudare in
tendo conspurcare. Verum enimvero licet ipse
velim sui honoris nō possem quicq̄ detrachere,
quippe tam munita est q̄ nec qui Timoniano
dente eam incessere cupiunt contumeliam sibi
possunt inurere, nedum ij qui neruis & vngui-

Enchiridion medicinæ

bus totis eam tutari conantur. q̄ si medicinam dedecorari quis cenſet, cum pro ſua dignitate nō laudatur, inculcandi ſunt omnes, qui hucusq; eius laudes prædicare ſunt aggreſſi, quippe qui nec earum milleſimam partem attigerunt. ſed tantum abeſt q̄ ij ſint taxandi, q̄ elogio quolibet ſunt digni, quippe pro ſui ingenij virilitate veritatem præconant quæ platone teſte quinto dialogo de legum latione eſt omnium bonorū dux. ceterum quis ibit inſitias q̄ ij qui medicinæ ignari eam laudāt, q̄ ſi eius arcana introſpexiſſent q̄ non ſupprimerent multa, quæ eam plane decorant & honeſtant. Obſerua igitur quæ illi tanq̄ oratores celebres facunde dicunt, audi iam quæ ego medicinæ alumnus, ornatu ſermonis expers tibi propalo. at qui ſenſum magis q̄ verborum elegantiam perpendere licet, vt primo dialogo de lege Plato monuit. Porro vide te quanti hæc celeberrima facultas eſt extimanda, quæ ſanitatem præſtat roborat & tuetur, aduerſamq; valetudinem proſtigat, atq; ſanitas bonorum humanorum primum eſt vt primo dialogo de lege Plato diſſeruit. Qui enim graui detinetur morbo, optat potius vitam in mortem commutare, q̄ calamitoſam tedioſamq; ducere vitam: medicinæ etiam muneris eſt, reliqua hu-

mana bona augere & confirmare. Est enim secundum bonum vt ibidem dicit Plato, forma.

tertium, vires. quartum, diuitie. Quis autem inficiabitur q̃ medicinae beneficio creetur forma & custodiatur? eius etiam opera roborantur vires & gignuntur? quippe ex optima corporis valetudine hæc emanant, quam à medico produci & conseruari, nemini non fuit concessum. atq̃ aucupandis diuitijs quæ quartum bonum sunt, hæc facultas ^{frugilissima} est, nempe homines qui prospera valitudine viribus coniuncta potiuntur impigre nauigant ad phasim, curruntq̃ ad extremos Indos, fugientes vt ait Poeta pauperiem, quam fugere non posset qui morbo & virium imbecillitate esset præpeditus. mitto dicere si facile vt fama autumat hanc exercentes facultatem, fiant dites. nam sæpe solet vt ditescant minus, qui medicine maiorē operam nauarunt: aut quia magis curant literas adipisci, q̃ captare auram popularem, qua ditantur homines, vel quia incertum vulgus solet sectari peiora. Non enim ij sunt præstantiores medici, quos vulgus recepit, vt enim prouerbio dicitur sunt asini apud cumanos. Ceterum si omnia humana bona hæc insignis facultas largitur, tutatur, & confirmat, nescio quis nostro encomio calculum albū

Enchiridion medicinæ

nō addet, quippe solis diuitijs acquirendis, quæ
vltimum ex bonis quæ parit sunt, homines tan-
topere anhelant & inhiant, q̃ diuitem non ces-
sant vocare felicem. Pauca tamē diximus si ijs
quæ iam promo aurium operam accomodatis,
nempe & bona animæ hæc facultas promittit,
& præstat, mores enim animæ corporis tempe-
raturas sequitur, vt vno integro libro Galenus
probauit. Eatenus igitur mores poterit corrige-
re mulcere & moderare, quatenus tēperaturas
valet immutare & refarcire. Enimuero si quis
ob scandescentem bilem, præcipitis est consilij
facileq; furore percipitur, medicinæ præsidijs
poterit bilis attemperari vel vacuari, vnde tran-
quillior reddetur. Si etiam ob atrabilarium hu-
morem quis magna auaritia præmitur, medici-
næ beneficio in liberalitatē quæ virtus optima
est propensus fiet, q̃ si ob eundem humorem
erat distemperatus, eo vacuato temperatus red-
detur, & vt in summa multa complectar, potis-
est hæc facultas facere homines prudentes, ius-
tos, magnanimos, & qualibet morali virtute
donatos, prauam temperaturā scilicet corrigen-
do, infectosq; succos attemperando, vel educen-
do, optimisq; humoribus corpus reficiendo.
Hæc etiam facultas insignis viam monstrat qua

in

q̃
simi
vires

redi
ne
est
ma

locorum differētia noscatur, quę vt ab Hippocrate habemus, & Plato quinto de legibus testatur, magna est ad ferēdos meliores peioresq; homines, altius omnia hęc rimare, & videbis q; non solum huius seculi delitias homini medicina prębet, sed fert illi suppetias vt cœlestibus fruatur. Corrigendo enim prauum habitū prauosq; extirpando humores, moresq; consequenter, procliuitatem ad vitia depellit, taliterq; animam informat, vt tota velit suum intuitum in deum figere, quid multa? multos qui in aula cœlesti resident, infernus forsan deuorasset, si illis hęc facultas non subuenisset. Nempe inuadit multos morbi attoniti, vel commitialis grauissima accessio sermonem adimens: huius tamen facultatis ope restituuntur, pandent peccata, reconciliantur deo, cui forsan erant inimicissimi: multi etiam frenitide vel mania apprehenduntur, quibus iudicium caligat, & forte mille criminibus irretiti, in hos morbos inciderunt, at qui medicinę auxilio releuantur, & confessione facta à peccatis se extricant, idem de multis amenitis dicere licet, qui cum non differant à brutis pecudibus, huius facultatis munere à morbo se explicāt, & luce quę suos intellectus illustrat iam accepta, sequuntur lucem veram, quę illumi

Enchiridion medicinæ

esse
 med
 bon
 log
 30
 27

 nat omnem hominem venientem in hunc mun-
 dum. admodum multa sunt hæc, sed iam plur:
 perpende. Porro omnes laudes quæ Logicam
 Astronomiam, Geometriam, Arithmeticâ, Pe-
 spectiuam, & Philosophiam, diuissim & specia-
 tim circūstant, hanc nostram facultatem simu-
 illustrant & decorant. Nam bonus medicus d-

 nesc
 27
 philo
 sophia
 med
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26

 bet esse Logicæ peritus, Astronomiæ non igna-
 rus, Geometriæ & Arithmeticæ doctus, idem &
 perspectiuus, & bonus Philosophus, vt iam
 præstantissimis medicis est comprobatum. q:
 quolibet harum sciētiarum tam dignissima est
 q: a mortaliū nemine vix potest laudari, pal-
 sit omnibus, quantis encomijs nostra medica
 cultas sit digna. Cæterum cum multa tempor:
 diuturnitate suū amittant nitorem splendo-
 remue, nostra tamen non satis laudata faculta-
 tempore sit venustior & splēdidior. Olim eni-
 solum empiricam medicinam sectabantur, a-
 quam callendam philosophia nō est opus, iam
 rationalem à prædictis scientijs adiutam secta-
 tur, qua ex humanis scientijs nulla, si fas est d-
 cere, est diuiniore. atq; quia ab antiquis solu-
 empirica erat in prætio, nondum enim ration:
 lis erat nota. Idcirco dixit Plato in epinomi,
medicina in certis cōiecturis opinionibusq; p-

cedit, at de rationali medicina neutiq̃ hac dice-
ret Plato diuinus, neq; hanc Aristoteles civili
facultate esse inferiorem promeret. Cum enim
dicit primo Ethicorum libro capite vltimo, fa-
cultatem civilem esse præstantiorem medicina,
de sola empirica loquitur, quę autem rationa-
lis est, ob multa quę iā diximus illi præstat. Nō
desunt tamen vitiligatores quidam maleq̃ feria-
ti homines, qui nullū non mouent lapidem pro
hac facultate labefactanda, dicentes & vetulis
est nota medica facultas, & rusticanis sunt note
multę herbę, quibus morbos profligant, addūt
etiam, fortuna medicina regitur, nam præstat in-
si piens fortunatus infortunato erudito. Notate
dicta ex Heracliti antro deprompta, si ob id q̃
vetula vel rusticanus admonet herbam: est iam
medicus quicūq; agricola: vel latomus de fide
loquitur iam est theologus: causidici etiam qui
homines è circulo sunt, iam sunt iuris periti: sed
præstat hos longum valere iubere, cum qui ta-
lia fantur mandragoram biberunt & culpant
medicinam, cuius auxilio egēt: sed vix nisi apud
anticiram curabūtur, vbi electissimi hellebori
est copia. atq; neq; ibi est illis certa salus, quia
iam ijs cutis ægra tumet. hos considerare dece-
ret, quātam viceffitudinē, quantūq; discrimē

Enchiridion medicinæ

humano generi pariant indocti medici, ne dicā
ipſas vetulas homineſq; vulgares, cum hanc ce-
leberrimam facultatem audēt temerare & pro-
phanare: non tamen ijs minus ſunt taxandi illi
qui ſuam ſanitatē illis cōmittunt. Egregie enim
29. dicit Plinius primo libro capitulo primo. q̄ in
hac ſola ſcientia euenit, vt quicūq; medicum ſe
proſitēti ſtatim credatur, cum ſit periculum in
nullo mendatio maius: non tamen illud intue-
mur vt ille inquit, adeo blanda eſt ſpirandi per
ſe cuiq; dulcedo. Nulla praterea lex quę puniat
inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindi-
cæ, diſcunt periculis noſtris, & per experimēta
mortes agunt. Hac Plinius quę clare noſtrā me-
dicinam dehoneſtantiū mordacitatem refellūt
& magiſtratus populiq; gubernatores coar-
guunt, qui in medicina non prolatos eam exer-
cere ſinunt. Sed redeamus iam ad aliam quam
proponunt obiectionem, dicunt enim fortuna
medicinā gubernari, porro quātum ij aberrēt,
in meo libello philoſophico longa quæſtione
probaui, licet non me fugijt: q̄ ſi Platoniciſ di-
ctis daremus manus, q̄ in medicina ſicut in qua
libet alia re admitteremus fortunam. Quarto
enim de legū latione, deum & fortunā omnia

*gubernare dicat, cui ſententiæ videtur ſubſcri-
ptum eſt fortuna oīa gubernā.*

bere Cicero tusculana quinta, cum Calistonis laudat sententiam, qui dixit vitam humana fortuna regi. At melius est dicere cū Iuuenali, fortunam nullum numen habere: q̄ si quod absit in medicina partem sibi vendicat fortuna, nullam illa patitur iniuriam: nam eo modo iuxta Platonis sententiā, reliquæ humanæ facultates fortunæ imperio sunt subditæ: sed sane vt iam parte citata ipse probaui, procul est a sapiente secundū scientiā opus dirigente fortuna. Aristotelis enim sententia est amplexanda, qui ethico² rum primo libro cap. decimo. fortunam sequi³ non esse rectum dissertat. Scio tamen egregium⁴ philosophum Marfilium ficinum libro de triplici vita, tanq̄ Platonium multa fortunę tribuere, vbi ē medicina illam nō repudiat. Cuius dicta diui Thome autoritate possunt roborari, quiquidem inquit tertio cōtra gentiles, capi. nonagesimo secundo: Nihil prohibet q̄ etiam aliquis homo habeat ex impressione corporis celestis aliquam efficaciam, in aliquibus operibus quam alius non habet, puta medicus in sanando, & agricola in plantando, & miles in expugnando. Hæc sanctissimus doctor quę si vellemus explodere, nō esset difficile: si tamen benepensculantur non innuunt, q̄ vi fortunæ hæc

Enchiridion medicinæ

fiant, sed ratione qualitatis occulte, quam si admittere volumus nihil obstat: hoc tamen etiam refutauimus libello iam dicto. Hæc de medicinæ laudibus dicta iam sufficiant, nam si omnes eius laudes percurrerem, in longum sermo proueheretur. & sane nescio quis erit quantūlibet morboſi ſit ingenij boeticamq; habeat aurem, qui prædicta contemplās, audeat vituperare ſanitatis & vitę parentem, & hoc parricidio ſe inquinare. certo enim ſcio q̃ habentibus aures acri lotas aceto nec omnia quæ diximus erat neceſſum nos annotaſſe. Sat enim pro pleno medicinæ encomio illis eſt cōſiderare medicinā eſſe ſcientiam cum cuiuſlibet ſcientiæ, eximia ſit, & vt prope dixerim indecibilis dignitas. hanc tamen dignitatem huius ſeculi famigerati medici medicinæ abrogare non ſunt dedignati. Dicit enim Ioannes farnelius præfatione ſui libri de naturali ~~ſanitate~~ ^{ſanitate}, artis nomine vniuerſam medicinam cōtineri, quoniam omnium quę in medicina tractantur, ea eſt conſpiratio, & his conſenſus, vt homo incolumis & ſanus ſaluari poſſit, eger autē in integrum reſtitui. Ex ipſo itaq; ſine dicit vniuerſam medicinā nomen artis accipiet: tametſi multis cōſtet theorematis, quę ipſa quidem ſola per ſe ſcientia continentur. Hæc

Farnelius quę non tantum probant, vt medicinam inquinare nos faciant. nam licet fateamur qđ vltimus medicinę finis sanitas sit, non est inficiendum, qđ ea pars medicinę philosophię multum germana, quę demonstrationibus secretiora medicinę ostēdit, sit scientia. Si enim ob hoc qđ multa quę sunt in medicina ad artē attinent, medicina non est dicenda scientia, pariter geometria esset ars, quia architecti demonstrationibus geometrię adiuti eleganter sua efficiūt opera. Fuchsius in suo methodo & multi alij innixi auctoritatibus Galeni medicinā esse artem contendunt. Quippe Galenus libro de constitutione medicinę inter factiuas artes, medicinam numerat: qui etiam libro introductorij, plane contra erasistātum & methodicos, medicinam esse artem profitetur. Meipsum autem qui medicinam semper colui, parum mouent citatę auctoritates: quas si isti boni medici bene contemplarentur: potius in oppositam ducerentur sententiam. Quippe Galenus ibidem docens medicinā non esse sciētiam: tam pressę nomen scientię capit: quod Arithmetica, & Astronomiam, & Philosophiam, artes esse differit: et quod magis admiratione dignū est, in introductorio ad homines scientiam non venire assertat. quod si tā

Enchiridion medicinæ

altriato significato nomen scientiæ vult vsurpare, nullam medicine facit iniuriam: quippe quæ plenum honorem est consequuta: si quo modo philosophia, & arithmetica, dicuntur artes, illa dicatur. Nam si sciētia (iuxta Aristotelis doctrinam, posteriorū primo, capite secūdo) est, cum causam arbitramur cognoscere, propter quam res est. quis disitebitur, q̄ multa sint in medicina theoremata: quę nos faciant scire. Nēpe The
mistiū posteriorum paraphrasi, capite quarto Aristotelem exponens dicit. Demonstratio est
fillogismus scientiam pariens: quod autem con
tingat, fillogismos demonstratiuos in medicina
formare, Galenus non negauit: quippe qui in li
bris de methodo, & de anathomicis administra
tionibus, & libro de decretis Hippocratis, mul
ta per demonstrationem probare conatur. In li
bro etiam de venæsectione, clare insinuat: mul
ta per demonstrationes posse in medicina pro
bari: quod si sic est, non est cur inficiemur me
dicinam esse scientiam. Subscribamus ergo Ga
leno, qui primo techni illam scientiam appella
uit: atq; medicina scientia non est, quoad omnē
partem: sed quoad partem theoreticam que tam
rationcinatiue, sicut philosophia procedit. Vo
cabulum autem scientiæ late ibi esse sumendū,

dicit Galenus, quia per scientiam stricte captā, sapientiam intelligit: quā est habitus principiorum, & cōclusionum diuinæ scientiæ, quę determinat de optimis & perfectissimis naturæ entibus: qualis est methaphisica: & forsan huc tendens, tam obnixē negauit: in introductorio, & libro de medicinæ constitutione, & multis alijs locis (vbi passim medicinā artē esse profitetur) esse medicinam scientiam. Caterum hæc nobilissima scientia (vt Galenus dixit citata parte) sanorum & egrorum & neutrorū est. quā diffinitio vt sit perspicua, non eget Hugonis elucidatione: qui eam exponens dicit, vt hæc definitio sit completa, supplemento eget: hoc scilicet medicina est sanorum & ægrorum & neutrorū scibiliū a medico: ac si per se sine additione non esset idonea: cum nihil aliud sonat, quam medicina est sciētia corporum humanorum sub hac ratione consideratorū: quod sunt sana vel egra vel neutra, immo additamētū hugonis offulcat diffinitionem: cum medicus per medicinam habet diffiniri: nō medicina per medicum. album namq; albedinem diffinit: & non albedo albū. Sapientem etiam per sapientiam diffiniuit Aristoteles primo libro methaphisicæ: & nō sapientiam per sapiētē. Claret igitur ex dictis Galeni,

Enchiridion medicinæ

circa quæ medicina versatur, circa sanitatem
(inquam) & egrimoniam, neutramq; affectio-
nem, quam è medio tollere multi contendunt.

Dicit namq; Antonius musa octauo aphorismo

secundi libri. Non datur neutrum primi signifi-
cati secundum Galenum: quia in libro primo de

sectis, de neutro nullam fecit mentionem. Neq;

in primo & secundo libro methodi, hanc affe-
ctionem annotauit. neq; obstat, inquit Brasabo-

lus: quod in libro artis medicinalis utitur neu-

tro: quia Galenus in illo loco diffinitionem suâ

non accepit: sed Erophi diffinitione uti voluit:

ne sua esset suspecta. ut ostenderet, quacûq; me-

dicinæ diffinitione data, per resolutionem diffi-

nitionis totam artem edoceri posse. hæc Brasa-

bolus, que parum contra ponentes neutram affe-

ctionem probât. nam sat est q; Gale. in arte par-

ua, ~~quod in libro artis medicinalis utitur neutrum~~ quâ nauauit, scri-

bendis magnis medicinæ voluminibus neutram

affectiorem posuit: licet libros de methodo &

de sectis exarans, parum huius neutræ affectio-

nis curauerit. Dicere enim, quod in diffinitione

medicinæ neutrum posuit: iuxta Herophili dis-

sertationē ne sua diffinitio esset suspecta, est ab-

furdum. Siquidem Galenus qui totam medici-

nam interpolauit: non solet ad edocenda vera

dogmata falsa proponere. altiora in suo metho-
do, & libris de vſu partiũ, & vt omnia vno ver-
bo complectar: in omnibus quos ſcriptis man-
dauit libris edocuit. non tamen ſuus mos eſt, cũ
promulgat nouam doctrinam, falſam preſume-
re. taxat Ariſtotelẽ, taxat Platonem, & ~~ſcimus~~ C
& tandem omnes, qui priora ſecula decorarũt: /
& erat formidaturus vnum Herophilum: cuius
traditam definitionem ſi volebat aſſumere: nõ
eſt, cur tantum immoraretur in neutrorum do-
ctrina? quippe poſtq̃ per diffinitionem reſolu-
tionem artis edocuit: totum primũ librum artis
medicæ in declaratione neutrorum conſumit.
Edocẽs quippe aliud eſſe primi ſignificati, aliud
ſecundi, aliud tertij: non ſuccincto modo vti hi
ſolent, qui aliquod dogma non aſtruunt: ſed ſa-
tis late vt nihil intactum dimiſit, eorum quæ ad
hanc docendam affectionem attinent. neq; ante
quam artem medicinalem cõdedit: opinionem
Herophili repudiauit. Siquidem in ſexto libro
de ſanitate tuẽda, huius affectionis fecit memo-
riam. dicens, Iam ſi tertia corporis affectio eſt,
quã neutrã Herophilus appellat, quẽ in his qui
ẽ graui euaserunt febre, cõualeſcendi tempore
cernitur. Hęc in citata parte Galenus, vbi mini-
me relictatus eſt herophili dictis. immo ex hoc

Enchiridion medicinæ

quod dicit, q̄ Herophilus eos qui ex graue eua-
ferunt febre, conualeſcēdi tempore neutros ap-
pellabat: colligitur in arte medicinali Galenum
longiorem ſermonem neutrorum feciſſe, quā
Herophilus: nēpe quia Galenus^m medicinali arte
non ſolum eos, qui ſunt releuati ex graui febre,
conualeſcendi tempore, neutros vocat, ſed om-
nes qui conualeſcunt: licet ex miti febre fuerint
releuati, & multa alia genera ponit neutrorum:
quorum forſan Herophilus nullam tradidit do-
ctrinam. Nec diſputare cupio, an realiter neutra
affectio ſit ponenda: iam video quod non: ſi ſa-
num & ægrum ſunt contraria immediata. iuxta
ea quæ ex Ariſtotelis prædicamētis poſſunt eli-
ci. Sed eſto quod in re talis affectio non detur:
ad medici conſiderationem multum attinet. Et
iam ſi quis nitteretur negare, quod ſanum & ægrum
regi ſunt contraria immediata: non facile a contradi-
ndo cente vinceretur. Contradicet tamen Platoni,
via qui libro de voto eſſe contraria immediata pro-
me fitetur: porro ex diffinitioe medicinæ toties re-
taſa petita facile colligitur: ſubiectum vel eius obie-
ctum eſſe corpus humanum: conſideratum ſub
hac ratione, quod eſt ſanum vel ægrum vel neu-
trum, vel ſi mauis dicere corpus ſanabile, præ-
cipuus namq; medici ſcopus eſt, præbere ſanitatē

& ægritudinē stirpare. Sic dixit Aristoteles primo libro ethicorum, capite primo. Medicinæ finis sanitas est. Et Galenus ad trasibulum nō negavit corpus humanum sanitatis capax esse subiectum medicinæ. Ex quo facile conuincitur error Senensis & aliorum: qui dixerūt, corpus uiuificabile esse subiectum medicinæ, impulsi fuerunt isti boni viri, ad hęc disceptandum: quia multoties in quibus est desperata salus, medicus conatur vitam producere, utpote in marasmo & tabida febre captis. sed superficiem verborum inspectant, & non meditulum, qui talia fantur. Siquidem a fine principalius & generalius intentio sciētia debet denominari, hic autem finis sanitas est, hanc conatur inducere medicus, hanc curat tueri, hanc nititur reducere: ad quē attinet dare vitam, attinet producere illā. & si medicus illam producere intendit, suum proprium finem sectando facit: nititur marasmū expugnare. Si videt autē fuitiles esse labores: laborat genuinum calorem marasmo detenti tueri, & roborare, ut diutius ægrotus uiuat. Hęc autem faciendo in proprium scopum tēdit, utpote in sanitatem. quia licet illam nō potuit inducere: roborauit & conseruauit natium calorem, qui illius marasmo occupati sanitas est. et esto, quod

Enchiridion medicinæ.

totum sanitatis finem istud opus transgredere-
tur: nihil est, aduersum nostram enūtiationem.
siquidē vt dixi, a principali & vniuersali
sine scientia sumit nomen. Multa sunt, quæ me-
dicus ē medicina discit: & multa sunt quæ pa-
trat, vel patraret, si lex non prohiberet, quæ sā-
nitati & vitæ sunt contraria: non tamen ab illo
sine scientia debet denominari. Dare namq; ve-
nenum ad tēpus definitum: si possibile est, eru-
diti medici est. non tamē ab interiectione quā
peperit venenum, est sumendus medicinæ finis.
Fetum etiā necare, vt vtero gestās a graui egri-
tudine releuetur: sapientis & si non christiani
medici est: non tamē mors medicinę debet esse
finis. Et sane producere vitā morbis multis im-
plicitam: si loqueremur moraliter, quomodo
loqueretur Plato, & Aristoteles, & Seneca, &
forſan noſter Galenus, potius carnificis, q̄ medi-
ci est. vita morbis plena, erumnis & mille calā-
mitatibus circūdata, qualem tabidus ducit: po-
tius mors q̄ vita est. Iuxta ea quæ Plato dicit li-
bro de contenenda morte. et Plinius septimo li-
bro. et Seneca passim. quorum dictis alludit il-
lud Salomonis. Melior est mors q̄ vita amara.
At qui Ioānes Farnelius præfatione sui libri de
facultate naturali, subiectum medicinæ esse cor

pus humanum edisserit. sed si verum est quod præstantissimi logici profitentur, multū hoc à veritate exorbitat. siquidem edocēt subiectum cuiuslibet sciētiæ debere esse adequatum: sic q̄ metas illius sciētiæ non transcendat. cum autē corpus humanum absolute cōsideratum medicinæ limites transgrediatur, non videtur medicinæ subiectum esse, nisi quid addas quod illud vt ita dixerim adequet et coarctet, nulli enim est dubium, q̄ ens in qualibet sciētia cōsideratur: non tamen est subiectū cuiuslibet sciētiæ. erit autē subiectum philosophiæ naturalis (vt multi astruunt) si mobile illi adiungis. Consonū est igitur veritati, q̄ corpus humanū sanabile idest cōsideratum sub ratione q̄ sanitatis est capax, sit huius insignis facultatis subiectum.

¶ SECVNDVM CAPITV-

lum de Elementis.

NTEQVAM AD SECRE-
tiora Medicinæ descendamus: opere
pretium arbitror, in philosophorū
cāpis nonnihil dibagari: vt collectis
hinc fragratibus floribus hilariores & viuatio-
res abdita medicinæ possimus penetrare. nec so-
lum ex philosophorum viretis quos in hoc ca-

Enchiridion medicina.

pute cupio ostēdere, flores sunt excerpēdi: sed medicorū horti magnā copiam suppeditabūt.

Dicat iam Galenus, quid de elementorum qualitatibus sensit, ut ab aliquorum calūnia quam sibi inuēerūt vindicetur. Enimvero dicit primo elementorum libro, ex materia & qualitatibus elementa constant. dicit etiam, summa adueniēte materia caliditate iam corpus est elemētum.

His auctoritatibus mouetur Conciliator in anexo differētię decimę tercię: ad sentiendū esse

de mente Galeni, caliditatem ignis esse substantiam, & similiter reliquorum elemētorum qua

litates, quod quam alienum sit à Galeni sensu, quilibet poterit aspectare. nam si hoc sensisset

Galenus: nō diceret, ex qualitatibus & materia constare elementa. quod quas ipse vocat qualitates, substantias esse censeret, credulitate vacat.

An autem Galenus voluerit esse formas substantiales in elementis præter accidentales, scrutatione est dignum. quia si solum corticem suorū dictorum inspectamus: inueniemus illū de substantialibus formis in libro de elementis nullā memoriam fecisse. credendum tamen est, illum

eas non negaturum: quia tamen sunt remotæ à sensu, illas nos intelligere voluit per accidentales: quæ sensui sunt notæ. neq; in auctoritatibus

citatis illas excludit. Verum est enim, quod ex
qualitatibus & materia constant elementa sed
non ex his solum, nec hoc ille docuit. verum est
etiam, quod summa adueniente caliditate mate-
rie iam corpus est elementum. quia summa cali-
ditas nullius forme substantialis est stipatiua, ni-
si formæ substantialis ignis. atq; quod ille volue-
rit, formas substantiales esse in elementis, patet
ex his quæ dicit in libello de substantia faculta-
tum naturalium. vbi dicit: corpora quidem quæ
apud nos sunt, ex quatuor elementorum tempe-
ratura cõflari vniuersa: certo me scire aio. Quæ
præterea & per se contemperetur rota, num au-
tem se totas, peruentibus corporeis inuicem
substantijs an solis qualitatibus, neq; cognitu ne-
cessarium arbitror, neq; pronuntio. Hæc Gale-
nus. ex quibus facile colligitur: illū præter qua-
litates formas substantiales in elementis pone-
re. alias non diceret, peruentibus inuicē sub-
stantijs an solis qualitatibus. Per substantias enim
formas substantiales elemētorum conuenit, in-
telligere: non eorum materiam quæ nullius est
entitatis. Et nemo vsquā inquisiuit, an materiā
elementi ingrediatur in mixtum. porro elemen-
torū qualitates quatuor sunt: vtpote caliditas,
& frigiditas, & humiditas, & siccitas. Calidita-

Enchiridion medicinæ.

tem habere ignem in summo, dixit Aristoteles, & Galenus libro de elemētis, cui sententie licet gentilis accedat, prima primi doctrina secunda: audet ibi dicere, quod ignis elemētum propter suam vltimam raritatem nō potest comburere.

Ridiculosum est sane hoc: nam ignis quanto purior, quāto simplicior, tanto viuatiorem suam naturam habet, expertiores materiæ sunt radij, quos emitit sol, quā ipse elementarius ignis: sed potentes sunt comburere. Quod autem ob suam summam raritatem elementum ignis non possit videri, est verissimū. siquidem aer qui eo est densior, ob raritatem nō est perspectibilis. porro nec elemētarius ignis lucidus est: vti hic quem frequenter inspectamus: quia elementum ignis non est admixtus vaporibus, quibus ipsa lux immisceatur, nec coloratus est, vt ratiōe coloris visum possit mouere. Color nāq; & sapor ex mixtione & tēperatura qualitatum primarū confluunt: qui mixtorum qualitates sunt, non elementorum. Licet quidam minime vereātur, elementis qualitates attribuere: vt videre potes apud Lodouicum celium primo libro lectionū antiquarum, capite decimo septimo. qui dicit, quosdam aque album colorem attribuisse, terre fuscum, & rubrū igni. Huius opinionis videtur

fuisse Ioannes Ruellius primo libro de natura stirpiū, capite decimo septimo, sed ex iam anno tatis claret, hec rationi nō esse cōsentanea. equidem nō video: cur rubedo vel flauitas ignis diffundēdo suas species oculum non immutet, sed iam tempus est, quod aliqua quę elementi aeris sunt scrupulatiōis, in mediū producamus. Porro Aristotelica sonat sentētia: aerem esse calidum & humidum: quod contrarium est his, quę Galenus profitetur octauo libro de vsu partium. vbi dicit, quod aer à natura sua non est calidus, sed frigidus, Increpat enim Aristotelem, qui calidum esse aerem dixit. et laudat illum, qui de respiratione loquens, hoc non insinuauit: tanquā falsarum assertiōnū oblitus, et in secundo libro de simplicium medicamētorū facultatibus, tractās de olei natura, dicit, quod est magna dissensio inter philosophos de natura aeris. quippe Aristoteles eum esse calidum, dictitat. et stoici frigidū esse, assertant, Et cum Galenus stoicorū placitis multū sit addictus: credibile est, hic non negaturum, quę octauo de vsu partium sit professus, Harum auctoritatum vellim Conciliatorem fecisse memoriam differentia decima quarta, & non auctoritatis Senecę. quem tanq̃ moralem, & non phisicum, ex philosophorū scholis

Enchiridion medicinæ.

excludit. Captata autem Senecę beneuolentia, tum ob suam singularem doctrinam, tum etiam quia q̄ laudauit Galenus, dogma edocuit: compendiario sermone alias rationes volo proferre, quæ Senecę & Galeni sententiā videntur tutari, quarū prima est, medium aeris interstitiū semper est frigidum: sed nullum violentum est perpetuum, sequitur ergo, naturaliter & nō violente aerem esse frigidum. Secūda ratio est. aer cum non est ad præsentiam solis, qui illum calefacit: ad frigidam, & non ad calidam videtur cōuertī naturam. Elicitur ergo, ex natura frigidū esse. alias quantūlibet remoueretur sol, suā naturam seruaret. Aer etiam cum mouetur, etiam si tempus estuet, nos ipsos infrigidat. vt experientia probat, & Aristoteles testatur quinta particula problematū, problemate decimo septimo. sed si ex sua natura esset calidus: non est cur, cū aer moueretur, vel nos velociter moueremur in aere, quod maiorem ab eo frigiditatem sentiremus. ponendo autem, quod à natura frigidus sit, claret ratio: quia sicut aqua cuius natura frigida est, ex alto cadens, & motu nostra corpora feriens, magis infrigidat: sic aer qui etiam frigidus est. nolo hic declarare: cur aqua hoc modo magis infrigidat: & aer similiter, quia esset pro

prium scopum transgredi. in meo libello de philosophorum secretis abunde tractavi. ubi declarans causam, ob quam flabella infrigident: aliqua in Alexandrum aphrodiseum annotavi. hæc promunienda sententia Galeni, cui tantum medicina debet: scriptitavi. quæ non ex animo posui, ut Aristotelis decretum non probarem: quod à cõmuniter philosophantibus est receptum, licet non me fugit, quod Thomas de garuo in sua summa audet asserere: aerem ex sua natura non esse calidum, nec frigidum, sed tandem omnium qualitatum immunem. quod eruditorum auribus male sonat. Siquidem hæc dicere nil aliud est: quam fateri aerem esse materiam primam. si namque aer est compositum ex materia & forma, sua forma substantialis aliquas qualitates pro sua tutela exoptat. quod si exoptat, taceat iam Thomas, Ad. Belg.
elementum aquæ noster se conuertat sermo. quæ
esse frigidam in summo, & humidam citra summum, docet Aristoteles. sic quod ea frigidius nullum datur elementum, humidius autem aer datur, Hanc
sententiam non videtur tenere Galenus. qui primo de simplicium medicamentorum facultatibus, assignans causas sitis dicit: quod omnium aqua est humidissima, & nihil est aqua humidius. hæc Galenus: quæ clare monstrant, diuersum ab Ari

Enchiridion medicinæ.

stotele profiteri, cui si concordem facere volumus. dicamus, q̃ cum aquam humidissimam dixit: attendit effectum, quem facit in corpore humano, qui magis humiditatem exprimit, q̃ effectus quem aer facit. Eodem modo intelligetur dictum Aetij: qui primo capi. primi libri dixit, nil esse aqua humidius. Iam quantum nos vocat elementum terra scilicet, de qua innumeras laudes præconat Plinius secundo libro, capite sexagesimo quinto. sic inquit, quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper, nouissime complexa gremio, iam aliqua natura abdicatos tum maxime vt mater operiens. ijs familia prodidit Hesiodus. qui vt refert Galenus libro de natura humana, cōmentario primo, dixit, terram omnium esse matrem, nutricē, & originem. Non autem hæc isti auctores dixerunt de vero elemento, quia vt Galenus in eadē parte profitetur: absolutum elementum mente potius comprehenditur, quàm inuenitur, vbi dicit, Si terram prorsus frigidā & siccam cogites, quale est absolutum elementum: erit adamante corpus durius. quæ si sic esset, potius esset omnium nouerca, quàm parens. nec germinarēt semina, nec pulularent plantæ, si tam sicca & dura esset: nempe quia deesset generandis alimētum, & ad

ea fulcienda humiditas, Bene ergo prouidit altissimus, q̄ elemēta quibus fruimur, non essent absoluta. vt hominū tutelę, quibus omnia creata sunt, seruire possent, simili etiam ratione dimisit multam partem terrę aquis discoopertā: vt homini nō negaretur propria habitatio, Seruando enim elemēta suum proprium ordinem: elementum aque, elemētum terrę debet tegere. quod si non facit, diuinę prouidentię imperio fit. Et tenendo quod hęc quę tractamus, nō sunt absoluta elementa (vt iam enuntiauius) facilius ab hac nos extricabimus difficultate. Siquidē cum nō sint propria elemēta, non eo modo disponuntur: quo disponderentur, si vera elementa essent, non miramur, quod hic ignis quo calescimus, qui elementalem ignem emulatur: licet illi non adequetur, quod sit infra aerem. et admiratione rapimur, q̄ aqua maris, quę tantū distat à vero elemento, terram hanc quę absolutum elemētum non est, non operiat. Cesset iam admiratio. siquidem tam bene hęc quę nos vocamus elementa, suum proprium ordinem seruant: quantum absoluta elementa seruarent, si terra tota tegeretur ab aqua, & aqua ab aere, & aer ab igne, immo forsan ijs nostris elementis hic esset peruersus ordo, & non talis qualis est,

Enchiridion medicina.

quem nūc obseruant. quis negabit, maiorē partem aquæ exficcare: cum hoc tam alienū sit ab aquæ natura. Decentius fuit tamen, maris aquā esse saluginosā, & amarulentā, et exsiccatuā: quā insipidā, & humetātem, nam si propriū elemētum esset (vt dicit Galenus libro de natura humana, parte iam citata) concreta esset: & subsisteret, & fluere nō posset. quod si sic esset, nisi in principio terram operisset, non posset illam tegere. vtpote quæ non posset fluere, ad illā tegendam. Non torqueantur igitur in hac enodāda difficultate philosophi: quiq; nec rem sic tractent, ac si absoluta elemēta darentur, sed licet hæc quæ diximus, quoad aliqua apparētiā habeant, non possumus, non confugere ad diuinam prouidentiam. quæ sic aquam manu tenet, vt limites proprios transire non sinat, nisi terrā alius aqua esse locatā, contendamus, quod admiratione nō erit dignum. siquidē vt diximus, hæc absoluta elementa non sunt. & sic non eo situ tam adequato, & (vt ita dixerim) tam punctuali, vt vera elementa egent, Quod si Galeni dicta de natura humana iā citata pensiculamus: neq; à prima origine pura creata fuerunt elemēta. nam si pura creata fuisset aqua, cōcreta esset, & fluere non posset, quomodocūq; tamē sit, nō

negandum est: q̄ hęc quę nos vocamus elementa, multũ veris assimilatur. & q̄ qualitates quas absoluta elementa habent, hęc exoptant, ignis vt diximus, caliditatem & ficcitatem. aer caliditatem & humiditatem. aqua frigiditatem & humiditatem. terra autem frigiditatem & ficcitatem. Contra hanc receptam sententiam est Haliabas, qui primo theoricę capitulo quinto voluit: quod elementum quodlibet vnā qualitatem habet naturalem: & alteram adscititiā: quā lucrari elemētum dicit à sibi propinquiore. sic dicit, q̄ ignis acquirit ficcitatem à motu lunę. & aer caliditatem ab igne. & aqua humiditatem ab aere. & terra frigiditatem ab aqua. Hęc autē sententia Heliabatis cōtraria est his, quę docet Aristoteles libris de generatione & corruptiōe. & dissona sunt Galeni decretis libro de elemētis, et multis alijs locis, nec rationes desunt: quę hęc destruāt opinionem. inter quas hanc potissimā mihi reperi, si ficcitatem ignis à sua natura non haberet: sequeretur, quod si poneretur in locis humidis, illam amitteret: quia non esset, à quo tueretur. Et similiter sequeretur, q̄ si aqua esset in locis ficcis, humiditatem perderet: quia non esset, quid eam custodiret. sed experientia monstrat contrariũ: sequitur ergo, Haliabatem allu

Enchiridion medicinæ.

cinatum fuisse. Teneamus ergo, q̄ cuilibet elemento sunt deputatæ duæ qualitates, quibus cū ceteris elemētis pugnat. & pugnando si vincit, quodlibet aliud elementum potest ad suam naturā conuertere. et si vincitur, in quodlibet trāsmutari. Hec sic docet Aristoteles secūdo libro de generatione & corruptione, textu cōmenti vigesimū quartū, quæ lōge diuersa sunt ab his, quę proficitur Galenus tertio libro de temperamentis. vbi dicit: neq; aqua mutari potest in ignem, neq; ignis in aquam, sed ambo in aerem. is vero in vtraq; at illa in alterutrum nullo modo. Sic tenet Galenus, quod non quodlibet elementū potest immediate mutari in quodlibet. quam sententiam roborare possumus maxima phisica, quod non potest fieri trāsitus de extremo ad extremū nisi per medium. neq; ratio Mar-
que filij in ignē, quā ille secūdo de generatione multipendit, contra hanc opinionē vires habet. dicit Marfilius. videmus cum fabri mittūt aquam in ignem, q̄ citra puluerē aqua mutatur in ignē. ergo immediate fit ignis. Huic ratiōi satisfaciet in philosophia tyrūculus. quia aqua illa prius mutatur in aerem: & quia prius migrat in aerē, idcirco ignis euentilatur: quia aer genitus ex aqua potis est euētilare: qui inflāmatu ignem

accendet, caterum vt huic cap. extremam ponamus manum, operepretiū est inuestigare, an elementa quoad substantiales formas in mixto maneant, porro Plato in thimeo in mixto illa manere differtauit. cui sententiæ accessit Auicenna, tum prima primi, tum expressius primo sufficienti. cum dicit, quibus elementis non sufficit sola coniunctio, nec sola compositio contingendi se, vel obuiādi sibi. vt ex hoc habeant esse generata, nisi alia agant in alia, & alia patiātur ab alijs, quousq; ex eis quiescentibus in cōiunctione proueniat qualitas vniformis. Hęc auctoritas clare monstrat, quę diximus voluisse Auicennam, ex quo patet deerrare Iacobū de forliuio, qui prima primi doctrina de elemētis dicit. sub dubio est, an Auicenna voluerit elementa secundum formas substantiales cōficere mixta. Ceterum Aristoteles oppositum profitetur, quippe qui secūdo de partibus animalium, capi. primo. dicit. cum triplex sit cōpositio, prima statui potest ea quę ex primordijs conficitur, ijs quę nō nulli elementa appellant. terram dico, aquā, aerem, ignē. sed melius fortasse dici potest ex virtutibus confici elementorū: ijsq; non omnibus, sed vt antea expositum est. Humiditas enim & siccitas, & caliditas, & frigiditas, materię corpo-

Enchiridion medicinæ.

rum sunt compositorum. hæc Arist. quæ aperte declarant illum nolle elementa quoad substantiales formas in mixto manere. hoc etiam confirmavit, primo libro de generatione & corruptione, textu commentarii octuagesimo. quarto. Si omnia hæc animaduertisset Ioannes Farnelius, non diceret sexto cap. secundi libri de naturali facultate: hanc esse puerilem iuniorum, vereque inanem sententiam: quam celebres auctores non docuerunt. cum Arist. philosophiæ naturalis clarissimum iubar, hæc quam puerilem ipse dicat professus fuerit sententiam, ut ex citatis locis liquido elicitur, quod non præterijt Galenum, qui primo libro de methodo. dixit, Aristoteles noluit elementa manere in mixto, quoad substantias. Stoici id docuerunt. Videat igitur Farnelius, quâ longe sunt sua scripta ab Aristotelis axiomatibus. nec ratio huic opinioni refragatur. Nep̃e incredibile est, quod forma ignis quæ certam raritatem sibi diffinit, sit in ferro, aurove, tantaque cum densitate. sed hæc philosophantibus, quorum hæc est farrago discutienda dimittamus. atque non dissimulandum est, quod prædictus Farnelius parte citata audet asseuerare, uspiam esse elementa perfecta & pura. quod dissonum est ab ijs quæ in thymeo docet Plato, nec non ab ijs quæ libro de na-

tura humana cōmentario primo dicit Galenus. quippe ait, absolutum elemētum mente potius cōprehēditur q̄ inuenitur, vbi etiam dicit. si terram prorsus frigidā & siccam cogites, quale est absolutum elemētum, erit adamantē corpus durius. quæ perspicue condēnant Farnelij dicta.

¶ TERTIVM CAPVT

De temperamentis.

VI SERTA COMPONERE

est auidus facile ex floribus quos heri legimus texere poterit. vtpote ex caliditate quę suo purpureo colore immixta frigiditati admodum albicāti iaspidis & saphiri mōstrabit colores. & ex humiditate multum virenti quę adsuta splendenti siccitati, rutilos & instar iridis reprēsentabit colores. iā hanc coronam cōstruxisse mihi videor, quę potis est deuincere corpori animā: quam nos medici merito temperamentum appellitamus. circa quod laudandum & enucleandum totus huius capitis sermo progredietur. Est igitur temperamentū secundū Auicēnā qualitas, quę ex actione qualitatum primarum confiatur, neq; Auicēna voluit, q̄ in mutua actione principum qualitatum omnes qualitates pereāt: vt falso sibi im-

*spas
qm
au*

Enchiridion medicinæ.

ponit Ioānes farnelius libro tertio, capi. primo. quomodo enim hoc posset dicere Auicena, qui vt iam præcedēti capite probauimus, voluit elementa quoad formas substantiales in mixto ma-

Nere. quæ cum maneant ad sui conseruationē & tutelā, qualitates principes exoptāt. atq; ex eo qd forme substantiales manent, facile erit Auicene assignare causam contrariorum repugnantiæ, quæ est in genito corpore, consequēterq; senij, naturalisq; mortis. licet Farnelius Auicenam taxans contendat, secūdum illum neutiq; causam posse ostendi, atq; cum hæc ipse promo, non inficior qd optime possit defendi, qd qualitātū principum, proportio vel concentus sit temperamētum: vt Farnelius dicit. assero tamen illum Auicena imbecilliter impugnare, qd si quis logicorum nodis se vellet inuoluere, cōtendere posset temperamentum non esse proportionem, nam temperamētum realiter aliquid efficit, proportio autem relatio est, quæ reale quid agere nequit, nec relatio calida vel frigida potest denominari. Sed has logicorum captiones dimittamus, quibus Farnelius dignatur se implicare. cū in eodem libro, capi. vndecimo, dicit temperamētum nullum dici biliosum, nec sanguineum, nec pituitosum, ait enim, ab elemētis non ab hu

moribus temperamentum nasci. sed sane nemo est qui hoc nō asserat^{verum}, quia maxima pro parte iuxta hominis temperaturam fit humorū naturalium dominantia: proportionē inq̄ seruata. Idcirco ex vsu est, temperamentis ex humoribus nomenclaturam tribuere, nec valet argumentum Farnelij, q̄ qui senio sunt cōfecti, sunt frigidi & sicci temperamenti. qui tamen pituita abundant, quia ex humoribus naturalibus iam q̄ nascatur, & non ex ^{non} naturalibus temperamentum debet oriri. senes autem plus proportionē seruata cōtinēt melancoliæ naturalis, q̄ pituitæ. sunt etiā qui multum senes frigidos et humidos temperamento quodam accidētali vocant, sumpto nomine à pituita, quæ accidentali quodam modo in eis regnat. Cæterum qui considerat q̄ temperamento mediante corpus potest animā induere: perspicuas temperamenti videbit laudes, sed non his solum est cōtentus Galenus: qui ausus est in multis suæ doctrinæ locis, hominis animam temperamentum appellare. vt in libro ^{de} de rigore & tremore. & in libro tertio de locis ^{ma} affectis, facile quis aspectare poterit, de quo nō ^{ay} parum admirari subit: qui cum altiora philosophiæ penetrauerit, tam insanam expresserit sententiā, versatus admodū erat in libris Platonis, ^{an}

Enchiridion medicinæ.

cuius dicta semper admiratur. sed in libro de animo Plato eternitatem animæ monstrat: quā nō monstraret, si esset anima calor, qui trāsit sicut fumus, & corrumpitur à frigiditate. sed forsan Galenus nunq̃ in dictam descēdit sententiā. sed per calorem cuius vitæ sunt opera, per quē etiā anima corpori necitur, ad notitiam animæ nos peruenire voluit. Concordat hæc cum his, quæ dicit Aristo. secūdo de partibus animalium, capi. septimo. vbi dicit, quod enim nōnulli statuunt importune animā esse ignem, aut aliquā eiusmodi vim: melius fortasse dixeris, animā in quodā eiusmodi corpore constare. cuius rei causa est, q̃ ad exequenda animæ officia calor omnium maxime administrandi vim obtinet. Hæc Aristoteles, quibus consonare videntur quæ dicit Gale. libello de substantia facultatum naturalium. vbi dicit, si naturalis in corpore equabilitas seruetur temperamēti, seiungi ab eo impossibile animam esse, intelligere mihi videor. proinde eius essentiam scire, quæ nam sit: neq; ad morborum curationes, neq; ad sanitatis tutelā necesse est. In his perspicue claret, Galenum voluisse temperamentum esse animæ instrumentum: non tamen ipsam animam, et sane in libris de temperamentis, vbi magis ex professo hanc materiā tra-

stat: nunq̃ expressit, temperamentum hominis animam esse. Tenendo igitur, q̃ temperamentū est formę substantialis instrumētum: facile etiā intelligetur, quod dicit Auerroes primo capitulo secundi libri. vbi insinuare voluit, temperamentum esse substantiam, dicemus enim, temperamentum ob id dici substantiam hominis, quia ex eius tutela pendet vita, & hominis substantia. Et similiter ex cuiuslibet mixti temperamenti conseruatione essentia mixti dependet, tēperamenti autem non simplex est species, sed multijuga. Vnum est temperamētum medium. aliud calidum. hoc sequitur frigidū, ab hoc est siccū. deinceps est humidum. Iuxta hoc est calidum & humidū. proximū huic est calidum & siccū. succedit huic frigidum & humidum. postremo est frigidum & siccum. Hæc omnia nō approbaret Auerroes, quippe qui distemperantias simplices negat. sed nos Galeni doctrinā sectamur. secundum quem vt ex libris de temperamentis patet: temperatus homo medius est inter caliditatem & frigiditatem, & humiditatem & siccitatem. licet Cōciliator, & Gentilis aliud de Galeno senserint. sed Galeni scripta de tēperamentis quæ dixi esse Galeno consentanea, prædicāt. vbi docet, temperatā naturā virtute & viribus

Enchiridion medicinæ.

reliquis præstare, cuius dicti occasione aliqui dicunt: omnes actiones corporis temperati esse præstantiores actionibus hominum distemperatorum, et tandem reliquorum animantium, sed Galenus hæc non insinuauit. Et clare constat in aliquibus operationibus, ab aliquibus animalibus superari. velocius enim currit dama, & clarius videt aquila. quis igitur negabit, in currendo superari a dama, et in videndo ab aquila? nec licet dicere, visionem hominis subordinari operationi intellectus, & ob id esse perfectiorē: cum visio vt operatio est sensitua, ab intellectu non perficitur: antequā ex phantasmatibus ille notitiam intellectiuam eliciat. & tenendo quod a solo obiecto paritur notitia: quis poterit abnuerre, quod visio quæ pducitur ab homine in oculo asini, sit perfectior quā visio quæ producitur a musca in oculo hominis. Sunt qui dicunt, quod quia omnes operationes quæ fiunt in homine, fiunt ab anima intellectiua: ob id sunt perfectiores actionibus reliquorum animalium. sed sane cum in actionibus naturalibus homo parum distare videatur a planta: & sicut intellectus excedit sensus, ita sensus actiones naturales. Teneo firmiter: quod visio, & auditio, & memoria elephantis, maioris dignitatis sunt: quam quælibet

actiones naturales hominis. neq; multum à mente Galeni. ~~Ita~~ qui tenuerit, in aliquibus operationibus intellectus aliquem distemperatū præstare. video enim, quod in libro de natura humana, cōmentario primo dicit, animi dexteritas & prudētia à bilioso humore proficiscitur.

In libro etiam q; animi mores corporis temperaturas sequantur: ad actiones intellectus biliofam naturam multum laudat. quod si sic est: claret, illu nequaqu voluisse, ad omnes actiones mediam temperaturam valere. Experientia etiam probat: quod multi qui imbecillime sunt temperatura, in intellectus actionibus multos qui sunt constitutionis perfectioris excedunt. Teneamus igitur cum Galeno, quod temperatura media præstat reliquis virtute et viribus quoad actiones naturales. declarat hoc esse ad mentē Galeni, quod dicit libro decimo de usu partium. vbi dicit: sola media constitutio ad naturales omnes actiones est præstantissima. Si enim galenus de omnibus actionibus intelligeret, nō diceret ad naturales actiones, sed omnes actiones. neq; arbitretur quis, biliosum ventriculum melius coquere: quia calidior sit, quia de calore innato magis habet temperatus, quam biliosus. & temperatior sanguis gigni potest ex chilo ge

Enchiridion medicinæ.

nito in vētriculo temperato, quā in ventriculo hominis bilioſi. Porro ſi corpus tēperatum ad omnes actiones naturales eſt præſtantiffimum, multas habet laudes: ſed ijs habet plures, quia quid diuinum eſt adeptum. vt Galenus dicit ſecundo de temperamētis, Multi autem ſunt, qui non ſolum ijs laudibus illud decorare contenti dicunt, quod omnibus cauſis morbum inducentibus magis reſiſtit quolibet diſtemperato corpore. aduerſus quos eſt Galenus libro de optima noſtri corporis cōſtitutione. vbi dicit, quapropter ſicuti à nobis paulo ſuperius explicatū eſt. quod mediū dicitur, haud ſane videtur, plus omnino q̄ cætera corpora morborum offenſis aduerſari. ſed ſingulis quidē corporibus aliqua in re inferius eſt ante omnia tamen potiffimum diligēdum. Omnia hæc ſunt accepta à Galeno, quibus dilucidatū manet: quomodo corpus tēperatum dicatur morborum incōmodis magis cæteris reniti. Claret etiam ſophiſtarum illorū error: qui non captata Galeni authoritate, contrarium docere nituntur: cum etiam rationi reſragentur. Quod enim bilioſus antea inſrīgide tur, quā temperatus, nōne non eſt abſurdū? cum per plures gradus caloris aduerſetur frigiditati bilioſum corpus. quorū multa pars eſt proſli

ganda, antequā veniat ad gradum caloris, quē
habet temperatum. Cæterum enucleandum no-
bis venit: in qua etate corpus temperatum dica-
tur, perfectiorem adeptum fuisse cōstitutionē.
Hoc nobis exaratum reliquit Galenus sexto li-
bro de sanitate tuēda. cum dixit: optimā namq;
temperiem in adolescentia corpus obtinet: reli-
quæ omnes etates deteriores hac sunt. vt prius
est ostensum. Eandem sententiam profitetur in
cōmentario de salubri dieta. vbi dicit, etas quæ
est epheborum, optimo est temperamento. His
auctoritatibus conuincitur error eorum, qui di-
cunt temperatiorem ætatem esse iuuentutē. sua
dantur isti auctoritate Auicene. qui prima pri- *He*
mi, doctrina tertia dicit: perfectius temperamē *au*
tum esse in etate, in qua augmentum ad suū per-
uenit finem. sed maior est captanda auctoritas
Galeno q̄ Auicene: præcipue ratione astipulan-
te et si volunt hos viros conciliare: corripiant -
syllabam mediam verbi peruenit. sed sane hoc *con*
non erit ad mentem Auicene, qui secūdo de na- *an*
tura animalium, iuuentutis etatem ceteris præ-
fert. Ex his manet manifestus error Conciliato- *He*
ris. qui differentia vigesima sexta, docuit: in om- *con*
nibus actionibus iuuenes reliquis aliarum etatū *at*
præstare. Hoc sane aduersum est Galenū primo

Enchiridion medicinæ.

libro de sanitate tuenda, & sexto. dicit enim primo libro: cum enim ad omnem voluntate susceptam actionem adoleſcētum etas sit aptissima: infantum certe ſenumq; minus ad hanc est apta. in alijs tamen functionibus quas naturales appellamus: infantes plane ceteris etatibus longe præstant. in sexto libro dicit: certe pueri corporales actiones præcipuas obtinent. Si hæc dicit Galenus, cui tātum ratio ſuffragatur: reſipiscat iam Conciliator. quis iuuenis erit quantūlibet optimæ temperaturæ, qui ſex vel octo horas comedat: vel (vt melius dicam) ſe ingurgitet ſine magna concoctricis facultatis offenſa, infantes autem ab ortu vſq; ad occaſum ſemper fugunt hubera: offenduntur autem minime. Pueri etiā reſiciūt ventriculū pane, immaturis fructibus, & tandem multis craſſis cibarijs, quæ magnū iuuenibus faceſſerent negotium: hi tamen incolu mes manent, ſed aduerſus omnia citata aliquis cauillator poſſet inſurgere, volēs probare, tam temperatam etatem eſſe puerorum, & iuuenū: ſicut adoleſcētium. nam iuxta ea quæ cōmuniter docentur: pueri & iuuenes habent equalē gradum caloris. quod ſi habēt equalē caloris gradum: habebunt etiam equalē tēperiem. Siqui dē ex varietate caloris tēperies variatur. quod

si equalem habent temperiem: non est, cur dicatur adoleſcētium etas reliquis temperior. Ad hæc neoterici dicunt: quod etiam si pueri & iuuenes habent equalem gradum caloris: differūt penes metas gradus caloris. nā licet non sit amissus aliquis gradus: ex infantia vsq; ad iuuentutē, deperditur aliqua meta. Sed non videtis hominum insaniam? si illud quod deperditur, siue sit meta, siue sit gradus: sufficiens est ad tantum variandum hominem: qualiter non verentur dicere, pueros & iuuenes esse equales in calore? pari ratione possent dicere: iuuenes & primos senes esse equales in calore. siquidem nō minus amittitur ex calore innato ex infantia vsq; ad iuuentutem, quā ex etate iuuentutis vsq; ad senectutis initium. videant etiam quod in his quę profitetur, Galeno aduersantur: cuius dogma docere putāt. aphorismo namq; decimo quarto primi libri, plus calidi innati habere pueros q̄ iuuenes profitetur. quam sentētiā primo libro de sanitate tuenda confirmauit: & libro aduersus licum idipsum docuit. Calidum autem innatū præfato aphorismo, & quinto libro de simplicium medicamentorum facultatibus, non caliditatem vocat: sed substantiam calidam & aereā. qua infantes plus pollere, quis dubitabit? sicut

Enchiridion medicinæ.

caliditate vt qualitas est iuuenes, Et non in om-
nibus iuuenibus caliditatis intensio eque appa-
ret, ijs enim qui frigida sunt temperaturę & hu-
mida, caliditas magis augeri videtur. iuxta ea
quę primo libro de sanitate tuęda differuit Ga-
lenus. cum dixit: omne animans ab ipso statim
ortu ficcius indies efficitur: minime tamen per
omnes etates aut calidius, aut frigidius euadit.
sed quorum optime se habēt corpora, ijs calor
similis quodāmodo vsq; ad summū incrementū
manet. quorū vero humida frigidaq; supra opti-
mę conditionis corpus sunt: horum calor auge-
tur. tantum enim abest, vt hic calor qui vsq; ad
iuuentutem augetur, dicatur a Galeno innatus:
quod libro tertio de causis pulsuum, acquisiti-
tium illum vocat. quam auctoritatem in mediū
producere volo: quia dictorum plane veritatē
aperit. dicit enim, Hipocrates absolute dixit:
quę augētur plurimū habent calidi, sed innati.
addidit, vt qui alterum sciret, calidum acquisiti-
tium esse: quod plurimū iuuenibus suppeditat.
nam temperatus est natiuus calor, acquisititiuus
autem intemperatus, & quasi igneus est. Sic etiā
ventres inquit, hyeme & vere calidissimi natu-
ra sunt. immo ne hi quidem calidissimi absolu-
te, sed calore natiuo. Omnia hæc desumpta sunt

à Galeno: quibus prædicta elucescunt. & cōuincitur ignorantia eorum, qui aphorismū Hippocratis ventres hyeme & verē non intelligunt. sed tempus est iam, vt ad reliquas temperaturas noster vērtatur sermo: nam admodū multa de media cōstitutione diximus, hanc sequitur temperatura calida & humida, quam sanguineā appellamus. quæ ab aliquibus tanti est facta: quod eam quoad vitę durationem temperatę præferre contendunt, sed isti plane deciscunt à veritate, & mente Galeni. ratio enim dicat: q̄ vbi elementorum vel eorum virtutum est maior concordia: vita melius tuebitur, & magis produetur. sed in temperata natura quæ non passim reperitur, maior concordia est. Sequitur ergo, ad vitę durationem esse præstatiorem. ratio etiam oppositum profitentium hanc sentētiā roborat. dicunt enim: q̄ quia sanguinei habēt multū de calido & de humido, ob id erunt longioris periodi. quia iuxta Aristotelē libro de senectute & iuuentute, qui sunt calidissimi & humidissimi, sunt longauissimi. Sed attendatis animum obsecro. de calore innato qui vitę radix est: & de humiditate natiua non magis habent temperati, quā sanguinei. si relinquitur temperatus à sanguineo in calore, non in innato est: sed in

Enchiridion medicinæ.

calore quē Galenus ascititiū vocaret, sicut paulo ante calorem iuuenum nūcupauit, q̄ etiam quēlibet humiditas non faciet ad vitæ durationem, sed temperata. patet. quia alias qui sunt pituitosa temperatura, in vitę duratione reliquis præstarent. q̄ etiam hoc sit aduersus Galenum, patet: ex ijs quæ primo libro de temperamentis edocet. vbi edisserens, ver non esse calidū & humidum, sed temperatum: clare insinuat, temperamentum calidum & humidum esse morbosissimū. Et sane experientia monstrat, qui sunt calidæ & humidæ nature, esse multis morbis obnoxij: & rarerer vltimam videre senectutem, sed morte præoccupari. Vidi tamen multos gracilis cōstitutionis, quos neruosos merito appellabis: incolumen ducere vitam, & vltra limina senectutis transire, neq̄ ijs refragantur, quę Galenus dixit sexto libro de sanitate tuenda. cum dixit: qui maxime sunt humidi: hi maxime sunt longevi. quia Galenus non de qualibet humiditate est locutus, sed de tēperata. alias falsum doceret dogma: cum (vt iam diximus) sequeretur, si de hac non intelligeret, q̄ pituitosi essent longevi. Sic etiam est intelligendum dictum Aristotelis, quod in suum patrociniū cōtrarij aduocant: sed illis nequaquā suffragatur. Vt autem isti

magis suam tueantur sententiam, dicunt: temporis constitutionē calidam & humidam non esse morbosam. pariterq; asserunt, Galenū voluisse, ver esse calidum & humidum, sed sane in libris de temperamētis obnixe difitetur Galenus, ver esse humidum & calidum: quod esse temperatum, ex animo toto promulgat, licet non me fugit: quod octauo libro de decretis, recantare palinodiam est visus. cū dicit: vere frigora remittuntur, & aquæ superueniunt. Sanguis quippe tum ab imbris, tum à dierum calore incrementum accipit. ea enim anni pars vtpote humida & calida, naturę hominis maxime cōuenit. Hec Galenus: quæ longe diuersa videtur ab his, quę libris de temperamentis edocet, nisi dicamus, q̃ temperies hominis temperati consistit in hoc, quod habeat temperatum calorem, & humiditatem temperatam, q̃ temperies veris consistit in hoc, quod habet qualitates multū cōformes naturę corporis temperati, quę sunt moderata caliditas & humiditas. sed de his dicta sint satis: nam forsan proprio capi. de his fiet longior sermo. Finis sermone de calida & humida temperatura, de biliosa quę hanc sequitur, nonnulla dicere decet. pro cuius laude abunde me dicere, arbitror: si quę Galenus libro de natura huma-

Enchiridion medicinæ.

na, cōmentario primo exarauit: in medium pro-
duco. dixit enim: animi dexteritas & prudentia
à bilioso humore proficiscitur, si enim pruden-
tia bilioso familiaris est, satis & supra laudari
potest. siquidem prudentia est omnium virtu-
tum lucerna: etenim lumen præbet, quo opera-
tiones virtutum sunt peragende. Hinc magna
laus nostris Hispanis elicitur: quippe qui maio-
ri ex parte biliosi sunt, & sic animi dexteritate
plurimū valent, vellim tamen, vt prudentia in
colerico feruetur, ne bilis scandeat: nam cū ex-
ardet, ablegatur ab animo biliosi prudentia: re-
gnat furor: qui temulētum animū reddit. Perga-
mus vltra: & dicamus, quod temperies biliosa
est, quæ magis facit discernere sexū. hæc reddit
homines ad virilia paratos: ad bella inquam, ad
honoris tutelam, & consequutionē, & (vt sum-
matim dicam) ad omnia quæ virum plene con-
stituunt, nec pituitosæ naturæ quæ quarta ab his
est, suæ defunt laudes. qui enim hāc habent, dif-
ficulter propenduntur ad iram: nec leui causa ve-
niunt in rixas & contumelias & suspiciones ina-
nes. vt plurimū tamen qui hac dotantur tempe-
ratura, sunt pigri: imbecillis ingenij, nec fecundæ
memoriæ, circa quod est notandum: q̃ Galenus
libro de natura humana, parte iam citata dicit.

Pituitæ natura ad morum cultum nil facit, secū-
dum quod non est dicendum, q̃ pituitosi in ali-
quos propendantur mores: quia pituita in eos
animum moueat, actiue incitando. sed si aliqui
mores naturam pituitosam dicuntur sequi: ob
id est, quia pituita impediendo, & quodāmodo
priuando, est causa, q̃ animus tam solerter & vi-
uaciter in suos non tendat effectus: quātum ten-
deret, si à pituita non esset præpeditus. Hæc est
vera textus Galeni expositio: qui multorum di-
storsit intellectus. Restat, iam aliqua de melan-
colica cōplexione propalare: quæ non parum à
sapientibus est cōmendata. hæc visus est laudaf-
se Plato in libro de scientia, & in phedro. cum
dicit, furore quodā concitari ingeniosos. Solet
 namq; melancolija excalefacta aliquantulū hūc
 furorem concitare. extollens etiam hāc tempe-
 raturā Aristoteles trigesima sectione proble-
 matū, problemate primo, dixit. qui scientiā fue-
runt multum decorati: hi melācolici fuere. Hu-
 ius dicti meminit Cicero tuscūlana prima: cum
 dicit. Aristoteles ait, omnes ingeniosos melāco-
licos esse: vt ego me tardiozem esse, nō moleste
feram. si hæc veritatem complectuntur: nō egēt
maiori elogio temperatura, quam prædicamus.
 quā vsq; ad sydera tulit Marfilius ficinus libro

Enchiridion medicinar.

de triplici vita. vbi dicit: in humore duro qualis est melancolia, detinetur spiritus, & in arctissimis detenti atenuantur: & sic fermentati congruū possunt esse arbitrariarū actionum instrumentum, ego non renuo: q̄ melācolici ingenio valeant, non tamen asserere auderem: q̄ qui melancolia naturali dicuntur melancolici, sint ingeniosi, melancolia enim naturalis frigida est, & sicca: frigidum autem hebetat, nec finit spiritus decenter moueri, neq; ratio adducta à Marfilio, cuius prius fuit auctor Conciliator, vllius momēti est: siquidem ex illa sequitur, quod qui cerebrum habent durum, sunt perspicacioris intellectus: cum arctiores sint meatus in cerebro duro, quibus magis detineri, & attenuari possint spiritus. quod aduersum est his, quæ docet Aristoteles libro de memoria, & Galenus secundo libro artis medicinalis, & multis alijs locis. Teneo igitur: illos melācolicos esse ingeniosos, qui aliquātisper adustam habent melācoliam. qui enim huius sunt temperaturę: intellectus habent mundum organum: calorq; talis melancolię agiles reddit spiritus: lumenq; illorū sub tali humore ita custoditur, sicut sub cineribus calidis conseruatur prunę. De ijs melancolicis prædictam sententiā protulit Plato, & Aristoteles.

eos autē qui melancolico humore naturali sunt
melancolici, suis non defraudauit laudibus Ga
lenus. qui libro de natura humana citato loco
dicit: integritatis & constantię humor melanco
licus est auctor. hec ab humore melancolico na
turali manant: nam forsan quę accenditur melā
colia, inconstantia parit. si omnia hæc bene con
templamur: summi conditoris sapientiam admi
rabimur: qui sic hominem quēlibet cōdidit: vt
iuxta suam temperaturā aliquas perfectiones,
& dotes habeat, quas alius licet sit temperatio
ris constitutionis, non possidet. sic genuinas do
tes distribuit: vt nemo omnibus vacuus de om
nibus possit alijs inuidere. nec sit qui omnibus
refertus, in alijs non reperiatur, quibus ipse caret:
quibus si frueretur, nihil faceret omnes, sed tā
quā diuinus vellet pugnare cū dijs. Optima est
constitutio temperati: sed forte ingenio nō tan
tum valet, sicuti biliosa, vel melancolica in hoc
laudata. alacris est sanguinei cōditio: sed vapo
res putridos aspirat, & facile à putredine corri
pitur. Taxat biliosus melancolicum: quia sit pu
stillanimis: sed melancolicus retorquet tela: di
cens biliosum esse inconstantem. mordet bilio
sus pituitosam naturam: quia hebes & pigra: in
surgit pituitosus, furiosus es, & instar temulēti

Enchiridion medicinæ.

conccitaris. Tandem in vnaquaq; natura sunt seminaria: quibus quis inuideat, & inuideatur. in quo altissimi ostēditur infinita maiestas, & suarum diuitiarum altitudo. Ceterum quia multi sua sorte contenti, cupient propriam naturam tueri: alij vero aspernantes propriam: illam desiderabūt immutare, & corrigere. operepretiū me facere, arbitror: si aliquid de sanitatis tutela in mediū produco. Dimissis autem varijs opinionibus, teneo (licet Musa, & Leonardus, multiq; alij aliud de Galeno sentiant) q̄ ipse voluit, sanitatem esse tuendam per similia, & corrigendam per cōtraria. hoc auctoritatibus Galeni facile monstrari potest. nempe in quinto libro de tuenda sanitate clare hoc profitetur. cum dicit: male affecto corpori semper contraria, optime se habenti similia viribus sunt adhibenda. quin etiam intemperies ipsas quęcūq; adhuc intra sanitatis fines subsistunt, si corrigere studebis: cōtraria quodāmodo victus ratioe curabis, quod tamen per multum fit ocium. nam si in negotio sint, similibus vteris: potissimū cum ita fuerint corpora assueta. hac sola auctoritas sufficeret: si omnes haberent aures acri lotas aceto. sed vt veritas magis elucescat: alias adducere libet. dicit enim libro sexto de tuenda sanitate. porro

alimenti species si quis horum temperamētum
distemperatorum scilicet vertere in melius stu-
det: contraria esse intemperantia debet. sensim
vero id fiet. citra noxā: si prelit medicus, & qui
curatur, peragat. nam qui in rebus ciuilibus ver-
satur, multis negotijs distringitur. huic tutius
est, vt nec tentet temperamētum suum mutare,
sed accomoda sibi nutrimenta summat. porro
apta sunt humidis quidē humida: & siccis sicca.

Si hec dicit Galenus. cur quæso: sunt qui illi cō-
 trarium adscribant: sed vt eorum falsa conuin-
 catur opinio: alias auctoritates citare, non gra-
 uabor, in eodem enim libro dixit. sane fiunt &
 qualitatibus conuenientie: vtique si feruare tēpe-
 ramentum studes: humidis naturis humetare, ci-
 bo maxime quadrante, siccis vero eo qui siccet.
 si alterare placet cōtrarijs: in eo autem qui est
 in calido, frigidoque, ad intemperatiam lapsu cō-
traria dare. Hanc etiam sentētiam professus est
 tertio libro artis medicinalis. cum dixit: similia
similibus offerens. quam sententiam confirma-
 uit decimo nono aphorismo tertij libri dicens,
omne quod est, a similibus quidem cōseruatur:
a cōtrarijs autem transmutatur. id ipsum etiam
 disseruit Hipocrates, & Galenus libro sexto de *hypo*
 morbis vulgaribus, cōmentario quarto, para- *et gal*

Enchiridion medicinæ.

grapho terra ficitatibus scalente. in libro etiã de inequali intemperie, aperte hanc sententiam

✓ Galenus proficitur. cum dicit; sanitatis tutela

✓ per similia perficitur; morborum sublatio per

✓ contraria. Si omnia hæc sunt accepta à Galeno:

non est, cur de Galeno aliud credamus, & pro-

fecito abusiue dictum videtur: corpus calidissi-

imum frigidissimis seruari: siquidẽ frigidissima

nimis alterando, non seruabunt calidissimã na-

turam: immo potius permutabũt, vel corrigẽt.

quod quia tutius est in corporibus multũ à tem-

peramẽto deductis: ob id iure merito in multis

locis iubet Galenus, quod contrarijs corpora

distemperata gubernentur. sed cum hæc monet

Galenus: non intendit, distemperatam naturam

conseruare, sed corrigere. timet namq;: si multũ

est distemperatũ corpus: quod similibus guber-

natum, facili causa labebitur. ob quod decẽtius

esse censet: suam naturam corrigere, q̃ cõserua-

re. Huc tendit illud Galeni, primo de sanitate

tuenda. in corporibus in quibus aliqua qualitas

✓ dominatur: his vtilissimus aer est, qui ei qualita-

ti maxime est aduersus. frigidus calidẽ, calidus

frigidẽ, humidiori siccus, sicciori quã par est, tã

to humidior quanto siccitas ipsa modum exce-

dit. hoc docens Galenus: non intendit, naturam

distemperatam seruare: quia timet ob multum
eius lapsum: quod similibus facile poterit labe
factari: tentat tamen, illam corrigere. quod etiā
voluit, in cōmentario de salubri dieta, cum scri
ptis mandauit; conseruanda quidem moderata
sunt, quę modum excedūt immutanda: iam mu
tatio nō fiat nisi ex contrarijs moderatis, idem
dogma docuit: in libello de cibis boni & mali
succis. cum dicit: quibus sanguis est admodū me
lancolicus, humidi calidiq; cibi dandi sunt, qui
bus vero biliosior, frigidi & humidi: verū vbi
pituitosus est: cibus tum opus est, qui calefacien
di, siccandi q; vires habeant. non dissimilem sen
tentiā exarauit libro primo de facultatibus ali
mentorū, nec non primo libro de temperamē
tis, & secundo aphorismo, & quarto tertię par
ticulę, & multis alijs locis. vbi iubens, distempe
rata corpora per contraria gubernari: non intē
dit, vt lapsus distemperatę naturę conseruetur,
sed vt corrigatur: quanto enim distemperatum
magis ad naturam temperati accedet, tanto va
lidiori fruetur valetudine, si autem lapsus non
est multus, & corpus distemperatum est nego
tijs districtum: non est tentandum suam sanita
tem mutare, sufficit autem vt conseruetur, Hoc
voluit Galenus, libro sexto de sanitate tuenda,

Enchiridion medicinæ.

auſtoritate iam citata. Prolixe admodum extra meum inſtitutum hæc tractaui. quia recētioreſ quos citaui, & alij multi aliud de Galeno ſentire percepi: quorum ſcripta aliorum ingenia poterant perturbare.

¶ QVARTVM CAPITV-

lum de Humoribus.

VCVSQVE Medicinam à limine ſalutauiſmus: nam cum philoſophis negotiaſti ſumus multum. tempus eſt iam, Medicinæ ſacraria introſpicere: & quæ in eiꝯ penu ſunt abſtruſiora, monumentis literarum cōmendare: vt noſtrum decretum optatum ſortiatuſ finem. nec decet, noſ in hiſ quæ in præſentia ſumus exaraturi, à philoſophoꝝ ſpeculationibꝯ multum deuiare. nam philoſophi ipſi viam multū illuſtrabunt: ad tractanda hæc, quæ de humoribꝯ cupimꝯ dogmata. porro ab humoris finitione auſpicari licet: vt clariꝯ quæ ſunt dicenda, perſpiciantur. Eſt igitur humor (iuxta Auiceneꝯ doctrinam) corpus humidū & liquidum: in quod in primis nutrienduꝯ conuertitur. Si cauillari vellemꝯ: facile poſſemꝯ, hanc diffinitionem explodere. quia ſecunduꝯ eam lotium meretur dici humor. & iuxta eā humo-

res nō naturales qui ex humoribus naturalibus
 gignuntur: videntur limites diffinitionis exire.
 & si quæ Galenus libro primo de facultatibus
 naturalibus scripsit, annotamus: neutiquā chi-
 lus in primis nutriendus potest appellari. sed ca-
 ptionibus cauillofis dimissis, illam acceptemus:
 quandoquidem additionibus quibusdam suffi-
 ciens erit. Humores autem partim sunt natura-
 les, partim nō naturales. naturales sunt sanguis, ^{humores}
 pituita, bilis, flaua, & bilis atra. suo ordine de ^{non natura-}
 his humoribus tractauimus, exordientes à san-
 guine. Sanguis igitur est humor calidus & humi-
duus, à calore moderato in iecore genitus, quo-
modo autem dicatur calidus & humidus, Gale-
nus profitetur secundo libro de naturalibus fa-
cultatibus. cum dicit: medici eum qui in anima-
libus est, temperatū calorem: & qui modice est
humidus, sanguis generandi causam affirmant.
 eadem de causa, sanguinem ipsum calidū & hu-
 midum potestate succum dicunt. In primo etiā
 libro de sanitate tuenda plane. fatetur: sanguinē
 calidum & humidū esse. cum dicit: preualet in
 sanguine calidum frigido, & humidum sicco.
 neq; his reluctatur, quæ dicit libro de natura
 humana, cōmētario primo, paragrapho Ita ho-
 mo. cum dicit: sed horū quid refert, meminisse.

Enchiridion medicinæ.

*de se
i n p
n h a
a u
f a c i
s e l a t*
quando sanguis ille qui temperatissimus vide-
tur, talis dicatur: quod in illo nullum suo cōtra-
rio magnopere præcellit. nec calidum frigido,
nec humidum sicco, nec siccum humido. In hac
auctoritate non negat Galenus: quod in sangui-
ne præcellat calidum frigido, & humidū sicco:
negat tamen, quod magnopere præcellant hæ
qualitates: & hoc nos etiam negare tenemur, se-
cūdum hoc facile est intelligere: quomodo san-
guis dicatur tēperatus. quia enim qualitates nō
magnopere præcellunt: ob id temperatus dici-
tur, neq; arbitretur quis: quod sine discrimine
omnes sanguinem esse calidum censuerūt. nepe
multi fuerunt, qui sanguinem esse frigidum do-
cuerunt, vt apud Aristotelem quis facile videre
poterit: secundo libro de partibus animalium,
*i n t
n g u
q u o m
e l l a t*
capi. secundo. & aliqui voluerunt, Aristotelem
in citata parte sentire: sanguinē esse frigidum.
sed modo quo sanguinē dicit frigidum: carbo-
nem ignitū frigidū appellat: in hoc sensu quod
carbo qui caloris subiectum est: frigidus est.
quod patet. nā si extinguitur carbo, remouetur
calor, & plane frigidus remanet. sic sanguis ab
Aristotele frigidus quoad subiectum dicitur,
quia si extinguitur calor naturalis, qui est in san-
guine, citra cōtrouersiam frigidus est, & sic per

affectionē calidus ab eo vocatur. Sed sane hoc
 à medicorum dogmatibus deuium non est. nam
 cum dicunt sanguinē esse calidum, de sanguine
 hominis viui intelligunt: cui tam insitus calor
 est, sicut carboni ignito caliditas. Simili ratioe
genitura frigida dicitur ab Aristotele quarta
sectione problematum, problemate trigesimo
secundo. frigida enim quoad subiectum est, per
 affectionem tamen calida. hoc sic intelligēdum
 arbitror: & non eo modo quo Conciliator cita
 ta parte declarat. Si enim quæ in secundo libro
 de partibus animalium citauimus, ipse perpen
 disse: non sic à genuina expositione deerrasset.
 porro annotandum est: quod licet subiecto san
guis & semen frigida sint, & per affectionem ca
lida: quod in semine plus est igneæ substantiæ, in
sanguine plus aqueæ & terreæ. Hoc testatus est
 Galenus primo libro de sanitate tuenda, atq;
 ad vltiora progrediendo, est notandū: quod
 licet sit dictum in descriptionē sanguinis, quod
 sanguis à solo iecore generatur: quod etiam à
venis potest gigni. hoc tamen non faciunt vene
 ppria virtute, sed à iocinoris facultate sibi mu
 tuata. Hoc exaratum nobis sic reliquit galenus
 sexto libro de decretis Hipocratis & Platonis.
 aduersus quem sicut in multis ita in hoc conspi

Enchiridion medicinæ.

rauit Andreas vesalius. qui libello de radice
chyne dicit, cum venæ albe sint natura, non vi-
detur qualiter succum purpurei coloris gigne-
re possint. sed parū hæc aduersus Gale. probant:
cum iam ille fateatur, q̃ non propria vi sangui-
nem creant, sed facultate à iocinere mutuata. &
licet albe sint, possunt humorem purpurei colo-
ris producere: quia non illum gignunt tanq̃ id
quod vltime ab illis creari intenditur, sed tanq̃
medium eius quod vltime cōficiunt. quippe vi-
timo producunt humiditatem albissimam. me-
diat autem in hac generatione sanguis perinde,
vt solet mediare pituita in sanguinis creatione,
quæ à iocinore quod membrum rubrum est gi-
gnitur. si autem magis & magis coquitur, colo-
rem adipiscitur quem iecur habet, iuxta dicta
intellectu est facile, quod dicit Gale. septimo de
decretis. vbi dicit: spiritus vitales in arterijs &
corde gigni. credo enim, q̃ spiritus vitalis ex
propria virtute cordis creatur. quod si gignitur
in arterijs, prouenit facultate demādata à cor-
de, licet aliquis posset contendere, q̃ ipse arte-
riæ propria vi spiritus gignunt. & Galenum in
suū patrociniū posset aduocare. qui explicuit:
venas à iocinore habere, quod possint sanguinē
creare. & non declarauit, arterias à corde hæc

Enchiridion. medicinæ.

quidem humoribus constat, à dominio tamen
ita appellatur. Hac auctoritate quæ diximus cla-
rent: quæ nollē, vt aliquibus errandi præberent
ansam, arbitrabuntur forsan aliqui Galenū do-
cere opinionem Drusiani: cum dicit, sanguinē
ex quatuor humoribus constare. sed nihil mi-
nus hic & in tota sua doctrina voluit Galenus:
vt hunc locum, & cætera sua dogmata speculan-
ti, est perspicuum, non esset manifestum deliriū
hoc docere: cum in extracto sanguine per venæ
sectionem flaua bilis manifeste apparet, nec opi-
nio Drusiani modo quo exposita est ab Hugo-
ne, mihi satisfacit. qui dicit, Drusianum voluif-
se solū sanguinem esse in venis, & ceteri humo-
res esse in sanguine in potentia. ad hunc sensum
quod sanguis componitur ex re conformi natu-
ræ bilis flauæ & atræ & pituitæ. ex qua cōmixtio-
ne dicit, cōflari quoddam temperamentū: quod
sequitur forma sanguinis, hoc autem tempera-
mentū debile esse affirmat. propter quod dicit:
q̃ quælibet pars facile migrat in naturā humo-
ris sibi adæquati, sed hoc à veritate est multū de-
uium: nam in sanguine nō est pars, ex qua pitui-
ta possit gigni. & iuxta sua dicta possemus dice-
re, in pituita esse tres humores, quod vellem vt
animaduerneret quidā cæsar optatus: qui in sua

quæstione de febre sanguinis, arbitrans quid
 Apolline dignum, promulgare mādauit literis.
 opinionem drusiani modo quo illam explicuit
 Hugo. & tanq̃ auctor opinionis multum vene-
 rande dicit, Drusianum deerrasse, sentiendo in
 actu omnes humores esse in sanguine: cum for-
 san Drusianus ipsissimam sententiam, quam tā-
 tum laudat iste Neapolitanus dissertauit, sed iā.
 tēpus est, vt de secundo humore qui pituita est,
 nonnulla dicamus: ne futilibus impediti, inanis
 videatur noster labor. porro pituita humor fri-
 gidus & humidus est, à remisso calore in iecore
genitus. nec parū in quā frigidus est, sed omniū
quæ in corpore gignūtur frigidissimus, vt Gale-
nus scriptis mandauit octauo libro de decretis
Hipocratis, & multis alijs suæ doctrinæ locis.
 quibus omnibus si animū attenderent multi ex
 his, qui quæstiones vētillāt: nō tantū palescerēt
 indagātes, an humor melancolicus sit frigidior
 pituita, dixi etiam in diffinitione, pituitam in ie-
cinore creari, aduersus quod videtur Galenus
cōmentario primo de natura humana. cū dicit,
pituitę natura ad morū cultum nil facit: sed in
ciborum prima mutatiōe generari videtur, idē
videtur docere in libro de atra bile, cum scripti
 tauit. porro à nobis demonstratum est, pituito-

*pituita
quid sit*

*Vide
amplius
lib. 1.
videtur
veritas
gal.*

Enchiridion medicinae.

sum humorem ex pituitosis cibis in prima hoc
est, ventriculi concoctione fieri: vti biliosum &
melancolicum in iocinore. Eandem sententiam
confirmauit cōmentario secundo, de ratione vi
ctus in morbis acutis. cum exarauit, pituitę autē
generatio in pituitosis edulijs sanguinem per
petuo antecedit: atq; generatione ipsius media
cibi in sanguinem transeunt. neq; hoc deteriori
bus tantū cibis contingit, verum & quibusdam
eorum qui salubres admodum esse videntur. vt
pani & chondro. In harum auctoritate prima
patet, Galenum voluisse pituitā semper in ven
triculo generari. & in duabus secūdis cū edulia
sunt pituitosa, & etiam si non sint pituitosa. in
tertia auctoritate consentit, pituitam creari in
uesti ventriculo, qui ab hac difficultate cupit se faci
nyb le extricare: dicet. q̄ iuxta Galeni enarrata pitui
lio. ta gignitur in iocinore: dūmodo edulia nō sint
admodum pituitosa, vel ventriculus nimis im
becillis. q̄ si multum sunt pituitosa: eius creatio
debet esse in ventriculo, sed sane argute satis
posset quis contendere, semper in ventriculo
gigni, & à iecore formam nō recipere. quod au
toritatibus dictis non videtur dissonum: & vi
detur multum consentaneum, his quæ dicit Ga
lenus libro quinto de vsu partium. qui dicit,

queniadmodum pituitosi excrementi necessariā
quidem esse in ventriculo generationem alibi
comprobauimus, & secundum hoc est dicēdū,
 q̄ iecur immutat chilum: & per temperatam co-
 ctionem dat formā sanguini & melancolico hu-
 mori, & intensiore calore creat bilem. pituitam
autem nō creat: sed pars frigidior & humidior
quę erat in chilo, nō apta in illo tempore in san-
guinem mutari. hoc recipit à iocinore, quod di-
scernitur à reliquis partibus, ratione formarum
quas iecur eis tribuit. Hoc minime satisfacit
 Ioāni Farnelio, qui sexto libro de naturali fa-
 cultate capi. sexto contendit, pituitam in solo
 iecore gigni, neq; esse pituitam quę creatur in
 vētriculo, at qui sua dicta refellere habet in ani-
mo, facile citatis auctoritatibus poterit. Dicit
 etiam Farnelius in eodem libro capi. quarto, hu-
 mores quatuor simul & vno eodemq; temporis
 spatio gigni. sed claret ex auctoritatibus citatis,
 q̄ esto quod teneamus, q̄ pituita in iecore crea-
 tur, q̄ eius generatio sanguinis creationem ante-
 cedit: præcipue si edulia sunt pituitosa. dixi in
diffinitione pituitę, q̄ est humor frigidus & hu-
midus: quod de naturali est intelligendū. pitui-
ta enim salsa exsiccandi habet vires. gignitur au-
tem pituita salsa secundū Auicēnā prima primi,

Enchiridion medicinae.

per admixtionē pituitę tenuis cum bile adusta.

*on. w.
n. fil.
canaz
137* Hoc non placet Ioanni manardo: qui decimo
octauo libro suarū epistolarum, epistola quin-
ta dicit. ego fieri posse non video: quo pacto ex
miscella bilis & pituitę qualiscūq; ea sit, nasci sa-
por falsus possit. cum videā, exiguum aloes por-
tionem multiplici aqua cōmixtam, amaram eā
non falsam reddere. viderimq; etiam, plerūq; pi-
tuitam per vomitum ab egrotante eiectam, cui
mixtam esse bilem, amaror in ore vomentis reli-
ctus ostendebat: tam exigua tamen quantitate
vt oculatissimi etiā hominis visum penitus ef-
fugeret. Quis ergo credat, ex admixtione bilis
amarissimę cum pituita falsum saporem resulta-
re? Hec dicit Menardus. quibus arbitratur, satis
prostrasse modum dicēdi Auicene, sed sane mi-
nantur hæc, sed nō percellūt. Non enim ex qua
libet bile mixta pituitę dicit Auicena, pituitam
falsam fieri, sed ex bile adusta. aloë enim mixta
aque non producit saporem falsum: quia sapor
aloe non adheret adustę substantię. quod si aloë
cōbureretur: fieri posset, si aque immisceretur,
q̃ saporem falsum gigneret, præcipue si aliquid
sui amaroris amitteret. nam cum multum viget
sapor amarus: neutiquā poterit commutari. ex
hac declaratione facilis est responsio ad secundā

suam obiectionem. dicendo, q̄ hi qui euomue-
runt pituitam bili mixtam, ob id non senserunt
saporē falsum: quia bilis non erat adusta. si adu-
sta enim fuisset, & debita miscella pituitę mix-
ta, saporē falsum repręsentaret, & certe de Ma-
nardo admirari licet: qui rationibus tam futili-
bus Auicena voluit expugnare: cui Aristoteles
in metheoris suffragatur. qui reddēs causam sal-
suginis maris, dicit, ex miscella exhalationū adu-
starum cum aqua maris saporē falsum conuari.
astipulatur Auicene etiam experientia. ex ad-
mixtione enim cineris cū aqua sapor falsus pro-
ducitur. si hoc ita est: quę est admiratio, quod
ex bile adusta mixta pituitę emanet sapor fal-
sus: neq; hęc refragantur dictis Galeni: qui secu-
do de differentiis febrium, & secundo libro de
facultatibus naturalibus, dicit, hanc pituitā ex
putredine fieri. cum fatemur, utroq; modo fieri
posse: & etiam propter serosę falsę humiditatis
admixtionem. neq; a ratione esset alienum asse-
rere, falsam fieri posse: per hoc q̄ multum cale-
fiat, sine hoc quod fiat putrida. nam Galenus li-
bro de simplicium medicamentorum facultati-
bus, tractans de sapore falso dicit, q̄ sapor aque
vergit in falsum si multum coquitur, pariter di-
cere possumus: q̄ pituita fiet falsa, si ab intenso

Enchiridion medicinae.

calore multū patitur, sic solēt qui multam sunt passi in ediam, saluam spuerē salſam: quia ijs calor redditur multum acutus, qui hanc humiditatem multum exſiccāt. Scriptum hoc reliquit

2 Galenus quarto libro de ſimplicium medicamētorum facultatibus, bilis iam me inſtat, quē mihi genuina & nimis familiaris eſt: vt de ea aliquid in mediū promam. Eſt igitur bilis humor calidus & ſiccus in iocinore genitus. bilis autē bifariam diuiditur, in naturalem & non naturalem. purior & calidior portio bilis naturalis attrahitur à veſica fellea: vt ſanguis maneat tēperatior. q̄ autem bilis quē ad veſicam attrahitur, ſit calidior: patet, quia purior. quanto enim magis ſecreta eſt ab alijs humoribus, tanto eſt calidior: quia miſcella aliorum humorum temperatur, q̄ autem pura attrahatur ad ſibi deputatū folliculum: teſtatur Galenus tertio libro de vſu partiū, quē annotata eſſe velim ab his, qui quæſtiones diſcutiunt: ne tantū torquerētur, ſpeculantes, an bilis quē eſt in venis, ſit calidior, & tenuior: quā quē eſt in veſica, quia autē bilis quantumcūq; naturalis ſit, eſt multum amara: in ventriculum non inſigitur: amaroremq; ſuo multum negotium vētriculo faceſſeret. Hoc deſumptum eſt, à Galeno, libro quinto de vſu partiū.

quod si pēstassent. quēstioēs vēditātes: sinerēt
dicere, ad vētriculum bilem flauā fluere, porro
non naturalis bilis multiplex species est: alia di-
citur vitellina, prafina alia, tertia ab his erugi-
nosa. Conueniūt Galenus & Auicena in nomē ^{non}
clatura vitellinē bilis: sed ab exponentibus Aui ^{ad de}
cenam disces suorum dictorum intellectionem.
illud notare te velim: q̄ multi medici cū bilem
porracei coloris excerni vident, admodum cō-
flicari egrotum censent: periculosum & ferme
letale hoc esse signum iudicant. qui si animū ad-
uerterent his, quę dicit Galenus. de alimentorū
facultatibus libro tertio, non sic desperarent.
dicit enim, porracea bilis sine morbis euomitur
sepe. Ea de eruginoso humore etiam nota, quā
dixit Galenus commētario primo prorrhethico-
rum, vbi dicit, flaua autem bilis cum supra mo-
dum affatur: primū quidem in eruginosum mi-
grat succum, deinde in nigrū. hęc Galenus, quę
longe diuersa sunt ab ijs, quę de eruginoso hu-
more dicit auicena. quippe qui dicit, q̄ bilis pra-
fina gignitur ex vitellina: & ex prafina cū mul-
tum affatur eruginosa, sed in his sicut in multis
potius voluit Auicena parere suo iudicio: quā
Galeni dogmatibus: cuius profitetur se esse in-
terpretem, sed non est negandū, q̄ vtroq; modo

Enchiridion medicinæ.

possit eruginosus humor creari. qui autē gignitur iuxta modum Galeni, acrior et perniciosior erit: quā qui creatur iuxta modū Auicene. quia flaua bilis mordatior est, quā vitellina Auicene. Restat de atra bile pauca proferre, vt de omnibus humoribus sit facta mentio. atra bilis vt reliqui humores, partim est naturalis, partim non naturalis; naturalis quę sex sanguinis est, non dicitur proprie atra bilis; sed melancolicus humor. sed iam est consuetudo, quemlibet melancolicum humorem atram bilem nominare. multa autem portio melancolici humoris a liene attrahitur, cuius ad ventriculum aliqua pars solet mitti. qui humor (vt dicit Galenus quinto libro de vsu partium) actionē ventriculi iuuat. dicit enim: ventriculum intēdit, ac contrahit in seipsum, cogitq; cibos ad vnguē circūplecti, atq; retinere: quousq; fuerint percocti. Et licet Galenus hoc non declaret: intendendo & cōtrahendo ventriculum, excitat appetētiam naturalem, si enim qualitas huius humoris ventriculo non officit (vt Galenus dicit) si faciendo quod in seipsum cogatur ventriculus, coctionis opus iuuat: & hoc naturali modo, ambigendum non est, q; sua qualitas quę facultati appetetrici tam conformis est: q; contrahēdo stomachum, appe

tentiam naturalem excitauit. Hoc insinuasse vi-
detur Galenus libro primo de simpthomatum
causis. vbi loquens de esurie naturali dicit: non
parum ad esuriem frigiditas eorum quæ in ven-
tre habentur confert. de appetentia canina pa-
rum supra dicit. q̄ gignitur: cū vel accidus qui-
piam vitiosus succus ventriculum mordet: vel
totum corpus immodice digestum inops alimē-
ti redditur, ex quo elicitur, ab atra bile naturali
non produci appetentiā caninam, siquidem nō
est vitiosus succus, nec inops alimēti reddit cor-
pus. Si omnia hæc esset bene cōtēplatus Leonhar-
tus Fuchsius: nō diceret secūda particula apho-
rismorū, aphorismo vigesimo primo. quod atra
bilis naturalem famem non efficit (vt quidam
Auicene erroneam sententiā secuti putant) sed
non naturalem ac caninam, ego tamen non vi-
deo, cur naturalem non efficiat. cum præter ea
quæ dicta sunt, sua qualitas admodum amica sit
appetenti facultati, videatur etiam hoc consen-
taneū auctoritatibus Galeni iam citatis: quibus
ratio astipulatur, nam si atra bilis non naturalis
famis semper est excitatiua, sempiternæ passio-
nis irrupimus periculum: siquidem naturaliter
semper ad ventriculum fluitat, sed quis coerce-
bit Leonhartū qui tam contumeliose in omnes

Enchiridion medicinæ.

inuehitur. Verum enimvero si Andree vesalio
damus manus, nō mittitur melācolicus humor
aliene ad ventriculum. q̄ si non mittitur, nec cō
coctionem adiuuabit, neq; appetentiam excita
bit. sed hoc ipsi anathomistæ tractent. sat mihi
est: q̄ si naturalis melancolia ad ventriculū mit
titur (vt Gale. differuit) q̄ naturali appetentię
opitulabitur, atq; iam ad atram bilem noster se
conuertat sermo: cuius multe sunt species. vna
est enim, quę ex sanguinis adustiōe creatur. Ioā
nes tamen Farnelius sexto libro de naturali par
te, cap. nono negat, q̄ ex sanguine gignatur atra
bilis. cuius quidem ratio est, quia si sanguis incē
ditur vel putrescit, prius necessario pars eius in
bilem flauam, pars in melancolicum succum mi
grabit. sed ego non video, cur non posset assari
& mutari in atrā bilem. non enim est necessum,
q̄ semper resoluator in bilem & melancoliam.
& cum in potentia hō humores contineat, qui
in atram bilem possunt mutari: videtur ex illo
posse excitari atrā bilem. sed ad alia iam trāseā
mus. porro secunda species atrę bilis est, quę ex
superassata bile gignitur. ab his est tertia, quę
ex nimis exsiccata pituita producitur. hanc vlti
mam speciem non admittit Ioannes Manardus:
qui nono libro suarum epistolarum, epistola se

Liber primus. XXXVII

Secunda dicit, pituitam nequaquam posse migrare in atram bilem. sed certe parum munit suam sententiam. nam dicere, quod pituita quantumcumque exsicce-
tur, semper manet alba: est à veritate alienum. si enim à calore intenso exsiccat, rationi est cō-
sentaneum, quod cum patitur à tali calore, aliquæ exhalationes vel fuligines ab ea efflabunt, vel euaporabunt: quæ si ei admiscantur, reddetur nigra. Est etiam ratio euidens contra illum. calor temperatus ex pituita potest gignere sanguinē: & sanguis ab intenso calore potest fieri atra bilis: ergo pituita ab intensissimo calore potest fieri atra bilis: quia calor intensus ex pituita non gignet sanguinem. sed immutando illam ad aliā speciem, non videtur ad quam, nisi ad atram bilariam. Adde etiā, quod cum humor iam siccus est, pituita esse definit: ut elicitur ex dictis Galeni libro de causis morbi. cū dicit: donec humor frigida & humidam seruauerit naturā: ex pituitate genere erit. ex quo consequitur, quod si talē naturam non seruauerit: non erit ex genere pituitæ. Que diximus, etiam videtur nimis consona his, quæ dixit Galenus libro finitionum medicarum. vbi dicit: ex terrificata pituita fit melancholicus humor. si hic non est liber Galeni: ascribatur auctoritas proprio auctori. Si in sciris

Enchiridion medicinae.

autem vbi pituita est multum indurata, illa apparet alba, ob id est, quia à frigiditate & siccitate fuit indurata. si autem à calore eam affante induraretur, ad tetrum colorē perueniret: & forsā prius in colorem mutaretur viridem, deinde in nigrum. vt contingere solet in his, qui graui pectoris vel pulmonis morbo laborant: qui prius solent, expectorare sputum album deinde viride postremo nigrum. & credibile est, q̃ humor qui erat albus: per continuam affationē est mutatus in viride deinde in nigrum. Si omnia hæc bene pensitantur: quilibet ad rationes Manardi poterit respondere. tam enim futiles sunt: q̃ non decebat nos tātum immorari in his explicandis in summa hucusq; diximus: quod sunt quatuor humores. quorum primus est sanguis calidus & humidus de aeris natura. bilis flaua calida & sicca de natura ignis. pituita frigida & humida de natura aque. atra bilis frigida & sicca de natura terre. Humores enim sunt secunda elementa: quę primis quodāmodo correspondent. Plato autē in libro de natura, aliter de humoribus sentit. quippe qui dicit, pituitam esse de natura aeris: & flauā bilem de natura aquæ. sed (vt in lib. octauo de decretis dicit galenus) Plato non fuit admodū medicinæ peritus. ij. au

Liber primus. XXXVIII

tem quatuor humores specie differunt: vt ele-
menta quatuor, quibus correspondent. Hoc sic
docuit galenus octauo libro de decretis Hippo-
cratis & Platonis, quod si aduerteret Concilia-
tor differentia vigesima nona: non diceret, solo
accidente differre. Si enim (vt dicit Galenus)
homini dederis medicamentum pituitam edu-
cens: pituitam euomet. si bilem purgantem po-
tionē, bilem vomet. Simili modo atra bilis edu-
cetur, si atram ~~icientibus~~ medicamentis prouo-
caueris. si autem specie nō differrent humores:
neutiq̃ hic seruarietur ordo, quia ratione simili-
tudinis quę inter medicamentum & humorem
est, fit attractio . hęc autem similitudo ex sub-
stantialibus formis emanat. Ceterum hi quatuor
humores nutrimentum sunt nostri corporis mē-
brorum, sed non omnium. Quarto enim libro
de sanitate tuenda, & tertio libro de facultati-
bus naturalibus, & sexto libro de decretis Hi-
pocratis, aperte voluit Galenus: ventriculū chi-
lo nutriri. breuitati studēdo, solum volo aucto-
ritatem sexti libri de decretis in mediū produ-
cere: quia ceterę idem sonant. nempe dicit: con-
stringitur venter ad cibos, accomodatū sibi ali-
mentum ex illis eliciens: quoad saturatus ac per-
fecte repletus quidquid superat excrementi, in-

*berant
in hunc
alib
in fel
in az
in co
et sepe
parc
non in
selexit
de nut
necesse
de*

De ieiunio Enchiridion medicinar.

~~genuum~~ expellat. Attrahit inde etiam iecur cibum in ventre prius concoctum: qui non ea quidem causa à ventre immutatur, ut iecori suppeditetur. In hac auctoritate clare voluit galenus: quod chilo ventriculus alatur. voluit etiam: quod ventriculus solum intendit conquoquere alimentum sibi necessarium: & quod postquam satiatus est alimento sibi sufficienti, reliquum tanquam onerosum nititur expellere. Hoc longe diuersum est ab his, quæ docet Auerroes trigesimo secundo capitulo tertij libri suorum collectaneorum. vbi dicit: quod ventriculus nititur restaurare, quod dissolutum est ab eo & alijs membris. sed in his & in reliquis subscribendum est Galeno: cui docenti velim, ut præstaret aures Gentilis de fulgineo. ne decima tertij diceret, quod in ventriculo est duplex appetitus proprius & communis. proprium appetitum appellat, qui fit respectu proprii nutrimenti: communem vocat, qui fit respectu nutrimenti totius corporis, sed hoc alienum est nimis à decretis Galeni. quippe qui sicut negat, quod ventriculus intendat concoquere pro toto corpore: negare tenetur, quod appetitum communem habeat. Si quidem si daretur appetitus communis: subordinari deberet coctioni ventriculi communi. sed hæc non datur. & sane si hic appetitus communis

daretur: ventriculus non tam naturale esset organum, q̃ animal quod ratione mēteq; præditū, quod melius est eligeret. Hac ratione vtitur Galenus tertio de facultatibus naturalibus: ad probandum ventriculum non circa cibos se cōtra here, vt reliquis membris elaboratum mandet nutrimentum. quę non minus probat, appetitū cōmunem ventriculo non esse ponendum. atq; non intelligas, me diffiteri ventriculum non cōcoquere pro toto corpore: cōmunis enim concoctio in ventriculo est. Affero tamen, ventriculum concoctionem cōmunem non intendere. q̃ si Farnelius libro sexto de naturali parte dicens in ventriculo esse duplicem concoctionem peculiarem & cōmunem: vult cōmunem à ventriculo esse intentam, certe fallitur: nec sua dicta possunt esse consentanea ijs, quę ex galeno citauimus.

¶ QUINTVM CAPITV-
lum de Membris.

MVLTA SVNT, Quę in mediū promere instituimus: ipsa tamē sermonis sequeſta ducimur ad tractandum de membris: quorū constituentes partes humores sunt. de quibus præcedēti capite iam plura diximus. Porro membrorum proprium est (vt Galenus

Enchiridion medicinæ.

dicit primo libro de vsu partiũ) nec vndequaꝫ circũscriptionem habere propriam: nec vndequaꝫ esse cõiuncta alijs. membra autem in multas secantur species. sunt quę dicũtur similiaria. sunt quę appellantur organica. diuiduntur etiã membra in spermatica et carniformia. adhuc in principalia, & non principalia. De prima diuisione nihil hic est dicẽdum. nam vt iam sepe dixi: solum est meum institutum, ea literis mandare, quorum ab alijs nõ est facta vera vel integra mentio. Ad secundam ergo diuisionem descendendo, notandum est: quod Auicena prima primi doctrina quinta dicit: membrorum alia sunt quę generantur ex spermate, quę sunt similium partium membra præter carnem & adipem: & alia sunt quę ex sanguine generantur sicut adeps & caro. quod enim est præter hæc duo, ex duobus generantur spermatibus: masculorum spermate & spermate mulierum. Hęc dicit Auicena. quę sic sunt intelligẽda: iuxta ea quę dicit Galenus libro de foetũ formatione. q̃ membra spermatica primam è semine generationem habent. sed postq̃ creata sunt: à vulua attrahitur sanguis, quo dilatantur, & in longitudinem producuntur. & quia sanguine nutriũtur, & mediãte sanguine augentur; ob id dixit Galenus secũ-

do libro de elementis, q̄ omnes animalium sanguineorum partes ex sanguine matris sunt generate, neq̄ obstat, quod decimo quarto libro de usu partium exarauit. vbi dicit, q̄ sanguis mēstruus non est prima materia, atq̄ gignendi animalis propria. fatemur namq̄ (vt iam diximus) quod spermaticorum membrorū prima ac propria materia est semen: sed mediāte sanguine augetur semē, & dilatatur. sanguis enim mēstruus qui tempore fecundationis foras nō emittitur: sufficiens est, fētus membra alere, quippe qui solum quantitate peccat: teste Galeno tertio de simpthomatum causis, que si aduerteret senex Zoar vltimo capitulo tertij libri theirsir: non tantum sanguinem incusaret, & tanquā nutritioni ineptum repudiaret. dicēs, q̄ si fētus ex tali sanguine nutriretur, neutiquā aura vitali gauderet. sed gauderet vtiq̄: siquidē hic sanguis laudabilis nutrimenti est, expurgatur namq̄ à calore infantis: & pars non apta nutrire, tanq̄ feculentum quid in vtero seruatur: que tempore partus est expellenda, nec nos terreant Plinius & Isidorus: qui in tam prauā qualitatem sanguinē menstruum dicunt esse euectum: quod referūt: q̄ si eo vescantur canes, quam cito rabie concitantur. eoq̄ infici arbores aiunt. suumq̄ nitorē

Sunt

Enchiridion medicinar.

amittere metalla: tam maleq; de hoc sanguine
audiūt, tanq̃ de re admodum venenosa. sed nos
iuxta Galeni decretum iam citatum, prauę qua-
litatis hūc sanguinem esse expertem iudicamus.
licet pro confesso habeamus, q̃ sanguis qui ser-
uatur in vtero grauidationis tempore, & tēpo-
re partus propellitur: fit prauissima qualitate in-
fectus. hic enim sanguis est impurior pars illius,
qui fētum nutriuit. & seruatus extra propria va-
sa, quę venę sunt: non potest nō infici. quod be-
ne animaduertens Gale. tertio libro de morbis
vulgaribus, cōmētario tertio, multum timet de
mēstruorū suppressione: si à partu est, quia hūc
sanguinem prauissimū iudicat. si de hoc sangui-
ne loqueretur plinius: facile ei acquiesceremus.
sed non est, cur illi subscribamus: si de omni san-
guine mēstruo loquitur, quę enim esset mulier,
quę sine grauissima noxa vitā duceret: si illi mē-
struorum purgatio esset suppressa: si tam praua
qualitate esset hic sanguis maculatus, grauātur
mulieres, si menses non respondent: ~~ta~~
ta acriter torquentur, quantum si sanguis esset ve-
nenosus, perpendat hęc, quę ex Galeni officina
sunt deprompta gentilis: & non dicet prima pri-
mi doctrina quinta, sanguinem menstruū praua
qualitate esse infectū. nec Hugo in eadē doctri-

na afferit: q̄ in muliere inculcata sanguis menstruus profluet, quantitate non peccans. cū quā tumlibet mulier optima fruatur veletudine, hic sanguis tanq̄ exhuberans ad vterum demandetur. Atqui si que diximus veritatem complectū tur: constat, repudianda esse, quę dicit Ioannes Farnelius septimo libro de naturali parte capi. septimo. quippe qui afferit, menstruum esse perniciosę naturę, & eo embrio nullatenus posse ali. & tandem non melius de eo audit, q̄ Plinius & Isidorus, at nos ex Galeno iam citauimus, solum quātitate esse noxium, in libro etiam vndecimo eiusdem libri dicit Farnelius: sanguinem menstruum tempore grauidationis in vtero nō contineri, sed in venis mulieris. sane hoc nō est difficile creditu. vt ingenue fatear, videtur elici ex ijs, quę dicit Gale. tertio de morbis vulgaribus cōmentario tertio cōmento textus, mulier quādam quę apud frigidam aquam. Sed si sanguis mēstruus est tā infectę & prauę naturę, vt Farnelius dicit: admiratione esset dignum, q̄ aliqua essent vterum gestantes, incolumen ducen-
tes vitam: in quarum venis tam infectus & perniciosus humor residet, multas tamen grauidas tibi videre licebit, optima fungentes valetudine, et forsan melius degere q̄ antegrauidationē.

Enchiridion medicina.

volens etiam aliquis iam dicta refutare, posset
dicere. esto q̄ sanguis non esset tam infectus, nō
videtur in venis grauidę detineri. nam si hoc
ita esset, nulla esset grauida bene colorata, be-
neq; appetens, cum ille sanguis non posset non
facere magnum negotiū. Hęc ipse considerans,
ratus sum nōnunq̄ in venis vteri qui inter om-
nes corporis partes plurimas & grādiffimas ve-
nas habet (vt dicit Gale. sexto de morbis popu-
laribus cōmentario primo) sanguinem contine-
ri. videtur enim, q̄ membra deonerari se cupiē-
tia ad destinatum locum sanguinem debent mit-
tere: si nil est impedimento. mittent ergo ad ve-
nas vteri, ē quibus puriorem & perfectiorē par-
tem pro suo alimento attrahet fētus, q̄ si tibi vi-
detur, tantum sanguinem in illis venis nō posse
contineri: dic vt libet. considera tamen, quā ad
miranda fiunt in cōceptione: de egressu scilicet
infantis, post partumq; de vteri contractione.
Quæ omnia videntur admiratione digniora, q̄
vt tantum distendantur vteri venæ, quis etiam
non mirabitur dissecans vuluam cōsiderans, q̄
duos vel tres fētus simul complectebatur: cum
& vnum habuisse videtur difficile. sed de ijs ha-
ctenus, Est secundo notandum: circa ea quæ ex
Auicena citauimus. q̄ aliqui dicūt, non omnem

carnem ex sanguine generari, sed solum lacer-
tosam, itaq; negant isti: quod caro iocinoris &
cordis creetur ex sanguine, sed aduersus istos
expresse est Galenus tum multis locis, tum ex-
presse libro de fetuum formatiōe: vbi iecur &
cor ex sanguine gigni fatetur. sed cum quę pro-
pagantur, eandem videantur habere naturam,
ijs à quibus fit propagatio: consentaneum vide
tur, iecur & cor ex femine esse creata. siquidem *Sanguis*
venę & arcterie spermaticę sunt nature, alias au-
tem parum probat ratio Galeñ. qui eo q; nerui
substantia cerebro assimilatur, probare nititur
neruos à cerebro propagari. hoc alijs indagan-
dum dimitto, & de adipe iam aliqua pmamus.
quę quia à frigido est coagulata, frigide tempe-
rature ab Auicena iudicatur, aduersus quem est
Aristoteles: qui octaua particula problematum
problemate octauo disseruit, pinguedinem esse
calidam. quod etiā confirmauit Galenus primo
libro de elementis. cum dixit: adeps vero calida
& humida est. quam sententiam non preterijt
quarto libro de vsu partium. reddens enim cau-
sam, propter quam omentum est calidum. dicit:
quia multas habet arctérias & venas, & pingue
dinem multam: quę calida est. Ratio etiam huic
sententię astipulatur: facile namq; ascenditur.

Enchiridion medicinæ.

Gentilis prima primi doctrina quinta disputan-
do, dicit: signum est pinguedinem esse calidam:
quia circa cor quod est membrum calidissimū
creatur, sed hanc rationem non admitteret Ga-
lenus: qui libro primo de tēperamentis hęc quę
iam referam, monumentis literarum mandavit.
dixit enim: cerebro est humidior adeps, cui cō-
cretio contingit: propterea q̄ membranis adia-
cet. crasso namq; oleo est similis, eoq; congelat-
tur, vbi cū frigidis & exanguibus particulis cō-
iungitur. at neq; circa iecur coire adeps potest,
neq; circa arctērias, venasue, aut cor, sed neq; cir-
ca aliam vllam præcalidam particulam. quoniā
autem cogitur, per id quod est valde frigidum:
idcirco calfata liquatur ceterorum coagulato-
rum ritu. Hęc galenus. in quibus clare docet: cir-
ca cor adipem nō generari ex ipsa etiam aucto-
ritate elicitur, q̄ circa membranas coagulatur
adeps, vbi etiam dicit: q̄ id fit per valde frigidū.
fane ego non video: quod membrum in corpo-
re sit valde frigidum. esto enim q̄ mēbrane qui-
bus adiacet adeps, ex sua genuina temperatura
frigide sint: ex calore autem qui ab alijs mēbris
illis influitur (pręcipue si in pectore sint) neu-
tiquā infrigidare valebunt, sed calfacere. quæ
cum infrigidare non valeant: nescio, quomodo

coagulare poterunt, in lapide enim qui citra cō-
 parationem frigidior membranis est: nihil coa-
 gulari poterit, si ad ignem calfatus est, videtur
 etiam, q̄ cum actio naturalis sit illa, qua adeps
 in corpore cogitur: quod à frigiditate non pos-
 sit oriri, Siquidem teste Galeno libro tertio de
 simpthomatum causis: frigidus nulli functioni
 est ex usu si omnia hęc contemplaris: arbitrari
 defines, ab intenso frigore cogi adipem in cor-
 pore, & sane si dogmatibus Galeni nō essem tā-
 tum addictus: asserere auderem, adipem à calo-
 re non intenso per naturalem coctionem inspif-
 fari, & incrassari. neq; huic obstat propositio fa-
 mosa à Galeno citata: quod quę liquantur à ca-
lido, coagulantur à frigido. dicerem ego, esse ve-
 rum: q̄ quę coagulantur, vel formantur, à natu-
 rali calido non eliquantur, vel dissipantur: nisi
 à sibi contrario. & quia adeps à naturali calido
 est coagulata & tandem formata: ob id eliqua-
 tur à calido externo: qui contrarius admodum
 est genuino calori, caro etiam ab innato calore
 generatur: dissipatur tamen, & quodāmodo eli-
 quatur ab adustiuo calore, sic videmus: q̄ licet
 in gradu non habeat plus caloris senex febrici-
 tans, q̄ iuuenis biliosus incolumis: q̄ lotium pin-
 gūe solet reddere febriēs senex, & non biliosus.

Enchiridion medicinæ.

iuuenis. quia calor illius senis quia externus & innaturalis est, est eliquatius, non sic calor illius iuuenis. Postq̃ autem hæc scripsi: vidi Aristotelem, meis dictis suffragari. quippe qui primo libro de generatione animalium, capi. decimo nono, pinguedinem esse sanguinem concoctum dissertat. in libro etiã secundo de partibus animalium. capi. quinto. seuum & adipem esse sanguinem cōcoctum, etiam differit. quæ sane quæ diximus, & vallāt, & fortiter muniūt. atq; si materia ex qua creatur adeps, perfectiorem coctionem admitteret: eque induraretur à concoquēre calore. atq; omnia quæ propalaui: in hoc stabiliuntur. q̃ eliquatio adipis quæ fit ab innaturali calore, diuersa & admodum contraria est actio vere coctioni, quæ fit à calore genuino. quæ si consideras, videbis: q̃ esto q̃ à calore natiuo inspissetur, & concoquatur adeps, non co- inficias ire propositioni famosæ. quæ eliquantur à calido: coagulantur à frigido. Ceterum de tertia diuisione nonnulla dicere refert: vt incepto sermoni coronidem imponamus. Est igitur tertia diuisio, mēbra partim sunt principalia: partim non principalia. principalia appellat Galenus secundo libro ad glauconem cor. cerebrū. iecur. & testes. Plato autem in thimeo omnem

principatum videtur tribuere cordi, quam sententiam Aristotelis schola proclamat. qui autē prolixis quæstionibus solent doctrinam perspicuam offuscare, dicunt: q̄ membrum principalissimum solū est cor: quia ad suas actiones aliorum opera non eget. alia autem narrata mēbra licet sint principalia: nihil sine cordis auxilio possunt actitare, & sic dicunt, posse concordari Aristotelem & Galenum. quia Aristoteles solū vnum mēbrum principalissimum esse disseruit. sed sane deciscit hoc à galeni mente. quippe qui secundo de decretis dixit: cerebrum nō indiget cordis opera: vt sentire, & per voluntatem fungi suo officio animal queat. in libro etiā tertio de decretis licet fateatur, quantum ad vitam attingit, cor esse præcipuum: negat tamen, absolute & simpliciter præcipuum esse appellandum. dicit enim: neq; enim cordi natura id tribuit, vt dominaretur, imperaretq; alijs, cum regere, gubernare hominis corpus, opus esset: sed cerebro imperium, cordi obedientiam demandauit. in libro tamē septimo methodi magis stricte loquitur, dicens: officium cerebri eque esse necessarium ad vitam, sicut officium cordis. si hæc dicit Galenus: quare isti somnia fingūt? & multo magis sunt inculcandi: qui dicunt, non esse alienum

Enchiridion medicinæ.

à mente Galeni: cerebrum & hepar esse mēbra principalia: sed gerere vices membri principalissimi: quod est cor, à quo facultas sensitiva & nutritiua primam ducunt originem. sed nil minus docuit galenus: vt ex citatis partibus et multis alijs colligitur. tenendo ergo cum Galeno, quatuor esse membra principalia: puta cor. cerebrum, iecur. & testes. est notandum, q̄ nō qui libet ventriculus cordis & cerebri eque principalis reputatur, quippe aristotelē dextrū signū cordis perfectiorem censet: Galenus autem sinistrum, sed galeni dicta validioribus rationibus sunt munita: vt legenti libros de vsu partium, et de decretis elucescet. vbi dicit: cor esse in medio pectoris: & nō declinare ad sinistram: quod est aduersus Aristotelis dogma, in sexto enim de vsu partium dicit: suscepit autem hominum vulgo opinio: non in medio adamussim, sed magis ad leuam quodam pacto cor esse locatū: sed mediū plane est. non modo huius modo dimensionis quę ex latitudine expectatur: sed aliarum etiam duarum quę ad profunditatem thoracis ac longitudinē pertinent. Aduersus hæc Cornelius celsus est, qui capitulo primo quarti libri suę medicinę dicit: sub sinistiore mama situm est cor: duosq; quasi ventriculos habet. quodq;

plane dissonū sit ab his, quę docet Galenus parte citata: iam vidisti. secundo etiam de decretis dicit, basis cordis in medio prorsus totius thoracis sita est loco, mucro inferiorq; pars tantū protenditur, quantum cordis magnitudo occupat spatij. Ex hac vltima auctoritate elicitur error eorum, qui vanis conciliationibus delectantur: dicētes centrum cordis esse in medio pectoris: sed eius basim declinare ad leuam. cum Galenus basim cordis esse in medio thoracis fateatur. Descendamus iam: & de reliquis membris principalibus (si quid est annotatu dignū iuxta nostrū decretum) promamus in mediū. porro aduertendum est, q̄ non quilibet vētriculus cerebri equalem habet dignitatē: sed postremus est perfectior reliquis. vt septimo libro de decretis Galenus docet, quam sententiam octauo libro de vsu partium, & tertio libro de locis affectis confirmauit. & vt ex multis vnam auctoritatem citem. dicit septimo de decretis: postremi quidem ventriculi cerebri vulneratio maxime omnium animal lēdit, secundo loco medij, minima ex anterioribus vtriusq; noxa contrahitur, ex quo conuincitur error Auicenę: qui prima tertij, tractatu tertio, vulnerationem medij ventriculi periculosiorem censuit, q̄ postremi,

Enchiridion medicinæ.

& consequenter voluit, medium ventriculum
• esse perfectiorem. Verba Auicene hæc sunt. &
propinquior ad incolumitatem quidem incisio
est, quæ cadit ad saturationem duorum ventrū
anteriorum: illæ vero quæ in duobus ventribus
posterioribus fuerint, sunt prauiores, & ea quæ
fit in medio, prauior ea quæ fit in posteriore.
hec Auicena: à quibus diuersa sunt dicta Gale-
ni: sed longius diuersa ab his, quæ in eadem par-
te dicit Gentilis. qui dubitat: an ventriculus po-
stremus sit perfectior anterioribus: cū hoc neq;
• ab Auicena quem exponit, sit dubitatum, Ute-
rius annotandum est, quod multi dicunt, cogno-
sci membrū esse principale in hoc, q̃ gignat spi-
ritus, quorū dicta si veritatem amplexatur, sunt
sic intelligenda: quod solū membrum principa-
le propria virtute potest gignere spiritus, nam
iam supra diffinitum est: q̃ venę facultate à ie-
core mutuata, & arteriæ virtute à corde acce-
pta, possunt spiritus creare, nec omnes consen-
tiunt, quodlibet mēbrum principale posse spi-
ritus generare. Auerroes namq; secundo colliget,
non consentit: q̃ iecur habeat facultatem crea-
tricem spiritus, quam sentētiam esse conformē
Galenī dogmatibus, contendit probare Ioānes
manardus decimo quinto libro suarum episto-

larum epistola decima quinta. non tamen sue rationes tam valide sunt: vt si quis oppositum voluerit tueri, facile non possit. sed si in quaestione multum ab alijs ventilata immorarer: ab instituto discederem, quomodo cūq; hoc tamen sit: est tenendum, solum mēbra principalia propria vi posse spiritus gignere, ex quo perpenditur magnus error Gentilis de fulgineo. qui prima tertij, tractatu primo dixit: perfectiorem formā dari spiritui animali in plexu retiformi, quā in cerebro. quod si esset verū: sequeretur, retiforme plexum esse principalius mēbrum cerebro. suū etiam dictum præter manifestam falsitatem quā includit: nimis alienum est à Galeni doctrina. quippe qui in varijs locis edisserit: spiritum animale a cerebro vltime perfici, in libro enim septimo de vsu partium hæc literis mandauit. Ceterum spiritus qui ab asperis arterijs extrinsecus trahitur, in pulmonis quidem carne primum conficitur. tum autem in corde, atq; arterijs, & ijs maxime quę in plexu sunt retiformi. Vltimū ac perfectissime in cerebri ventriculis: vbi vtiq; & animalis primum exacte efficitur in tertio etiam de decretis similem sententiā profitetur. cum dicit: in inferioribus partibus conceptam prudentiam qui est spiritus animalis in ca

Enchiridion medicinæ.

pite adolefcere, ac perfici: & præcipue circa verticem. Si hæc monumentis literarum tradita reliquit Galenus: nonne nõ taxandus eft Gentilis?

¶ SEXTVM CAPITVLVM.

De humani corporis facultatibus.

HOMINEM, Effe bene gubernatam républicam: Aristoteles memorię prodidit. qui fane verum dixit. ſiquidem cū corpus optima fungitur valetudine: ita gubernatur, q̃ mēbra maioris dignitatis inferioribus imperant, imbecilliora ſuperioribus obtemperant, vti in republica cōtingit. porro hoc imperium, hoc vtiq; obſequium accomodum nimis eſt, & perquā neceſſarium totius corporis regi mini & tutelę. Gubernatio autem per facultates multas quę in corpore ſunt, perficit: de quibus in præſenti capite nonnulla propalabimus.

ſic facultatem autem appellamus actionis initium: id eſt, id à quo actio perficitur. ſunt autem facultates tripartito ordine diuiſę, ſunt namq; facultates naturales, has ſequitur facultas vitalis, tercię ſunt facultates animales. porro facultates naturales noſtrum corpus diſpenſantes nutrici facultati ſubordinate quatuor ſunt. ſcilicet facultas attractrix. retentrix. cōcoctrix. & expul

trix. Harum facultatum diffinitiones discce à g^o Galeno libro de facultatibus naturalibus, à nobis nunc indagandum est, an præter has facultates naturales sit necessum alias ponere. quia video Galenum sexto de locis affectis, facultatem appetentiam dictam ponentem. cum dicit: igitur rationi est consentaneum, hunc affectum à celeri dissipatione incipere, omnibus partibus attractricem, atq; ei coniugatam facultatem que proprie appetentia vocatur seruantibus. In hac parte claret, Galenum aliam facultatem à dictis admittere. in libro etiam primo de sanitate tuenda videtur, hanc facultatem approbare. cum dicit: quo factum arbitror: vt natura non animalibus modo, verum etiam stirpibus insitas quasdam vires, deficientis ac desiderati semper appetentes, ab initio statim dederit. si in stirpibus hanc facultatem esse consentit Galenus: incredibile esset, qd esset membrum à quo illam excluderet, sed si bene dicta à Galeno perpendimus, facultas hæc non est separanda ab attractrice: immo ipsissima est. propter quod sub nomine attractricis eam nos intelligere voluit, facultas namq; attractrix ea est, que conueniens attrahit, & ad illud attrahendum propeditur. & sic facultas que attrahit, quodammodo dicitur appetere, merito

Enchiridion medicinz.

igitur facultatem quę appetētia dicitur, in multis locis subticuit Galenus: siquidē (vt diximus) eadem est cum attrāctrice. eius namq; facultatis cuius est attrahere, est appetere: explicando igitur attrāctricem, appetentiam insinuauit, & sic dixit sexto de locis affectis, esse coniugatam appetentiam cum attrāctrice: ac si clarius diceret, sub facultate attrāctrice includitur appetentia. aliqui sunt, qui nominando facultates non nominant facultatem attrāctricem sed appetētiā: per appetētiā attrāctricem nos intelligere volētes. locupletissimus est horum quę diximus, ^{scilicet} Alexāder aphrodiseus. qui quinta particula suorum problematū, problemate quinquagesimo nono, numerando potentias naturales: nō facit memoriā facultatis attrāctricis, sed appetitiue. verba Alexandri hęc sunt. cur naturales quidē potentię nobis cognatę sunt: animales autē acquisitiuę q; naturales quidē appetitiua (inquā) retentiua. distributiua. & expulsiua. ad ipsam vitam viuentium respiciunt: quod necessariū est habentes. hęc Alexander. vbi claret, attrāctricē potentiam nō nominasse: sed appetitiuam facultatem primam naturalium esse dixisse. Constat igitur: auctores explicātes facultatem attrāctricem, per eam etiam nos appetitiuam intelligere

velle. & cum exprimūt appetitiuam, & subtrahūt
attractricem: per illam hanc ipsos significasse.
itaq; quod si attractrix est facultas idoneum ad
se alliciens cum quadam appetentia, & facultas
appetitiua dicatur, quę naturali appetitu quod
decentius est trahit. nihil refert, si hanc faculta-
tem attractricem nomines: vel appetitiuam, cū
inter appetentiam modo dicto nominatam, vel
attractricem: prorsus est nullum discrimen. Ce-
terum annotandum est, quod Auerroes pręter
has facultates quintam posuit: quam discretiuā ^{nō est}
vocalit: secundo suorum collectaneorum, capi ^{non}
te nono. officiū huius facultatis dicit esse, discer- ^{quint}
nere humores congruos ab incōgruis. sed cum ^{facult}
ppriū facultatis attractricis sit, attrahere quod ^{nō est}
congruum est, & facultatis expellentis sit, expel-
lere quod congruum non est, non est necessum,
hanc facultatem illis accensere, cum per faculta-
tem attractricem & expultricem decens fiat hu-
morum discretio. hoc ex Gentili est desumptū.
Circa hoc tamē est notandum: q̄ Galenus visus
est, hanc facultatem admittere libro de renū ^{hic lo}
affectus dignotione & medicatione. cum dicit: ^{rejo}
ex medico quidem purgans medicamentum, ex ^{tanq̄}
natura vero totū negotium pendet: hec etenim ^{spūg}
ā purgante medicamento excitata facultatē se-

Enchiridion medicinæ.

gregatricem aduocat: qua segreget inutilia ab
vtilibus. ac vtilia quidem retentrix facultas de
tinet: inutilia vero expultrix facultas expellit.
In hac auctoritate patet: facultatem discretiua
siue maius segregatricem Galenum non præteris
se. sed tanquam spurij libri auctoritatem multi non
admittent. quod si qui sunt, qui illam recipiunt,
dicant cum Gentili: quia non requirit diuer
sum instrumentum à quatuor enarratis: ob id ra
renter illius ab auctoribus fit mentio. quia si ali
quando fit: dilucidioris doctrine gratia fieri so
let. sed in his immorari nobis non licet: qui pro
fessi sumus, alienos labores non usurpare: sed
que famosi dilucidatores præteriere iuxta Gale
ni decretum annotare, ante tamen quam ab hac dif
ficultate me expediam: annotare volo: quia Gale
nus commentario quarto de morbis acutis clare
insinuauit, facultatem attractoria nihil facere:
ad hoc quia non ponatur facultas segregatrix. di
cit enim: venarum facultas attractoria perpetuo
vicinis ex partibus humiditatem attrahit: sub
stantiam ipsius qualis nam sit nullo pacto discer
nens. ratione enim caret, qua quidpiam ex me
liori scrutari possit. hæc Galenus. que clare vi
detur Gale. innuere: facultatem attractricem nul
la uti discretionem, secundum quod quis iudicabit

neceſſum eſſe, ponere facultatem ſegregatricē:
ſed non eſt, cur iſta quēquā moueant. licet enim
facultas attractoria nō tanq̃ ratione vtēs, diſcer-
nat humores qualitatis: tamē cōuenientia quod
melius eſt attrahit. vt dicit Galenus tertio de fa-
cultatibus. ſecundū quod dicta manent perſpi-
cua. ſed de ijs alias. porro ignorandum non eſt,
quod Auicena docet: per tranſuerſas fibras ſuā
functionem obire facultatem retētricem, vide-
bis etiam, eius expoſitores dicere: expultricem
potentiam ſuo fungi officio per fibras, quę ten-
dunt in latum, quod alienum eſt ab his, quę in
multis partibus docet Galenus. nempe in libro
tertio de facultatibus naturalibus dicit, quippe
minimum momentum expultricem facultatem
huc vel illuc impellit: vt quę per tranſuerſas fi-
bras functionem ſuam obeat. In hac auctorita-
te claret: diuerſum ab Auicena Galenum diſſe-
rere. ſed ſubſcribendum eſt Galeno, qui etiam
parte allegata ſolum ponit duo genera tra-
ctionis. vnum quod fit qualitatis conuenientia:
aliud quod fit ſucceſſiōe eius quod euacuatur.
in libro tamen quinto de ſimpliciū medicamen-
torum facultatibus, à calido fieri attractionem
proſitetur. quod etiam docuit Auicena. qui di-
xit: attractionem quę fit à calido, reduci ad illā

Enchiridion medicinar.

neglex
hac
vis ga
7 que fit successione ad id quod vacuatur. quod
si reducitur: solū est duplex attractionis genus,
vt Galenus tertio de facultatibus docuit circa
illud autem quod diximus q̄ est vnū attractio-
nis genus: quod fit qualitatis conuenientia. Est
notādum, q̄ Galenus in multis locis voluit: hoc
genus attractionis fieri ratiōe similitudinis sub-
stantiē, vt ex libro tertio et quinto de simpliciu
medicamentorū facultatibus facile potest colli-
gi dicuntur autem attrahens & attrahendū cō-
uenire in modo substantiē: quia familiaritas que
est inter attrahens & attractū ex totius substan-
tiē proprietate oritur. vt libro tertio de simpli-
cium facultatibus Galenus dixit, nec aduersus
hanc opinionem valet argumentum Auicennæ.
qui quarta primi dicit: si ratione similitudinis
substantiē fieret attractio: ferrum attraheret fer-
rum, & aurum attraheret aurum. hoc nihili est
pendēdū, cum iuxta ea que profitetur Galenus
quarto libro citati operis: ferrum non dicitur si-
mile ferro: nec aurum auro: sed ferrum dicitur
idem ferro, & aurum auro. Verba Galeni hæc
sunt. differunt enim (mea quidem sentētia) idē
& simile. quippe pituita pituitē eadem est &
cnicum cnico: similis autem pituitē cnicus, non
tamen idem. Si hæc exarata reliquit Galenus:

taxandus est Auicena, qui sic in medicorum lucernam fuit inuectus, & de suis expositoribus est admirandum: qui indecissum reliquere dictū Galeni, sed dicet aliquis: ratione identitatis substantię etiam posse fieri attractionē. cum videamus: q̄ si arundo viridis per medium scinditur, & medietas eius ponitur iuxta alteram medietatem: q̄ ambe coniungantur. est tamen notum: q̄ arundo arundini non est similis, sed eadem. qui dicta Galeni libello de substantia facultatū naturalium vellet sectari: facile se posset ab hac difficultate extricare. Siquidē Galenus ibi dicit: plātas habere in se principium motus & sensus.

si namq; plāte habēt hoc principium: nulla nos potest capere admiratio, si videmus, medietatē arundinis viridis altere se coniugari. quippe cū arundo viridis sensum habeat: persentiscit noxam, quam intulit scissio, & sic mouet se ad alteram medietatem: illam amplexari & illi coniungi desiderans, quod secundū dicta Galeni recte potest facere: quia principium in se habet motus. cum autem arundo sicca est: nō habet principium motus & sensus, & sic licet scindatur, & medietates iuxta ponātur: non coniunguntur. Secundum hęc dicemus, q̄ in plantis vbi magis viget motus & sensus: citius partes scisse moue

Enchiridion medicinar.

buntur ad se amplexandum, & q̄ in plantis quæ
sunt hebetissimi sensus similem effectum nō cō
spiciemus, hunc effectum in arundine & corilo
perspicue videmus: quia acuti debēt esse sensus.
in quercu autem & ilice nequaquā aspectamus:
quia admodum obtuse debent sentire, Huic sen
tentię Platonis & Galeni suffragatur id, quod
multi viri celebres de agricultura scriptores me
morię prodiderunt: esse scilicet aliquas stirpes
formidantes ictum. si formidāt, sentiunt. astipu
latur etiā huic doctriņę: q̄ de palma leontinus
retulit. quippe qui dixit: palmas vehementi se
prosequi amore: ita vt altera alteram depereat.
adeo est veneris intellectus, nec prius stimulan
te desiderio cupiditatibusq; leuabitur: q̄ ipsam
adamatus mas consoletur, secūdum hæc claret,
etc in palma esse sensum, sed ~~hunc~~ difficile creditu
est, in plantis esse sensum. quę enim ex agricolis
citauimus, non est cur multum nos moueant: cū
multa posteritatis memorię mandarunt, quæ à
vera philosophia deciscunt, Illud autem quod
de complexu medietatum arundinum in mediū
produximus: dicemus fieri ratione naturalis ap
petitus: qui in arundine vel corilo est. vt enim
naturali appetitu vna planta amore prosequi
tur reliquam, vel odio afficit: sic debent esse ali

quæ plantæ, quarum partes inter se multum naturali appetitu se amāt. ratione huius appetitus dico, q̄ potest fieri: vt medietates arundinis vel furculi corili naturaliter appetant coniugari. omnia hæc fiunt dilucidatiora his, quæ dicit Galenus primo libro de sanitate tuenda. vbi dicit: quo factum arbitror: vt natura non animalibus modo, verumetiam stirpibus quasdam vires deficientis ac desiderati ab initio statim dederit. si hic appetitus naturalis in arundine viridi est: quid mirum si eo mediante medietas arundinis appetēs reliquæ medietati adherere illam attrahat. ossa namq; non habent sensum: appetitu tamen naturali cōueniens sibi aliciunt. sic medietas arundinis appetitu naturali alteram medietatem tanquā quid sibi conueniens ad se aduocat: quia longius viuet alteri iuncta, q̄ ab illa separata. obiter hic nota, q̄ Plato in thimeo videtur negare: q̄ fiat attractio ratione proprietatis. Sed iam tempus est, vt ad explicanda aliqua de facultate vitali descendamus. porro annotandum est: q̄ facultas vitalis ea est, quæ motu contractionis & dilatatiōis mouet cor & arterias. aliquando hæc facultas, naturalis appellatur à Galeno: vt ex libro secundo de musculorū motu facile colligit. quæ dicit: actio quæ ex arteria

Enchiridion medicina.

& vena procedit: est naturalis, ~~causa autem~~ ob
quam naturalis dicatur est: quia voluntatis est
expers, & naturaliter fit, & proinde Galenus fa-
ciens memoriam de omnibus facultatibus: hanc
facultatem non semper exprimit: volens, sub na-
turali illam comprehendere. in libro enim de san-
guinis missione dicit: dictum est, alias esse facul-
tates naturales: alias esse animales. ubi vitalem
non expressit: complectens illam sub naturali. &
quia motus cordis non fit per membra volunta-
ti obtemperantia: naturalis dicitur, ut colligitur
ex Galeno septimo de usu partium. cum dicit:
cordis motus est a natura: thoracis vero ab ani-
ma, nil aliud voluit, quam quod cordis motus est na-
turalis: & thoracis animalis, nisi quis velit con-
tendere, eo dici, motum cordis fieri a natura, &
non ab anima: quia solum fiat a vegetante pote-
tia, & non a sensitiva, fundamentum potest sume-
re ex his, quae dicit Galenus primo libro de fa-
cultatibus naturalibus. ubi actiones mere natu-
rales quae etiam plantis sunt communes, a natura
dicit fieri, quae autem solis animalibus conveniunt,
dicit fieri ab anima. & sic has actiones dividit, quod
dicit: quod quae fiunt ab anima, non fiunt a natura, &
quae fiunt a natura, non fiunt ab anima, si ergo
tam pressè capit actionem ab anima factam: se-

primo de usu partium, sicut primo de facultati-
bus claret ~~propter~~, motum cordis nequaquam fieri ^{per}
ab anima sensum habenti, nedum rationali. sed ^{prout}
quia Galenus (ut supra diximus) ambiguus ni-
mis fuit: in assignando substantiam anime, non
est, cur hic immoremur indagantes, quid per na-
turam vel animam voluerit intelligere. prestat
solum dicere: quod cum in primo de facultati-
bus dicit, aliquam actionem solum fieri a natu-
ra, solum intelligit, de actionibus quae fiunt in
plantis, quae siue a natura, siue ab anima vegeta-
tiva, dicas fieri: nil deerrabis. ut ibi dicit Gale-
nus. in libro autem septimo de usu partium, di-
cens motum cordis fieri a natura, non vult doce-
re: quod fiat a potentia quae communis est etiam plan-
tis, sed dicit fieri a natura: quia non fit a faculta-
te parente voluntatis imperio. si enim a vegeta-
te potentia fieret: hac fungerentur plantae, quod
est nimis absortum: cum nec omnibus animalibus
sit impartita haec facultas, ut colligitur ex his,
quae dicit Galenus libro quarto de presagitione
expulsibus, licet non me fugiat, Conciliatorem
insinuasse differentia quinquagesima sexta: haec
facultatem omnibus animalibus esse communem.
sed plane aberrat a mente Galeni, quippe qui di-
cit: facultatem vitalem nec in stirpibus, nec in

Enchiridion medicinæ.

animalibus frigidis inuenies. & merito sane animalia frigida hac facultate non egent: cum non habeant calorem euentatione indigētem, in animalibus autem calidis (vt dicit Galenus) apertissimam videbis hanc facultatem, quæ à corde manare, in libro de pulsuum vsu fuit professus. ex quo perspicue claret: quare qualibet arteria pulsat, & non vena, nam cum hæc facultas à corde ducat originem: illis cōmunicatur membris, quæ à corde propagantur. atq; cum omnes arteriæ ex corde habeant ortum: hanc facultatem à corde mutuātur, venæ autem cum ab illo non oriantur: hanc facultatem à corde nō accipiunt, omnia hæc sic profitetur Galenus sexto libro de decretis. vbi dicit: tunicę arteriarum vim illam qua distenduntur, & contrahuntur, à corde accipiunt, dicit etiam: si enim venæ originem à corde traherent: non te lateat, pulsum habituras fuisse, ex his quæ ex Galeni dogmatibus depromptimus: elicitur, quantum cecutiāt Thomas de garuo & Hugo, assignātes causam, ob quam arteriæ quæ sunt in pede pulsant: & non venæ quæ sunt prope cor, qui si à Galeno vellent ediscere, perspicuā inuenissent causam, hæc scilicet, quam ex sexto de decretis in mediū produximus. Et si omnia hæc bene perpendisset

Drusianus: videret aperte, quantum fuerit alucinatus in opinione, quā de motu cordis & arteriarum bucinauit. Si enim à facultate nō fieret hic motus, sed à caloris ebulicione, sequeretur, q̄ venę quę sunt in pectore, deberent distēdi, & contrahi: & non arterię quę sunt in pede. sed de huius viri opinione non plura, nam abūde qui quęstiones ventilant, eam discutiūt, si autem motus pulsus fiat à duplici facultate vitālī (vt Gentilis prima primi dicit) consideratione est dignū, sed quia hęc facultas est superior vegetatiua, quę pure naturalis est: licet sit inferior arbitraria facultate, non est mirum, quod licet simplex sit, cōtrahat, & distendat, nō enim hęc facultas tā naturaliter mouet: sicut forma ignis iuncta leuitati mouet ignem. sed hęc facultas tali vtitur temperatura & spiritibus: q̄ cōtrahere & distendere potest pro finis necessitate, quę quia non obtemperat voluntati imperanti, ob id dicitur naturaliter moueri & non libere. licet non me lateat: Galenum facultatem vitalem appellasse liberam libro primo de difficultate respirationis. cum dicit: opifices pulsus, & respirationis facultates partim quidem similiter, partim vero non ita habent. Quatenus enim cause effectiuę sunt, eatenus similiter habēt. quatenus

Enchiridion medicinar.

vero voluntati permissum est, arbitrium respi-
ratorie facultatis, vitalis autem facultas nullum
superiorem habet dominum: sed libera penitus
existit. Hæc Galenus, quæ si bene contēplamur,
per latum pilum non deuiant ab his quæ supra
diximus. siquidem Galenus non ob aliud vocat
in hac parte vitalē facultatē liberam: nisi quia
videt non est subdita voluntati, sed sua sponte mouet
~~ordinate~~ ordinate nimis, nō parens volūtatī, vt enim
eos liberos appellamus homines: qui non tenē-
tur aliorum imperio anscultare, seruos contra,
qui coacti sunt aliorū imperio subscribere, ita
appellatur à Galeno facultas vitalis libera: quia
voluntati non tenetur obsequi. & pari ratione
quatuor facultates naturales liberas posset vo-
citare. atq; circa dicta est notandum: q; facultas
vitalis est, quæ pulsum efficit, vt dicit Gal. libro
de vsu pulsum. Ioannes tamē farnelius nescio
ob quid, sexto libro de naturali parte, capi. vlti-
mo audet cōtendere, vim pulsficam aliam esse
à vitali. vellem ego, vt quæ ex Gale. citauimus
perpēdisset. sed facultas animalis quæ omnium
visio suprema est; ad se nos vocat: excitans iam, vt de
culpa ea aliqua promamus. porro facultas animalis di-
alis uiditur in sensitiuam, & motiuam. sensitua au-
tē duplex est: exterior, & interior, atq; exterior

in quinque secatur species: utpote in sensum vi-^{facult}
 sus, & auditus, & gustus, olfactus, & tactus. ^{exterior} Sensi-
 tiue autem interioris tres sunt species: teste Ga-
 leno libro quarto de locis affectis. prout sensus ^{facult}
interiores totidem sunt: nempe imaginatio, & ^{inter}
 cogitatio, & memoria. Auicena autem & omnes
 qui sue sunt factionis, quinque differentias sensiti-
 ue interioris promunt: utpote sensum communem,
 & fantasiam, & cogitativam, & estimativam, &
 memoriam. locat autem hoc modo has faculta-
 tes Auicena. quod sensum communem dicit habe-
 re propriam sedem in parte anteriori cerebri:
 & memoriā in parte posteriori. quia namque di-
 uersas temperaturas exoptat haec facultates: opti-
 me prouidit natura, ut in diuersis partibus loca-
 rentur. Hugo tamen senensis secundo theni. &
Mattheus gradi capitulo de lethargo. (magistri
 in cuius verba iurarunt non captantes auctori-
 tatem) dixerunt: in eadem parte in qua locatur
 sensus communis, esse locatam memoriam, & ita
 asserunt, in parte anteriori cerebri esse memo-
 riam, licet non negent, quod vegetior est in parte
 posteriori, aduersus istos viros multa dixi in
 meo opusculo de secretis, & in hoc capi. infra
 aliqua dicam. Longe diuersa a dictis auctoribus
 sensit Ioannes manardus: qui sensum communem

Enchiridion medicinæ.

negat locari in prima parte cerebri, nedum memoria, in decimo nono enim libro suarū epistolarū, epistola tertia dixit. primus sensus non est in primis ventriculis: vt qui Galeno teste nulla polleant nobilitate, sed vel in medio, vel in postremo: vbi imaginatiōis & memorię operationes perficiūtur. ego non video, cur Galenus abnuerit, in prioribus ventriculis cerebri sensum cōmunem locari. quod ipse dissertauerit, mediū vētriculum vel postremū nobiliores prioribus esse, non diffitemur: & superiori sermone Galeni auctoritatibus cōprobauimus. ex hoc tamen non elicitur: illum voluisse, primum sensum nō habere pro domicilio priores ventriculos. elicitur solum, q̃ facultates quę in medio vel postremo locātur vētriculo: sunt digniores. quod verum esse asserimus. nempe cogitatiuā esse nobiliorem sensu cōmuni, nemo est qui ignoret. et sane ex Galeni dictis clare colligitur, illum hęc quę diximus voluisse: & non ea quę Manardus docet. in libro enim tertio de locis affectis dicit Galenus, animalis facultas principaliter est in postremo vētriculo cerebri. si principaliter est in postremo ventriculo cerebri vel in medio (nam vt supra diximus: nunc medium nunc postremū dicit esse potiore, & mediū pro po

ftremo, & postremum pro medio sepissime ca-
pit.) minus principaliter in aliqua parte debet
esse, et nulla est nisi anterior cerebri pars, in qua
minus principaliter est locata facultas anima-
lis, quia officium sensus cōmunis qui ibi residet,
non tam dignum & nobile est: vt est officiū co-
gitatiue facultatis, quę residet in medio vel po-
stremo ventriculo. Et si auctoritates librorū de
decretis, & de vsu partium, quas in quinto capi-
citauimus cōtemplaris: videbis nil ab his dictis
sensisse Galenum, a quo neq; per latum vnguem
deuiavit Aecius, qui secundo sermone secunde
partis capi. secundo edocuit: in anteriore parte
cerebri facultatem animalē etiam locari. dicit
enim proinde anteriore parte cerebri lesa ima-
ginatio solum leditur. medio vero cerebri ven-
triculo leso, ratio peruertitur. posteriore autē
circa occipitium parte lesa, perit memoria, &
cum ipsa omnino etiam reliquę duę facultates.
in hac Auctoritate expresse voluit Aecius, qđ fa-
cultas animalis totum cerebrum occupat: prin-
cipaliter tamen dicit vigere in parte posteriore
cerebri, nam lesa posteriore parte, omnes facul-
tates leduntur: lesa tamen anteriore nō omnes.
preter has auctoritates ratio etiā dīctat, sensum
cōmunē in anteriore cerebri parte locari: quia

Enchiridion medicinæ.

Ab ea nerui sensuum exteriorum oriuntur experientia etiam nostris dictis suffragatur: nempe si ledatur pars anterior cerebri: imaginatio leditur (vt dicit Aecius) q̃ si leditur, ibi residet sub

mag.
iane
ori
cor
non
us
gr
re
imaginatione namq; sensus cōmunis cōprehen-
ditur ex Aristotelis & Galeni, & tandem ex græ-
corum omnium sententia, & si que Gale. secun-
do libro de motu musculorum expendimus, vi-
debimus, q̃ ibi Gale. voluit, q̃ imaginatiua com-
plectatur memoriam, & q̃ ambarum eadem sit
sedes. dicit enim, pars animę imaginatiua quę-
cūq; ea sit, recordari videtur, si itaq; insignes im-
pressiones rerū in imaginationibus acceperit,
conseruat perpetuo, atq; id quidem est memo-
ria tenere. hęc Gale, que iam dicta manifestant.
at qui in hanc non vult descendere sententiam:
contendere poterit, q̃ Gale. de facultate quā re-
miniscitiuā vocant, & nō de memoria ibi sit lo-
cutus, sed sane hoc non videtur esse ad mentem
Gale, atq; circa hęc est subnotandum: q̃ memo-
ria duplex est, sensitiua et intellectiua. intellecti-
ua non requirit organum corporeum: propter
quod defuncto homine non perijt: vt docti phi-
losophi & theologi dicunt. Errat ergo Farnelius: qui sexto libro capi. decimo quarto dicit,
mortuis nobis statim omniū rerum quas in vita

cognouimus, memoria deletur. sed de sensitua
interiori haecenus, Sensitua exterior ut dixi-
mus, secatur in quinque sensus: quorum operatio
in organis sensuum non perfici, sed in cerebro
dicit Manardus sexta epistola sexti libri, dimit-
to nunc, quae alijs in locis dixit Galenus. in libro
tamen primo de simpthomatum causis opposi-
tum profitetur. cum dicit: quippe cuiuscumq; sen-^{conci}
sus alteratio quae a sensibilibus inferitur: in sin-^{at ga}
gulis instrumentis perficitur, & licet hoc ita se-^{cum m}
habeat, facile potest soluere obiectionem, ob ^{quani}
quam diluendam praedicta dixit Manardus. sci-^{appa}
licet q; si in cristalloide fit visio, non potest per ^{re p}
obstructionem neruorum opticorum impedi-
ri, licet enim non fateamur: q; visio perficitur in
cerebro. dicemus, q; quia oculus sentit, per vir-
tutē a cerebro per neruum ibi dilatam (ut par-
te citata dicit Galenus) ex eo euenit, ut obstru-
ctis neruis opticis visio impediatur, caterū sen-
sus gustus in radice linguae vigere, experientia
testatur: quod Gentilis docuit, aduersus quem
ego fui inuectus in meo philosophico libello:
motus auctoritate quadam, quā deprauatā, ego
legeram. nunc non tedit palinodiam recanta-
re, ob succensendum experientiae, quae veritatis
est magistra. sensus autem gustus non in quali-

Enchiridion medicinæ.

bet parte lingue viget, sed in extrema: vt secundo de partibus animalium Aristoteles dixit. sed summâ manum addere iam placet, quia multa quę ad hanc materiam attinent, in meo libello vernaculo dixi.

SECVNDVS

LIBER QVI DE REGVLIS

Communibus curationis inscribitur.

PRIMVM CAPITVLVM DE

Ratione victus in morbis.

cl. c. **T**ANTVM INCESSABILITER ambulantes peragrauimus, q̃ philosophorum syluas retro dimisimus, nec non medicorum topiaria: vbi mille reperies fragrantēs flores, aromataq; reperies mille. esculētam tamen arborem inuenies nullam: nam solū quę ad theoricam spectabant hucusq; tractauimus, quę iocundos vibrant odores, esui tamen non sunt conducentia. qui enim medicinam practicam exercent, delectantur theorica, practica

mes
oni

tamē magis amplexatur: hac pro cibis, illa pro floribus vtuntur. theoricorū enim hortos adonidis quidam vocant. De practica igitur ad quā omnes anhelāt, tempestiuum est aliqua dicere: quę vt omnibus titilat palatum, ita iocunde ab omnibus audietur. porro quia nostrū est institutum, de omnibus regulis curationis in hoc libro aliqua promere: nempe de humorum cōcoctione, & euacuatione, & venę sectione, a ratione victus qui egris debet exhiberi: auspicemur. Siquidē teste Cornelio celfo in phemio quinti libri, si congruo victu eger poterit releuari, medicamentorum est reiiciendus vsus: quippe quę tantum corpus labefactant, q̄ non nisi vrgente necessitate sunt propinanda. Plato etiam dicit in thimeo, diligētia victus præcipue morbi sunt gubernandi. atq; cum tria sint, quę curationem indicant: ambiens scilicet aer, & affectio naturalis, & ea quę præter naturam est, prima omnium indicatio est, quę à virtute sumitur. vt Galenus nono libro methodi exarauit. solus etiam virtutis respectus est, qui de nutrimento indicationē præbet: vt vndecimo methodi monumentis literarum tradidit. si enim absq; victu vitam posset ducere eger, neutiquā esset cibādus. quod cum fieri nequeat, illum cibare cogimur: sic tamē est

Enchiridion medicinæ.

faciendum, vt quantum possimus, caueamus nu-
trimenti morbum augere, quod recte factitabi-
mus, si quæ citatis libris dicit Galenus cōmenda-
mus: nec non alta mente reponimus, quæ prima
aphorismorum particula scriptitauit Hipocra-
tes, et vt ex multis quæ dissertat, aliqua referam:
memoriæ est cōmendādum, q̄ dicit nono apho-
rismo, q̄ cōiungere scilicet oportet, num eger ad
vigorem vsq; morbi perdurare possit, cū victu
quem præcipis: nam si non potest, augere cibum
conuenit. nam vt octauo aphorismo retulit: cū
in vigore morbus est, tum victu tenuissimo vti
oportet. ex quo conuincitur error Thessali, sa-
tis notatus à Galeno. qui per diatriuē fame cru-
ciabat egrotos: non considerans, an vires egroti
sufficere possint nec ne: postea coactus in vigo-
re illos cibabat. in accessionibus autem à cibo
abstinere oportet: vt in decimo aphorismo iu-
bet Hipocrates. licet aliquando necessum sit, in
ipso accessionis principio cibare. vt colligitur
ex Galeno decimo methodi. An autem maior
error comitatur in tenui victu, q̄ in paulo cras-
siore, explicare dimisimus: sed abunde satis Ma-
nardus, & Musa, & Leonhartus hoc contra re-
centes explicarunt. porro ad congruam victus
rationem exhibendam: cōsiderandum est, tem-

pus anni, & egrotantis, etas, & cōsuetudo. in his
 explicandis immorari non opere precium iudi-
 co: longe lateq; in aphorismorum primo libro,
 expositores hęc dilucidarunt, hoc tibi pro sco-
 po principaliter est habendū: vt cibi quos egro-
 tantibus paras, contrariam habeant morbis na-
 turā. hoc insinuauit Hipocrates in aphorismo
 decimo sexto: cum dixit, uictus humidus omni
bus febricitantibus confert. nec Hipocrates cū
 hęc dixit voluit, q; omnia cibaria humida om-
 nibus febre laborātibus cōueniant: tantū enim
 coctiōi possunt repugnare, q; licet humida sint,
 non conferant. solum ergo voluit: q; hi cibi qui
 febricitantibus adhibentur, sint humidi. si enim
 diceret, omnes uictus humidos febricitantibus
 conferre: valerent aliquid rationes Musę: cum
 autem nō omnes humidos uictus dicat, floci nō
 sunt faciēde, atq; cōsideratione dignū est: quod
 dixit, uictus humidos febricitantibus conferre, &
 non frigidos. quia vt ex decimo methodi colli-
 gitur, magis licet in febribus humectare, q; infri-
gidare. vel apud gręcos latius sumitur vocabu-
 lum humiditas: q; apud latinos. quocirca etiam
 Aristoteles prima particula problematum pro-
 blemate vltimo: etiā humiditate curari febres
expressit, & nō frigiditate. dicit enim: sunt autē

Enchiridion medicinæ.

egritudines, hæ quidem ab igne, hæ vero ab humiditate. curatur autem egritudines, quæ quidē ab igne, ab humiditate. quæ vero ab humiditate, igne, porro quia ptisana præter alias utilitates quas facit, humida est, ob id tantum laudata fuit ab Hipocrate, & Galeno libris de ratione victus in morbis acutis, inter cibaria quæ febribus cōferunt. neq; Aristoteles eius laudes subticuit, prima particula problematū, problema- te trigesimo sexto. verum iam celebratus ptisane vñs recessit: quippe apud Hispanos illā propinari non vidi: neq; à medicis Italis multū cōmendatam video. nempe Ioannes manardus de fensare nititur, eius vñm præsentī seculo nō esse laudādum. inter alias autem rationes quas ponit, præcipua est, quia neminem illam parantem inuenit. addit etiam quia insuavis cibus est, ob id iure merito in vñu nō haberi. hæc & plura in secunda epistola quinti libri videbis, aboleuit etiam à cōsuetudine ptisana ex auena facta: quā Parisienses medici multum vsurpabāt: vt dicit Conciliator differentia centesima sexagesima nona, quod acriter mordet, sed in suum patrociniū poterāt aduocare Parisiani Alexandrum tralianum: qui in libro secūdo, capitulo tertio, cremorē auenę propinat. sed præsens ætas quæ

rac
libro
in fi.

9011

9012

nomines delicatiores producit: delicata cibaria postulat. antea glandibus vescebantur homines: quis nunc tam robustus erit, ut tam crasso nutrimento victitare velit? porro posthabita pituitosa, ad betam & lentem confugerunt medici Hispani. Sed qui Dioscoridem & Galenum legerit: parum betam & lentem probabit. Beta (inquit Dioscorides) noxij succi est. eamque ventriculū lā^{te}inare dicit Paulus septuagesimo capitulo primi libri. De lente etiam dicit Galenus cōmentario primo de ratione victus in morbis acutis, lens siquidem & milium et fenum grecū, tanquā medicamenta ob quosdam ventris morbos exhibentur: & non tanquā nutritiua cibaria. ex quibus auctoritatibus colligitur, quā male de beta & lente audiant isti celebres auctores. ijs tamen non obstantibus non eo infitias sepissime licere decocto bete & lentis pro febrietium victu uti. Cum enim parum nutrire, & abluere alium exoptamus: cōmode huiuscemodi decoctum propinabis. Inquit enim Galenus tertio libro de simplicium medicamentorum facultatibus. licet beta & lenticula magnam adstringendi potentiam gustu referant: earum decoctum ventris soluendi vim obtinet. de lentibus etiam dixit Galenus libello de atenuate victus ratione,

Enchiridion medicinæ.

*2. v. 8
S. p. 101
an. in*
q̄ etiam si succum crassum generant, non tamē
omnino sunt aspernandę. cum ergo tibi est ani-
mus increassare, cōmode lente vti potes: angue
tamē peius in morbo laterali est fugienda. licet
eam Auicena commendat cum aceto coctam: q̄
non faceret, si bene legeret quę Galenus cōmē-
tario primo de ratione victus in morbis acutis
dicit. inquit enim Gale. qui lenticulam ex aceto
confectam pleuritico in ea morbi declinatione
quę nil aliud q̄ coctorum expuitionem deside-
raret, exhibuit: is non immerito languenti ipsi
qui sequenti nocte suffocatus est, mortis ocaſio-
nem dedisse est visus. immo lenticulā nemo qui
mentis cōpos fuerit, dederit. Hęc Galenus, quę
quā erronee interpretatus fuerit Auicena: iam
diximus. atq; qui voluerit contendere, eius de-
coctum congruę posse pleuriticis propinari:
rationem potest accipere ex auctoritate tertij
libri de simplicium medicamentorum facultati-
bus. Siquidem si lenticula in pleuritide tantum
reprobatur, est ob multā adstringendi vim quā
habet: quia cum careat eius decoctum, dicet ali-
quis, non est cur tātum improbetur. subiunget:
parū nutrit, & aliū probe diluit: neq; his esse
contraria dicta Galeni primi libri de alimen-
torum facultatibus tutabitur. vbi dicit Galenus,

decoctum nanciscitur facultatem, & naturam
eius quod decoquitur. fateor (inquā) dicet hic:
q̄ aliquam naturam nāciscitur, non tamen om-
nem. quippe ius lentium nitrosum est perinde
vt lenticula ipsa: non tamen adstringens, q̄ si ad-
stringit, non tantū quod pectori possit officere.
& volendo probare q̄ in febribus non sit inter-
dicēda beta, addet dictis, ex oleribus quę febre
tertiana occupatis laudauit Galenus primo li-
bro ad Glauconem: sunt attriplex, blitum, lapa-
tium, & malua, & lactuca, & cucurbita. quę si <sup>hipocri-
stus</sup> coniectas, non multum formidabis betam: quip-
pe quę quasi eādem naturam cum blito habet.
& si olus queris, q̄ cuiuslibet qualitatis prauę
sit immune pro victu (inquā) febriētium: repe-
ries nullū, sane si aliquod laudabile est, est la- ^{nullū}
ctuca. de ea tamen dixit Galenus octauo metho-
di: q̄ habet exiguum q̄ nutrit, non exigū quod ^{Lactu-}
est inutile. Si hac notamus, nō est cur betam &
lentem tātum repudiemus. atq; de omnibus ole-
ribus & fructibus similia verba prodidit Gale-
nus: quę si perpendimus, non acceptabimus di-
ctum eorum, qui scribunt lactucam esse lauda-
bilis nutrimenti. neq; buglosam tanti faciemus
in affectionibus cordis, vt Auicena cōmēdauit.
q̄ si in fructibus non exiguum est, quod est inu-

Enchiridion medicinar.

tile (vt dixit Galenus) mirandum est de Alexā-
dro trahano, qui primo libro capit. de frenesi,
cerafa & mala persica & duracina freniticis ad
modum laudat. & quinto libro capi. de hectica
poma multum hecticis cōmendat. Longe aliter
de pomis sentit Zoar & Auerroes: qui scriptis
mandarūt, a sua natura gignere ptisim, & de om-
nibus fructibus dixit Auicena, eos febrientibus
officere, que nollē vt tam presse caperes, vt nul-
latenus febrientium voto velis subscribere: pa-
rum deterior cibus & potus si suauis sit, condo-
nandus est. multi etiam sunt fructus, quorū na-
tura est acrimoniam biliosorū humorum coer-
cere, & appetentiā excitare: ¶ si febrientibus
concedas nō deerrabis. Si refero autem omniū
fructuū genera, & qui quibus morbis conferāt,
& qui officiant: meum institutum transgrediar.
• illud præcipue annotandum est, quod dicit Ga-
lenus primo libro ad Glauconem capi. de febre
tertiana: vt ex fructibus febrientes degustent,
qui non sunt omnino difficiles concoqui. quod
si vocabulum degustēt pensiculas, videbis quā
parca manu eis fructus exhibeat: sed si degusta-
re eos permittit, nō omnino negat. In libro etiā
de cibus boni & mali succi, cerafa & mora & pe-
ponēs & melopones languentibus tribuit: cum

ficcitati & calori succurrere habeat in animo.
 ex quo monemur, q̄ febrientibus sepissime simi
les fructus possumus permittere. nūc in vſu eſt,
poma aſſa tribuere febrientibus; ſed Galenus li
bello de attenuante victus ratione, elixa cōmen *p*
dat. ait enim minus nocere, Cæterum inueſtiga
re dignum eſt, an oua ſint congruus febrientiū
victus. ſed hanc difficultatem breuiter enodat
 Galenus, qui primo ad Glauconem: febre exqui
 ſita occupatis vitellos concedit. quę ſi annotaſ
 ſet Conciliator in annexo differētię. c. x. in ſua *conſi*
 canonica, non tantum bacillarent inueſtigātes, *o. i. g. a*
 an oua febrientibus poſſint permitti. porro qui *in feb*
 dam vitellos ouorum ſolos non audent exhibe
 re, ſed albis mixtos: dicentes q̄ ouorū albumen *et Sa*
 temperat vitelli calorem. ac ſi tanta polleret vi
 tellus caliditate, q̄ magnopere eſſet formidāda. *narol*
non attendunt iſti, q̄ Galenus citata parte alba *addu*
ouorum repudiat: quia difficile concoquūtur.
 quod etiā duodecimo methodi fecit, circa hęc
 tamē medicos notare velim: q̄ non oua quomo
 docūq; parata laudat Galenus, ſed ſorbilia. quę
 enim ſorbilia vel trementia non ſunt cōcoctio
 ni obſtinate repugnant. vt dicit Paulus capite
 octuageſimo tertio primi libri, atq; ſi ſupinus
vētricus eſt, & faſtidiens: denegāda ſunt egro

Enchiridion medicinæ.

tantibus forbilia oua; quippe que teste Galeno
cōmentario primo de ratione victus, in morbis
acutis manifeste stomacū supinant. de ouis etiā
forbilibus dixit Celsus secūdo libro capi. vige-
simo tertio, q̄ crassam gignunt pituitam. his igi-
tur in quorum ventriculis magna pituitę crasse
copia est: frequenter non exhibeātur. sed si edu-
cere in animo habes pituitam illam crassam: for-
san non moleste facies, si vitellū crudum sic la-
borāti porrexeris. teste enim Cello capite quin-
to quinti libri, vim purgatoriam habet crudus
vitellus. ceterū de carnibus dicere licet. porro
notandum est, q̄ suum pedes pro victu tertiana
exquisita laborantium laudat Galenus ad Glau-
conem primo. ex quo conuincitur error Brasa-
boli, qui decimo sexto aphorismo primi libri
dicit, in nullo victus genere ponūtur fructus &
suille carnes, cum contrariū ex dictis galeni per-
spicue eliciatur, nec cornelius celsus suillas car-
nes ex victuum genere qui febricitantibus per-
mittuntur exploderet: quippe qui secūdo libro
capitulo decimo octauo, inter domesticas qua-
drupedes suillam esse dicit leuissimā. & galenus
in libello de cibis boni & mali succi, eandē sen-
tentiam cōfirmat: cum dicit, ex pedestribus ani-
malibus suilla caro est optima. cu enim tum ro

buſtiora gignebantur corpora: fas erat carnes
 craſſioris nutrimenti & concoqui difficilioreſ,
 q̄ hoc tempore egris exhibere. Ob id ego arbi-
 tror ab antiquis tātum laudatam fuiſſe ſuillam
 carnē: copioſe namq; nutrit, ſed difficile coqui
 tur, at ea leuior erit vētriculo robuſto, q̄ arietī

na imbecilli admirari tamen ſubit: quod arietī *imbecid*
na caro que nunc iure merito in tanto precio *lo: f*

eſt, tam parum ſit cōmēdata à Galeno ceteriſq;
 priſcis auctoribus. immo de arietina carne rare
 ter ſit mentio: ſed de hedina ſepe. forſan gracie
 paſcua aerisq; temperies non tantum arietes iu-
 bant: vt hispaniſe herbe aerisq; temperamētum,
 idcircoq; apud grācos vbi priſci medici ſcripſe-
 runt, tam parum arietina caro eſt laudata. & vt
 videatur q̄ de arietina carne non tam bene Ga-
 lenus ſenſit, vt nos ſentimus: ex multis volo vnā
 auctoritatem in mediū promere. in libello enim
 de attenuante victus ratione, hæc verba prodi-
 dit, ex terreſtribus animalibus hirci & arietes

& genus omne ouium ac caprarum non vnde *ecce q*
quaq; laudabilis ſunt alimenti: ſolis autē hedis *m ga*

innoxie vtare. Hæc Galenus. At apud hispanos *repi*
 caro arietis iuuenis hedine nō cedit. ex eo autē *bat*
 nos probare poſſemus, apud Hispaniam melius *rietes*
 arietes degere quā apud ceteras nationes: quia *d. non*
laudat
alimen

Enchiridion medicinæ.

preciosiora & abundantiora vellera degentes
in Hispania producant, quam qui alia incolunt
pascua, de his dicta sufficiant: iam enim tempus
est, ut de victu qui sumitur ex volucribus ani-
malibus aliqua dicamus. Porro dicit Galenus
tertio libro de alimentorum facultatibus, q̄ ca-

*ferunt
gal
perdi
esse
concoctu
faciles*

ro perdices & columbe & galli gallinacei et gal-
linæ est concoctu facilis, vulgo tamen dicitur,
perdices egris esse incomodas, utiq; aiunt con-
coctu esse difficiles. qui tamen ista dicunt, deer-
rant à mēte Galeni. præter ea enim quæ in aucto-
ritate citata dicit, dicit etiam libello de attenuā-
te victus ratione. perdices vero ac turtures neq;
durissimas habent carnes, neq; concoctu diffici-
les, neq; prauo succo vitiosas. sed & ipsarum du-
rities si mortuæ vno die asseruentur, facile vin-
citur, fiuntq; friabiles, omnino atq; inculpatæ.

Hæc Galenus. ex quibus docemur, q̄ aere mace-
ratas perdices bene possumus egris propinare:
dum modo non multa sit facultatis cōcoctricis
imbecillitas, an autem frigide sint temperaturæ

*errant
ut
in
ia
non
res
rigide
patur*

vel calidæ, inuestigari solet. Auicena autem vi-
detur insinuare capi. de cordis palpitacione, es-
se frigidas. quam sententiam multum cōmedat
Mattheus nono ad almanforem capi. de cordis
palpitacione. sed clarius poterat hanc sententiā

adiscere ex Auerroee, qui quinto suorum colle-
ctaneorum capi. trigesimo secundo, expresse di-
cit, perdices esse frigide nature, sed sane inherē-
do ego dictis Galeni iam citatis indubie credo,
perdices esse calidi temperamenti, si enim frigi-
de essent temperature, non concoctu faciles es-
sent. cibaria enim quæ frigida & sicca sunt, co-
ctioni repugnant, ex eo etiā probatur, perdices
in volucrum genere esse admodum calidæ natu-
re: quia fallacissime sunt, & inter se pugnacissi-
me, & usque adeo perdices sunt libidinosæ: quod di-
cit Aristoteles tertio libro de generatione animalium
capi. primo, quod perdices femine audita maris vo-
ce implentur. olfacientes enim marem vel eius
audiētes vocem, turgent ad coitum. sic generāt
oua, quæ subuentanea dicuntur. hæc quia non tā
perspicue interpretatus est Auicenna quinto li-
bro de animalibus, dederunt mihi anīam, vt in
meo philosophico libello illū taxarem, sed iam
dimissa perdicis inuestigatione, de auibus cate-
ris quæ ægris permittunt, nonnulla dicamus, por-
ro vsitatioꝝ febrientium victus pulli gallinacei
sunt: victus (inquā) est eorum quos parum nu-
trire cupimus. quanto enim minus nutrire desi-
derant medici: tanto minores pullos egrotanti-
bus exhibent, aduersus tamen hanc consuetudi-

Enchiridion medicinar.

nem est Galenus tertio libro de alimentorū facultatibus. cum dicit: praua autē admodum est

*cor
2018
2010
sing
nedi
p. 112
Empes
a. 113* caro valde nouellorum volucrum: sed diuersa ratione ac senum. siquidē horum caro dura est:

contra animalium nuperrime editorum corpora mucosa sunt, ac humida, ac excrementis plena.

ex hac auctoritate elucescit deprauatus vsus eorum, qui valde nouellos pullos febrientibus exhibent. si autem medici crassius nutrire institiunt: pullastram vel gallinam propinant, q̄ si

eger ventris dolore torquetur: gallinę vetriculum (iuxta doctrinā Auicene) multum cōmendat.

a nullo tamen ex priscis auctoribus ad huiusmodi affectum hunc ventriculum laudatū

vidi. immo Aecius omnium volucrum ventriculos damnat sermone secundo primę partis, capitulo ducentesimo quinquagesimo quinto. cū

dicit: ventriculi volucrum omnium egre cōcoquantur propter substantię duritiā. falso enim

quidam laudāt ventrem struthocameli ac mergi. hæc Aecius. ex quibus clare colligitur, ab antiquis non laudatum fuisse vetriculū gallinę,

sed struthocameli & mergi. sed generatim omnes volucrum vetriculos taxat Aetius, atq; no-

*u. 110
n. 110* tandum est, circa victum qui ex carnibus sumitur, q̄ nigri animalis caro calidior est, quā albi.

quippe nigredo supra caliditatem atestatur: vt
Aetius dicit sermone secundo primę partis capi.
octuagesimo octauo, Sed aduersus id videt Aristoteles:
 qui libro quinto de generatiōe anima-
 lium capi. sexto dicit, calidiora & suauiora sunt
 omnia alba. Sed iam de victu qui ex carnibus fir-
 mitur, multa diximus: anteq̃ tamē vltimū adda-
 mus colophonem, notandum est. q̃ quia victus
 humidus febrientibus confert, quod caro que
febricitatibus exhibetur, debet esse elixa & nō
assa: nempe quia humidior est. vt dicit Galenus
 libro decimo de simplicium medicamentorum
 facultatibus. aliqui tamen cōtendunt humidio-
 rem esse assam. hæc discordia cōmuniter sic di-
 luitur: q̃ caro assa est humidior substantifice;
quia magis nutrit. Aduersus hæc profitētes Cor-
 nelius celsus videtur esse: qui secundo libro ca-
 pitulo decimo octauo dicit, eadē res magis alit
 iurulenta q̃ assa: magis assa q̃ frixa. sed per rem
 iurulentam nō solam carnem intelligamus: sed
 carnis succū qui est in iure cū carne ipsa. quod
 si exoptas vt caro ipsa cū iure magis humectet,
 olera humida cum carne simul decoque: & ma-
 gis humectabit, porro quia carnis succus facile
 accenditur: non laudo eorum consuetudinem,
 qui febrientibus hūc succum per distillationē

Enchiridion medicinæ.

extractum propinant, adde, q̄ præter hoc q̄ faci-
le bilefcit, admodum horrendi est saporis, neq̄
qui hūc succū cum caro affatur, extrahūt: quid
comodi faciunt, succus enim hic sanguineę est
naturę: nōdum perfectam fuit in carne adeptus
cōctionē: ob quod ferme similes effectus in cor-
pore facit quā sanguis. si enim succum carnis re-
center affe aspectas: sanguinem aspectare cense-
bis, nam qui hunc succum propinandum iubēt:
non permittunt carnem multum affari. ad hęc
etiam hic succus accendi est facilis, natuſq̄ ven-
triculum supinare: ob quod merito ē numero
viētuum conferentium febrientibus est explo-
dendū. de carnibus hucufq̄, cæterum pisces sa-
xatiles numerantur à Galeno, inter cibaria quę
febre detentis acuta conferunt: nūc pauci ſunt,
qui ſimili viētū acute febrientes cibent. cōmen-
tario autem primo de morbis acutis, Galenus
pleuriticis eos exhibet paratos ex aqua & mar-
rubio & anetho & ſale. ſane ſi quis nunc hunc
viētum exhiberet, multi eum inſanire putarent.
ſed nil in hoc edullio reperies, q̄ laterali mor-
bo officiat, ſed iam de lacte aliqua promamus:
quod hecticis & tabidis præſtantiffimus est vi-
ētus: præcipue muliebri tanquā naturę noſtrę
maxime accomodatum, vt dicit galenus libello

25 per
a Lou
ilique

de cibis boni & mali succi. de mente heriodoti
& Heuriphonis, qui etiam dixerunt: hubera mo-
re infantium abdita affectis suggenda esse. atq;
cum tanta copia non sit muliebris lactis: asinino
lacte hecticos victitare medici iubent. quod quia
pinguedinis habet minimū, non tam facile ut ca-
prinum & ouillum accenditur. ex eo tamen eue-
nit, ut facile in ventriculo coaguletur. ne igitur.
medici temere illud propinent: advertere animū
debent his, quę dicit Galenus libro tertio de ali-
mentorū facultatibus. dicit enim, asininum ve-
ro lac pinguedinis habet minimū. quo circa non
temere in vētriculo cuiusq; coagulatur: si statim
ut māmīs excidit calidum, fuerit epotum. q; si
sal & mel adijciantur: fieri non potest, ut ipsum
in ventriculo cōcreſcat ac coaguletur, si hęc an-
notassent medici, indiscriminatim non mone-
rent, ut hoc lac calidum ut māmīs excidit, hecti-
ci biberent: nec hortarentur ipsos egrotos ut
suggāt asinina hubera. si enim non est timor, q;
coaguletur: bene est, alias non. porro quia hoc
lac plus serosę substantię habet, quā reliqua la-
ctis genera: ob id aluum magis deijcit. ut citata
parte dicit Galenus. caue igitur, si de alui fluore ^{non est}
times: illud hecticis propinare. tātum enim ven- ^{lac co-}
trem potest deijcere: q; Hipocrates cōmentario ^{cedend}
^{in alu}
^{fluor}

Enchiridion medicina.

tertio de ratione victus sat esse arbitratur. cau-
so affectu hoc lacte purgare. & vt ab hoc lacte
tuc te abstinere decet: ita ab omni genere lactis
esse abstinendum intelligas. quodlibet enim lac
ferosę substantię particeps est: ob quod vętris
est subductiuum. vt dicit citato loco Galenus.
quod si bene annotasset Leonhartus fuchsius
quinta particula aphorismorũ, aphorismo sex
agesimo quarto: non diceret, lac alui fluore fi-
stere. & sane de hoc viro est mirandum, q̃ ad ful
ciendam suam sententiam Galenum tertio alimẽ
torum in suum patrociniũ aduocat: cum quę
diximus, profiteatur Galenus. nempe q̃ galenus
differtauerit, q̃ lac cuius serosa pars est, consum
pta aluum astringat: non inficiamur. sed q̃ vni
uersaliter dixerit, lac alui fluorem compescere:
negare tenemur. sed culpandus sum, qui in re tã
perspicua immoror. atq; serosam partem lactis
consumes iniectis lapillis: sed efficacius hoc fa
cies ferreis orbiculis ignitis. vt Galenus ibidem
monet, admisces autem sic parato lacti mel vel
falem vel aquã: ne facile in ventriculo cogatur.
& tandem congrue facies, si cuilibet lacti mel
miscere moneas. audisti iam, quę de muliebri
diximus; audi nunc, quę de caprino dicit libel-
lo de cibis boni & mali succi. dicit enim, capri-

num lac sine melle sumptum est admodum periculosum. Iam de lacte diximus, de amigdarū

cremore iam aliqua dicamus: quem parū vſitatum ab antiquis inuenio à neotericis ſepe. vix egritudo eſt, vbi eum exhiberi non videas: præcipue ſi alimento quod vires augeat, eget egrotus. fama namq; tenet multum ſufficere alimentum. ſed à veritate decifcunt, qui hæc arbitrantur. octauo enim methodi (vt ſupra citauimus) dixit Galenus, in fructibus eſſe parum quod nu-

triat: non exiguum quod eſt inutile. Si hæc dicit

Galenus: quid nutritiſſimum in amigdarū cremore medici inueniūt? ſane ſimile hoc mihi videtur his, quæ de lactuca dicit vulgus: nutritiſſimū ſcilicet eſſe edulium: cum nil minus habeat. ſed aduerſus hanc falſam opinionem Galenus ſcripſit ſecūdo libro de facultatibus alimentorum. certe ſi amigdarum cremor multū nu-

trire videtur, & ex eo euenit: q̃ cū non facile cō-

ficiatur, multum in ventriculo moratur, & fic

qui illud ebiberunt, tarde famem incurrūt. præ-

ter dicta etiam cum tam oleoſus ſit hic cremor,

non eſt cur acute febrientibus tam frequenter

exhibeatur: quippe qui facile accendetur. dicet

aliquis: ob id exhibet multis febrientibus, quia

obſtructiōes aperit. qui his quæ dicit Mattheus

Enchiridion medicinæ.

capit. de obstructione iocinoris, fuerit addictus: facile hæc credet. quippe Mattheus innixus auctoritati Auicene contendit in omni iocinoris obstructione amigdalas dulces valere, sed si ipse legisset ea, quæ libro quinto de simplicium medicamentorum facultatibus dicit Galenus: non ad obstructiones aperiendas amigdalas laudaret. dicit enim, amigdale dulces in fartu non liberant. Si hæc dicit Galenus: cur in se tam peripicua se implicat, nec te arbitrari vellẽ: me amig-

dalarum cremorem omnino repudiare. licebit enim illum exhibere: cum egrotati est admodum *remor* *m. s.* *long* *egen. cit.* *non sō* *u. con. a* *f. n.* gratus, & somnum volumus conciliare. sua enim mulcebri humiditate mulcet acrimoniam acutorum vaporum, qui insomnias faciunt, cerebrumque admodum exsiccatum humectabit. solum igitur a me intelligas hunc cremorem qui tam laudatus est, non esse nutrientissimum, nec concoctu facilem, ut medicorum vulgus opinatur, velim etiam te scire: nimio occupante somno illum propinare Alexandrum tralianum: quippe qui primo libro capit. vigesimo, lethargo occupatis illum exhibet. & vix apud antiquos nec in lethargo, neque in alia egritudine illum usitatum legimus, nunc si qua est egritudo, ubi minus amigdalarum cremorem admitterent, est lethargus: quia semper

somnum conciliare arbitratur. sed poterit esse;
 q̄ calfaciendo & attenuendo humores pituito-
 sos, qui lethargum producant: somnum auerrū
 caret. Si hæc vera sunt, non sunt admittēda, quæ
 dicit Mattheus capi. de lethargo. nec multi sunt
 faciēda, quæ capi. de catarro & capite de tussi
 dicit. vbi ait: in his affectionibus non esse exhi-
 bendum sero hūc cremorem, sed diluculo: quia
 vaporosus est. sed si vapores quos emittit, pos-
 sunt calfacere, & temperare, & tādē coquere
 cerebri humores: nullam noxam induceret. sed
 plus equo in his immoror: qui breuitati tātum
 studere cupio; dicamus iam de auellanorū cre-
 more: qui in nostra prouincia in magno vsu est
 ad roborandum cerebrum, facultatesq; ibi assi-
 dētēs, & a Mattheo capite de iecoris obstructio-
 ne, sunt laudate ad aperiendas obstructions
 auellane ipse, fallitur Mattheus: fallūtur etiam,
 qui auellanarum cremore vtūtur in capitis affe-
 ctionibus. q̄ fallatur Mattheus: ex eo probatur,

q̄ Galenus primo libro de facultatibus alimen-
 torum, difficiliter cōcoqui nucem ponticā ait ^{his}
 & in libro de attenuante victus ratione dicit: ^{ana}
l nucs ponticę nullam astergendi ex visceribus
excremēta habent facultatem. si dure concoqui
 tur nux pontica: & abstergēdi nullam habet fa-

Enchiridion medicinæ.

cultatem: quid utilitatis quæso obstructo iocinori faciet? ex his etiam quæ diximus, illos deerare conspicies: qui imbecillitatem cerebri hūc cremorem refarcire aiunt. si dure coquitur: succumq; crassum gignit: vnde habet, q; capiti tantum profuit? si dicunt, q; quia coriani semine est paratus, q; ob id tantum iubat. non legerūt quæ Dioscorides de coriano dicit: alias non tam frequenter illud propinarēt. nempe dicit Dioscorides: coriandrum largius sumptum mentē non sine periculo mouet: quare continuo & copiosiore vſu abstinēdum. si hæc dicit Dioscorides, cur ad sanandam mentē eo crebro vtuntur? sed iam tempus est, vt ea quæ ad cibariorum rationem attinent, missa faciamus. si enim omnia percurrere vellemus: iustas enchiridij metas transgrediemur. De potu igitur aliqua dicamus. in quo si qua habetur intemperantia, periculosiorē esse: quā in esca dixit Celsus libro primo capitulo secundo. quod a ratione est alienum. ob quod credendum est, celsi textum esse deprauatum, porro egrotantibus prout est morbi natura, exhibentur potus. si magna infestat febris: aqua adhibetur cocta iniecto ordeo, q; si quis semen anisi iniecit, multi sunt medici qui suspiciose febrientibus propinant: arbitantes hanc

non posse humectare. hoc tamen est manifestū
 deliriū. non anisi vel cinamomi paucillum vim
 humectatiuam ab aqua remouet, immo aqua ex
 cinamomo vel aniso, ~~melius~~ ^{quod} potest permea- ^{dele}
 re, forsan magis humectabit: q̄ aqua pura quæ
 transire moratur, nempe mulsam aquosam (vt. ^{et li}
 supra diximus) causo laborantibus dat Hippo- ^{quæ}
 crates, quæ febrem parata est ascendere: & isti
 timent aquam ex cinamomo, sane nec Hipocra-
tes tantū denegat febricitantibus vinum, vt nūc
 medici factitant: perspicue namq; videbis in cō
 mentarijs de ratione victus, q̄ frequenter febrie
 tibus vinum exhibeat: quod etiā multis febre
 laborantibus Galenus octauo methodi non in
 hibuit. vbi dicit, Hippocrates nō in diarijs modo
 (febris, verum etiā in acutis vinum dabat, sed
 licet Galenus (vt iam dixi) vinum febrientibus
 permittit: non tamen tam audaciter vt Hippocra
 tes. siquidem primo libro ad Glauconem, febre
 tertiana exquisita detentis vinum inhibet ante
 morbi cōcoctionem. sed si nullum vinum albū
 est calidū, vt duodecimo methodi visus est sen
 tire: citra suspicionem hoc vinum febrientibus
 ante morbi coctionem potes permittere. Con
 tendit tamen Leonhartus fuchsius secunda par
 ticula aphorismorū, aphorismo quadagesimo,

Enchiridion medicinæ.

quod nullū vinum est frigide temperature hu-
mana nature comparatum. ego licet credā vera
illum profiteri: cū dicit, q̄ nō omne vinū albū
est frigidum. credo tamen, aliquod esse vinum,
quod potius naturam nostram infrigidat, q̄ cal
faciat. præter experientiam quam habemus de
vinis austeris multum aquosis, probatur hoc
ex his, quæ dicit Galenus libello de cibis boni
& mali succi. cum dicit, quoddam esse genus vi-
ni: quod refrigerandi sensibilem habet vim. &
cū refrigerare dicit, corpora nostra intelligit,
non leonum vel elephantum, solet autem dubi-
tari, an vina sicce vel humide sint temperature.
multi multa inculcant: sed quæ Manardus tertia
epistola decimi quarti libri dicit, solū promā.
dicit enim, facultatem siccandi habere vinum:
quod aqueum non est, vel prope aqueum. ego
licet teneam, vinum fuluum et maxime antiquū
vim siccandi habere: credo tamen maiorem vi
norum partem humectandi habere facultatem:
non solum vino considerato quoad cibi ratio
nem, sed quoad medicine vsum. tertio enim de
causis pulsuum dixit Galenus, vinum calidū &
humidū esse: solidas etiam partes quæ ex immo-
dico labore sunt exsiccate, humectare. dicit pri
mo libro de sanitate tuenda, quas humectare,

non quia in sanguinem solum conuertatur: sed
quia humectantis est facultatis, est credendum,
si vinum etiam natura siccum esset, non mulce-
ret acrimoniam flauæ bilis: vt ibi dicit Galenus,
nec certe soporiferum esset. quæ enim calida &
ficca sunt: potius insomnias quam somnū indu-
cunt. sic vina fulua antiqua quæ siccatis naturæ
sunt, per vigilia non somnum faciunt, quod si
vinum quod non est fuluum, vlcera siccant: facit
quia vlcere siccus est. cum hoc tamen extat, q
sit humano corpore humidius: neq; cum vlcus
multam humiditate non habet, vinum exsiccant:
nec cuiq; curando vlceri prodest. quippe prout
est vlceris natura, sic medicamenta profunt. quæ
dam vlcera exsiccant thus: in quibusdam autem
pns ~~est~~ mouet (vt dicit Galenus tertio methodi) *+ pns*
& sane si vinum calidum & humidum non esset,
naturæ sanguinis non esset tam familiare: potius
esset bili amicum q̄ sanguini. Ceterū dictis sub-
iungere non te tedeat, q̄ medici triplex esse po- *est*
tus genus describunt, vnum sitis sedatiuum, al- *trip*
terum cōmixtiuum, delatiuum tertium. In quinto *pot*
autem continentis noluit Razes, aquam esse ve- *ger*
hectiuium potum: quam sententiā laudauit Mat-
theus capi. de ventriculi imbecillitate, aduersus
tamen hanc sententiā est Galenus quarto libro

Enchiridion medicinæ.

de usu partium. cum dicit, ex aqua nutriri nulla particula potest, distribui vero ex ventre quod nutritum est, non poterat, nisi deductum fuisset a quopiam ita liquido. in hac auctoritate claret Galenum non diffiteri, aquâ deferendi potum esse. cui cum ratio subscribat, non est, cur non acquiescamus.

¶ CAPVT SECVN-
dum de Serapijs.

RIMVM QVOD PER-
scripta ratione victus medicus intē
dit, est, humores producentes mor-
bum cōcoquere. quod cum per sera-
pia fiat: merito in hoc capite de cōcoctione tra-
ctantes, aliqua serapiorum fiet mentio. porro
Manardus decimo tertio libro suarum epistolā-
rum, epistola prima cōtendit, antiquos serapijs
nō fuisse vsos. Brasabolut tamē vigesimo quar-
to aphorismo primi libri probare nitit̃, in usu
apud antiquos serapia fuisse. sane questio de asi-
ni umbra hæc est. nam si quodlibet decoctū se-
rapium tu vocas: ambigendum nō est, antiquos
serapia propinasse. in mille namq; locis videbis
oximelli & mulsā, in qua decoctum sit origanū
tragoriganū & pulegium, vsum fuisse Galenū:

& huiusmodi decoctis multis, quæ sepe Alexander apozemata vocat. quæ sane ab antiquis fuisse usurpata: credo Manardum non diffiteri. nec est, cur in hoc Brasabolutus suppresso nomine illum taxet subiungit dictis Brasabolutus, quod serapia ab antiquis non propinabantur summo mane: sed exhibebantur in potu vini loco & pro cibarijs. si talis cibus exhibebatur, quod antiqui non fuerint astricti propinare sua decocta summo mane: ego fateor, quod tamē loco potus vel cibi ea semper exhibuerint: non assero. non video namque qualiter melicratum in quo coctum sit origanum & pulegium & tragoriganum, exhibeatur ad mulcedam sitim, vel arcendam famem. siquidē siticulosum est: nec febrientium congruus victus. & sane tanquam medicamento utitur hoc decocto Galenus aphorismo penultimo primæ particulæ, & non tanquam cibo & potu: ut lector facile poterit videre, quod autē non solum diluculo possint propinari serapia: nemo est, qui contradicere possit: nam & ante cenam congrue possunt adhiberi. neque est necessum, quod sit vir viribus pol- lens ille: cui bis propinantur. ut dicit Gentilis quinto canone tractatu sexto. non enim tam excedentes habent qualitates serapia: ut formidandum sit, de noxa quam possunt inferre, & licet

Enchiridion medicinae.

consentaneū cenſeo, quod bis vel ter propinen-
tur ſeruata oportunitate: non laudo, quod poſt
cenam exhibeantur egris. vt cōmuniter fieri ſo-
let. nam ſi ſerapium eſt calidum, facit ante tem-
pus deſcēdere cibaria, & immixtum cibarijs nō
proprijs qualitates ſeruat: ſed ad naturam ciba-
riorum alteratur. quibus immixtum non facile
venas permeat, vbi ſunt concoquēdi humores.
ſi ſerapium eſt frigidum, ferme omniā hęc facit:
& ad hęc faceſſit negotium calori concoquēti.
Ex omnibus his elicitur, deerraffe Gentilē. qui
prima tertij, tractatu primo, capit. vigefimo no-
no dicit: conueniens eſt p̄pinare ſerapia in aſſe-
ctionibus capitis, non ſolum ſummo mane: ſed
etiā ſero prēmiffa cēna: quia validius tunc ope-
rantur: cum detineantur in parte ſuperiori ven-
triculi. ob quod magis ad caput euaporant, q̄ ſi
mane ieiuno ventriculo ſumantur. hec dicit Gē-
tilis: quę cōſtat eſſe falſa rationibus iam enarra-
tis. falſitas etiam ſuorum dictorum ex eo colli-
gitur, quod ſi poſt cenam propinantur, vt faci-
lius ad caput euaporēt: claret, quod cibaria ipſa
tunc facile poterunt vapores emitte. qui ſane
pertingētes caput iuuabunt nil: immo vapores
ſerapiorum mixti vaporibus cibariorū exuent
propriam qualitatem, & ~~ſerapiorum~~ induent omnia

*ad ſerapiorum
mixta*
*ſecundo errate errare, et legēdū ē, et
aſſeruitiam induent: na ſec bene ſonat.*

hæc nō considerauit Mattheus gradi: quī nono
 ad almanforem capi. de dolore capitis sentētiā
 Gentilis cōmendat, qui etiam taxat communem
 dosim: quæ ex serapijs propinatur. dicit enim: li
 cet vsu veniat, vncias quatuor & dimidiam pro
 pinare ex serapijs non laudo. decentius est pro
 pinare vncias decem serapiorum & liquorum
 stillatitiorum: ita vt sint quatuor vnciæ serapio
 rum & sex dictorum liquorū, porro si quis est,
 qui magnam quantitatem serapiorū desiderat,
 si alia non reluctātur: adhibeatur moneo. habi-
ta iam insinuata cōsideratione, q̄ potionis is sit
 modus, vt neq; in vētriculo innatet: nec fluctua
 tionis vllum sensum inuehat (vt dixit Galenus
 septimo methodi.) tu autem qui practicam feli
 citer vis exercere: neq; dictum Matthei genera
 liter acceptes, neq; modum cōmunem vniuersa
 liter aprobes. si robustus est eger, ardentiq; fe
 bre laborat: exhibe magnam quantitatem sera
 piorum. timor est namq; q̄ pauca quantitas ab
 ascititio calore vincetur, & illū augebit: vt pau
 ca aqua solet in his qui febre ardenti sunt occu
 pati. si autē febris sit mitior et eger imbecillior:
 non tantam quātitatem exoptat, considera etiā
 loca, vbi sunt concoquendi humores: si longe à
 vētriculo vel prope. Aduerte insuper naturam

Enchiridion medicinar.

serapiorū: ex his enim quę ex qualitatibus sunt
mitioribus, maiorem quantitatem est fas propi-
nare. perpende perinde qualis sit egrotantis vē-
tricoli natura: si ad vomitū est parata, vel si mi-
nime serapia fastidit. ijs cōsideratis congruam
methodum exhibendorum serapiorū inuenies.

• Circa hęc tamen est considerandum, q̄ multa
sunt serapia, quę alere possunt: quę si in multa
quātitate adhibētur, ijs qui exquisitissime sunt
cibandi officient multum. præcipue si non ser-
uata oportunitate propinantur: utiq; si in statu.
hoc multi non aduertunt, sed receptum morem
seruant: diluculo exhibentes serapia siue acces-
sionē expectet eger, siue in statu sit morbi acu-
tissimi. quod si peripneumonia vel pleuritide la-
boret egrotus: in principio vbi tenuissimum vi-
ctum dare cogimur, serapia non diluta incessan-
ter præbent: ita q̄ si libram vel sexquilibram in
die vult assumere, non reprobant, si aquam mul-
sam in tanta quātitate in illo tempore multum
formidat Galenus: cur libras duas serapij glici-
rizę non formidaret? quid enim est in serapio
glicirizę, quod nō tantū nutriat quantū mulsā.

• attendere etiam illos vellim: q̄ hęc serapia quę
sunt nimis dulcia, sitim multum adaugent, & q̄
• urgente siti abstinendum ab oximelite multo,

iubet Hipocrates cōmentario primo de ratione victus in morbis acutis. qui non minus iuberet abstinere a serapijs nimis dulcibus, quæ non minus sunt siticulosa. & vt quæ diximus magis elucescant: volui in mediū promere, quæ in eodem cōmentario parum supra dicit Galenus. dicit enim, sed ledi quoq; asserit Hipocrates, si prius vt supponitur, q̄ vacuati sint, pleuritici vinum sumpserint, aquā itē mulsam, & oximelli. hæc Galenus, ex quibus elicitur, quod quando non sunt plene vacuati nempe in secūdo die: nō debemus tantam quantitātē serapiorum tribuere, vt nimis grauare egrotum possint, etenim si aquā mulsam in pauca quantitate timet, qui nulum præbet præter illam cibariū: timeamus nos, qui præter serapia alimenta damus, propinare magnam quantitatem serapiorum. Vtius cōsiderandum est, quod in ardentibus febribus re
nuenda sunt serapia dulcia: præcipue si nō sunt bene diluta, quia facile in bilem trāseunt. vt colligitur ex his, quæ dicit Galenus vndecimo methodi, quod si nimis diluta sunt, non est tantus timor, mulsam enim multū aquosam audet exhibere Hipocrates cōmentario tertio de morbis acutis causo laborantibus, cum etiā serapia acetosa dulcibus miscentur, tutius in biliosis febr-

Enchiridion medicinæ.

bus propinantur. Octauo enim methodi dixit Galenus, oximel non accēdere febrem. tantum enim quosdam serapia dulcia in febribus formi dare, quod licet frigida sint, dare recusant. vt apud illum arabem Zoar videre potes: qui capitulo de curatiōe variolarum, execratur serapiū violaceum: dicens ob suam dulcedinem facile verti in bilem, atq; si multum diluitur, propulsandus esset timor. hi tamen liquores stillatitij non ab omnibus probantur. nempe Manardus decimo quinto libro suarum epistolarum, epistola vltima, modum quo hi liquores eliciuntur, damnat: sed in duplici vase esse eliciendos monet. ego à Manardo non dissentio in hoc quod dicit, succum aqueum extractum ex herbis non habere eandem vim, quam ipsę herbę habent. cum præter rationes quas ipse ponit: videam feniculum viridem ventriculum non humectare, cum ab eo extractus liquor humectet, & licet herbę sint calidę, & ficcę: pauci ex his liquoribus sunt, qui si soli propinantur non humectēt. nec mirum, cum enim ex diuersis partibus componatur herba: solum ex partibus ad naturam aqueam magis vergentibus vidētur extrahi hi aquei liquores. ob quod nunquā ego ad roborandum ventriculum his liquoribus vtor, nec

serapia que ad ventriculi roborationem exhibetur, his liquoribus diluo. expertus sum, aquā elicita ex feniculo, & borragine, & ex fumaria, & ex herba quam officinę vocant buglosam, et ex scabiosa, ventriculum meum humectare: nec sic calfacere, vt herbę ex quibus, extrahitur. No-
tare etiam medicos decet: q̃ multe sunt herbę, quę virides parum laudatur ad extirpationem alicuius egritudinis, siccę autē magnopere. nempe menta viridis parum ventriculum corrobora-
rat, sicca autem multum: & id genus sunt herbę multe. Si hoc ita se habet: liquido patet, quod liquor extractus ex menta emulabitur vires mente viridis, & non siccę: cum ex viridi sit elicitus. Medici tamen ad corroborationem ventriculi illud propinant, ac si easdem quas menta sicca, vires haberet. sed de his sufficiat ista. Porro cō-
siderandum est, q̃ inualuit consuetudo, serapia semper tepida propinare. iam nunc receptū est, estate propinare frigida, hyeme tepida, sed q̃
nullo tempore sint exhibenda tepida, Galenus profitetur octauo methodi. cum dicit, omnia te-
pida ventriculi firmitudinem exoluunt. propinantur ergo calida, cum necessitas exigit: non enim semper hyeme sunt adhibenda calida & estate frigida. si enim febris ardens hominē hye

Enchiridion medicinar.

me vexat: q̄ frigida tunc tribuantur, quis diffi-
tebitur? si autem quis dolore ventriculi à frigi-
da causa pendente laboret: quis estate serapia
non calefaciet? atqui vt manifestetur illorū er-
ror, qui estate serapia calefaciūt, uolo in mediū
promere, quę dicit Hipocrates cōmentario pri-
mo de morbis acutis. dicit enim loquens de do-
lore pleuritico. vbi autem dolor aliquis vexa-
uerit, oximelli bibendum dabis, hyeme calidū,
estate frigidum. si in pleuritide vbi tantum fri-
gida nocent, oximelli frigidum propinat Hipo-
crates: cur isti non verentur, in febre ardenti se-
rapia calefacta tribuere? Ex his etiam quę Hipo-
crates & Galenus ibi dicunt, conuincitur error
eorum, qui non audent in estate aquam frigidā,
sed tepidam vel calefactā donare pleuritide ca-
ptis, audet Galenus tantam frigide potionē his
adhibere, quantum frigide aque eger inspiran-
do haurire potest: & hi aquam frigidam medi-
cinis pectoralibus coctam non audent? cum si te-
pida vel calida propinatur, potius sitim adau-
geat, q̄ sedet, Ex his elucescit error Gentilis, qui
en hies quinto canone dicit, serapia sunt exhibenda
error. cum aqua calida: vt melius possint permeare, &
serapia citius reducātur ad actum. ac si cum quis febricit,
calorem facile non possit recipere: nec in eis est

tanta renitentia, vt facile à calore nō possint re-
 duci. nec est necessum assumptis serapijs dormi-
 re: vt calor reddatur vegetatior ad ea reducēda
 ad actum, vt in eadem parte monet Gentilis. di-
 cit enim, cōmuniter precipitur acceptis serapijs
 dormire: quia serapia sunt propinqua naturę ci-
 bariorum, ratione cuius egent aliqua cōctione
 vt operentur. omnia hæc nō sunt flocifaciēda.
 tum quia dicit serapia esse propinqua naturę ci-
 bariorum, cum multa serapia ex cibariorū sint
 natura: tum etiam quia cibaria concoctu diffici-
 liora edit egrotans in die, nec ad ea concoquen-
 da somnus requiritur. Ceterum de humorū cō-
 coctione quę per serapia fit, præstat iam aliqua
 dicere. siquidem si de serapijs in medium aliqua
 prōpsimus: quia humores cōcoquere sunt apta
 fecimus. sed quia multi ex neothericis abunde
 hoc tractant, ipse pauca dicam. porro cōcoctio
 est alteratio, quę à genuino corporis calore fit.
 ea autem est duplex. vna eorum quę secundum
 naturam se habent: vt est concoctio, qua in ven-
 triculo cōmutatur cibi. altera est cōcoctio quę
 fit in materia: quę nō prorsus est benigna & ani-
 manti familiaris. quę quia ab innato calore fit,
 naturalis potest dici. quia tamē calor naturalis
 non plane vincit, nec materia prorsus benigna

Enchiridion medicinæ.

est, partim præter naturā hæc concoctio est, nulla harum concoctionum à serapijs fit: vt multi fuerunt arbitrati: dicentes concoctionē esse humoris tenuis incrassationem, & crassi attenuationem. qui etiam dixerūt, humores tenues per serapia incrassantia concoqui, & crassos per serapia attenuantia. Omnia hæc à veritate deerrāt: tenuitas namq; humoris humorum euacuatiōni minime reluctatur. atq; concoctio omnis (vt

calore
natiuo
calore
serapijs
vimine
cali quicquid
facilius
dixi) à natiuo fit calore: quam serapia calida iuuare possunt, non q̄ ipsa ex se habeant vim concoquendi, sed quia possunt roborare calorem concoquentem. serapia autem frigida minus cōcoquere dicentur: alterant tamen humores, & eorum malignas qualitates mulcent: vt facilius à calore natiuo vincantur. etenim serapium de intubo & de violis temperāt acrimoniam & excedentem calorem bilis flauę: quod in causa est, vt à calore natiuo melius vincatur, non tamen flaua bilis à serapio de intubo vel violaceo concoquitur, alteratur enim solum: vt concoctioni melius subdatur, q̄ si illam alterationem concoctionem vis appellare, improprie dices: nullum est tamen inconueniens, atq; annotatione dignū est, q̄ tenues humores sine hac præuia alteratione iubet euacuare Galenus: libello quos purga
*humores tenues non sunt preparandi necesse est
sed statim expellendi sine aliqua præparatiōe
vnde sentit gal. et aetg. / et eandem sententiam*

re cōueniat. Cui sententię subscribit Aetius sermone tertio primę partis, capi. vigesimo tertio. que non considerauit Leonhartus fuchsius prima sectione aphorismorum aphorismo vigesimo secundo. vbi dicit: cum bilis est multū aeris aut excandescit aut exurit, non est prius euacuāda q̄ alteretur, vt melius vincatur à natura: licet per hanc alterationem & per concoctionē quę fit à natiuo calore bilis plus crassescat. Hęc deerrant sane ab auctoritatibus enarratis: siquidē Galenus & Aetius vbi tenuitas est humoris, nil aliud expectant, sed iam speciatim de aliquibus. serapijs nōnulla volo promere: vt huic capitu. vltimū addamus colophonem. serapia nāq; quib; medici nunc vtuntur, plura sunt, q̄ decocta quibus vtebantur antiqui. & quia sacharum inuenire nobis fuit concessum, maioribus nequaquā, delictiora nunc parantur serapia, q̄ antiquitus apozemata, quod si (vt Galenus dicit de cimo quarto methodi) multa sua etate erant inuenta, quę ab antiquis non fuerunt cognita: nō est mirandum, multa hodie esse inuenta, quę Galeni tempore erant abscondita, vel non erāt vſitata. absconditum fuit illi sacharum, ex quo tot serapia cōficiuntur: etenim plus quā triginta serapia ex sacharo reperies in ornata officina:

Enchiridion medicinæ.

quorum nullum fuit vſitatum à Galeno. atq; de paucis aliqua iam dicamus, vt clarius dicenda percipiatur, à ſerapio roſaceo auſpico: quippe quod eſt vſitatiffimum. porro triplex ex roſis ſerapium conficiunt ſeplafearij: ex ſucco roſarum, & ex infuſione roſarum viridium, & ex infuſione roſarum ſiccarum. primū dicunt eſſe ſolutiuum, quia dicūt ſuccū roſarum habere vim ſolutiuam. Hoc à Meſue didicerunt, qui capitu. de roſa dicit ſuccum roſe eſſe calidum & ſolutiuum, ego diuerſum docere Galenum video. in libro enim ſecundo de ſimplicium medicamentorum facultatibus dicit: oleum roſarum eandē *meſue* habere vim, q̄ ſuccus roſarum: ſed oleum roſa- *icen* ceum frigidum eſt, in tertio etiam libro eiufdē *m'eſue* voluminis, ſuccum roſarum numerat inter fri- *roſa* gida: ex his ſequitur, apud illum eſſe frigidū & *ſeculi* non calidū. in decimo autem methodi, inter me- *-ſalut* dicinas adſtringentes numerat ſuccum roſarū: *um...* quod etiā facit quarto methodi. quod ſi ſic eſt: claret, Galenum noluiſſe ſuccum roſarum eſſe ſolutiuū. exprimeret namq; hoc Dioſcorides, et Galenus vt reliqua. ſi ergo his aſſentire volumus: dicamus, quod ſi aliquando ſoluit, compri- mendo illud facit & non attrahendo. neq; dictis relictatur, quæ dicit Galenus ſexto libro de me-

dicamētorum facultatibus. cum dicit, rosarum
 facultas composita est ex aquea substantia cali
 da mixta duabus qualitatibus, adstringenti vi
 delicet & amarę: cum non totus succus rose est
 illa aquea substantia, in qua est facultas calida.
 in ipso enim succo est pars adstringēs, & aquea,
 & vincit pars adstringens quę frigida est partē
 aqueā. hoc mordicus tenuit Aetius: qui primo
capi. primi libri medicinis frigidis accenset suc
cum rosarum, & sane si succus rosarum calidus
 esset, non liceret serapium ex infusione rosarū
 viridium adhibere ad extinguendas febres atq;
 dictum est iam de sirupo rosaceo, de violaceo
 nunc dicere licet. hoc vt multum pectori amicū
 est, ita vētriculo est inimicum: cum enim remo
litium sit, ventriculi robur exoluit. q; si narcoti
 cum esset, vt visus est sentire Mesuę capi. de vio
 la, magis ventriculo negotium facefferet. nō ta
 men tāta pollet viola frigiditate, nec ex ea con
 fectum serapium, vt proprie narcotica dici me
 reantur. neq; ipse Mesuę cum violam narcoticā
esse dixit, stupefactiuam intelligit, aliter namq;
 multi ex arabibus vsurpant hoc vocabulū nar
 coticum, q̄ græci: sicut græci non tam pressē ca
 piunt vocabulum anodinum, sicut arabes. per
 narcoticam medicinam multoties arabes intel

Aet. 1°

Simp.
 violace
 ventri
 cutic
 eluit
 bur
 remo
 tiun

Enchiridion medicinar.

ligunt medicinā doloris sedatiuā vel repulsiuā;
testis est horū quę propalor Zoar primo thei-
fir tractatu decimo quinto capi. secūdo. qui tra-
dens modum curatiuum abcessus ventriculi, di-
cit: vena iecoraria est secanda, & vtendū est nar-
coticis, scilicet stipticis frigidis in principio cū
paucis resolutiuis. & narcotica conuenientia in
hac egritudine sunt, sicut citonia & pira. narco-
tica simul & resolutiua sunt, sicut zucārū rosa-
tum. hęc dicit Zoar: quę clare monstrant, non il-
lum per medicinā narcoticam stupefactiuā in-
telligere, sed reprimentem. Eo modo intellige-
re arbitror Mesue, cum dixit violam esse narco-
ticam. Si omnia hęc consideraret Manardus, nō
tam acriter in Mesuem inueheretur. dixi etiam:
q̃ vocabulum anodinum aliter capitur à mauri-
tanis, q̃ à grācis. quod ex hoc p̃batur, quia mau-
ritani solum medicinam anodinam vocant, quę
temperato calore dolorem mulcet: grāci autē
latius hoc vocabulum vsurpantes, etiam medi-
cinam stupefactiuam anodinam vocāt. Horum
quę diximus dat fidē Galenus: qui duodecimo
methodi, medicamen ex papaueris succo vel al-
tēri semine vel mandragorę radice concinatū
vocat anodinum. In sexta etiam sectione apho-
rismorum aphorismo trigesimo primo, medica-
*ex oibz sup̃ dictis colligit̃ q̃ narcotica
multo hęc sumit̃ pro anodinari*

men ex cerusa anodinum appellat, apud arabes
tamen nunq̃ scriptum reperies: quod medicine
que stupefaciendo dolorē sedant, dicantur ano-
dine. Et forsan Mesue videns apud græcos medi-
cinas stupefactiuas dici anodinas: vocabulorū
conuenientia violam esse stupefactiuam dixit,
cum anodinam scribere erat melius, si per ano-
dinam medicinam doloris sedatiuam intelligen-
ret. post hec v̄sitatissimū est serapium de endo-
uia, quod duplex est: simplex, & compositū. nec
compositi vna sola est descriptio. aliqui enim
tot medicinis stipticis illud concinant, q̃ nisi de
alui fluore esset timor: absolum ego censerem,
ad extinguendas febres que euacuationem desi-
derant, illud propinare: in his tamē vt plurimū
adhibetur. sunt tamen huius serapij descriptio-
nes, in quibus tot medicinas stipticas non repe-
rias. non tamē illis deest vtraq; santalus, & spo-
dium, & acetum, quæ certe iecur non humectāt:
& in calida & sicca iecoris affectione propina-
tur. si autem Manardo fidem adhibemus, qui di-
xit santalos esse calide nature: non tam infrigi-
dantium est hoc serapiū, vt arbitrati fuere qui
illud cōmendatum nobis reliquerūt. atq; si san-
talus esset asphaltus, vt Manardus visus est sen-
tire, nō solum santalus frigide non esset nature,

Enchiridion medicinæ.

sed immodice calfaceret. cū Galenus tertio methodi inter medicinas immodice calfaciētes numeret asphaltum, quod considerasse velim Manardum: vt non dubitaret, santalum non esse asphaltum, indicia enim quæ dat Manardus, vt santalus sit calide temperaturę: potius sunt note remissi caloris, q̃ immodici, de oximellite & serapio acetoso tempestiuum est aliqua dicere: quę (si Galenū audis quarto de sanitate tuēda) non sub vna quapiam mensura aceti sunt conficienda: sicuti non omnes acetoso sapore eque delectantur, sed quia solo oximelli essent referre officinę: si tam varie esset cōcinandum, & in varijs vasis reponēdum, tot modos non queras. & cum vides ob acetositatem egro nimis displicere: immisce illi aliquod serapium dulce: quale violaceum est, vel de capillis veneris, neq; attendas, q̃ quidam medici non vulgaris fame dicūt: nullum serapium esse miscendum cum serapio acetoso: quia sicut serapium acetosum corrūpit aquam ordeī, ita corrumpit omnia serapia quibus commiscetur. non admiraris hominum sapientiam, sane ego tātum abest, vt sua dicta probem, q̃ nō vereor, cōtra suum prothomagistrū Auicenam tenere: q̃ congrua est miscella ex serapio acetoso & aqua ordeī, video namq; Gale

num quarto de sanitate tuenda, non formidare
miscere acetum cum ptisana. idem facit primo
 de alimentorum facultatibus. sed si acetum non
 corrumpit ptisanam: quis timor est, vt aqua or
 dei corrumpat: si ex eo quod acorem a serapio
 acetoso aqua ordeï accipit, corrumpi illam di
 cis: aperte falleris. nam cū ambas medicinas so
 las miscemus & propinamus: acetositatem que
 rimus non dulcedinem. & certe si hoc tu times,
 nullis serapijs & stillatitijs liquoribus serapiū
 acetosum potes miscere, porro q̄ ptisana quæ
 laudatissimum edulium est, si nimium acorē ac
 quirat, desinat esse delicatissimum cibarium, fa
 teor, sed in serapio acetoso mixto aque ordeï
 quod solum vt medicina propinatur, non que
 rimus delicatum & gratum saporem. quid ergo
 dicit Auicena; sane si quod de aqua ordeï dicit,
 de ptisana diceret: aliqua venia erat dignus.
 quippe si accida sit ptisana, desinit esse laudabi
 le eduliū: vt colligitur ex Galeno quarto de sim
 plicium medicamentorum facultatibus. vbi di
 cit: citius acescere ptisanam tempore æstiuo q̄
 hyeme. & credibile est, q̄ si facile sit accida, si
 non recte paratur, vel quia tempus est nimis ca
 lidum: quod si acetum habet, facilius fiet; Consi
 deratione etiam est dignum, quod Auicena nō

Enchiridion medicinæ.

seruauit legem quam condidit. capi. enim de fre-
nesi & multis alijs locis miscet serapium aceto-
sum cum ptisana. ubi dicunt sui expositores: si
ratione frigiditatis ventriculi nō timetur quod
• fiat accida, bene potest propinari, ac si tam fri-
gida & ventriculo inimica esset aqua ordeï, q̃
potius de ea timeretur q̃ de omnibus aquis fri-
• gidis elicitis per distillationem. Atq; notandum
est, q̃ Auicena etiam timet propinare aquā or-
dei, si aluus sicca est: ac si ordeï aqua multū ven-
trem cōstiparet, cum nec ptisana adstringat, te-
ste Hipocrate cōmētario primo de morbis acu-
tis, q̃ si iubet, q̃ intestinis oneratis nō propine-
tur: non est, quia timet illā adstringere, sed quia
(vt Galenus exponit) in laterali dolore de quo
sermonem agit, magna sit offensa: si plenis inte-
stinis edulium aliquod adhibetur. & vt ptisanā
tunc timet propinare pleuriticis, ferme omnia
cibaria formidabit. quia pauca cibaria sunt, quę
si scybalis plenis intestinis dentur: lateri non fa-
cessant negotiū. cum enim pertransire nequeāt,
comprimunt anhelitus membra: ex quo magno
p̃ere offendunt. proxime enarrata serapia sequi-
tur oxizacara vel oxisachar. hoc multum valet
ad extinguendas febres, & ad repellendā bilem
quę ad ventriculū ruit, putredini etiam magno

*ergo
posse
stat
an
strigere*

pere aduersatur, nec ob hoc quod habet acetū,
 in omni humorum destillatiōe vel catharro est
 negandum, corrigendo namq; ascitium calorem
 humorum fluentium, admodum potest iubare.
 propter quod taxandus est Sabanarola, qui ca-^{salit}
 pitulo de dolore renum ait, admodum hoc sera-^{faciunt}
 pium officere: cū ex cerebro fluitat humor. sed ^{rāmbz}
 tacere illi pręstaret, nō timet Galenus oximelli
 vbi maior quantitas est acetī in similibus affe-
 ctionibus: timet hic oxizacaram: sed si similes
 errores stirpare curo, hoc solum capitulum iu-
 stam totius operis excedet mensurā. Ad serapiū
 de absintio me conuerto. circa quod discertan-
 tes pharmacopolas video, an ex viridi absintio
 fit concinandum, vel ex sicco, sane in hoc sera-
 pio & multis alijs medicinis est considerandū,
 quod de oximelli dixit Galenus, q; varie est cō-
 ficiendum, prout varię sunt egrotātium nature
 & varię egritudines. si enim solum vētriculum
 cū serapio absintij roborare, & remolitas eius
 partes astringere curas: melius est, vt solum ex
 absintio sicco concinetur, q; si cum eo bilem va-
 cuare tibi est animus, ex succo illud cōfice. hoc
 tamen imbecilli ventriculo non est nimis acco-
 modū. Siquidem teste Dioscoride succus ab-
shintij stomachum male habet, & capitis inducit

Enchiridion medicinae.

dolores. si vis autē cum serapio absintij obstru-
ctiones aperire, fac folia viridia coqui: extrahi-
tur namq; per coctionem pars aperitiua, omnia
hec considera: quæ ad multa alia serapia anno-
tasse iubauit. de serapio de menta quod proxi-
mum huic est, nil habeo quod dicam, nisi q; ma-
gis videtur valere in morbo calido q̄ frigido: li-
cet omnes oppositum doceāt, quia tamē in hoc
serapio magna quantitas ingreditur succi malo-
rum punicorum acetosorum, annotare volo: q;
Razes quinta particula suorum aphorismorū
dicit. q; mala punica accida nō solum officiunt
ventriculo mala qualitate, sed etiam mala pro-
prietate, quod si sic est, videtur incongrue cum
eo confici serapium de menta: quod ad roborā-
dum ventriculum propinatur, sed non nos ter-
reat Razes: nam Dioscorides cui maior est adhi-
benda fides, oppositum docet. cum dicit: capit.
de malo punico, omne malum punicū boni suc-
ci est stomacho vtile. Si omnia hæc consideraret
Mattheus capi. de obstructione iocinoris, non
sic addictus esset dictis Raze. considera tu hæc
omnia pro oxizacara & pro omnibus serapijs,
quæ ex succo malorum punicorū conficiuntur.
iam serapium de adianto & de gliciriza me vo-
cant. in quibus nil explicatu dignum habeo: nisi

*Razes ad
corrupta
et infirma
in magis
et fides ad
in noa fides*

q. serapiū de adianto vrinā ciet, & aluum astringit: quia adiantum teste Dioscoride ventrē ficit: licet non me lateat, contrarium docere Me suem forte ficit locium ciendo, q. si compescit facultate adstringente, non ob hoc pectoris lenitioni obest, nempe facultas adstrictoria pauca est, & alieniente vincitur, roborando autem membra pectoris hęc adstrictoria facultas admodum illi iuuat, ob quod bene consultū fuit, vt in serapio de gliziriza aqua ingrederetur rosaacea: quippe quę posset ex lenitudine debilitatas partes roborare, hic huic capitulo coronidem imposerem: nisi serapium de papauere me instaret, vt aliqua de eo exararem. porro cum aqua pluuiali auctores id conficiendum docēt. non quia ad permeandum illud adiuuet, vt Gentilis quinto canone dixit: sed vt ex libro septimo de compositione pharmacorum localium colligitur: quominus putredini sit obnoxiiū. dic enim Galenus, tradens normam confectiōis diacodionis. coquātur capita papaueris in aqua pluuiā, quominus putredini sit subditum pharmacum, habet autem & adstringens quidpiā in se aqua. Ex hac auctoritate clare elicitur, aquā pluuiā nō in serapijs addi, quia permeare magis faciat: cū illā adstringere fateatur Galenus.

pluuia
liq. aqua
resist
putred
in fest
gal. lib.
11

Enchiridion medicinæ.

Ex hoc conuincitur Brasaboli error. qui suo libello de serapijs dicit, serapia sola quę ad incrassandum præbentur, sunt conficienda cum aqua pluuiæ: quia magis est infrigidatiua. error istius auctoris ex eo patet. q̃ Galenus non ob infrigidationem quā in diacodione facit aqua pluuiæ, illā addit. & quarto de sanitate tuenda, mulsam quę ad incrassandum non datur, insinuat aqua pluuiæ esse conficiendam. quod etiam facit Dioscorides, neq; hic vir sufficiens dat rationem, ob quā aqua pluuiæ sit magis infrigidatiua, sed in meo libello philosophico aduersus multa quę de aqua pluuiæ hic dixit, fui inuectus. igitur breuitati studens, nolo ea hic recensere, dicet tamē aliquis: quomodo Galenus dicit aquā pluuiā facere putredini minus obnoxium pharmacum: cum omnes proclamant, illam esse putredini nimis procliuē? vt apud Paulū, & Aetiū videre licet. qui vellet aduersus istos auctores tenere, Galenum habebit patrocinātem: qui insinuauit, aquam pluuiam tarde putrescere. quā sententiam etiam docuit Cornelius celsus: qui lib. ij. capi. trigesimo dicit, tarde aquam pluuiā putrere. cui sententię videtur suffragari Dioscorides: qui quinto libro aquam quę tarde cōputrescit, laudat. cum pluuiam veterem ad confi-

ciendam aquā mulsam laudauerit. quā non laudaret, si facile putreret: cū aqua quę putredinē est procliuius ante vetustatem corrumpatur. sed quia (vt dixi) multa de aqua pluuiā in meo opusculo exarauī: dicta sint satis, nec de serapijs plura à me expectes. non enim fuit meum institutum, omnia serapia examinare, sed vſitiora. neq; in his serapijs quę ab alijs fuerūt annotata annotaui. cane peius & angue prolixitatem fugio: qui enchiridion cōstruere intēdo. proprio volumine mihi opitulāte altissimo, de omnibus cōfectionibus quę in vſu sunt, tractare est mihi animus. tot enim erroribus vulgatę cōfectiones ſcatent: vt ad eorum expurgationē totū hominem totumq; volumen exoptent.

¶ TERTIVM. CAPVT DE purgantium medicamentorū vſu.

EV MORIBVS Concoctis quod restat est, si natura eos non vacuat. solutivis medicamētis eos euacuare: quorum locupletiore ſuppellectilem reperies: quā preſſoribus inuenire fuit conſeſſum. nempe multa medicamenta hodie ſunt inuenta: quę à maioribus erant ignorata. conandum tamen est, medicamenta purgantia paſſim non propinare. Ga

Enchiridion medicinæ.

lenus namq; medicorū iubar tertio libro apho-
rismorum aphorismo decimo quinto monumē-
tis literarum prodidit: valde indigentibus & ex
longis intervallis vtilem esse purgationē. quod
els à Cornelio celfo nimis cōmendatū reperio. qui
libro tertio, capi. quarto scriptum reliquit. ego
medicamētorum dari potiones, & alium duci:
non nisi raro debere cōcedo. Plato etiam in thi-
meo dicit. morbi nisi periculosissimi sint: phar-
macis irritandi non sunt. Si omnia hæc confide-
rent nostrę tēpestatis medici, non tam frequē-
ter subductiua phārmaca propinarēt. siue enim
acutus, siue diuturnus morbus sit: eum profliga-
re nisi medicamentis purgantibus non curant.
quod facientes transgrediuntur Galeni præce-
ptum, nec non Hipocratis oraculum. qui primo
aphorismorū libro lege cauit: in acutis morbis
raro medicamentis purgantibus esse vtendum.
his tamen non attendentes animū multi medici,
admodum frequenter sine delectu subductiuas
potiones propinant. nec vlla pleuritis est, quā
auerruncat ~~re~~ ^{re} ~~similibus~~ ^{similibus} ~~potiōibus~~ ^{potiōibus} non ten-
tant, non aduertentes q̄ in cōmentario secūdo
de ratione victus Galenus in pleuritide magno
pere purgantia medicamenta repudiavit, confi-
derare illos deceret: medicum esse naturę imita

gal. i. aph. cō. 2.

torem, si ergo vident naturam multas egritudi-
 nes per sudorem vel alias euacuationes extirpa-
 re: cur ipsi semper euacuationibus quæ fiunt per
 pharmacum subductiuum, tanto perire sunt additi:
 audiant obsecro Galenum, qui sexto de morbis
 vulgaribus cōmentario secūdo hanc sententiā
 exarauit. illud nouisse sit satis: succos ad cutem
 vergentes per eam esse euacuandos. nam iterum
 ad interna corporis reuulsio ipsis valde longin-
 ca est: vt per ventrem aut vomitum euacuetur.
 quotus quisq; tamē est, qui hæc considerat: sed
 non attendendo quo vergant humores, potio-
 nes adhibet solutiuas: nec semel atq; iterum in
 vno morbo acuto purgat, sed sepe, velim ego,
 vt medici considerarent Galenum dixisse com-
 mentario secundo de ratione victus, medicame-
 ta fortia esse admodum pernicioſa naturæ no-
 ſtræ, quam sententiā confirmauit sexto de mor-
 bis vulgaribus cōmentario sexto, vbi dicit, for-
 tasse quis existimauerit, & purgantium medica-
 mētorum materiam inter mortifera esse censen-
 dam: nam & hæc & vltra modum exhibita nos
 interficiunt: hæc ille, ex quibus monemur, vt nō
 nisi valde indigentibus hæc pharmaca propine-
 mus, atq; cum propinamus, medicamenta bene-
 redolentia eis esse admiscenda, vt eorum mali-

Enchiridion medicinæ.

• tia retundatur: Galenus commentario secundo
de ratione victus monet, & libello quibus me-
dicamentis purgare conueniat. quod si annota-
scent medici aliqui (quos ipse bene noui) nō asse-
uerarent, nō licere aromaticos pulueres quales
sunt diarrodonis vel diambre, purgantibus me-
dicamentis miscere: ne secū ad cor vehant phar-
macum subductiuum, & simili ratione conten-
dunt, non decere pharmaca subductiua exhibe-
re ex vino, sed istos tacere præstaret. quippe me-
dicamenta cum non sunt retusa, melius possunt
ad quālibet partem corporis suos fumos diffun-
dere: sicq; ad cor breuius penetrabunt, quorum
natura si cordi inimica est, magis ei offendet nō
hebetata a medicamentis aromaticis, q̄ si sola
ipsum attingit, si enim sua ratio valida esset: the-
riaca vbi viperę est caro, non esset medicamen-
• tis cordialibus conficienda. deerrant etiam: di-
cendo q̄ ex vino pota non sunt adhibenda pur-
gantia medicamenta. cum Rufus (vt auctor est
Paulus de pestilēti febre loquens) propotisma
ad cauēdā pestem exhibebat ex aloe & myrrha
1056 & ammoniaco & vino. sed absurdum est, si isti
1057 medici erant asini, eos conuocare ^{ad} lire solum.
1058 Ad diuerticulum igitur redeundo est notandū,
q̄ Galenus citatis locis non quēlibet medicamē

ta redolentia ad hanc miscellam laudat: sed que
aperire, & patefacere possint meatus, per quos
humores sunt euacuandi, sint etiam talis nature
monet, q̄ attenuare & incidere crassos humo-
res valeant. Si omnia hæc bene cōtēplaris: aper-
te videbis, q̄ in cōfectionibus purgātibus quas
passim propinamus: tam obtuse sunt vires medi-
camentorum soluentiū, q̄ ipsa multum sunt mu-
tata à sua genuina natura. videre tibi licet, q̄ sca-
monium in cōfectione prunorum retunditur
à fantalis, à berbere, ab spodio, à feminibus fri-
gidis, à dragaganto, & à decoctione frigida in
qua bibēdum prēbetur. Si ijs quæ ex Galeno ci-
tauimus, multum inheres, forsan hæc cōfectio-
nem & id genus multa repudiabis. siquidem ga-
lenus monet, vt misceantur medicamentis pur-
gantibus semina, quæ ^{+ orum} malitiā retundant, & ^{+ orum}
~~et~~ opus impedire nequeāt, sed quæ attenuare,
& incidere valeant, vt crassos humores seccare,
& vias, per quas educi debent, aperire, & patefa-
cere possint. Constat autem, q̄ medicamēta que
sunt in cōfectione prunorum, nō attenuare &
incidere valent, nec vias aperire possunt: sed o-
pus scamoniij impedire, humoresq; incrassare,
constipareq; vias, per quas sunt educendi. sed
quia natura nunc ob eius imbecillitatem non

Enchiridion medicinæ.

æque fert fortia pharmaca subductiua sicut an-
 tiquo tempore: non eos calūniare debemus, qui
 sic scamonium frenare & hebetare curarunt, tu-
 tamen si times, q̃ sic retusum ad penitiora loca
 non penetrabit: vbi educēdi resident humores,
 misce confectionibus subductiuis in quibus sca-
 monium magnopere esse præpeditū suspicaris,
 semina aliqua calida, nec dictas confectiones ex
decocto multum frigido hauriendas exhibeas.
non oportet etiam te ipsum latere: q̃ cassia fistu-
 laris quæ plurima ex parte in omnes purgantes
 potiones ingreditur, retundit etiam sua dulcedi-
 ne, sua humiditate, sua tādē lenitudine scamo-
 nij vires. propter quod bene est excogitatū eā
 purgantibus potionibus addere. Taceat igitur
 neotericus ille, qui in sua apologia contendit
 probare, eam esse denegandam ijs qui febre ar-
 dente vel pleuritide corripiuntur, dicit enim,
 quia dulce facile in bilem vertitur, dictis mor-
 bis affectis est interdicens, considerate homi-
nis somnium, scamonium nonne nō est biliose
naturæ? sed quia bilem educit, corpus hominis
 refrigerat, sic cassia nigra dulcis tamen sit, quia
 bilem educit: nō in illam transijt, sed corpus ab
 ea releuat, rarenter etiam sola febrientibus acu-
te propinatur, quæ cū alijs sit mixta medicamen-

*nō est propinanda cassia nigra, in tante
 febricitantibus, nisi cū alijs medicamentis*

Liber secundus. LXXXIII

tis admodum iuuat, eorū malitiam (vt diximus)
 retundendo, nec remoliendo viscera. hęc cassia
 tunc poterit officere, cum admixta sit exsiccan-
 tibus medicamentis, q̃ si potio purgans quidpiā
 rhabarbari habet: ipsum a nimia remolitione il-
 lam arcebit, & si quid est in ea nocumenti repri-
 met, vt colligitur ex ijs, quę dicit Auerroes septi-
 mo libro capi. vndecimo. qui dicit, rhabarbara
reprimere malitiam medicamentorum lenien-
tium non errat igitur, qui cassiam cum rhabar-
 baro miscet, sicet Ioānes manardus sexto libro..
 epistolarum epistola secūda ancipitem quęstio-
 nem dicat: an cum cassia sit sumendum rhabar-
 barum ipse tamen postea subiungit, huiuscemo-
 di cōmixtio experimentis multifariam compro-
 batur, sed iam ad alia vertamus stillum. Porro..
 inter medicos solet esse dissensio: an potiones
 purgātes sint exhibendę calidę, an frigide, mul-
 torum medicorum vsus est, estate exhibere fri-
 gidas, hyeme calidas: sed non in vniuersum est
hoc acceptādum, si enim eger imbecillis estate
 morbo frigido laborat: decētius est, p̃potisma
 calidum tunc propinare. facilius sic vincetur à
 natura, meliusq; permeabit, quod esse admodū
iuuatium, ex auctoritate secūdi cōmentarij de
 ratione victus iam citata elucescit, Si contra ho-

Enchiridion medicinæ.

mo robustus hyeme ardentissima febre corripitur: non inconuenit portionem frigidam exhibere. Dioscorides nāq; capi. de scamonio ex aqua pura haustum bilem purgare inquit, & capi. de aloë dicit, aloë stomachum repurgat binuū co-clearium mēſura, in aqua frigida aut egelida pota. Si hæc multi medici confideraſſent: non lege certa tenerent, ſemper potiones calidas eſſe adhibendas ſine temporis diſtinctione. Dioscorides autē forſan timens eſtuationem, quam inferre ſolet ebibitum ſcamoniū, in aqua pura ipſum hauriendum monet: vt aque frigiditate remittatur ſcandecentia, cæterum annotādum eſt, q̄ Hipocrates & Galenus cōmentario ſecundo de ratione victus monent. q̄ vbi quis medicamētum ebibit, ptifanę cremorē protinus ſorbeat. cuius rei cauſam ſubiūgens, Galenus dicit. ptifanę cremor ſuperingēſtus cōmoditatem aſſert nempe, & detergere et deorſum trahere quod vię adheret: & qualitatem medicamēti quod ijs adheret partibus, tum tēperare tum permutare poteſt. ob eas igitur cauſas à purgantis medicamēti potu ptifanam ſuperforberi præcipit. ſed vbi purgatio cepit, ab ea vult abſtinendum: purgantis medicamenti operationem exolui veritus. hæc ille: quę etiam diſſeruit, libello quibus medica-

mentis fit purgandū ex quibus conuincitur me-
dicorum error, qui hunc cremorem vel suū in-
sulsum ius, de quo mox aliqua dicam, non exhi-
bent protinus ab assumpto medicamēto (vt Hi-
pocrates & Galenus hortantur) sed iam purga-
tione incepta. ex quo euenire potest (iuxta Ga-
leni dicta) vt medicamenti operatio exoluatur.
alij ē quorum numero Conciliator est differen-
tia cētesima vigesima septima: finita pharmaci
operatione hunc cremorem ordei vel melicra-
tum propinandum volunt. qui sane exorbitant
à documēto Hipocratis & Galeni: qui absq; in-
teruallo à purgantis medicamēti potu sorbitio-
nem dictam exhibere docēt: vt cito detergatur
& deorsum trahatur quod viē adheret, & quali-
tas medicamēti quod ijs inheret partibus. quod
si facerent, à multis noxis releuarent egrotos.
• multos namq; vidi referentes, amarulentum ca-
thartiorum saporem duodecim dies post eo-
rum deuorationem sensisse. quem nō persensif-
sent: si illico postq̃ deuorarunt, superforberēt
pitisanę cremorem vel sachari aquam. sed ijs iā
missis, de insulso iure aliqua promamus de quo
dixit Conciliator differentia citata. nō cōpetit
ius pullę & maxime pingue post purgationem:
quod cōmuniter permittitur exhiberi: cum sit

Enchiridion medicinæ.

unctuosum stomachi subtilitatis dissolutiuum. tunc
namque competunt absterfiva mundificatiua, &
post aggregantia & confortatiua. trahitur enim
ius prefatum quandoque auiditate quadam natu-
re innanite ad venas cum fumis seu vaporibus me-
dicine: ut inde dolor causetur, quandoque vehe-
mens febris superueniat, & superfluitatum decli-
natio deriuetur, à qua transmādantur parte, hæc
sunt ipsissima Conciliatoris verba, ego etiam si
conciliatori subscribam in hoc, quod quia ius est
unctuosum, non absterfuum: non est exhiben-
dum, video tamen, quod in alia quam exprimit ratio-
ne sibi contradicit, dicit enim, cum ius sit natu-
re amicum, à natura innanita facile attrahetur.
ex hac enim ratione sequitur, quod aqua mellis quam
ille tantum laudat, non sit propināda, magis enim
ob suam dulcedinem est amica aqua mellis ie-
cori, quam ius pingue: eoque facilius à iocinore attra-
hetur, aduersus tamen nos hæc ratio non inue-
hitur: quippe ante inceptam purgationem aquam
ordei vel mellis exhibendam censemus. & tunc
non nos tedet: quod pharmaci purgatis vapores ie-
cur & venas pertranseant, quia tunc humorum
attractionem & eorum educationem exoptamus.
& quia in dilucidationem textum notabiliū o-
mentarij secundi de ratione victus incidimus:

notandus nobis est textus Hipocratis, qui proximus est huic cuius annotatio nunc præterijt. inquit enim Hipocrates, quoniam ab re nõ est, purgatione in media forbitionem dare non cõducit: at vbi purgatio defierit, tunc forbitione datur, sed consueta minor deinde liberalius perpetuo exhibeatur, hæc Hipocrates. quæ exponens

Galenus dicit, contra quã pleriq; huius temporis medici, rem hanc docuit Hipocrates. nempe hi vbi vacuarunt, copiose nutriunt: Hipocrates vero à purgatione pituitane minus ministrari iubet, nam corporum quæ expurgata sunt natura ex purgatione agitata labefactataq; tollerare alimoniam non potest: neq; probe eam conficere, nisi omnino pauca fuerit. hucusq; Galenus. quæ omnia si bene contemplamur, aperte vulgatum medicorum errorem ostendunt: qui purgationis die pluri & crassiori victu iubent egrotantes vesci: & quanto effatu dignior sit purgatio, tanto victum esse augendũ monent. non attendentes, Hipocratem & Galenũ die purgationis ob rationes iam enarratas forbitionẽ pituitane minuire, & quodãmodo eam formidare: quæ tenuissimus victus est, præ cibarijs quæ egrotantibus nunc exhibentur, sed incusandus ero, si in ijs immoror: cum galenus horum errorem satis dilucide

Enchiridion medicina.

parte citata iam redarguerit. Ad alia ergo dilu-

cidanda me accingere interest, ne ex batologia

increper. porro an medicamento epoto sit dor-

miendū, dubitant medici: nec omnes in hac ape-

rienda difficultate conueniunt. Auicena namq;

dicit, q; accepto pharmaco forti est dormiendū.

Conciliator differentia propria, & Gentilis pri-

ma tertij tractatu primo. capit. vigesimo nono.

nullum medicamen excipiunt: quo epoto dor-

miendum non sit. Eandem sententiam profite-

tur Antonius musa decimo quarto aphorismo

quartę sectiōis. omnibus ijs cōtradicit Leōhar-

tus fuchsius: qui in cōmēto eiusdem aphorismi

dicit, vigilandum esse assumpto pharmaco. nos

vt videamus, quę harum opinionum sit melius

fulcita: vtrarūq; fulcra recensēbimus. porro pri-

me opinionis fautores dicūt hausto pharmaco

esse dormiendum: quia somnus humores ad vē-

triculum trahit. secunda ratio est, q; per somnū

medicamentum in fumos resoluitur, & per ve-

nas ad trahendas materias quę vacuari debent

penetrat. tertia, q; in somno id quod bonum est

à malo segregatur: & cōctio quędam quodāmo-

do fit. quarta, per somnum corporis vires simul

cum medicamento ad prauas materias per suas

conuenientes vias expellendas, impetuosius cō-

Liber secundus. LXXXVII

currunt. Has rationes sic diluit Fuchsius: nam
hæc nuper dicta & nunc dicenda ab eo accepi-
mus. ut melius suorum dictorum seruetur series,
inquit Leonhartus. minime verum est, q̃ somnus
materias ad ventriculum trahat: cum in somno
medicamentum concoquatur fere, atq; eius vis
ita dissoluatur, frangaturq;: ut à remotioribus par-
tibus trahere subinde non queat. subiungit: ut
cumq; concedamus, per somnum in fumos resol-
ui medicamentum. tamen cum auctore Hipocra-
te in somno sanguis & cum eo spiritus intro ma-
gis repat: non potest fieri, ut ad venas penetrent
fumi illi, quin potius cum sanguine ad interio-
ra remeabunt: dicit tertio: concedimus quidem,
in somno si nihil aliud impediat, bonum à ma-
lo separari, & coctionem fieri. sed hoc nomine
minus esse dandum, illo tempore contendimus.
idq; duplici de causa, ne scilicet naturæ actionē
& coctionem ipsam impediamus, & coctū atq;
alteratum subinde etiam à naturali calore medi-
camentum etiam vim suam amittat. Sic diluit
Leonhartus rationes Musæ & omnium quæ erant
sue factionis: & has diluendo suam corroborat.
nam fundamentum sue opinionis in hoc præci-
pue consistit, q̃ iuxta sententiā Philotei in som-
no & quiete naturales facultates magis agunt,

Enchiridion medicinæ.

ac purgans medicamentum concoquunt, cuiusq;
actionē frangūt, fatis longe lateq; quę ad utrāq;
opinionem attinebāt, recensui. Consideratis au-
tem omnibus quę utrāq; opinionem circūstant,
fateor, nullam mihi satisfacere, si prima vult, q;
usq; quo incipiat purgatio, dormiendum sit: vt
ex ijs quę Conciliator differentia citata, & Mu-
sa præfato aphorismo dicunt, colligitur eos sen-
tire, atqui si secunda doceat, nullatenus esse dor-
miendū: vt dicta Leonharti aperte sonant, enim
vero admodum congrue fieri arbitror: si epoto
medicamento eger dormiat eouſq;, q; ad actum
reducatur: postea autem cane peius & angue à
somno caueat, assumpto enim medicamento na-
tura conatur illud ad actum reducere: quę quā
vegetatior fuerit, tanto citius suam explebit
actionem, quanto autem citius reducitur medi-
camentum, minus in vētriculo moratur: ex quo
consequitur minus ventriculo incōmodare, ad
hec medicamētum purgans & calor natiuus ad
modū contrarię sunt nature, cū ergo calor agat
in medicamentum, & medicamētum in calorē:
quanto calor sit vegetatior, citius vincet medi-
camentum, minusq; ab illo vincetur, Cum ergo
in somno calor sit potentior, sequitur facilius
vincere, & reducere ad actum medicamentum:

Liber secundus. LXXXVIII

minusq; ab illo officii. consentaneum igitur est ^{stare} ^{mon} ^{ant} ^{si} ^{ch} ^{am} ^h ⁷⁰
epoto medicamento dormire. quod etiam Pau
lus videtur profiteri primo libro. capi. quadra-
gesimo tertio: qui in somnū iam versis exhibet
medicamenta purgantia. dixi autem, q; vsq; quo
medicamentum deducatur ad actum est congruū
dormire: non tamen quousq; eger purgare inci-
piat. somnus enim omnes euacuatioes cohibet
preter sudorem: interdicēdus ergo eo tempore
est somnus, quo euacuationem potest cōpescere,
& vt quę dixi, intellectu sint faciliora, est no-
tandum. q; assumpto pharmaco calor genuinus
deuincit illud deducendo ad actum, postq; iam
est deductum, trahere incipit: postq; autem tan-
tū traxit, attractū iā est nature onerosum: na-
tura illud deorsum excernit: etenim nolo ego:
q; in toto hoc tempore qui sumpsit pharmacū
dormiat, quousq; scilicet iam deorsum excernā-
tur humores. solum somnum laudo, quoad pri-
ma actio expleatur, videlicet pharmaci purgan-
tis ad actum deductio: quę breui fit: & nō requi-
rit tam longum somnum, vt ab assumptis catha-
potijs medici precipiunt. ex quo colligitur, q;
quanto eger sit robustior, & medicamentum
debilius: minor requiritur somnus. neq; aduer-
sus hunc dicendi modum ratio Leonharti ex

Enchiridion medicinz.

Philoteo deprompta, quicquā concludit ratio est hęc. in somno facultates naturales magis agunt, ac purgans medicamentum concoquunt: eiusq; actionem frangunt. fateor enim: q̄ in somno facultates naturales magis agunt, ac purgās medicamētum concoquūt: in hoc sensu q̄ illud ad actum deducunt. & hoc est quod optamus. fateor etiam: q̄ actionem medicamenti facultates naturales multum frangunt, si somnus multum durat. si autem solum durat, quoad medicamentum deducatur ad actum: quod ex medicamento frangunt facultates naturales, est illud reducendo ad actum vincere. & hoc nō inhiemus: & sane si bene contemplamur, plus dicta philotei nostre opinioni patrocinemur, q̄ opinioni Leonharti: immo opinioni Musę magis fauent, q̄ Leonharto. quia quę diximus: sat esse arbitror ad diluēdas rationes Leonharti: ob id in eis figillatim expungendis non immoror. ex dictis iam elucescit, quā deprauatus sit eorum mos, qui cathapotijs adhibitis iubent egrotantes dormire: quousq; purgare incipiant. iuxta enim ea quę iam enarrauimus, solū debet eger dormire, quoad cathapotia ad actum deducantur: non enim actu tum q̄ sunt in actu deorsum excernuntur humores. Iuxta autem ea quę huic

difficultati sunt concernentia, est aduertendū:
 q̄ apud Nauarros & sibi comprouinciales hæc
 preualet consuetudo. q̄ cathapotijs deuoratis
 dormiunt, at assumpta potione quantūlibet for
 ti minime gētium, dicunt enim medici, q̄ ex sen
 tentia Auicene q̄ super pharmacū forte dormi
 re decet, & non super debile: & q̄ potio purgās
 debile pharmacum est respectu cathapotiorū.
sane hic est execrabilis error, nam si medicamē
 ta quæ in potione assūmuntur, sunt magis con
 traria nature nostre, & fortius euacuant, diffici
 lius ducuntur ad actum q̄ medicamēta in catha
 potijs propinata: magis illa q̄ hæc, somnū ex
 poscūt, nec sūns magister Auicena quæ ipsi som
 niant, docuit, forte namq; medicamētum vocat
 scamonium respectu cassiæ fistularis: quippe ve
 getatiorem calorem requirit, vt à natura vinca
 tur quā cassia. caterum cōsiderandum est: quod
 receptus est iam vltus, cathapotia porrigere in
 nocte, & potiones purgātes in aurora: quod nō
 debet esse perpetuum, eo enim tēpore sunt me
 dicamenta adhibēda: quo eger magis releuatus
 est à morbo, q̄ si bruma viget, calidior hora
 diei est eligenda: quæ post meridiem est q̄ si ni
 mis estuat tempus: frigidiori hora medicamen
 tum exhibēdum, & iuxta hæc si ante gallicinium

Enchiridion medicinae.

tunc propinamus alijs non reluctantibus, opere-
re precium facere arbitramur. porro ad pecula-
ria quædam pharmaca medici diffinitas horas
eligunt: nempe si à capite purgare volūt, catha-
potia ante cenam vel illico post cenā exhibēt.

Contra hanc cōsuetudinem videntur Hipocra-
tes & Galenus: qui cōmentario secūdo de ratio-
ne victus lege cauent, vt cibetur eger anteq̃ pur-
gare defierit: videtur etiam hoc negare galenus
quarto libro de sanitate tuēda: qui medicos hor-
tatur, vt post cibum non porrigant medicamen-
ta, quæ ad vehementem distributionem faciunt.
cum autē in multis cathapotijs sint medicamen-
ta, quæ distribuere vehementer valent: relinqui-
tur post cibum cathapotia non esse propināda.

Videtur etiam ratio huic sententiæ astipulari.
nempe cibus corrumpetur à subductiuo phar-
maco, si in illo tempore exhibetur, natura etiā
occupata in concoquendis cibarijs illud nō po-
net in actū: quod si in medicamēto præpedit, nō
concoquet cibum, at qui pro vsu habent illico
post cenam propinare: Galenum sibi opitulari
contēdent: qui libro de simplicibus medicamē-
tis ad paternianum dicit. alij post cenam bina
vel trina grana aloes sicut ciceris magnitudine
deuorāt: quoniam corpus procurat, & escas nō

simplicibus
ad paternianum
dicit. alij post
cenam bina
vel trina

deuorāt
quoniam corpus
procurat, & escas
nō

Corrumperet, dicent etiam, hoc voluisse Aetium. qui sermone tertio primę partis. capi. vigesimo quarto inquit: commoda est aloë, etiam si quis quotidie sumat aut à cena aut mane, quod si secundum hos celeberrimos viros aloë potest exhiberi cibis paulo ante assumptis: fas erit, propinare cathapotia quę non habent aliud purgans medicamentum præter aloem. Si ijs auctoritatibus satisfacere volumus, dicemus: q̃ liber allegatus de simplicibus Galeno est attributus, cum non sit ex sua officina. Contra enim illud quod ibi est exaratum, aloë non corrumpere escas, sed bene posse propinari accepto cibo: est Paulus Galeni simia, qui septimo libro. capitu. quarto dixit; qui vespere aloë propinant, vel post cibū, ledunt: quoniā alimentum distrahit, similia etiā protulit Iserapio septimo de antidotis, ad auctoritatem Aetij sic respōdebimus; q̃ acena potest præberi aloë, nō tamē sic acena q̃ illico fit post cenam, sed acena post cenam, scilicet cena tamē concocta, hac vt exposuimus forsan alicui applaudent, sed qui subscripserit Plinio, non arident, nempe Plinius vigesimo septimo libro expresse voluit, q̃ aloë exhibeatur post cibū pauca temporis intercapedine. dicit enim quarto capitu. efficacior est aloë: si pota ea sumatur ci-

Enchiridion medicinæ.

bus. parum infra dicit, si difficilior cōcoquatur
cibi: bibitur a cēna modico interuallo. hæc Plin-
nius: quibus esse conformia dicta Aetij, non mi-
rum est q̄ quis contendat, sed nō est cur potius
succinamus Aetio & Plinio, q̄ Galeno & Pau-
lo: immo omnibus ijs antecellendus est Galenus.
& sane non videtur ob quid aloë post cibū sit
efficacior: nisi quis proteruiat, quod quia ab hu-
miditate cibi temperantur partes stipticę, quę
vincitas quodammodo partes subductiuas ha-
bent. sed esto q̄ daremus licere aloem post cibū
propinare: nō ex eo sequitur, q̄ multa cathapo-
tia fortia quę medici a cēna propinare habēt in
vfu, sint propinanda. iam enim diximus, q̄ a me-
dicamentis purgantibus corrūpentur eiscæ: nec
calor impeditus in eis concoquendis non facile
medicamenta purgantia exire in actu sinet, nec.
tamen me præterijt, aliquando Galenum phar-
maca purgantia cibis miscere. Tertio decimo
enim methodi de iocinoris inflammatione tra-
ctans, iocinoris cauum purgare iubet cnico ci-
bis admixto, & vrtica, & mercuriali, & epithi-
mo, & filicula, vel vt alij interpretantur polipo-
dio. vbi etiam dicit: ego namq; etiam filiculę ali-
quid in ptisana aliquando incoxi, & nigri vera-
tri corticem. constat autem ex hac auctoritate,

Galenū medicamēta purgātia cibis ~~_____~~: sed
 non ob hoc monemur, vt remere paſſim quodli-
 bet pharmacum cibis miſceamus. Quia enim cū
 iocinoris cauum inflāmate afficitur, eger eſt
 nimis propenſus ad vomitum: vt non illico pro-
 pulſentur, quę adhibentur ad modice deiſcien-
 dum aluum, ob id cibarijs ea miſceri eſt opere-
 pretium. natura enim amplexando cibū, ample-
 xabitur etiam quę ad irritandam aluum porri-
 guntur. Multa etiam ex ijs quę exhibet parte ci-
 tata Galenus, tā remiſſa vi purgatoria ſunt prę-
 dita: q̃ ea exhibere cum cibis non incōuenit. vr-
 tica enim & mercurialis vt nunc in vſu eſt exhi-
 bere betam, ab antiquis propinabantur, veratri.
 autem corticē in priſana incoctā Galenus exhi-
 buit: tum propter rationē iam dictam, tum etiā
 quia humiditate priſanę obtūdetur veratri ma-
 litia, vt enim teſtis eſt Hippocrates tertio deci-
 mo aphoriſmo quarti libri, qui veratro ſunt
 purgandi, horum corpora ante potionem prę-
 humectāda ſunt cibo atq; quiete, non eſt igitur
 mirum, q̃ ad præcauendam exſiccationem. quā
 helleborus poteſt inferre, cum cibo humectāte
 exhibeatur a Galeno, cogimur etiam nōnunq̃.
 cum cibis miſcere medicamēta purgantia: cum
 ea: magnopere abominatur eger, et purgationis.

Enchiridion medicinæ.

• necessitas incūbit. Paulus enim tertio libro capitulo de curatione manię dicit: si medicamēta purgandi vim habentia tantopere maniaci horreant, vt nequeant ad sumendum induci mentis inopes: miscenda sunt ea latenter ac clanculum: partim sane ferculis ipforū, verbi causa bucelijs aut caricis, partim etiam poculētis. hęc Paulus: • quibus prædicta elucescūt, sed iā multa de exhibendorum pharmacorum modo diximus: tempestiuum est iam aliqua exarare de tempore ea propinandi morbi tempore cōsiderato, porro Hipocrates primo libro aphorismorū lege sanxit, concocta esse medicanda & mouenda, nisi turgeant: si turgent autem, nō expectata coctione sunt educenda, illa autem dicitur turgida materia, quę in motu suo inconstans est: nō seruās scilicet proprium locum, sed hac & illac mouetur. hac solum materia in corpore existente, iubet euacuare Hipocrates in præfato aphorismo cui multum inherentes Antonius musa & Leonhartus fuchsius illum exponentes dicunt: nullatenus licere nisi humores turgeant, medicamentum non facta coctione propinare, cōtra riam sentētiā tenet Ioannes manardus epistola tertia decima decimi tertij libri. vbi dicit, materiam hisce tēporibus magna ex parte esse eua-

cuandam ante cōcoctionem, inquit enim, quod
 cum nunc multa sint inuenta mitissima medica
 menta, quæ antiquorum tempore non erant co
 gnita, quæ non sic agitare cōturbareq; corpora
 possunt, vt antiquorū laudata pharmaca: absq;
 timore ante humorum coctionem ea posse pro
 pinari, præcipue q; nunc ob hominum ingluuiē
 corpora humana longe magis q̄ Hipocratis tē
 poribus repleta morbos incurrunt, ait etiā, qua
 draginta annos & amplius in febrium humora
 lium principio vsum fuisse purgantibus medi
 camentis, quæ à medicis minoratiua dicuntur:
 & ex voto successisse, omnia hæc refellere conā
 tur Musa & Leonhartus: dicentes q; si humores
 non sunt concocti, non obediēt pharmaco, nec
 pharmacum habebit naturam adminiculātem
 in sua operatione, quod si minoratiuum medi
 camentum est (dicit musa) mouebit & non eua
 cuabit, ego licet non probem, tam frequenter
 purgantibus medicamētis in principio esse vtē
 dum (vt Manardus inquit) credo tamen sape li
 cere, materia non turgente in principio euacua
 re. quando enim materia multa est, & timor est, ^{idē ex}
 quod ante perfectam cōcoctionem perneabit, ^{super}
 egrotum: error est purgationē differre, minuen
 do enim horum humorum quantitatem, natura
 ac si iam autor iste haberet p̄sentem, ^{q. 4}
 p̄sentem vtilitatem et noxam nullam ex ingesto phar
 maco. ^{q. 4} de videri rēb; ait

Enchiridion medicinæ.

fiet potentior supra residuum, & hoc faciendo naturam recte operantem imitatur: quippe quæ cum ab humorum copia est nimis onerata, in principio cupiens se deonerare, aliquam horum humorum portionem euacuat, q̃ si hæc facit natura: creditu dignum est, q̃ si in similibus morbis medicus in principio exhibeat medicamentum, q̃ licet humores non sint concocti, natura quantum poterit pharmaco opitulabitur, si enim sentiens noxam turgentium humorum eos propulsare conatur, licet concocti non sint: credamus etiã, q̃ sentiens magnum ab humoribus multis gravamen, q̃ eos minuere sataget, Has rationes sufficere non proteruo arbitror: sed præter has Galenus idipsum docere videtur vndecimo libro methodi. cum dicit, ostensum autem in prioribus libris est, si ijs auxilijs quæ obstructiones eximant, uti non vacuata prius abundantia velimus: fore, ut non modo nihil proficiamus, sed etiam affectum maiorem reddamus pugnantibus scilicet inter se indicationibus, at si vacuata prius multitudine ad curandam obstructionem accedamus: medicamentis ijs quæ obstructions expediant, non erit opus. verum quoniam horum plurima calidiora sunt: metus est, ne tum febrem tum putredinem augeant. itaque ijs quæ citra calorem liberare

*videtur
in fine
ut q̃
i. n. ut
q̃ multa
natura
i. q̃ sit
urgens
etiam
n. p. ut
natura
natura
natura*

obstructiones valeant, vtemur, hæc Galenus. ex
quibus omnibus duę præcipue sententię mihi an-
notandę veniunt, quarum prima est, q̃ nō solū
vbi materia est multa, licet, hæc medicamēta mi-
noratiua in principio exhibere, sed in febrium
principio, cauēdum est pro humoris concoquē-
di indigentia, concoquētia medicamenta exhi-
bere, si obstructiones adsunt: quia hæc exhibita
obstructiones augebunt iuxta Galeni decretū:
secūdū annotatione est dignum, est, q̃ si mul-
ta est materia, timor est, q̃ per cōcoquētia phar-
ma, quę facultatis calidę sunt, humores agitabū-
tur: qui, si quę sunt [REDACTED] augebunt, vel
ad aliquam principem partem vergent, ex quo
nō vulgare sequetur incōmodum, ex omnibus
ijs quę diximus elicitur, q̃ nō temerē vbi febris
adeſt, propinentur serapia multum calefacētia.
claret enim in auctoritate citata, & in ijs quę in
fra dicit Galenus, quantū ille tunc temporis for-
midauerit exhibere medicamina, quę obſtru-
ctiones liberare possunt, si calida sunt, ea enim
dicit tunc esse adhibenda, quę obſtructiones ci-
tra calorem curare valeant, hæc in mediū pro-
mere dignum duxi: quia scio aliquos medicos
innixos auctoritati Galeni, qui primo lib. apho-
rismo penultimo dixit, humores turgētes citra

Enchiridion medicinæ.

concoctionem sunt euacuandi: quia non datur
facultas preparandi: nisi quis forte arripiat occa-
sionem propinandi mellicratum, in quo deco-
ctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel trago-
diani, vel thimi, vel pulegij, ex hac auctoritate
dicunt isti, elici: vrgente febre potiones has cali-
das non esse abnegandas: siquidem febres pro-
ductæ à turgētibus humoribus calorifice admo-
dum sunt: in quibus decoctum origani & thimi
& pulegij quod multum calefacere valet, exhi-
betur. ~~Hic Galenus~~ velim ego, vt hæc propalantes
considerarent sub dubio hæc dixisse Galenum,
quippe qui dicit, nisi forte aliquis arripiat occa-
sionem, & aliquis forsitan contendet, humorum
turgentiam non manare è calore, q. si humores
turgentes non sunt nimis calidi: non mirum est,
q. pro eorū coctione propinetur decoctū hyssopi
& origani. Hoc non probauit Manardus, qui
vt in superiori capi. diximus, è calore enasci hu-
morum turgentiam disserit, atq. vt magis mani-
festetur error eorum, qui ceruicose admodum
contendere volunt, Galenum nō formidasse de-
cocta calidæ potentiæ in febribus admodum ca-
lidis: annotare libet ea quæ vndecimo methodi
dixit, postquā quæ iam promptissimus propalau-
erat, dicit enim, si intensus sit febrilis calor: non

detur mulsa, sed ptisane cremor. hac ille, qui si-
 mulsam formidat, formidabit calorem mulse:
 in qua coctum sit pulegium & origanum. sugge-
 rat ergo hec menti medicine a vera medendi me-
 thodo exorbitent. Ad diuerticulum igitur stil-
 lum vertendo. vbi cōcocti sunt humores, si eos ^{scandē se}
 natura congruenter excernit, sine illam: ^{eo affe-} sinaute-
 terat eos vacuare, nec facit pro multitudinis ra- ^{na / o / a}
 tione: iuuat illā, respiciens quo humores vergūt. ^{medic-}
 caue tamē, in statu vbi magna afflictio est, phar- ^{exet-}
 macum purgans propinare, sed prohdolor quā ^{ipari-}
 inaduertenter medici hac tractant: iam pro cō- ^{simili-}
 suetudine habent, bis vel ter cuilibet cōcoque ^{sin / n}
 do humori serapia propinare, et quarto die pur- ^{in ora-}
 gans pharmacū exhibere: nullatenus autē quin- ^{motu-}
 to, quia criticum esse dicunt. Notate hominum ^{valgan-}
inscitiam. si quinto die crīsim nō expectant, nec ^{erro}
 eam pradicentia signa precesserūt, quid obstat,
 die quinto vel septimō pharmacum exhibe-
 re: considerare hos deceret, Galenum cōmenta-
 rio quarto de ratioe victus. vbi dicit, interdum
quinta die medicamentum dedimus, & nō quar-
ta solum vt is dixit. hac ille. immo si pro ratioe
 dierum crīsimorum asseuerant quinta non esse
 purgandū, nec quarta licebit: quē etiam a Gale-
 no secūdo de diebus, decretorios inter criticas

Enchiridion medicinæ.

numeratur. Ceterum de aliquibus purgantibus
medicamentis in medium aliqua proferre nunc
mihi est animus: vt feliciter huius capitis absol
uiamus sermonem. ea tamen quæ de medicamen
tis dicendis alij abunde tractarunt, à me audire
non expectes: meum quippe institutum trāsgre
derer, si explicādis ijs quæ alij optime elucubra
rūt, calamū admouerem. sed iam ab aloë sermo
nem auspicemur: quippe quæ inter medicamen
ta purgātia minus corpori incomodat, cu enim
omnia alia ventriculo officiant, sola aloë illum
nō labefaciāt: immo alijs medicamētis admixta
præstat, vt stomachum minus infestent. vt dicit
Dioscorides: cui consentit Celsus. qui dicit se
cundo libro. capi. duodecimo; quia omnia ca
thartica ventriculum molestant, omnibus aloë
esse miscendam. at quia vim exsiccādi habet, in
festissima est ijs, qui citra vitiatos humores ex
intēperie calida & sicca affliguntur. vt Galenus
dicit octauo libro de compositione pharmaco
rum secundum locos. Paulus etiam aegineta se
cundo libro. capi. quinquagesimo quinto dicit,
aloë marasmm inducit, incusandi igitur graui
ter sunt, qui sine delectu in omnibus febribus
& in omnibus temperaturis cathapotia propi
nant, licet enim humoralis febris hecticæ sit cō

iugata, cathaporia fuge, si purgare decernis: ne ^{no sunt}
 virtute aloes hecticam adaugeas. in temperaturis ^{frequent}
 etiam admodum calidis & ficcis ^{in pro} frequentē eius ^{pinado}
 vsum non admittas: ne in distemperantiam pre ^{ca hsa}
 ter naturam corpus ducas. porro periculolam ^{potia}
 esse aloē hyeme, memorie prodidit Auicena, & ^{in adu}
 Mesue: quos grauit̃er taxat Ioannes manardus ^{et sicci}
 in suis annotationibus. capi. de aloē. ^{spia hui} dicit enim,
 cum aloē calida sit: maiori iure deberet tempo
 ribus calidis officere q̃ frigidis. Ab hac iniuria
 cupiens Antonius mufā prādictos auctores vin ^{erant}
 dicare, libello de simplicibus dicit. q̃ cum ven ^{grauis}
 tres hyeme calidiores sunt q̃ estate: idcirco aloē ^{Musa}
 quē medicamen calidum est, magis hyeme infe
 stare. sed sane bonus Antonius incidit in cillā,
 cupiens vitare caribdim. licet enim ventres hye
 me sunt natura calidiores, non tamen absolute.
calidiores enim sunt estate caliditate acquiſiti-
tia: ob quod medicamēta calida tunc temporis
 magis officere possunt. quod non dissimulans
 Hipocrates dixit, sub cane difficiles esse purga
 tiones, si enim ratio Antonij quicquā valeret,
 omnia medicamēta calida periculosiōra essent
 hyeme q̃ estate: quod est nimis absurdum, alio
 ergo est cōfugiendum, si horum virorum dicta
 tutari intendimus, dicamus ergo, q̃ aloē ledit

Enchiridion medicinæ.

iuxta dicta Auicene & Mesue tempore frigido: quia iuxta hos viros apta est referare venarum oscula, & promptius hoc facit tempore frigido q̄ calido: quia partes acutę aloę quę facultatem habent referandi, à frigore aeris intromittuntur, & iuxta venas morantur: qui detēti melius orifitia venarū poterunt aperire, tempore enim calido pori cutis sunt patefacti: per quos acuti vapores aloę poterunt efflari, pори etiam venarum tunc patenter sunt: per quos similes vapores vel fumi facile transire poterūt: qui cum ibi moram non trahant, periculum nō est, q̄ venarum oscula sic aperiant, hoc modo excusandos hos viros mihi videtur, qui autem contēdit aloē non referare venarum oscula, non est, cur hyeme illam propinare timeat: nam si tempore frigido ab ijs, qui mauritanorū familię sunt, suspecta habetur, solum est, ob negotium quod hemorrhoidibus venis potest facere, ceterū omnes factionis mauritanę auctores vnanimis video, in asserendo aloem habere vim referandi venarum orifitia: quibus Ioannes manardus & Leonhartus & ferme omnes recentiores cōtradiciunt. & sane græcorū auctoritates potius delege, *omni*, ortari videntur, q̄ officiat venis, q̄ monere. sed si ipsi arabes experientia didicere, aloę rese-

rare venarum oscula: non est, cur illos ij medici
 sic detestentur, yt enim Galenus dicit quarto li
bro de simplicium medicamentorum facultati
bus, preuertit sensus euidētia rationis fidē. nec
vlle possunt assignari rationes, quibus quis con
uincatur negare, hāc vim nō esse in aloē, immo
 ratio huic sententię videtur suffragari. cū enim
 in corpore multum moretur, & suę partes acu-
 tē tam adsutę sint partibus adstringētibus: vide
tur, q̃ partes hę adstringētes intra penitiora ve
narum partes acutas constipabunt. quę ibi per
longum interuallum morantes radere & aperi
re venas poterunt: quod fortiora pharmaca li
cet acutiora sint, non facient. siquidem non tan
tum tēpus in corpore morabuntur, neq; adstrin
gentes habebūt partes: à quibus suę partes acu
tē intra venarum medituliū stipentur, intromit
tantur: q̃ omnia hęc tibi erunt perspicua: si con
iectas, quę dicit galenus tertio de simpliciu me-
dicamētorum facultatibus. vbi dicit, in profun
dum penetrare, & corpora arētia magis q̃ oleū
rosaceum potest. adstringens enim pars quę in
rosaceo est, ad penetrādum in profundū iuuat:
qua cum careat oleū, non sic poterit penetrare.
 hęc ille. si igitur adstringens pars rosac ei fact
 quę diximus: quod mirum est, si pars adstringēs

Enchiridion medicinæ.

quæ est in aloe, quæ diximus faciat: quia autem à melle pars hæc adstringens quæ est in aloe, mulcetur & hebetatur: ob id aloe mixta melli magis deijcit aluum. vt dicit galenus. vii. methodi. pars enim adstringēs cohercet acutas, remissa tamen minus cohercere poterit. ex quo cōvincitur error Auicene & Mesue, qui male interpretantes Galenum dicunt, aloe melli mixta minus soluere: quos exponēs Gentilis quinto canone & tertia decima tertij, derridenda scriptis mandauit. inquit enim, aloe melli mixta minus soluit, quia à melle partes acutę hebetantur. mea tamen sententia acuitur: quippe mel magis opponitur parti adstringēti aloes, q̃ partibus acutis: sed si tu sua scripta legis, aperte videbis, quā tum à mente Galeni decilcat. de cassia fistulari opportunum erat, hic aliqua dicere: sed quæ explicatu sunt digniora, parum supra in medium prompsimus. vbi confutauimus opinionem eorum, qui dicebāt nec in pleuritide neq; in febribus ardentibus tuto propinari: vbi etiam reprobauimus opinionē illorum, qui dixerunt incongruam esse miscellā in potionibus subductiuis ex cassia & rhabarbaro, solum hic restat dicere, q̃ in febribus diurnis vbi nimis remolita sūt viscera, à cassia caueamus: quippe tunc laxatas

iamali
et sup
dictum
hæret

partes corroborare conuenit, & non remolire. in paralisi etiam quia nerui sunt remoliti, cassiā nō propinemus: nullū enim medicamen tam salubre est, q̄ omnibus egritudinibus subueniat. Jan autem ante humorum concoctionem possit tute adhiberi, vt dicit Auer. quinto libro capi. de mercuriali, supra abunde disputauimus, ad rhabarbarū igitur vertamus stillum: quod specie nō differre à rhapontico, scriptis mandarūt Ioannes manardus & Ioannes ruelius, aduersus quos conspirauit Antonius musa, dicens specie differre. dicit etiam, rhaponticum officinarum nō esse centaurium maius: in quo etiam à prefatis auctoribus dissentit, porro vim purgatoriā in rhabarbaro maiores non reperisse, multi cōtendunt: ē quorum numero est Manardus decimo octauo libro epistola prima, qui dicit, q̄ textus Pauli est deprauatus, vbi reperitur inter purgantia medicamēta numerare rhabarbarū: dicit enim, pro rhabarbaro esse legēdum nitrū. Leonhartus etiam mordicus tenet à Paulo vim purgatoriā non esse inuentam in hac radice: vt videre poteris, quarto libro aphorismorum aphorismo primo, & sane horum opinio videtur rationi multum consentanea: siquidem Aui cēna qui Paulo fuit etate posterior, vim purgā

Enchiridion medicinæ.

tem in rhabarbaro nō agnouit: vt perspicue claret ijs quę dicit secunda parte canticorum, vbi inter medicamenta quę non habent facultatem purgandi, numerat rhabarbarū, ex quo conuincitur error cuiusdam Hispani, qui in sua apologia volens probare q̃ potiones aliquando sint propinande frigide: Auicenam citat, qui capit. de tremore cordis, rhabarbarum in aqua frigida exhibet, ex dictis etiam detegitur error Mesuę, qui agnoscens vim subductiuam in rhabarbaro: illud exhibet contra casus & percussiones. error Mesuę inde emanauit, q̃ Auicena à quo potiorē partem suę doctrine est mutuatus, rhabarbarum dicit valere casui & percussioni. sed si Auicena hæc dixit, & Dioscorides in narratis affectionibus rhaponticum commēdauit: ob id fecerunt, quia solum adstringentem partem in ijs medicamentis inuenerunt. creditu enim dignum est: q̃ si Auicena facultatem purgātem in illo agnosceret, non exhibuisset cōtra casus & percussiones, hoc annotatum fuisse velim à Ioāne manardo: & non multa quę pauci momenti capi. de rhab. annotat, sed ille in hoc vt Mesue lapsus est: qui aduersum casus rhabarbarū etiā propinat adhibita maiori quātitate mumię, sed dicet aliquis, ob hoc q̃ rhabarbarum sit purga

tiuum, non est renuendum ijs qui ex alto ceciderunt: siquidem Dioscorides admodum proficiuū esse agaricum ait contusis & ab alto deuolutis: etiam si facultatem purgantem in agarico agnoscebat. Ad sic redarguentem est respondendum, quod medicamenta quę subducendi aluum vim habent: certam quantitatem sibi diffiniunt ad exercendam facultatem purgatoriam, qua pollent. cum autem talia medicamenta sub minori quantitate exhibentur, licet aluum non purgent, calfaciunt vel exsiccant: prout est temperamētum quod nanciscuntur, & ut quę diximus fiant dilucidiora: perpēdere licet quę de agarico dicit Dioscorides. ait enim, aluū purgat drachma una aut altera. in quo innuit, sub minori quantitate quā una drachma sit, non esse exhibendum ad purgandum. parum supra dicit, horrores soluit datum ante febrium accessiones, ubi ab agarico solam calfaciendi & exsiccandi vim petit non purgantem, prohibitum namque est ante accessiones, cum eas scilicet expectamus: purgātia medicamēta propinare, solum igitur illud tunc temporis tribuit ad calfaciendos & exsiccandos humores: quod egregie faciet mensura trium obolorum. sunt autem tres oboli drachma media, quę ad purgandum non est potis. duobus autē

Enchiridion medicinæ.

obolis in vino mulso contufis & ab alto deuolutis exhibet, non vt humores vacuet, quia non fufficientem quantitatem propinat: fed vt interiora membra roboret, & aliquos humores exficcet. Omnia hæc alta mente effe reponēda mihi videor: nam hæc non confiderans in mille locis Diofcoridis cæterorumq; qui de viribus medicamentorum fcripferunt, cefpitauit. ego ingenue fateor, fepiffime circa hæc videns quæ medicinæ regulas videbantur trāfgredi, multum dubitaſſe. ſed eo vnde deflexit ſermo redeūtes, ne ſcio, ad quid contufis vel ex alto deuolutis fit propināda vna drachma rhabarbari, vt Meſue propinat: ſiquidem attrahendo humores cōmouebit, qui cum in motu ſint, ad contuſam vel recens percuffam partem facile poterūt fluitare. præcipue q̃ rhabarbarum à mumia à reliquiſq; medicamentis ſtipticis quibus miſcetur, hoc accipiet, q̃ humores mouere poterit: obtruſis tamen vijs ab adſtringentibus medicamentis eos vacuare non valebit. & ſane ſi plures medicos interroges, ad quid valet illa potio rhabarbari & mumie contufis & ab alto deuolutis: reſpondebunt ad increaſſandos humores, & ad fluxum ineptos reddat. Caritatem enim timentes medici, multotiens dempto rhabarbaro potiones exſallit' antea iſte nā melis eſt q̃ calefactio & roboraſtio grumes qui acider poſſunt cohibere nā hyppo. ſibello de ſatu

solis medicamentis vilibus quę adstringere valeant, concinatas ijs qui ceciderunt, propinant. immo iam ex multo vsu est, qui ex alto cecidit gelidam aquam abũde bibere: vt humores crassiores facti ad locum affectum non fluant. neq; arbitrari quemq; velim ego, in omnibus contusionibus et casibus purgãtia medicamenta rejicere. quia si medicus agnoscit in eo qui cecidit, humores esse vacuatione egentes: q; medicamentum purgans propinet, est necessum. non tamẽ hoc maiori ex parte est faciendum actu, tum q; quis recepit contusionem, vel ex alto cecidit, vt nunc sine discrimine fit. quippe venam seccant, illico indiscriminatim potionẽ Mesuę tribuũt: neq; aduertentes si plena sunt intestina, & multa alia quę medicum aduerrere decet. porro aduertendum est q; Mesue edisserit, rhabarbarum tuto vtero gerentibus propinari. quam sententiam acceptauit Musa, quarto libro aphorismorum aphorismo primo. quibus multum dissentit Leonhartus. dicit enim, q; licet materia turgeat primis & vltimis mensibus, nõ debet exhiberi, sed ex subductiuis solum cassia vel manna. sed sane nõ video, cur acquiescendũ sit Leõhar to. quippe sola cassia vel manna forsan humores mouebunt, & non euacuabunt: & si longe à

Enchiridion medicina:

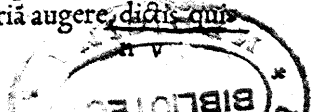
ventriculo sunt, nequaquā illos trahere valebūt: ex quo turgens materia malē habebit vtero gerentem: quę si congruo pharmaco educeretur, relinqueret gravidam incolumen, non enim in rhabarbaro tam effrenis vis est: vt tātum sit formidandum, sicut Leonhartus dicit, licet enim sepius contingat cassiam adhibere vterum gestantibus, q̄ rhabarbarum: non omnino est reiiciendum: sua enim adstringenti facultate interiora roborat, nauseas sistit, licet gentilis de fulgineo vndecima tertij tractatu secundo. capi. quarto reddēs causam, ob quam in aqua frigida illud propinet Auicena: dicit, quia nauseatium est. cum nil minus rhabarbarum faciat, credo etiā ibi Gentilem voluisse, apud Auicenam rhabarbarum esse alui subductium: quod nunquā Auicena (vt diximus) consensit, circa tamen nuper enarrata est notandum, q̄ si in primis mensibus grauidationis propinatur cassia, alicui adstringenti medicamento illā miscere licet, tum enim acetabula nimis humida & mollia sunt: quę a sola cassia multum remolita negotium exhibebunt gerēti vterum, q̄ si grauida mucore plena habere acetabula sentis: non illam tam frequenter propines, vt Mesue & Leonhartus monent: forsan tunc tutius posset propinari rhabarba-

rum, neq; hoc celebre catharticum tam calorifi-
 ce arbitreris esse nature, vt protinus estate sit re-
 pudandum: vt quidam allegati ab Antonio mu-
 ſa vigefimo quarto aphoriſmo primi libri pro-
 diderunt. Ceterum de agarico iam dicere eſt tē-
 peſtiuū. ſed de rhabarbaro ſermonē agētes, quę
 annotatu ſunt digniora in medium prōpſimus:
 ſolum nunc annotare te velim: q̃ canē peius & nullo
angue caueas propinare agaricum geſtantibus tēgo
uterū. inter medicamēta enim quę foetū corrū- conced
put, numerat agaricū Aetius ſermone. iij. quar gaga
 te partis, quod nō eſt, cur in admirationem nos pēria
 ducat: ſi quę Paulus dicit proprio capi. ſunt ve-
 ritate munita, dicit enim, agaricum ſimilem vim
 habere colocynthidi, colocynthis autem nō de-
 bilem pernecandi foetum vim habet, de ſcamo-
nia iam aliqua dicamus: cuius vis purgatoria tā
 effrenis eſt, q̃ merito antiquis fuit formidolo-
 ſa. ſolum Alexādrum traſianum video eius vim
 non timere; quippe qui ſecūdo libro, capite ter-
 tio, pleuritide vexatis ſcamonium exhibere mo-
 net: ob id (inquit) quia non tam calorifice eſt
 potētię atq; cętera cathartica. Dioſcorides etiā
 videtur, cum drachmam vnā ſcamoneę propi-
 nat: nō multum ſuſpectam ſuam facultatem pur-
 gatoriam habere, experientia tamen monſtrat,

Enchiridion medicinæ.

hoc esse fortissimum catharticum: nec in tanta
quantitate licere illud propinare. licet audaces.
nos faciat in eius exhibitioe Ioannes manar-
dus. qui dicit in suis annotationibus capi. de sca-
monio. q. licet quātitatem descriptam a Diosco-
ride non sit ausus dare: non fuisse veritum duo
decim grana transcendere subiungit, scio quos-
dam scrupulum integrum hausisse sine noxa, q.
si in subduple quantitate illud exhibere nobis
licet: non est, cur Gentilis & Mattheus gradi co-
tendant cathapotia cocia Raze non esse vere
descripta. aiunt namq; multam esse quātitatem
scamonij, quod in eorum confectionem ingre-
ditur sed sane cum in dictis cathapotijs scam-
onium sit castigatum, minus est timendum dicta
cathapotia propinare, q̄ quātitatem scamonij:
quam sepiissime exhibuisse fatetur Manardus, in
ter alia autē quę scamonij vim soluentem retun-
dunt, est aloë. et vsq; adeo illam hebetat, q. dicit
Plinius vigesimo sexto libro, capite octauo. q.
scamoniū bilem detrahit, aluum soluit: præterq̄
si adiiciatur aloës drachmę duę obolis eius duo-
bus, Dioscorides capite de scamonio medica-
men concinat ex scamonio & veratro nigro &
aloe. ex ijs tamen quę dicit, non potest elici, illū
voluisse aloë retundere vim scamonij, sed sane

rationi est cōsentaneum, aloe sua parte adstringente hoc posse facere, & cū mirobalani præter hoc q̄ sunt frigidi temperamenti, adstringente parte polleant, nescio, ob quid dicit Mesue capitulo de scamonio, quod malitia scamonij additur per cōmixtionem mirobalanorū, si dicis q̄ ob id additur, quia faciunt scamonium longā trahere moram in ventriculo: ad quid mesue in mille cathapotiorū confectionibus miscet mirobalanos & scamonium? multa q̄ cōcinat medicamenta, vbi medicamina quę maiorem vim habent adstringēdi scamonio coniugat, q̄ si ob adstringētes aloe partes aloe hebetat scamonij facultatem purgatoriam: claret, rhabarbarum illud posse castigare, retundereq̄, que si coniectas, perspicue videbis addi nōnunq̄ medicamentā soluentia: non tamen addi vim purgatoriam, sed minui, nimirum si granis sex scamonij admisceres aloe vel rhabarbari portionem aliquam, si etiā cathapotijs cocijs copulares cathapotia de hiera. magis enim aluū deijciēt drachma vna cathapotiorū cociorum, q̄ tantūdem cū drachma media cathapotiorum de hiera, plane nāq̄ hoc ex prædictis potest elici, nisi quis contēdat, medicamenta alia ab aloe quę sunt in cathapotijs de hiera vim purgatoriā augere, dictis quis

Enchiridion medicinæ.

etiam multum inherens defensare poterit, q̄ po-
tio ex drachmis quatuor cōfectionis ex prunis
vel electuarij de succo rosarum magis soluet: q̄
tantundem admixta cassia fistulari vel mannâ.
quia cassia & manna retundēdo vim scamoniij,
plus poterūt minuere ex vi purgatoria, q̄ leniē-
do purgationē augere. sed iam hæc missa facia-
mus: à me non desideres plurimum medicamento-
rum purgātium inuestigationem, dilucidū exa-
men huius sæculi præstantissimi medici nobis re-
liquerunt, sed tanta est opinionum varietas, q̄
nescio quis intellectus tā trāquillus sit, qui pas-
sim nō vacillet tot opiniones circūspēctās, quid
dicam, q̄ in manna medicamine tam extrito &
à nemine nō cognito aliqui ausi sunt dicere, nō
esse rorem è cælo cadentem, sed quid à metipsis
arboribus productū, non paucas etiam videbis
altercationes, inter indagantes an fuerit priscis
medicamentum notum nec ne, nec epithimum
plebeis non absconditum pharmacū definit ali-
quorum medicorū distorquere intellectus: qui-
busdam asserentibus esse herbam inuoluentem
thimum, quibusdam dissertantibus esse florem
thimi, de eius etiam exhibenda dosi non omnes
cōuenire videbis: immo vnus auctor à metipso
differt. quippe manardus in prima epistola duo

decimi libri probat dosim, quam Mesue scripti-
tauit: in suis autem annotationibus mesue acri-
ter taxat. ultimo est annotandum, q̄ præter sub-
ductiua pharmaca quę cognouit antiquitas, &
præter illa quę mauritani nobis cōmendarunt,
multa hodie video inuenta, quę illis nō fuerunt
nota. omnibus est iam nota rosa, quā nostrates
alexandrinam vocāt, quam persicam ab Auice-
na vocari quidam contendunt, laboriose & po-
tenter educit, sed potētius persicę arboris flos:
cuius purgatoriam vim à nemine exaratā vidi.
multos autem caritatem fugentes illum vsurpa-
re sciui: quem potētissime alium deiicere agno-
ui, & sepe sum arbitratus, videns tam potentem
purgationem in hoc flore, Auicenam de hoc in-
telligere, & debere legi apud illū flos persicus,
& non rosa persica. quia à multis audio, hęc ro-
sam non pridem esse cognitam. sed de hijs dicta
sufficiant.

¶ QVARTVM CAPVT DE

purgatione quę per vomitum fit.

N TANTO Vsu fuerunt olim vomī-
tus, quod Asclepiades eos repudiavit: vt
dicit Cornelius celsus libro primo. cap.
tertio, & Plinius. vigesimo sexto lib. tertio. cap.

Enchiridion medicinæ.

nunc rarenter à medicis vsurpantur, sed iuxta antiquorum decreta non sic sunt explodendi. quippe si natura tentat humores per vomitum purgare, adiuuanda est, & non eius cohibendus

motus: cum etiam morbus ventriculum aut stomachum infestat, per vomitus debet fieri vacuatio: vt Galenus dicit secundo libro de arte curatiua ad Glauconẽ. quę autem in intestinis sunt, ea vacuari vomitione non queunt: vt dicit Galenus quarto libro aphorismorũ aphorismo duo decimo. neq; ijs obstat, quod in ileo aliquando sterminus vomitur: vt galenus dicit septimo libro aphorismorum cõmento decimo. & quod clysteres aliquando ad ventriculum ascendunt: vt tertio libro de simphomatum causis edocet. quia si Galenus negat quarto libro aphorismorũ, quę in intestinis sunt, per vomitus posse euacuari: intelligit ratioẽ medicamẽti, quod ciendi vomitum habeat facultatem. si autem aliquãdo sterminus euomitur, & clysteres ad ventriculum ascendunt: vi morbi est, & non vi pharmaci vomitorij. hæc sic sunt intelligenda, & non eo modo quo Leonhartus dicit cõmento aphorismi quarti libri iam citati. dicit enim obiectioni propositę, scilicet qđ sterminus aliquando euomatur: est respondẽdum, nihil eorum quę in intestinis

continentur, naturali ratione per vomitum vacuari. quod autem interdū sterqus aut clysteres per letalem vomitum reiiciantur: id ipsum quidē accidit, quod violēter sursum ferantur. idq; propterea, quod vētriculus & intestina iam nō se habent secundum naturam. hac Leonhartus, quę sane obiectionē nō diluunt. quippe in ~~leuitate~~ leuitate intestinorum (de qua Galenus in præfatio aphorismo loquitur) nec ventriculus nec intestina se habent secundū naturam: tamen non vacuari posse vomitione, quę sunt in intestinis profitetur. Satius igitur est dicere, galenum vel le vi medicamento vomitorij non posse vacuari quę in intestinis sunt: quod Galeni legenti scripta admodum erit perspicuum. Ante tamē quā huic difficultati extremā addamus manum, est subnotandum. quod cū dico quod quę sunt in intestinis, non possunt medicamentis vomitorijs vacuari, intelligo, cum humores nimis tenaciter intestinis adherent. quod si etiam vis contendere, quod etiam ij possunt euomi: dic quod Gale. parte citata dicēs, quę in intestinis existūt non posse vomitione vacuari: intelligit, medicamento vomitorio leui: quale exoptant, qui ~~leuitate~~ leuitate intestinorum infestantur, quorum memoriam facit prædicto aphorismo. Ceterū non

Enchiridion medicinæ.

in omnibus naturis neq; in omni tempore eque
profunt vomitiones: nempe natura gracilibus
magis opitulatur. vt elicitur ex hijs, quę dicit
Hipocrates & Galenus quarto libro aphorif-
morum, & Aetius sermone tertio primę partis,
capi. cxviij. neq; ijs aduersatur Celsus: qui pri-
~~mo~~ libro, capit. tertio. inutilem esse gracilibus
vomitum differit. quippe hic de gracilibus qui
melancolici sunt, intelligit: illi autem de gracili-
bus qui nature sunt biliosę. hoc ex dictis Celsi
facile colligitur, qui postq̃ considerationē tem-
poris anni posuit: obseruationem naturarū ex-
primit. Taceat igitur Leonhartus, qui in apho-
rismo septimo quarti libri dicit, celsum eos gra-
ciles vocare: qui vi morbi sunt extenuati. in ea-
dē parte dicit Celsus, q̃ vomitus vtilior est hye-
me q̃ estate: quod videtur confirmare Hipocra-
tes cōmentario de salubri dieta, quod non vide-
tur consonum, ijs quę quarto aphorismo quar-
ti libri dicit. in ijs explicandis multum vacillat
Fuchsius: sed vt galenus exponit in cōmentario
de salubri dieta, de purgatione quę vnuerſum
corpus euacuat, intelligit Hipocrates, in apho-
rismo quę cōgruentius sit estate q̃ hyeme. si au-
tem Celsus dixit vomitū vtiliorem esse hyeme,
intellexit de vomitu qui solum ventriculum va-

cuat: qui nō est vtilior hyeme, eo quod facilius *Seban*
quæ sunt in ventriculo reijciuntur: sed quia ma *Seban*
xima pro parte hyeme magis superuacuis hu-
moribus abundat q̄ estate. Cum ergo iuxta iam
enarrata ventriculus per vomitum habeat eua-
cuari: eo tempore dicit Celsus esse vtilem vomi-
tum ventriculo, quo magis vacuatione eget. si
hæc perpendis: quæ dicunt Hipocrates & Gale-
nus cōmentario de salubri dieta, sunt dilucida.
atq; si omnia hæc consideraret Gentilis decima
tertia tertij, sciret absolvere, an vomitus sit me-
lior estate q̄ vere. qui dicit, sub dubio est: an ve-
re magis conveniat vomitus q̄ estate. Ceterum
culpandi sunt (vt iam dixi) nostre tempestatis
medici: qui nullas egritudines vomitionibus cu-
rare intendant, sed subductiuis pharmacis: cum
Galenus non paucas vomitu esse curādas disser-
tauerit. decimo enim quarto methodi dixit, in
priapismo potius vomitorijs medicamentis, q̄
subducentibus esse vtendum ratione positu me-
bri, in libro etiam decimo de cōpositione phar-
macorum secundum locos dixit, ischiadicis ma-
gis auxiliatur vomitus, q̄ euacuationes inferne:
vt qui reuellant deorsum repentem humorem.
hæc si tu coniectas: videbis multas esse egritudi-
nes, in quibus vomitiones potius q̄ subductiua

Enchiridion medicinæ.

pharmaca conueniant: in omnibus (inquā) illis in quibus deorsum repunt humores, & per reuulsionem sunt euacuādi. sic in podagra potius laudabis vomitum, q̄ vacuationem: quę sit per subducens pharmacum.

¶ DE CLYSTERIVM VSV

Caput quintum.

CLYSTERES Ad multos paratur vsus: quippe ad leniendum exhibentur, multę ad attrahendos & reuellēdos humores, ~~q̄~~ sursum repunt, alię ad alterandū, nō

pauce ad resoluendas ventositates, ad nutriendum aliquę. quod si omnes clysteriū species refero: ero prolixus. siquidē adhibentur, quę vim habent abstergerendi: quę facultatem habent carnem pducendi: & tandem tot modis potes para

re clysteres, quot sunt ēgritudines, quę possunt intestina vexare. nos autē de enarratis chyfmatum speciebus in præsentia aliqua promemus,

auspicādo à leniētibus clysteribus: quę ab Aui-
cena tantum fuerūt laudatę quarti prima, quod dixit, nihil apud me magis dilectum est, q̄ admi-

nistratio clysteriorū. hęc mordicus tenens Gen-
tilis dixit in eadem fen tractatu secūdo. placet mihi, q̄ quāuis febriēs de se affelet horis quibus

in sanitate cōsuevit, tamen vtatur lenitionibus cum clysteribus. quia in febribus putridis feces exsiccantur propter febris calorem: & corrumpuntur, & inflāmantur in illis locis materię nō solum fecales, sed etiam humorales, quāuis non sint de materia p̄ncipalis febris. hęc sunt ipsissima Gētilis verba: quibus tantum est additum medicorum vulgus, quod tanquā si euacuatio quę per clysteres fit, non posset aliquātis per minuere vires: non solum vnum chyfma vno die egrotanti exhibent, sed duo triaue, non aduertentes si virtus sit imbecillis necne, considerare illos deceret, quod Hipocrates cōmentario primo de ratione victus non audet chyfmate subluere intestina: si virtus imbecilla fuerit, nec licet arbitrari, quod ibi intelligat de euacuatiōe quę per fortes clysteres fit: quia solum de chyfmate quod abluere potest sermonem agit: vt ex suis dictis & cōmentario Galeni elucescit, exhi^{+17/4}
bita tamen chyfmata lenitiua tempestiue, eorū vsus est admodum proficiuus tum in febribus, tum in renum calculo: vias enim patefaciunt, vt liberiorē exitum calculus habeat, ne tamē distēdendo renes, hęc chyfmata officiant, si pro renum affectus remedio exhibent: sub pauca quātitate ea exhibere decet, nec eius vsus sit admo-

Enchiridion medicinæ.

dum frequēs in hoc affectu. quippe solet immoderata emolitio & laxatio viriū robur exolvere: vt dicit Galenus libello de renum dignotiōe & medicatione, increpans emolientium clysterium frequētem vsum. clysteres autē quę vim attrahendi habent, ad secundā spēcīem attinēt. quę congrue adhibentur, cum citra intensam febrem magna humorum copia sursum repit: & aliquando infestante febre decet huiuscemodi clysteres exhibere. vtpote si ad principem partem humores confluunt, qui decenter per tales clysteres possunt educi, vel reueli: vt in lethargo & caro contingit. occupante etiā iecur phlegmone clysterē exhibet intra mitia Galenus tertio decimo methodi, ex sale vel nitro vel aphro nitro: in remissione autem colocyntidam & minus centaurium addit. clysterem etiam acutam. pleuritide afflicti exhibet Aetius sermōe quarto secunde partis, capi. sexagesimo octauo. inquit enim, clysteri autem confidenter vti oportet in pleuritide ex oleo rutaceo, eliquatis in eo terebētina & butyro. Ex ijs auctoritatibus per spēcīe elicitur, licere nonnunq̃ febre occupatis chysmata acuta vel calida exhibere. quippe maius cōmodum possunt præstare, reuellēdo humores, vel educēdo, vel si quę vexant intestina

ventositates resoluendo: quā noxiam inducere,
corpus calfaciendo. videbis tamen multos, qui,
non formidant cathapotia acuta febrientibus
propinare: timent tamen clysterem ex decocto
remolientium herbarū, cui addita sit semiuntia
hierę piere vel benedictę: ac si nō magis possent
humores accēdere medicamina acutissima, que
in potionibus purgantibus & cathapotijs exhi
bētur. execrabile enim est dictum Gentilis: qui,
prima tertij tractatu tertio. capi. tertio asserit,
congruentius propinari scamonium in phreni
tidis principio, q̄ chysma acutū. patet hoc à ve
ritate exorbitare: cum qualitas scamonij in ven
triculo extantis magis potest attingere princi
pes partes, quā qualitas chysmatis acuti. si enim
cū chysmate acuto nō fit tanta vacuatio, quāta
cum scamonio: non fit etiam tanta humorū agi
tatio, nec calfactio. nempe experientia ostēdit,
plus corpus cōturbari tribus drachmis electua
rij de succo rosarum deuorati, q̄ semiuntia per
clysterem adhibita. prater hoc enim quod qua
litas medicamēti acuti cum est in ventriculo, fa
cilius potest partibus principibus incommoda
re, q̄ quando est in intestinis: quia etiam maio
rem moram in corpore trahit, cum est in ventri
culo: ob id magis officere potest. idcircoq; ma

Enchiridion medicinæ.

gis vacuat drachma scamoni epota, q̄ tantūde
per clysterem exhibit^{um} maxime quod non po-
test suos acutos fumos & que diffundere, cum in
intestinis est, atq; cum est in ventriculo. sed iam,
speci ad tertiam clysterium speciem enucleādā acce-
pin damus: quę eas cōplectitur, quę alterare valent.
cum enim caliditatem inducere cupimus, para-
mus clysteres calfacientes. cum infrigidare est
animus, infrigidantes. solent enim medici, ad ex-
tinguendum febrilem calorem cōcinare clyste-
res ex medicamentis frigidis: qualia sunt viola,
rosa, cucurbitę folia, & id genus multa. sed sane.
ip videtur, q̄ chylisma tā frigid^{um} repellet humores
im in partes principes, & magis officiet, humores
repellēdo: q̄ oppitulabitur infrigidando, quod.
bene perpendens Aetius dixit, sermone quarto
primę partis. capi. centesimo sexagesimo. quod
in febribus vehementibus ac ardentibus, & ma-
teriam sursum repentem habētibus nocuius est
infusionum vſus. credo equidē, q̄ de chylsmati-
bus infrigidantibus intelligit Aetius. quod si de
ijs non intelligit, est sane rationi consonū: quod
si febris habet materiā sursum repentem, quod
infusionibus infrigidantibus nō prohibebitur
materię motus: immo magis adaugebitur. proxi-
mas ijs clysteribus quas ventositates resoluunt

posuimus: quibus frequenter vtimur, in ijs qui dolore coli ex ventositate genito laborant. solet tamē à multis execrabilis cōmitti error: qui ex medicamentis multum calfacientibus clysteres parant: quę si humores frigidos crassosq; in intestinis reperiunt, ventositates non digerunt, sed adaugent. vt perspicue elicitur, ex ijs quę dicit Galenus duodecimo methodi. cum scribit, *(dolores eos quos frigidus humor in medio intestinorum interclusus excitauit, sanare conuenit. sane non perfusionibus & cathaplasmatibus: quę valenter excalfaciant. quippe lenti omnes crassiq; & frigidi humores ab ijs quę calfaciunt, nisi etiam valenter digerant: liquantur, ac in flatum mutantur. hęc Galenus: quibus prædicta elucescunt. de clysteribus nutritiuis quę vltimam ex enarratis sortitę sunt speciem, iam aliqua promamus. cum hęc dicimus, clysteres posse nutrire asserimus: quod est contra Sabanarolam in principio suę canonice. sed cum in intestinis alimentum possit coqui, vt ex quarto de vsu partium libro, & decimo quarto eiusdē, & ex libro aduersus licum elicitur: nō est negandum, in fusa posse nutrire. si enim calor ventriculi potens est coquere carnem vacinam, potēs erit intestinorū calor coquere ius carniū & ouorū*

non sufficiens ratio her est

Vitella & Enchiridion medicinæ.

Iutea. neq; ex ijs sequitur, quod si infusa nutrire valēt, quod exterius apposita nutriēt: expresse enim dicit Galenus libro tertio de temperamētis, quod foris imposita non possunt nutrire. ex quo cōvincitur error Cōciliatoris, qui in anexo differētię quinquagesimę tercię, exterius apposita posse nutrire nō negauit. ex omnibus Galeni auctoritatibus iam citatis fit palam, deerasse Gētilem: qui decima tertia tertij tractatu primo. capi. primo negauit intestina habere facultatem concoctricem. qui si aduertisset galenum decimo quarto de vsu partium dixisse, intestina potius esse cōctionis instrumenta, q̄ superfluitatū receptacula: non sic hallucinatus fuisset. in tā tam enim multi sunt ducti insaniam, q̄ negantes intestina habere facultatē concoquendi, dicunt in vētriculo excremēta generari, & non in intestinis. quod prāter hoc quod dictis Galeni iam citatis non respondet, est contrarium ijs, quę dicit tertio lib. de naturalibus facultatibus. quippe qui dicit: quomodo fiet sanguis ex pane, quomodo ex beta fabaue aut reliquis id genus: nisi hac alteram prius mutationem sint adepti? iam quomodo in tenuibus intestinis confestim creabitur stercus? hac Galenus: quę clare vulgatam medicorum opinionem cōdēnant. cēterum de

subdititijs glandibus in hoc capi. aliqua dicere
licet: nōnunq̄ enim eis vti licet, chyfmatibus ne
quaquā: vtpote cum vires egrotantis sunt imbe
cilles: vt ex cōmēratio primo de ratione victus
facile potest colligi. cum etiam retrimenta sunt
apud intestinū rectum: sat est tunc temporis ba
lanis vti, non habent tūc egri clysteribus opus:
vt dicit Aetius sermone quarto primę partis ca
pitulo centesimo sexagesimo. qui in eadē parte
prodidit glandiū vsum esse vtilem, in ijs quibus
non excernitur id, quod per clysterē immittum
est. atq; si acceptamus, quę Mattheus gradi dicit
capi. de tenesmo: sepe clysteribus vti licebit, cū
glandes subdere non sit tutum. nempe asserit, q̄
quia glans subdititia facilius potest cōcitari te
nesmum, q̄ chyfma: quod ob id in vterū gestan
tibus sunt tutiora chyfmata: quia scilicet in ge
rentibus vterum nimis suspectus est tenesmus:
vt dicit hipocrates aphorismo quinquagesimo
primo quinti libri. sed sane etiam si Martheo cō
donemus, quod à glande subdititia facilius pos
sit cōcitari tenesmus: non est, cur nō vereamur
magis in grauidis clysteres q̄ glandes. siquidem
clysteres vel distendendo, vel nimis vterum la
xando, vel cōmouendo, vel multum enacuādo,
multo magis possunt incōmodare q̄ glandes. &

Enchiridion medicinæ.

nisi glandes ex medicamentis multum acutis sint paratę: aptę sunt tenesmū inducere. quod si clysteres ex acutis medicamentis parantur, etiā ultra notatas noxas ~~¶~~ inducere possunt: poterunt tenesimum gignere.

¶ CAPVT SEXTVM DE CURANDI ratione per sanguinis missionē.

TRACTAVIMVS Prius de euacuatione, quę cū pharmaco fit, q̄ de sanguinis missionē, quia illa frequētius vsurpatur: cū plures sint morbi illam q̄ hanc exposcentes. si etiam vires sunt imbecilles: deiectionē mediocrem adhibere licet, venam tamen secare nō expedit teste Galeno quarto libro de sanitate tuenda. at si purgatione & venę sectione eger eget: esse à venę sectione auspicandum Galenus comentario primo sexti libri de morbis vulgaribus dissertauit. Ceterū mittēdi sanguinis tres esse scopos, Hipocrates professus est, comentario quarto de ratione victus in morbis acutis. & fusissime Galenus libro de curandi ratione per sanguinis missionem. sunt autem scopi, morbi magnitudo, & laborātis robur, florēsq; etas. morbi autem magnitudo nō solum præsens est contemplanda, sed imminēs. quippe non solum

vt iam adfit morbus grauis, sanguinis detrahendi tempus est, sed vbi futurum verissimile est, est autem magnitudo morbi triplex: vt dicit Galenus septimo methodi. alia quę ex lesę actio-^{err} nis pręstātia spectatur, alia quę ex propria affe-^{mor} ctus essentia, & tertia pręter has, quę ex faculta-^{mag} te quę lesum corpus gubernat, extimatur. secundus scopus est laborantis robur: quo existente licet signa plenitudinis non appareant, licet de-
trahere sanguinem: vt dicit Galenus octauo me-
 thodi. quod non approbabat Menodotus: qui (vt Galenus dicit cōmētario quarto de ratione victus) in sola plectorica appellata sindrome sanguinis missionē obseruari asseuerauit: cuius errorem sufficienter explosit citato loco Galenus. vltimus scopus est florida etas, quam solam dūtaxat non debes intelligere, vt Galenus exponit: sed addēda est, & quę illam pręcedit, & quę sequitur. vti videlicet duę tantum distinctioni eximantur. Hij sunt scopi sanguinis mittendi assignati ab Hipocrate: quibus alium addit Gale-^{ad} nus cōmentario quarto de ratiōe victus, illu-^{sci} scilicet qui ab ambiente sumitur aere. dicit enim, ⁴ cum abūde calidus & siccus fuerit aer, ita vt ab
eo cito corpus euaporetur, tunc a sanguinis mi-
sione abstinemus: etiā si morbus magnus fuerit,

Enchiridion medicinæ.

florensque etate homo. hæc Galenus: ubi videtur
solum aerem calidum venę sectioni formidare.
in libro autē primo de arte curatiua ad glauco-
nem, de febribus continuus loquens, etiā timet
aerem frigidum. inquit enim, neq; in locis supra
modum calidis aut frigidis sanguinē mittere au-
demus, sed si regio ipsa & tēporis status consen-
tiunt, omnino abstinemus: cum vero nō consen-
tiunt, euacuamus quidem: sed multo minus quā
si neutrum prohiberet. hæc ille: quę si perpendis,
pauci medici obseruant. quis vidit medicum in
iuuene robusto pleuritide vexato aere estuante
vel bruma vigente sanguinē non mittere? dicet
etiā disputator aliquis, si consentiunt scopi, san-
guis est detrahendus ex causo laborante: iuxta
ea quę quarto de ratione victus dicit Hipocra-
tes. causo autem laborans tantum potest euapo-
rari à febrili calore veris tempore, sicuti quis si
nocha febre apprēsus, euaporari poterit ab scā
descendente aeris calore: sed tunc è causo laborāte
licet aperire venā, ergo licebit ex mitiori febre
capto calore aeris vigente sanguinem mittere.
dicet etiam, arte poterit aeris temperies cōmu-
tari, quod facilius fiet, q̄ incumbente necessita-
te à sanguinis missione desistere, sua dicta magis
fulciendo, addet: maior noxa potest contrahi

tempore sc̄adescentis aeris ex euacuatione, quę
fit cum forti pharmaco, q̄ quę fit ex venę sectio
ne, nisi magnę quantitatis sit: sed euacuationem
quę fit cum forti pharmaco, non omnino repu
diauit Hippocrates estuante aere. sub cane enim
dixit, difficiles esse medicationes: non tamen
protinus eas exclusit. quæstionibus qui mēbra
nas explent: de curatione regulari locutum fuis
se Galenū dicent, coacte tamen licet aer sit abū
de calidus, licere venā tūdere asserent. sed hoc
Galenī dictis nō consentit: qui cōmētario quar
to de ratione victus, etiā si morbus magnus fue
rit, florueritq; ætas: a venę sectione esse abstinē
dum docet. Prestat igitur dicere, Galenū ad san

guinis missiones quę suo tempore copiosissime
hebant respexisse. tam assatim enim antiqui san
guinē extrahebant: q̄ vbi nos vncias, illi libras.
nempe ad deliquium animi Galenum sepe hau
fisse sanguinem sua scripta varijs in locis decla
rant. & sex libras sanguinis cuidā iuueni extra
xisse, sine hoc quod animi deliquiū fuisset sub
secutum: in libro de curandi ratione per sangui
nis missionem dicit. ad has igitur tam copiosissi
mas sanguinis missiones respiciens Galenus, me
rito ab ijs esse abstinendum nimis estuante aere
monet. quod de ijs effatu dignissimis sanguinis

Enchiridion medicinæ.

missionibus intelligat, quæ libro primo de arte curatiua parte iam citata dicit, ostendunt. dicit enim, interierunt nonnulli, qui in calidis admodum constitutionibus non recte euacuantur, ex defectu animæ quem sincopim vocant, & dissolutione. in frigidis vero cum accessiones incipiunt, nimium refrigerati nequeunt tollerare: ob hæc igitur neq; in locis supra modum calidis aut frigidis sanguinem mittere audemus. hæc ille. Constat autem, quod parce sanguinis missiones quales nunc fiunt, non valent tantum corpus dissoluere, nec infrigidare. iuxta hæc etiam dicemus: quod Galenus pueris cohibuit sanguinis missionem, respiciens scilicet ad effatu dignissimas sanguinis missiones. & vt rem ab abditis medicinæ penetralibus repetamus: negandum non est, quod quidam dicunt: pueris protinus non denegasse sanguinis missionem Galenum. in libro enim de curandi ratione per sanguinis missionem, & cōmetario quarto de ratione victus, & vndecimo methodi, & multis alijs locis, a sanguinis missione esse cohibendos pueros profitetur. in Hispania autē sepe pueris tunditur vena. si enim puer pleuritide vel angina præmitur, modo puer non sit imbecillis: libeter multi medici e pueris sanguinem mittunt, docti ab arabibus, qui incūben

te necessitate licet venę sectionis magis sint formidolosi q̄ græci, venam aperire in pueris nō recusant. sunt autem multi medici (quos bene noui) qui tam presse Galeni dicta sumūt, quod nullatenus pueris venā secare audent, scarificationibusq; solum vtuntur: dicētes scarificationem in pueris nō repudiassē Hipocratem & Galenū. sed si nobis tam presse dicta Galeni capere fas, vt illis est: facile fulcire possumus, scarificationem etiā Galenum in pueris denegasse. Nunquā enim innuit, licere vtī sanguinis detractiōne in pueris, quę fit per scarificationem: immo semper eum exhortantem videbis, quod pueris nullatenus extrahatur sanguis. quarto enim libro de sanitate tuenda fere nō minus laudat maleolum scarificare, q̄ venam incidere. in libro etiā de curandi ratione per sanguinis missionem, maleorum scarificationem numerat inter sanguinis missiones. in secundo etiā libro aphorismorū aphorismo decimo septimo dicit: euacuatio omnium humorum equaliter quę quidē exquisitissima est, fit per venę sectionem: proxima autem huic est, quę per tibiārū scarificationē. ex qua auctoritate perspicue elicitur, quod scarificationem annumerat inter euacuationes, quę dicuntur sanguinis missiones. quod si quāli

Enchiridion medicinæ.

bet sanguinis missionem pueris cohibet, eis etiã
interdicit scarificatione, vtpote quę sanguinis
missio est. & esto q̃ Hipocratis & Galeni dog-
matibus extrahere sanguinem pueris per scar-
ificationem nō aduersaretur: nescio, quo modo
puer decem vel duodecim annorum angina vel
pleuritide laborās per solam tibiæ scarifica-
tionē curari poterit: nam sola tūc fiet reuulsio,
& non euacuatio. nam membra que sunt supra
iecur cubiti venę sectionem postulare, infra ve-
ro crurum, dixit Galenus sexto de morbis vul-
garibus comentario primo. & licet magis mi-
nuat vires venę sectio, q̃ scarificatio: forsan in
puero angina vel pleuritide vexato magis deij-
cit vires scarificatio. quia per scarificationem ti-
biarū ex parte affecta vix aliquid detrahes: sed
per venę sectionem mittes infectum sanguinē,
qui gignebat morbum, viresq; deijciebat. igitur
rationi est magis cōsentaneum asserere: q̃ licet,
pueris sanguinem per venę sectionem mittere.
& q̃ si Hipocrates & Galenus sanguinis missio-
nem pueris denegarūt, intelligebant de sangui-
nis missionibus effatu dignissimis: quę suo tem-
pore fiebant. quod si quis vult cōtendere, iuxta
Galeni dogmata, nullatenus pueris licere san-
guinem mittere: scio non facile posse conuinci.

nā quarto cōmentario de ratione victus inquit: pueri quanq̃ vitali facultate valeant, tamē neq; hi sanguinis sustinēt missionem. prompta enim eorum substantia tum propter humiditatē tum propter temperamēti caliditatem euaporatur. detractiōne igitur sanguinis non egent, qui insitā naturalemq; habent vacuationem. hāc Galenus: quē innuere vidētur, protinus à qualibet sanguinis missione esse abstinēdos pueros: quippe qui insitam naturalemq; habent vacuationē. quod si ob id quod insitam naturalemq; habēt vacuationem, sanguinis missione quē fit per venē sectionem, non egent: claret, eos neq; scarificatione egere. sed fateamur eos nō indigere sanguinis missione copiosissima: nōnunquā tamen parcā sanguinis missionem quē fit per venē sectionem vel scarificationem, exoptare. nam licet insitam habeant vacuationem: quandoq; tamen est tanta humoris multitudo, quod natura eget exteriori adminiculo deonerari: vt deonerata quod reliquū est possit melius vacuare. & hoc faciendo medicus emulatur naturam: quæ sepe multas puerorū egritudines per sanguinis profluuium extirpat. & nō solum in pueris hoc facit natura, sed etiā in infantibus. Hipocrates enim sexto cōmentario de morbis vulgaribus,

Enchiridion medicinæ.

cōmentario primo, & Galenus ibidem, fatētur, sanguinem emanātem aliquibus infantiū vitijs prodesse. quod si valida est ratio Galeni aduersus Heraclitratum (quia scilicet natura per sanguinis fluorem aliquot egritudines curat, medico sanguinem mittere licere) sufficiens erit annotata ratio, vt pueris sanguinē detrahēre liceat: quod Cornelius celsus non inficiatus est. nēpe libro secundo capite decimo dicit, antiqui primam vltimamq; etatem sustinere non posse sanguinis detractionem sibi iudicabant, persuaserantq; sibi, mulierem grauidam quę ita curata esset, abortum esse facturam. postea vero vsus ostēdit, nihil ex ijs esse perpetuū: interest enim, non quę ætas sit, neq; quid in corpore geratur, sed quę vires sint. hæc dicit Cornelius, quę forsā aduersus Hipocratem promulgauit. ex quo elicitur, Cornelij tēpore pueris sanguinem detrahēre aliquibus medicis fuisse ex vsu. & creditu dignum est, quod sua etate abūdantiū extrahebatur sanguis, q̄ nunc solet. si hæc contemplaris, videbis diuersum esse horum medicorū dogma, q̄ Hipocratis & Galeni: sed sane rationi est magis consentaneum, quod à sanguinis missionibus copiosissimis sunt pueri abstinendi. hæc autem sanguinis missiones sunt, de quibus intel

lexit Hipocrates: cum dixit, mulierem grauidā abortire sanguine detractō. nec hoc esse perpetuum voluit Hipocrates: nam si perpetuum esse voluisset, non subiungeret, id magis accidit, si foetus auctior sit. experiētia etiam monstrat, ex aliquibus mulieribus gestantibus vterum multam quātitatem sanguinis per vuluam vacuari: & tamen non omnes abortire. Aristo. enim dicit. vij. de natura animalium, capi. secūdo. & aliquibus pręgnantibus menstrua euenire. multas etiam videmus grauidas tāto refertas sanguine, quod si affatim ex eis sanguis nō mittitur tertio vel quarto mense (vt Auicena & aliqui arabes percipiunt) pculdubio in vltimis mensibus male se habebunt, & tandem abortient. nempe magnificētissima domina domina Helena de roca uerti, nō minus moribus vitę sanctimonia q̄ generis stemate decorata, abortiuit sepe. vidēs autem quidam egregius medicus, q̄ a sanguinis copia strangulabatur foetus: ex ea mitti sanguinē non exiguę quantitatis tertio grauidationis mēse iussit: & tandem pulchra prole fecit dominū dominū Aluarū de luna parentē. peperit, namq; dominā Ioannam de Rocauerti matrī moribus non dissimilem. Errat igitur Leonhartus qui in cōmentario eiusdē aphorismi dicit, generaliter

Enchiridion medicinæ.

Hipocratem loqui: respiciēdo sanguinis missio-
nes effatu dignas, quę tunc temporis fiebant. cō-
stat (vt iam diximus) multas grauidas nō abor-
tire: etiam si ex eis multa sanguinis quantitas ex-
trahatur. & (vt diximus) Cornelius celsus qui
de sanguinis missionibus copiosis forsan loqui-
tur (nam ante Galenum scripsit) ē grauidis san-
guinem mittere audet. & hoc dictum Celsi non
aduersari Hipocrati asserimus: quia hipocrates
non generatim (vt diximus) intellexit, sicuti in
hunc præcedenti aphorismo. cum dixit, mulie-
rem vtero gerentem capi ab aliquo morbo acu-
to, letale est. cōstat autē non semper letale esse,
~~etiam si~~ multas grauidas à morbis acutis rele-
uari conspiciamus: est tamen aphorismus pluri-
ma pro parte verus. nā mulieres grauidę vt plu-
rimo fato fungūtur, si corripuntur morbo acu-
to: vt plurimū etiā grauidę mulieres abortiunt,
si ex eis sanguis affatim mittitur. Ceterum vltra
hos scopos assignatos multi medici tempore hi-
pocratis alium scopum obseruabāt: tempus sci-
licet morbi. vt enim Galenus dicit tertio libro
de morbis vulgaribus commentario tertio, Hi-
pocratis seculo medicos quasi lege certa vltra
quartum diem venam nō audebant secare. hoc
tamen non approbat Hipocrates: qui vltra

octo dies sepe venam tundeat. cuius dogmatis
 non immemor Galenus nono methodi dixit,
non numero dierum sed vni virium robori in
febris attētum esse, quippe quod si seruatum
est, non solum sexto septimoue, sed etiā sequen-
tibus diebus sanguis est mittēdus: sin robar nō
aderit, neq; tertio nec quarto sanguinem detra-
here licet. sed quia plurima pro parte in princi-
pio morbi vires magis constant: ob id abundā-
tius tunc sanguinem detrahēre licet. sic dixit ga-
lenus libro de curādī ratione per sanguinis mis-
sionem, quoniam exoluitur temporis tractu in
plerisq; morbis virtus, idcirco & mittendi san-
guis ocaſio dierum numero deperditur: non tā
quā primario. id dies efficiant. hęc ille. non est
igitur expectandum, quod diuturnitate morbi
sanguis admodum inficiatur. vt enim Galenus
dicit sexto libro de morbis vulgaribus cōmen-
tario quarto, quando sanguis ad alterius natu-
ram insigniter est mutatus, non est detrahēdus:
tunc enim non adest sufficiens viriū robor, mul-
ti ijs animum non attendunt: sed tunc congrue
tius se facere arbitrantur, cum infectissimū san-
guinem extrahunt. quos legere cuperē Galenū:
qui libello de cibis boni & mali succi dicit, me-
rito medici recusabant venam tundere, multis

Enchiridion medicinæ.

qui morbis corripiebantur ob annonę caritatē
affiduam, qui illos grauiter afnixerat: licet san-
guis qui mittebat, infectissimus apparebat. hæc
dicit Galenus: qui eo laudat medicos illos, quia
ob annonę caritatem affiduam vires egrorum
admodum erant deiectę. Considerent hæc medi-
ci vulgares: & non solum laudēt venę sectionē,
ex qua sanguis infectissimus exhauritur. dicunt
enim ij, ex hoc cognoscit sanguinē esse humo-
rem producentem vel augentem morbum. sed
aduertere illos præstaret, quod etiam si morbus
à sanguine non oboriatur, potest extrahi infe-
ctus, quippe per venę sectionē omnes humores
detrahuntur: & si ceteri humores à sanguine ad-
modum sunt infecti, sanguis extractus per venę
scissionem infectus apparebit. Est vltterius confi-
derandum: q̃ vltra scopos assignatos ab Hipoc-
rate & Galeno, à præsentibus medicis aliū ob-
seruari video: nempe quod in die coitus lumina-
rium non extrahatur. videtur autem galenū ter-
tio methodi hoc non probare: vbi dicit, tempo-
ra solum considerantur à medico rationē tēpe-
ramenti. si ergo tempore estatis per coitum vel
oppositionē luminariū temperatur aer: videtur
potius illum diem esse eligēdum, q̃ explodēdū.
idem videtur, si tēpore brumę aer calefit coitus

luminariū ratione: nam iuxta qualitates signorum in quibus fit coitus vel oppositio, aer alteratur ad calorem vel ad frigus, quod si solū tempora considerātur ratione temperamenti aeris: patet etiā eos deerrare, qui ortum canis esse cōtemplandum dicunt ob proprium syderis influum. notandum tamen obiter hic est, q̄ Aristoteles trigesimo secundo problemate vigesime sextę sectionis, aerē alterare canem visus est sentire. cui subscripsit Plinius, cum dicit: oriēte cane canes incitantur ad rabiem, acescunt vina: quod ex noua alteratione aeris fieri est arbitrā dum. Conciliator tamen prima sectione problematum problemate tertio, & Musa aphorismo illo sub cane, canem non alterare aerem differant: non aduertentes forsan quę philosophus docuerat. ad pensum igitur redeuntēs, dico: q̄ si alia non reluctātur, non est ob quid, ob coitum luminariū abstinēamus a venę sectione, vel purgātis medicamēti exhibitione. esto enim quod praeue tum luna influat: si in egro tu vides, tunc cum minus esse afflictatum, magisq̄ aptum ferēde venę sectioni, q̄ pracedenti die erat ob morbi accessionē vel exacerbationem: vel q̄ sequenti die expectas futurum propter accessionem futuram: nō est, cur venę sectionem vel pharmaci

Enchiridion medicinæ.

exhibitionem sis recusaturus audes in febre cō
tinua propter imminentem necessitatem nimis
afflicto egro sanguinem mittere, non formidan
do noxam quam morbus infert: & times noxā
quam luna potest influere, quam forsan non in
fluet? si enim Galeno tertio dierum decretorio-
rum fidem adhibes: multi sunt, qui melius se ha-
bent coeunte luna, quo modo hoc ex dictis Ga-
leni elicitur, nō promo: quia si tu citatum librū
legis, facile perpēdes. & sane si tu astronomicis
dogmatibus multum additus quosq; prauos sy
derum influxus fugis, vix diem reperies, in qua
aliquid mali aliqua sydera non minentur: & sic
sepe à vene sectione & pharmaci purgantis pro-
pinatiōe etiam si necessitas incumbat, cauebis.
sed iam missa istec faciamus: satis cum astrono-
mis lusimus. ad medicinam igitur regrediamur:
quam vbi pulchrius inuenies q̄ in non satis lau-
dato Claudio Galeno? attende igitur, quę deci-
mo tertio methodi dixit: q̄ quę diximus de san-
guinis missionis scopis, magis illustrabūt. porro
de lethargo loquēs inquit: accidit veluti demō-
stratum in libris, de ijs est ex frigore segnitia, ex
calore immodicus motus, ex humoris vero vi-
tio dementia. itaq; incidenda in talibus affecti-
bus vena est statim ab initio, si modo tam valēs

virtus sit, vt sine noxa missionem sanguinis tolleret: ac nihil prohibeat, eorum quę de secanda vena retulimus: sicuti vel crudi humoris copia, vel puerilis ętas, vel anni tempus, vel regio in qua sit extremus calor, aut frigus. hęc ille: vbi alium scopum esse obseruandũ præter quatuor dictos inuit: scilicet ne sit crudi humoris copia, nam in lethargo venam esse secandam edisserit, si virtus valens est: nec repugnat anni tẽpus, nec ętas, nec humoris crudi adest copia. constat autem, qđ hoc vltimũ enarratis quatuor scopis additur. sed ab hac difficultate nos extricantes dicemus, quod præcipui scopi sunt illi quatuor: ijs autem adnectuntur multa alia, quę venã esse secandam, vel non esse aperiendam, vel assatim vel parce sanguinem esse mittendum, indicant. omnia autem hęc breuiter percurrit Galenus, primo libro de arte curatiua ad glauconẽ, capi. de cura febrium continuarum. vbi dicit, neq; in locis supra modum calidis aut frigidis sanguinem mittere audemus. progreditur dicens, sunt etiam multi, qui nunquã sunt euacuati, neq; euacuationem vllam integram aut mediam longã possunt perferre. sed alij quidam ex ijs in omni modam corporis imbecillitatem facile incidũt. quidam vero os ventriculi male affectũ habet,

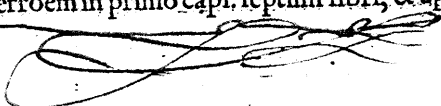
Enchiridion medicinæ.

adeo vt cibos aborreant. & consuetudo quoq;
non parui momenti est tum ad omnia alia, tum
p̄cipue ad euacuationis indicationem. quidā
enim nunquā fuerunt euacuati, & nunq̄ euacua
tionem integram pertulerunt: hos nec si omnia
alia id suaferint, euacuare oportet. eodē modo
corporis habitus considerare oportet. nam qui
dempsa & solida carne cōstāt, his habitus haud
facilis pati: quare non oportet vereri, ipsos eua
cuare ex toto, siquidem et alia id iubent. sed qui
mollem & humectam & diffluentē habent car
nem: hi mirum in modum sunt ad patiendū ha
biles. quare & si omnia alia sanguinem esse mi
nuendum persuadeant: non tamen id facere au
dēdum est eodē modo, qui supra modum crassi
sunt, aut macilenti. nā & his venā incidere cauē
dū est, aliasq; euacuatiōes integras vereri opor
tet. omnia hæc sunt desumpta à Galeno: quę in
medium promere non me teduit, vt perspicue
agnoscas, ad alia esse animū attendendum pro
vena secanda, q̄ ad quatuor enarratos scopos.
qui enim humoris crudi multam habent copiā,
facile animo linquūtur: vt duodecimo methodi
Galenus dicit. vbi etiam ait, quod hi nulla eua
cuatione vtantur, q̄ ea quę fit per frictiōē. per
pende omnia quę diximus: & non in qualibet

febre venā secabis. sunt aliqui, qui dicta Galeni
 medullitus non contēplantes, in omnibus febrī
 bus obseruatis quatuor scopis sanguinem esse
 mittendum monent sine distinctione: audiētes
 quæ vndecimo methodi dixit. scilicet quod in
 omnibus febribus quas putrescens concitat hu
 mor, vena est incidēda. sed vt ex Galeno iam ci
 tauī: consuetudo, corporis habitus, & alia mul
 ta sunt contēplanda, & accidentia etiam. primo
 enim de arte curatiua ad glauconem dicit. sed
 neq; si quis simul cum febre distentione neruo
 rum laborauerit, & sanguinis eguerit missione,
 neq; huic tantum mittere oportet, quantum exi
 git morbus: sed etiam aliquid accidēti est relin
 quendum, cuius causa sepe sudores eueniunt, &
 vigilię molestant, & vires egroti debilitantur.
 ita etiam si vehementissimę vigilię aut dolor in
 tensus egrotū infestant: cauendę sunt subitę ac
 multę euacuationes. hæc ille: quę si multi medi
 ci pensiculerent, non tam effreniter sanguinem
 sine vllō defectu mitterent. sed operę pretiū est,
 quod ad alia iam vertamus stillum. notandū igi
 tur est, quod (vt Galenus libro de curandi ratio
 ne per sanguinis missionem docet) præstat ma
 ne venam incidere haud protinus ex somno ex
 citis: verum circiter horam vnam iam antea vi

Enchiridion medicinæ.

gilantibus. ex quo conuincitur quorūdam medicorum error: qui admodum proterue contendunt, congruentius mitti sanguinem ^{po} meridiano tempore. dicunt enim ij: quod quia mane sunt venę innanite, nō tam bene exhauritur sanguis sicut post meridiem: quę iam ex assumpto cibo sunt restitutę. hoc dicūt voluisse Arnaldū cōmēto regiminis salernitani. videte quāti sunt hi medici faciendi, qui antecellunt auctoritatē Arnaldi Galeni decreto: videte insuper q̄ imbecilli se muniant ratione. si venę sunt sanguine multum refertę: quam innanitionem in eis inueniunt: sed prestat iam hos lōgum valere iubere: quos propter eorum insignem famam subtere sum coactus. neq; à me dictum putes: semper mane venam esse secandam. vt enim Galenus citato loco dicit, quauis diei noctisq; hora potest sanguis extrahi: modo medicus respiciat in febrientibus particularium circuitum declinationem. medici etiam interest, vt anteq̄ sanguinem mittere iubeat, sciat an probe deiciat egrotātis alius. si enim agnouerit egrotum non probe facere oletum: chylomatibus anteq̄ sanguis mittatur, moneat intestina abluere. hoc enim sic esse faciendū omnes arabes docēt: vt expresse apud Auerroem in primo capi. septimi libri, & apud

Liber secundus. CXVIII

Haliabatem nono libro practice capi. secundo,
videre poteris. neq; ex grecis defunt, qui hoc ex
prefferunt. Galenus namq; vel quicunq; auctor
fit, dicit in presagio experientia confirmato: q;
precedat chylisma vene sectionem. idem docet
Aetius sermone primo secunde partis capi. se-
ptuagesimo primo. sed dicent aliqui: ad quid re
tam perspicuam, ferme ab omnibus vsitatā, hic
tantum munire conatur? quibus me satisfacere
arbitror, si illis propalo aliquos me nosse medi
cos, qui acriter contendant, prius esse sanguinē
mittendum, q̄ chylisma adhibeatur: pro quorum
refellendo errore quē in medium prompsi, fuit
necessum. sed adhuc non salua res est. nam pro
sue opinionis tutamine isti citant Hipocratem,
& Galenum: qui cōmentario quarto de ratione
victus in morbis acutis, a sanguinis missiōe cly
sterem exhibere iubent. quibus sic esse respon
dendum cenſeo. q̄ Hipocrates quādo sanguinē
mittere precipit, nō habet suspicionem, q̄ cyba
lis sint intestina onerata, alias ea ablueret mone
ret. cum autem post sanguinis missionem clyste
rem exhibet, timet, quod sanguinis missione fa
cta non sponte probe deiecerit aluus: quia licet
antequā sanguis mitteretur, probe aluus deiece
rit, solet vene sectio eam astrictam reddere. ad

Enchiridion medicinæ.

quid quaeso, cybala in intestinis vellet Hipocrates pro explenda venę sectione? siquidem vt experientia monstrat, ijs quibus sanguis mittitur causa soleant animi deliquij: ratioq; ostēdit esse dicta cybala noxiam illatura. siquidem exinanite venę ad se rapiunt nō nihil excrementorum, quę in aluo resident. nec me fugit: quod si exhibendum chysma ex medicamentis acutis est paratum, à quo humorū attractionem querimus: quod prius est sanguis mittendus, q̄ hoc chysma exhibeatur. & tandem si aluus non est astricta, nō eges prius clysterem exhibere, q̄ vena secce tur: vt multi medici certa lege faciūt. solū enim nos asserimus, q̄ aluo non bene deiciente prius exhibeatur chysma, quā vena seccetur. quod si mittēdi sanguinis maxima incumbit necessitas: non debemus venę sectionem differre, quoad expurgentur intestina. periculum enim solet esse in mora. tanta enim sanguinis mittēdi necessitas vrget: quod etiam si quis sit pransus, sanguinē mittimus. dicit enim Aetius sermone quarto tertię partis, tradens curā podagrę ex sanguinis copia facta: in omnibus diei horis venam secare cōuenit, ijs qui vehemētibus doloribus sunt apprehensi: adeo vt etiam si quis pransus sit, nihil veritus tamen venam secare possit. hæc Aetius.

quod si pleno vētriculo nōnunq̄ venam secare
 licet: licebit etiam plenis intestinis. ceterum de
 venis quæ frequēter secari solent, aliqua in me-
 dium promere operēpretiū est: vt hinc ad alia
 explicanda facile progrediamur. porro in cubi-
 to tres sunt præcipue venę, ex quibus sanguis
 mitti solet: axillaris scilicet, media, & humera-

ria. de vena axillari dixit Galenus cōmentario
 quarto de ratiōe victus in morbis acutis: q̄ velo-
cissime et plurimū ex ijs quę principes sunt par-
tibus, corpus vacuat: atq; ob id in acutis mor-
bis ad eam se cōferre Hipocratem dixit. hac au-
tem apparente secandam esse pleuritide laborā-
tibus, cōmmētario secūdo de ratione victus dis-

seruit. cuius rei rationē subiūgēs, dicit: nos par-
 tem eā quę phlemone obsidetur, tum celeriter
 tum q̄ cēteras partes magis in acutis præsertim
 morbis vacuare cōtēdimus. quod sane in terna
 cubiti vena facit: multoq; magis si ad superiora
 vergere videatur, aut superiores thoracis par-
 tes affectę sint. hæc Galenus: ex quibus cōuinci-
 tur Conciliatoris error, qui differētia cētesima
 nonagesima prima dixit: quod si dolor lateris
 fuerit in parte superiori thoracis, magis iuuare
 sectionem venę medię, q̄ axillaris. conuincitur
 etiam error multorum medicorū, qui nulla ha-

Enchiridion medicinæ.

bita cōsideratione in morbis acutis vel lateris affectu venam cubiti secare iubent: non expri-
mentes quā, sed eam solum, quę crassior vel cor-
pulentior apparet. non attēdunt isti, quod non
omnes venę eque pleurę cōmunicant: & quod
ob maiorē cōsensum quē habet vena axillaris
cum pleura, ex ea missus sanguis magis iuuat, q̃
ex vena media: vt Galenus citata parte dicit. q̃
si maiorem explicationem queris: lege quę in li-
bro de curādi ratione per sanguinis missionem
differuit. vbi explicās in gibbero tres esse locos
mittēdi sanguinis: inquit, interiorē de quo est
hic noster sermo, vtilem esse in ijs quibus infe-
riores collo partes patiuntur: exteriorē vero,
in ijs, quibus ijs superiores sunt: medium vero,
omnibus cōmunem, & quę sunt supra collum
& infra. tutius autem ex exteriori loco q̃ ex cē-
teris mitti sanguinem, Aetius profitetur sermo
ne primo tertię partis. capi. quadragesimo quin-
to. inquit enim loquens de curā dysentericorū,
secare autem oportet in dextro cubito venam
humeralem appellatam: neq; enim similiter hac
vena incisa vires labefactantur: & insensibiliter
quodammodo furtimq; sanguis aufertur. quod
si hęc non appareat, necessario mediā secamus:
inferioremq; incidere ob subiacentem arteriā

vitandam. hæc Aetius: quæ longe diuersa sunt, ab ijs quæ vulgus sentit. plurima namq; pro parte formidatur humeralis venæ sectio, tanq̃ multum periculosa. de venis gibberi iã diximus. in manu autem frequenter secatur vena, quæ inter anularem digitum & paruum est: hæc multi saluatelam vocant. quæ est in dextra manu, admodū opitulatur in iocinoris affectibus: & quæ est in sinistra, in lienis affectionibus. in multo etiã vsu est harum venarum sectio in progressu diuturnarum febrium: quæ non vulgarem opem laboranti præstat. est tamen cōsiderandum, q̃ ego apud Galenum nō video: quod de saluatele dextre sectione (permittatur mihi sic loqui) aliqua dicat, de scissione autem saluatele sinistre libro de curadi ratione per sanguinis missionem, memoriam facit. vbi si Gaudani interpretationi fidem adhibemus: parum laudat huius venæ scissionem. interpretatur enim, affecto liene haud equè iuvat circa medium digitum sinistre manus incisa vena, atq; si interna cubiti seccetur. alij affirmatiue legēdum dicunt. vides: quod in toto libro qui est de curadi ratione per sanguinis missionem, de saluatele dextre sectione non meminit, quæ autem de saluatele sinistre scissione dixit, iam audisti. vbi etiam dicit: aliqui aiūt,

Enchiridion medicinæ.

scissa vena quæ est ad paruū digitum affecto lie
ni iuuare: quod etiam libro tertio de anathomī
cis administratiōibus scriptitauerat. dicit enim,
reliqua pars venę quæ paruū digitum addit,
dum obliquū cubiti appēdicē perreptat: ramū
quēdam exilem ad posteriora digiti medij trās
mittit. mox bifariam scissa, altera parte mediam
digiti medij & annularis regionem ingreditur.
quam venam nōnulli in sinistra manu secantes,
sinentesq; sanguinem ex ea fluere quousq; vltro
sistatur, lienem ex tali vacuatiōe iuuari asserūt.
hæc Galenus: ex quibus perspicue colligitur, ex
dictis aliorum sectionem huius venę laudare ga
lenū. claret etiam, quod ibi de saluatele dextrę
sectione memoriam nō facit. Colligitur tertio,
quod antiquitus nō erat ex vsu, pro curādo lie
nis affectu, secare venam quę inter annularē di
gitum & paruū est, vt nunc fieri solet: sed ve
nam, quæ inter digitum medium & annularem
interiacet. Actius tamē sermone quarto primę
partis. capi. duodecimo, patiēte splene venam
quæ est inter annularem digitum & ~~inter~~ se
candam esse dicit: qui de sectione saluatele dex
trę nullam facit mētionem. sed certe experiētia
ostēdit, huius venę scissionem iocinori laborāti
admodum opitulari. quod nō præterijt Paulus:

rim

u7m

qui libro tertio. capi. quinquagesimo, eam secundam in ijs qui aurigine laborant, monet. Auicenna etiam secunda tertij capi. vigesimo quarto, sanguinem missum ex saluatela dextra magis ex iocinore euacuare, quam missum ex interna vena, dixit. Cui sententia addictus Gentilis de fulgineo capi. de obstructione iocinoris. dixit, saluatelarum incisionem esse expertorum iuuamentorum. qui sane vera propalauit. tantam enim opem in progressu febrium humoralium saluatele dextrae sectio prestare solet. quod instar incantamenti egroto subuenire credas. hec enim iecur refrigerat, quod ob febrilem langorem scandet. ratione enim ascitij caloris humores gignebat infectos, qui fouebant morbum. moderata autem eius temperatura temperatiores humores creat, qui putredini sunt minus obnoxii: & sua temperatura membra prauo calore affecta temperant. iuuat etiam hac vene sectio: quia humores. (vt ita dixerim) fuliginosos qui ex diuturnis febribus remanere solent, euacuat. multumque temperat arterias, deinde cor: quia sanguis qui ex ijs venis effluit, magis conformis est arteriali sanguini, quam ex magnis venis emissus. quia ergo potius ad alterandum, quam ad euacuandum, in progressu febrium vene sectione vtimur: ob id magis

Enchiridion medicinæ.

harum venarum scisio iuuat. & quia nō humoris multitudine (vt ego arbitror) sed praua qualitate potius dolor circa iecur quendam inuaserat: ob id ex sectione dextrę arterię quę est inter pollicem & indicem, magnum est secutū iuuamentum. vt dicit Galenus libro de curādi ratione per sanguinis missionem. solet etiam cum qualitas producens dolorem capitis est admodum fixa, sectio arteriarū iuuare: vt apud multos auctores reperies. ad tollēdam igitur fixam (vt ita dixerim) qualitatē, quę in progressu februm est: saluatelarum venarum scisio præter alia iuuamēta quę infert, patrocinator. quippe quę (vt diximus) multum vicina est sectioni arteriarum. harum etiam venarum sectio parum debilitat: quia (vt Galenus dicit libro de curādi ratione per sanguinis missionem) quid mentione dignum ex ijs venis effluere non solet. iam venę crurium nos citant: vt de eis aliqua dicamus. porro in cruribus secari solent vena maleoli exterior, & interior, & harum rami. poplitis enim venam multum cōmendatam à galeno nullos hodie secare video. quibus autem affectibus ex venis crurum missus sanguis iuuat: abunde explicat Galenus libro de curādi ratiōe per sanguinis missionem. vbi inter alia dicit: quod

in ijs quibus repressi sunt menses, semper in cruribus est vena scindenda, vel maleolus scarificandus. cui auctoritati innixus Leōhartus fuchsius sectione quinta aphorismorum aphorismo trigesimo secundo contendit: nunq̄ licere, venam cubiti secare in suppressis mensibus. multi tamen practici monent, multa existente repletione secare venam cubiti, deinde maleoli. quod corroborari potest ijs, quę dicit Aetius sermone quarto quartę partis. capi. quinquagesimo septimo. vbi dicit: cum ob plenitudinē mulieres nō purgantur, cubiti ac tali venas secare oportet. hæc dicit Aetius: quę si Galeni dictis non contraire, contendere volumus: dicemus, de per se (vt ita dicam) cubiti venę sectionem non adiutare ad mēsiū effluxum, iuuare tamen de per accidēs magna existēte plenitudine, deonerādo quippe naturam. quę quidē aliquātis per relenata quod residuum est, per conuenientia loca euacuabit. cōtingere enim potest: quod ob multitudinem sanguinis natura grauata sit, idcircoq; sanguinē per vuluam non emittere: quę si per venę sectionem deoneratur, optime redūdantem sanguinē per deputata loca propellat. hoc experientia sepe fieri didici. & sane videt, quod si magna est plenitudo, et exigue fiant maleoli sanguinis mis-

Enchiridion medicinæ.

fiones, vt fieri solet: quod tātus sanguis poterit ad vterum fluere, quę obstructionē adaugeat, & forsan inflātionē gignat. omnes enim prætici docēt, quod quia sectiones quę fiunt in maleolo, solum fiunt ad attrahēdum: quod eis paucus sanguis debet extrahi. video tamen Galenū sexto libro de morbis vulgaribus, cōmentario tertio, cuidam extenuatissimę cui menses erant suppressi, vna vice sexquilibrā sanguinis detraxisse, altera vice libram. Paulus etiam libro tertio capi. sexagesimo primo, sanguinem ē maleolo affatim esse mittendum monet, ad menses promouendos. quod si affatim mittitur: periculum non est, quod sanguis attractus detentus in vtero obstructionem vel inflātionem creet. sed nos iam de ijs hæctenus.

¶ DE EPITHEMATI- bus, & Vnguentis.

VICENA Quarta primi. capi. decimo octauo, discrimen assignās inter emplastra & epithemata, dicit: emplastra sunt talia, qualia epithemata: sed emplastra sūt dura, & epithemata currentia. hæc ille. sēpe tamen auctores malagmata vocant epithemata.

Liber secundus. CXXIII

Galenus enim secundo libro de compositione pharmacorum secundum locos, ad inueteratū capitis dolorem epithemate vtitur cōcinato ex retrimētis, quę expressio irino vnguēto supersunt: & ex peucedano, & castorio, & ex cerato rosaceo. & in tertio libro de medicamentis localibus, epithema cōcinat ad contusas aures ex amigdalīs amarīs, & ex tragacāto, & visco quercino, & ex cera, & galbano, & thure. quod nostrates emplastrū vocarent, nisi quis tam pressē vocabulum emplastrum sumeret, vt Cornelius celsus. qui quinto libro capi. decimo sexto, ponens discrimē inter malagma & emplastrum, dicit: malagma magis ex floribus eorumq; etiā surculis emplastrā pastiliq; magis ex quibuscūq; metallicis fiunt, sed eo vnde defluxit sermo regrediēdo, dico: quod probati auctores sepe per epithemata non medicamēta fluida intelligere volunt: vt ex auctoritatibus Galeni elucescit. quod etiam corroboratur ijs, quę dicit septimo methodi. vbi dicit: ceratis valentiora sunt phar maca, quę a medicis vocantur epithemata: quę ex vnguētis vel ex ijs quę similem vim obtinēt medicamentis, componuntur. hęc Galenus; quę quia Auicena decima tertia tertij tractatu primo. capi. vigesimo quarto nō recte interpretat,

Enchiridion medicinae.

idcirco multorum expositorum distorsit intellectus, Auicena enim de affectibus vetriculi loquens, vt etiam Galenus: quę galenus dixerat, sic conuertit. epithemata & emplastra sunt meliora embrocis: embrocę enim sunt debilis impressionis, caterum sumendo epithema pressa significatione, vt quarta primi Auicena sumit, est notandum, quod medici in febribus vacuata humorū abundantia vtuntur ijs epithematibus: nunc ea admovent pectori, nūchipocondrio dextro, aliquando vtriq; parti. quę pectori admovent, vocant cordialia: quę solum ad leuam ponunt. sed cum cor iuxta iam enarrata locum medium pectoris teneat: non est, cur solum finistrę thoracis parti admoueant, porro concinant medici hęc epithemata ex aqua rosacea, & margaritis, & terra lemia vel armenia gleba, & aceto rosaceo, ego tamen non tutum iudico, medicamentum tam adstringentia pectori admoovere: quia videtur Galenum vndecimo methodi hęc detestantem, dicit enim, vacuatis superuacuis non solum audacter lauem, sed etiam cathaplasmatibus vtari. in alijs quidem membris ijs quę relaxent, in iocinore vero ac vetriculo additis etiam quę mediocriter adstringāt. parcius vero ad pectus ad ea est adstringentibus vtendum: quando talia

humores qui phlemonem excitāt, in pulmones et cor nōnunq̃ reprimunt. quę si bene perpēdis, non temere medicamenta nimis frigida & adstringētia pectori admouebis, & nota: q̃ vacuatis superuacuis ea timet Galenus, quę multo magis formidaret abundantia non vacuata. hec notauit: vt te cautum facerem, ne incideres in errorem Matthei gradi, qui capi. de ictero dicit, ante superuacuorum vacuationem licere in febribus epithemata frigida pectori admouere. at qui si ea post vacuationem timet Galenus, creditu dignum est, quod ante vacuationē ea magno pere execraret. Est etiam circa hęc aduertendū: quod Aetius sermone primo secūde partis. capitulo. septuagesimo octauo, monet: vt epithemata quę pectori admouentur, non sint tepida: quia partium firmitatem exoluunt. vbi etiam dicit: tempus autem frigefacientium epithematū est vigor exacerbationis. cuius rei causam subiungens dicit: nam in principijs ac augmētis exacerbationum dum adhuc inequaliter adfectio est, & caliditas circa viscera residet: si hęc adhibeātur, diffundunt quidem sensum. verum repellentia caliditatem in profundum maius detrimentum inducunt, incluso intus feruido calore, & rursus febrem ardentē efficientem. hęc Aetius:

Enchiridion medicinæ.

quæ vti verissima sunt, nollem aliquem medicū præterire, sed multorum medicorum consuetudo est, postq̃ febrientem purgarunt: indiscriminatim frigida epithemata pectori adiouere, & hipocondrium dextrum vnguentis frigidis linire. qui hoc faciendo, sepe à vera medēdi methodo deerrāt, ex omnibus iis quæ diximus, perspicue patet eorum error: qui medicamēta vim repellendi habentia, pectori intra pleuritidis initia esse adiouenda, contendunt. quia iuxta ea quæ vndecimo methodi citauimus: periculū est, vt id genus medicamenta humores qui phlegmonem excitant, in pulmones & cor reprimāt, sed de vnguentis iam aliqua in medium promamus: quæ de epithematibus diximus, iam sufficiant. porro vnguentis lenientibus medici vti solent ad molienda viscera, aperiendasq; obstructions: quæ febres solent stipare, hoc tamen faciūt vacuata abundantia, & recte quidem: iuxta ea quæ vndecimo methodi Galenus exarauit. quippe qui dicit: non est vtendū relaxantibus cathaplasmatibus, priusq̃ superuacua sint purgata, quæ si annotasset doctor quidam Zamoranus: non contenderet in sua apologia probare, quod ad concoquendos febriū humores lenientibus vnguentis vel cathaplasmatibus non facta vacuatiōe

vti licet. sed forsan iste vir Galenum vidit: sed eius authoritati contraire non recusauit. sed videat obsecro: quod ratio militat contra illum. præcordia enim similibus vnguentis linita alliciunt humorum abundantiam: eo quod obstructions magis augment, immo in pleuritide si magna est plenitudo, id genus vnguentis vti non licet ante superuacuatorum vacationem. dicit enim Galenus tertio de morbis vulgaribus commentario tertio: nec fouere quidem, & lenire ante corporis vacationem partes dolentes licet: nam sæpe pars affecta omnino ob ea remedia allicit humorum affluentiam. quod si fomētis calidis vtitur, commentario secundo de ratione victus, antequam corpus sit vacuatum: est, quia non est plenitudo. ibidem enim dicit, quod si in toto corpore est humorum redundātia: quod in principio talia fomēta non solum non profunt, sed officiunt. de lenientibus vnguētis hætenus. solent etiam medici vnguenta adstringentia ventriculo ad-mouere: cum in febribus facta purgatione deiecta est appetentia, at quia plurima pro parte in febribus fastidium aboritur propter ascitum calorem, qui in stomacho est: vel propter exsiccatos prauosue humores qui in ventriculi ore resident, vel ad eum confluunt: non congruum est,

Enchiridion medicinæ.

indiscriminatim similibus vnguentis vti. cum hæc exsiccando, febrem exacerbât, nec fastidij causę opponuntur. si autem ex ventriculi laxatione humoribusq; remolientibus in appetētia sit orta: horum vnguentorum conuenientissimus est vsus semperq; decet, quę ventriculo parentur vnguenta, alicuius adstrictionis non esse expertia: vt ex ijs quæ vndecimo methodi dicit galenus, est dilucidum. execrabile tamen est: quod multum adstringentia parentur, cum subuenire volumus deiectę appetentię, quæ ex prædictis causis oboritur. cæterum si ad iuuandam vētriculi concoctionem vnguenta non sufficere medici arbitrantur: emplastra quæ valentioris sint virtutis ventriculo admouent. hæc autem tēpo re cibationis esse remouenda Mattheus gradi. capi. de vētriculi imbecillitate monet: ne impedimento sit alimenti descensui. sed periculo nō vacat, quod illo adminiculo eo tempore vētriculus priuatus, non efficiatur: siquidem qui ob emplastra erat corroboratus calor, eo amoto ad exteriora diffundetur. quod si timet, q; emplastrum comprimendo, non finet cibaria ad ima descendere, moneat egrotum, vt deambulatione quapiam post assumptum victum vtatur: quę si quid est, quod descensum cibariorum im-

pediat, remouebit. porro bene cōsultum est, vt in purpureo panno extēdantur emplastra, quæ ventriculo sunt admouenda: iuxta illud quod dicit Galenus septimo methodi. vbi dicit: sane vtilius est, quod sic mades facies: etiam optima sit purpura, qualis est thiria: quando & adstringi ventriculū modice, & cutis eius meatus obstrui expedit. hac dicit Galenus ex quibus ego colli- go, toto celo aberrare, qui exanthematibus vexatos induunt pannos purpureos: siquidem sua adstrictione erunt in causa, vt infectus succus qui est in externis, ad interna refluat. etenim si purpurei coloris pāni sic affectis iuuant, ob nil aliud est, nisi quia eos egrotus aspectās, occasiō nem arripit in res rubeas imaginādi: ex quo euenit, vt sanguis de internis ad externa erumpat. ponantur ergo, vbi eger eos possit videre: non tamen parti affectę admoucantur.

TER TIVS

LIBER.

IN HOC MEDICORVM
horto in quo diu est quod insu-
dauimus: multas vidimus stir-
pes, quarum nomina adhuc lati-
tant: de nulla nãq; speciatim ser-
monem egimus. quippe licet curandi plurimas
generales regulas tradidimus: ijs tamẽ nec egri-
tudo potest agnosci, nec peculiaris curandi mo-
dus didici. ad quem docendum non requiritur
enchiridiũ, sed magna volumina: quorum locu
pletissimam suppellectilem reliquit Galenus,
alijq; celebres viri: à quibus tibi integrã meden-
di methodum petere fas erit. In hoc enim libro
solũ annotationes aliquot videbis circa aliqua
egritudinum genera: quæ antiquorum plurima
dilucidabũt dogmata, triualiumq; medicorum
nõnulla obelisco signabũt errata. at antequam
ad speciales egritudines descendamus: dicamus
prius de corporis affectu, qui præter naturã est.
porro illum triplicẽ esse, Galenus in multis par-
tibus prodidit. et vt ex multis vnum locũ citem.

Liber tertius. CXXVII

dicat libro de simpthomatum differētijs. omnis corporis affectus qui à naturali recessit: vel morbus est, vel morbi causa, vel morbi simpthoma. morbus autem (vt citato loco dicit Galenus, & secundo libro de methodo) status quidam vel affectus præter naturam est: à quo functio leditur primum. an autem ipsa actio vel affectus sit morbus, dubitauere multi: vt primo methodi dicit galenus. sed (vt galenus diffinit) melius est affectum actionem vitiantem morbum appellare, q̄ ipsammet actionem. est tamen illud quod primo methodi dicit Galenus, menti cōmendandum: quod in quo genere est sanitas, in eodē est morbus. itaq; quod si quis actionē vitiatā morbum dici velit, utiq; multo prius statuatur necesse est: sanitatem esse naturaliter se habentem actionem siue affectum, qui actioni incōmodat. multoq; ante qui secundum naturam est, siue hunc affectum siue cōstitutionem dici velit, sanitatis vocabulo appellet. omnia hæc sunt deprōpta à Galeno, quæ l̄culenter explicant, quæ dixit secundo libro artis medicinalis cōmento decimo tertio. vbi dicit: vitiorū genera eadem sunt ijs, quæ virtutem perficiūt. ibi vult Galenus: quod in quo genere sunt affectus virtutem perficientes, in eodē sunt & vitia. itaq; quod si sanitas est

Enchiridion medicinæ.

in a^ctione, & vitium erit in a^ctione. sed si est in affectu vel constitutione a^ctionem perficiente, & vitium similiter. tandem quod in eodē genere in quo est tēperatura, in cōsimilibus est morbus illi cōtrarius. & in quo genere est sanitas, q̄ est numerus & formatio: est illi contraria egritudo. & similiter in quo genere est sanitas, quæ est vnitas: est & morbus, qui illi opponitur. arbitrari nāq; quod ibi voluit Galenus, quod tot sunt species sanitatis, quot sunt species egritudinis: vt expositores enarrant, est absurdum. quis nisi mētis inops potest negare, quod plures sint species egritudinis: sanitati enim quæ in temperamento consistit, quæ vna est: opponitur morbus frigidus, & calidus, & humidus, & siccus. & prope infinite sunt in distemperamento morbi, qui optimam temperaturam possunt pervertere. sanitas enim licet latitudinem habeat, in medio est: morbi autem procul sint à medio. infinitis enim prope modis quid potest à medio distare, paucis tamen potest medium attingere. quippe ab scopo distantia multifariam fit: quæ quomodocūq; morbus est. solū enim qui est in scopo vel medio, dicitur sanitate potiri. vni enim medio multa extrema possunt opponi. sed inutiliter laboro: cum hoc nisi cecutientibus sit fa

Liber tertius. CXXVIII

ctum euidens. pro certo igitur teneamus, Gale-
 num diuersum ab istorum expositionibus do-
 cuisse: neq; illum vnquā voluisse tot esse sanita-
 tis species, quot morbi. esset enim asserere, tot
 esse centra in circulo: quot puncta sunt in circū
 ferentia. sed ijs iam dimissis est notandum: mul-
 tijugas esse morborum differentias. sunt enim
 morbi quidam simplices, quidam cōpositi. mor-
 bi autē simplices secātur in tres species: in mor-
 bos que ad temperamentum attinet, que simila-
 ribus sunt proprij. et in morbos quos medici cō-
 positionis appellant: qui instrumētarijs sunt pe-
 culiaries. & in morbum vtriusq; membris cōmu-
 nem: qui vnitatis dicitur diuīso. solent etiā me-
 dici diuidere morbum: in eum qui fit, & in eum
 qui factus iam est. diuidunt etiam in acutum &
 diuturnum. in hæreditarium & nō hæreditariū.
 in morbum qui affligit per se, & in eum qui affli-
 git per cōsensum. quod si ijs differentijs gaude-
 mus: multas huiuscemodi possumus subiūgere
 species. est quippe morbus vulgaris, & morbus
 fusaneus & vernaculus. est morbus cōtagiosus,
 & qui non cōtagiosus. sed has differentias mis-
 las faciamus: de enarratis aliqua propalemus cō-
 pendario tamen sermone, vt breuitate quā sem-
 per cupimus, in hac parte fruamur. porro diui-

Enchiridion medicinæ.

fionem illam iam assignatā scilicet q̄ morbus est qui fit, & morbus qui iam factus est: multi repudiant. dicit enim Leonhartus fuchsius secundo libro aphorismorū aphorismo decimo sexto: quod morbus est ex numero permanentium & constantium: & qui cum fit, non dicitur morbus sed pathema. pathema enim in ipso fieri suā essentiam possidet. de nominibus non debemus multum esse solliciti: vt Galenus in multis locis monet. ob quod parum interest, quod affectus qui fit, voces morbum vel pathema. sed si cum fit, actionem vitiat: videtur iuxta diffinitionem morbi ex mēte Galeni iam assignatam quod debet esse morbus. citauimus etiam ex Galeno: q̄ tres sunt tantum affectus, qui sunt præter naturam. quod si pathema est affectus præter naturam, & nō est causa nec simpthoma: relinquitur quod sit morbus. sed in secūdo methodo video Galenum aliquādo dicere, simpthoma & pathema esse idē. sed iā ad aliā diuisionē accedamus: quę est, quod morbi partim sunt peracuti, partim sunt acuti, partim sunt diuturni. quod si vis acutos peracutos complecti: solum duo mēbra diuisionis pones. de omnibus ijs egregiam doctrinā videbis apud Galenum libro secundo de diebus decretorijs, acuti aut morbi quos prisci

nominatim perstinxerunt: sunt pleuritis. peripneumonia. phrenitis. lethargus. caufus. & quicūq; alij hos confequuntur morbi, quorū febres prorsus continue interficiunt. scriptum hoc sic reperimus ab Hipocrate cōmentario primo de ratione victus in morbis acutis. quod Galenus parum infra exponēs dicit: natura acutorū morborum est, vt horum febres omnino sint continuę. ex quibus omnibus palam fit: hos celebres auctores morbum acutum nō nominare, quem febris continua non confequitur. in quinto autem libro aphorismorum aphorismo vigesimo nono galenus insinuat: multos esse morbos acutos citra febrem infestantes. vtpote morbus comitialis. morbus attonitus. conuulsio. & distentio. pro contrarietate hac diluenda dicere licebit: quod Galenus dicens cōmentario primo de ratione victus naturam morborum acutorum esse, vt horum febres sint cōtinuę: solum animū attēdere morbis acutis, quos prisci nominatim expresserunt. In quinto autem aphorismorū libro nō se astringit eos solos acutos nominare: sed omnes quotquot ob magnitudinē breui interficere valent. qui enim non sunt magni, non sunt acuti: vt dicit Galenus secundo libro aphorismorum aphorismo decimo nono. ex quo eli

Enchiridion medicinæ.

citur, diarias febres nō esse acutas. ex dictis etiā colligitur illos deerrare, qui febrem tertianam intermittentem acutam vocant: cum non omnē continuam exprimit Hipocrates sed causum. & ex omnibus auctoritatibus prædictis palam fit istorum error. est huic proxima diuisio: de morbis quę hereditantur, & nō hereditantur. proh dolor quanti hæreditantur morbi. ab ipso protoplaust^o hereditauimus peccati fomité: quę sic insita manet, vt præter deiperā ex puris creaturis nullus sit non factus heres. huic fomiti est adiuncta egrotandi pronitas: quā etiam ex primo parente contraximus. vides igitur qualiter multa hereditamus mala: & quo abimus, hæc nos hereditas stipat. porro Auicena secūda prima doctrina secunda dicit: sunt egritudinū quædam, quæ in semine hereditantur. sicut albarras alba. & tinea naturalis. & podagra. & ptis. & lepra. quod dictum exponens Mattheus gradi vigesima secunda tertij arbitratur, nullas præter has hereditari egritudines. vtinam verum diceret Mattheus, sed fallitur, & à seipso est diuersus. qui nono ad Almanforem capite de lapide renium asserit: morbum qui est calculus, hereditarium esse: cui dicto experiētia suffragatur. sed quis potest negare, plures esse morbos heredi-

tarios: cum Hipocrates libro de aere & locis alios præter enarratos numeret? dicit enim: caluos caluos gignere, & strabones strabones. experientia etiam monstrat multos alios hereditari. nempe guttorosi gignūt filios gutturosos, & cruribus vari varos. & sane tot nos circumstant mala: quod ferme nullus morbus est, qui non possit hereditari. febris etiam à parentibus mutuatur: licet multum contendat Mattheus, quod non possit hereditari. vidi sane aliquot grauidas febre quartana laborantes, parientes filios: qui intra duos vel tres annos à natalitio quartana febre corripiebantur. aliquos etiam vidi multū obnoxios febribus tertianis: qui similibus febribus parentes sui frequēter occupari assertabāt. sed cum ratio ijs dictis astipuletur: non est, cur tantum in ijs immoremur. nempe febre quartana laborans semen eiacularitur ad naturam melancolicam vergens: à quo qui genitus fuerit, eādem naturā mutuabitur. idem tibi dicere licet: si quis tertiana est correptus. quod si quis pleuritidi est obnoxius propter thoracis imbecillitatem: filios gignet pleuritidi obnoxios: & sic pleuritis hereditarius erit morbus. quæ hanc sequitur diuisio est: quod sunt morbi qui per essentiam, sunt qui per consensum affligunt. affi-

Enchiridion medicinæ.

citur namq; caput proprio affectu: cum ex redū
dantibus ibi humoribus dolet. per consensum
autem sunt ij dolores, qui à bilioso humore in
ventriculo contento eueniunt. aliqui autē fue-
rūt, vt Galenus dicit primo de locis affectis: qui
negarunt tunc caput affici. Apud etiam neoteri-
cos video magnas altercationes, circa hāc quā
enucleamus diuisionem. quippe Iacobus de for-
liuio secundo libro artis medicinalis questione
quinquagesima septima dicit: nō requiri ad hoc
quod membrum egrotet, ipsius aliquam naturā
ledi, vel in aliqua earum esse nocumentū. Mat-
theus gradi nono ad almanforem. capi. de dolo-
re capitis hoc neutiquā fieri posse asserit. funda-
mētum Iacobi est: quod si muscoli pectori sunt
impediti ad mouendum pectus, ad guttur non
peruenit aer, qui debet secundum naturam ve-
nire: propter quod guttur potest dici egrum, li-
cet nullam naturam habeat lesam. hoc refellen-
do Mattheus dicit: tunc temporis guttur esse le-
sum essentialiter in natura organica. at Matthe-
us inutiliter in ijs tricis anilibusq; nenijs cru-
ciatur: cum vtrumq; probabiliter dici posse, Ga-
lenus primo de locis affectis fateatur. quem si le-
gitasset: circa rem tam futilem nō satageret. di-
cit enim Galenus idem exemplum assumens:

quibus igitur partibus vel materię vel facultatis copia non transmittitur, actionem ledi probabiliter dixeris, parte ipsam faciente nequaquam lesa: at vero si vel à vaporibus vel humoribus aliunde ad ipsam venientibus ledatur: eam non recte dixeris illesam. neque minus etiā probabile est, partem vel materia vel facultate priuatam ledi: utique si officium suum cum hac reciperet, secundum naturam exercere posset. hæc Galenus. sed si teneatur, quod pars non est lesa, ut dici potest: adhuc extat Iacobi inquisitio, an pars illa dicatur egra. hoc tenendo probabiliter dici potest quod non: cum in ea nullus sit affectus actionem vitians. ceterum secundus qui præter naturam est, affectus est causa: hanc triplicem esse maior pars medicorum fatetur. Leonicensus tamen & Leonhartus fuchsius dicunt, solum esse duo genera causarum, scilicet antecedentem & procatarticam. quibus non consentit Brasauolus: quippe qui aphorismo trigesimo septimi libri dicit: iuxta Galeni dogmata ponendam esse causam cōiunctam, sed solum in ijs morbis qui esse habent, dum fiunt. hæc quę dicit Brasauolus, facile retorquebuntur à Leonharto. quippe qui asserit (ut iam citauimus) affectum qui solum esse habet, dum fit: non dici morbum sed pathema.

Enchiridion medicinæ.

Circa hæc obiter in superioribus aliqua dixi, nunc dico: quod præter auctoritates citatas à Braſauolo quæ probant Galenum aliquando cauſæ coniunctæ vel contentiue memoriam feciſſe: inuenio libro ſexto de morbis vulgaribus cōmentario tertio cauſæ contentiue memoriam facere. video etiam numerantes opera Galeni dicere, illum integrum opus de cauſis coniunctis conſtruxiſſe: quem non reperiri aſſerunt. ſed hanc indagatiōem alijs relinquamus: & de tertio affectu aliqua propalemus. Eſt autem tertius affectus ſimphoma: quod medici accidens vocare conſueuere, ſed magnum eſt diſcrimen inter accidens & ſimphoma. dicit enim Galenus primo methodi: quæ conſtitutionem vnde actio naſcitur, neceſſario ſequuntur: ſanis quidem nobis accidentia egrotantibus ſimphomata nuncupantur. vnde conſtat, accidentia actionem ſanam ſequi, ſicuti ſimphomata actionem leſam. aliquando tamen accidens annumeratur inter corporis ſimphomata. dicit enim Galenus libro de artis medicæ conſtitutione: q̃ ſimphomatum genus in tres dirimitur differētias: in offenſam ſcilicet actionum accidentia corporibus excernendorum immoderationes,

Libertertius. CXXXII
SECUNDVM CAPVT

De febribus.

DE FEBRIBVS priusquā de reli-
quis ægreditudinibus sermonē agamus:
si quidem frequentius inuadunt, plu-
raq; cæterarum ægreditudinum genera
comitantur. a diffinitione igitur auspicantes di-
cimus quod febris (teste Galeno secundo libro
aphorismorum aphorismo decimosexto, & co-
mētario primo de ratione victus in morbis acu-
tis) est ortus caloris natiui ad igneum cōuersio.
Non tamen quelibet conuersio natiue calidita-
tis ad igneam est febris. siquidem solus calor di-
giti vel brachij potest conuerti ad igneam na-
turam: & tunc temporis homo non dicetur fe-
brire. nisi quis cōtēdat, tūc digitū vel brachiū fe-
brire: licet reliqua mēbra non febriant. sed hoc
alienū est ab ijs, quæ dicit Galenus decimo me-
thodi, quippe qui asserit: q. in oībus febribus
necessum est cor affici. in libro etiā secūdo me-
thodi dicit: non calorem omnem qui actioni of-
ficiat dici febrem: sed calorē illum qui totū cor-
pus vexat. dicit enim: cum homines ad compen-
dium alioqui natura procliues eiusmodi calorē
febrem vocant: quippe expeditius dictū est fe-
bricitare dionem, q̄ tantū in toto corpore calo-

Enchiridion medicinæ.

ris habere, vt multas functiones corrūpat. hæc dicit Galenus. Quibus si multum volumus animū applicare: negabimus, quod quæstiones ventilantes asserunt, scilicet febrem ob id dici affectū cordis, quia potest illud solum febrire, præter hoc quod reliqua membra febriant: sed nō possunt reliqua membra febricitare ipso nō febriente. Si enim dicitur febris de calore totum corpus occupante: constat, solum calorem cordis non dici febrem. sed hæc quia pauci momenti sunt, iam dimittamus: quia. vij. methodi non negat Gale. quod in solo corde possit fieri febris. cæterum febris dirimitur in ephemeram, & humoralem, & hæticam. Febris ephemera est: cum calor est ascensus in spiritibus. hæc vt plurimum non transit vnius diei spatium. Febris autem humoralis in putridam & nō putridam secatur. Febris autem humoralis non putrida inter diarias numeratur a Galeno nono methodi, non autem dicitur diaria, quia vnius diei sit solum: quia vsq; ad tertium diem potest extēdi, (vt ibidē dicit Galenus) sed quia ferme eandem naturam habet cum diarijs proprie dictis. desistit enim post primam accessionem: si optimum inuenerit medicum; qui eam recte tractet. oritur autem hæc febris ex densitate vel conni-

uentia meatuum cutis. densatio autem quæ hæc febrem gignit (vt ibidem dicit Galenus) in ijs qui sanguine abundant & corpulentis, debet esse, quando nec obstructio, citra putredinem excitare febrem valet: nisi id quod transpirat, & copiosum sit & calidum. De hac febre loquens Aetius sermone primo secundæ partis cap. septuagesimo dicit: quod conflatum ob calidi sanguinis copiam nondum putrefacti: & eo quod non transpirat, feruore solū caliditatē excitatis. Multi autem solent dubitare: an præter sanguinē ab alio humore non putrefacto possit oriri febris. qui volūt, q̄ ab alio humore nō putrefacto possit enasci febris: Aetiū habebūt patrocinatē, qui sermone primo secundæ partis. cap. xcj. ab effervescente bile in calidis & siccis temperaturis febres fieri ait: sine hoc quod bilis putrescat. Alexander etiā tralianus libro. v. cap. secundo nō miratur, q̄ ab atrebilario humore nō putrescente oriatur febris. dicit enim: sunt nonnulli, qui atrā bilem febrem accēdere posse negāt: eo q̄ humor ille frigidus sit natura atq; siccus, neq; vel tantillum in se contineat, neq; caloris, neq; humoris, quæ sunt putredinis quasi cōceptacula. neq; vero mirādum, atrebilarium humorem nō putrescere: & oriri tamen inde febrem. Sed certe de-

Enchiridion medicinæ.

bili ratione vincitur Tralianus. si enim quæ Galenus dicit secundo de differentiis febrium annotasset: non enarratæ rationi fidem subrogaret. dicit enim Galenus: in omnibus humoribus humidum prævalere elementum. quod si in atra bile humidum præualet elementum: non est, ut opinetur quis, eam tam siccam esse quam putrescere non possit. Sed antequam ad alia progrediar: notandum est circa illud quod ex Aetio citavi. quod Galenus decimo methodi docens quomodo aliqui inuasionem accessionis sunt nutriendi, ponit modum generationis febrium, quas diximus Aetium absque putredine esse ortas, dixisse: in capitis titulo iam citati. Ex dictis tamen Galeni non potest plane discerni, huiusmodi febres absque putredine esse ortas: maxime quod in nono methodi præter diarias & putridas & hæcticas nullum febrium dicit esse genus. quod si in titulo capituli Aetij non reperiretur de febribus quæ in siccis temperaturis fiunt citra putrefactionem: ex iis quæ in capite dicit, nemo posset conuinci: quod hæc febres non sunt putridæ. sed mirandum esset, si putridæ essent: cur a febribus biliosis putridis discerneret. sed iis iam dimissis nos ad aliam ex assignatis differentiam transeamus: quæ de febribus putridis est. porro Galenus libro de crisi-

Liber tertius. CXXXIIII

bus dicit: q̄ tria sunt omnia quę ex humorū putredine febrium accenduntur genera: ex flaua scilicet bile, & ex atra, & pituita. hinc oritur antiqua sed nondum finita disputatio: an ex sanguine putrido possit nasci febris. videbis Auicenam increpantem Galenum. videbis multos taxantes Auicenam: q̄ Galenum non intellexerit. mille videbis nodos, enigmata videbis mille. quid Galenus senserit, nondum diffinio, scio ante Galenum fuisse, qui denegauerit: ex sanguine putrido accendi febrem. nempe Alexander aphrodiseus sectione quarta problemate octagesimo quinto negat, ex sanguine putrido febrem oriri. omnes arabes oppositum profitentur: & ex gręcis dimisso nunc Alexandro & Galeno, omnes video asserentes febrem esse, quę ex sanguinis putredine accendatur. nempe Paulus & Aetius caput proprium faciūt sinochi ex putredine. Galenum etiam videbis in multis locis hoc genus febrium non repudiantē. in libro enim sexto de morbis vulgaribus cōmentario primo, & nono methodi, febris ex putrido sanguine ortę memoriam facit. Sed quia hanc quodāmodo biliosam esse dicit secūdo libro de crisis: ob id in alijs locis hoc genus febris nō exprimit. dicens autem Galenus quodāmodo esse

Enchiridion medicinæ.

biliosam: non negat, q̄ cum sanguis putrefit, sit sanguis. & sic parū Auicena probat. si enim Galenus vellet, absolute & in principio quo sanguis putret, biliosę esse naturę hanc febrem: nō diceret, quodammodo esse biliosam, sed biliosam absolute. quia autem sanguis (vt ibidem dicit Galenus citissime) cum putrefit, in alios trāsit humores: non mirū q̄ cito degeneret. nec febris quę sinochus putrida dicitur, ex solo sanguine pendet: sed tunc accidit, vbi in omnibus vasis maximis potissimum quę circa alas & inguina existunt, equabiliter omnes putrescūt humores. & quia calor accēsus in bile acutior & mordacior est q̄ calor accensus in reliquis humoribus: non mirum, quod hęc febris dicatur biliosa. Sed iam hactenus disputationem missam faciamus: obiter & per trāsenam (vt aiunt) hęc dixi. si vellem implere membranas, facile possem: citando multa, quę de hac materia multi dixerunt: & eorum dissona dicta refellendo. sed alienum est hoc: ab eo quod decreui instituto. Ad alia igitur vertendo stilum, dico: quod febris putrida partitur in cōtinuam & intermittentem. nunc febrem continentem dimittamus: quę ex sanguine habet ortū, de qua iam diximus. Febris autē continua fit, vbi vnus

dūtaxat humor intra venas putrescit: quæ quia anteq̃ soluta fuerit, ad infebricitationem nō definit: ob id dicitur continua. eius autē tres sunt species: prout tres sunt humores, qui in venis putrescunt, vtraq; scilicet bilis & pituita. febris à bile flaua pendens dicitur tertiana continua. vel febris ardens. vel causus. Auicena ponit discrimen inter tertianam continuā & febrem ardentem: penes hoc quod in febre ardēte fit maior incensio. sed maius & minus nō variant speciem. Cēsar optatus in quæstione quam fecit de febre sanguinis, dicit: quod sola illa febris est causus, quæ pēdet ex sanguine putrido. sed cōtra optatum in multis locis est Galenus, in secūdo libro de crisi bus dicit, febrem ardentem & tertianam in eodem humore cōmunicari. & in libro primo de morbis vulgaribus cōmentario secundo dicit: ardentes febres sunt, cū in venis abundat flaua bilis & præcipue iocinoris & ventris. & huiuscemodi auctoritates mille reperiēs. quod si cēsar dicit, q̃ tunc fit febris ardens: cum flaua bilis genita ex sanguine putrido in venis abundat: dicat mihi, cū procreatur febris ex bile existēte in venis nō genita ex sanguinis putredine quomodo vocat a Galeno? Sed quid potest dicere iste optatus? cum Hipocratres cōmenta-

Enchiridion medicinæ.

rio quarto de ratione victus, causum fieri ait: cū venule tempore æstiuo exsiccatę acres & biliofas & quę tenues sunt, trahunt ad se humiditates. Ex hac auctoritate perspicue elicitur: nō sinochū putridam causum vocare Hipocratem. dicit etiā Galenus in eadem parte: q̄ in vna corporis parte potest fieri causus, qui sitim nō parit: sinochus autē quando in omnibus vasis maximis accidit, putredo fit. Sed dimittamus iam istum auctorem: qui in eadē quæstione causam putredinis esse frigiditatem concedit: in quo ab omnibus classicis auctoribus deciscit. dimitto Aristotelē: videat q̄ dicit Gale. xj. metho. quod putredinis natura est mutatio totius substantiæ a calido externo. quod frigiditas debilitādo calorem natium, causa sit peraccidens putredinis, nemo diffitetur: sed quod sit causa per se, quis potest fateri? porro causum verū ex flauabile oriri diximus: nam causus spurius ex pituita falsa potest habere ortum. vt dicit Hipocrates & Galenus cōmētario quarto de ratione victus. causus autem remissionem habet: vt dicit Aetius proprio cap. licet quidam hoc negēt. ne remissionem habet in paribus: vt quidā somniant. cum enim bilis in imparibus moueatur, in imparibus magis exacerbat: qui enim mouetur

humor, magis effumat. si enim in imparibus maiorem haberet remissionem, in paribus haberet iudicari. tempore enim maioris afflictionis iudicant morbi: ut dicit Galenus. j. libro de diebus decretorijs & multis alijs locis. in paribus autem raro iudicatur causus: sudores quippe qui sunt in imparibus, laudat Hipocrates quarto aphorismorum libro: non qui sunt in paribus. sed hæc tōsoribus sunt nota. Taceat igitur Leonhartus, qui quarto aphorismorum apho. xliij. dicit, febres ardētes secūdo die esse validiores. Ceterū dicamus iā aliqua de huius febris medella. dubitāt medici, an in causo sit detrahendus sanguis. Conciliator differētia. cxv. dicit: q̄ non est detrahendus. cui sententię videtur astipulari Paulus & Aetius & Alexāder tralianus: qui de curatione huius febris tractantes, nunq̄ venę sectionis meminerunt. Galenus autem videtur nos facere audaces in secunda vena. quippe qui vndecimo methodi dicit, saluberrimū esse in febribus venam incidere: non continuis modo verum etiā alijs omnibus, quas putrescens humor cōcitāt. primo etiā libro de arte curatiua ad glauconē, in continuis febribus sanguinē mittere monet. Hipocrates etiam quarto cōmentario de ratione victus in acutis morbis, sanguinem detrahe-

Enchiridion medicinæ.

re iubet: si vehemens videatur morbus, florueritq; ætas, & virium adfuerit robur. cum igitur causus sit morbus acutus vehemens: consequitur, si alia non reluctantur, sanguinis missione egere. in febre etiã ardente in primo libro aphorismorum aphorismo vigesimo tertio Galenus multum laudat sanguinis missionem effatu dignissimam. Si omnia hæc voluerunt ij medicine parentes: non est, cur repudietur venę sectio, in ijs qui febre ardente laborant: dūmodo adfuerit robur, consenseritq; ætas. Si ijs dictis fidem subrogas, non denegabis phrenitide captis sanguinis detractionem: quippe morbus acutus vehemens est. sed de ijs inferius. proxima febre ardenti est tertiana intermittens: quia in eodē humore cōmunicat. multi sunt, qui nō volunt aggredi curationem febris tertianę: priusquã tres accessiones prætereant. sed qui ista differūt merito sunt ridendi: qui præter hoc q; nulli rationi innituntur, deciscunt a decretis Galeni. qui libro primo artis curatiuę ad Glauconē citra interuallum monet admouenda esse auxilia. satis diuerse ab ijs sentit Ioannes manardus: qui prima epistola decimitertij libri dicit, ante concoctionem esse vacuandam bilem producentē febrem tertianam: quia turgentium modo agita-

Liber tertius. CXXXVII

tur, & de loco in locum mutatur. sed sane hæc agitatio non sufficiens est, vt ex ea vocecur humor turgens: alias omnes humores producentes febres intermittentes dicerentur. turgentes. certa lege mouetur bilis in intermittente tertiana de internis ad externa: humor autem turgēs sine ordine mouetur, periculum minatur: quia ex membro ad membrum decurrens potest ex ignobili ad nobile moueri. quod si turgeret in ipsa prima accessione nō expectata die quietis, esset euacuanda. insinuat etiam Manardus, in omnibus febribus ardētibus intra initia esse vacuandum. sed cum possit esse febris ardens sine humorum turgentia, non vndequaq; verum est suum dictum. porro ~~tertiana~~ ^{tertiana} pulsus magnos veloces atq; frequētes esse dicit galenus ad glauconem primo libro: quod videtur contrarium ijs quæ dicit cōmentario de typis. vbi dicit, pulsus tertiana laborātibus exiguus & frequens su peruenit. in eodem libro dicit, pulsū magnum comitari febrem quotidianā. & in libro de arte curatiua iam citato dicit, quotidianarū pulsus minores sunt pulsibus quartanarum, q̄ istarum pulsus pulsibus tertianarum. pro prima contrarietate diluenda dicemus: quod Galenus dicens libro de typis, quod tertiana laborantibus exi-

Enchiridion medicinæ.

guus superuenit pulsus, intelligit hoc in primo insultu accessionis, cum adhuc riget eger: nō intelligit, cum iam febris peruenit ad augmentum. vbi notum est, quod propter magnam euēratio nis necessitatem pulsus debēt esse magni. asseremus etiam, quod quotidianarum pulsus dicitur magnus eorum raritati comparatus. posset etiā quis tueri: quod pulsus in principio accessionis febris quotidianę seruata proportionē non venit ad tantam paruitatem, sicut pulsus tertianę & quartanę. itaq; quod magis excedit magnitudo pulsus quę est in augmento & statu tertianę, paruitatem quę est in principio eiusdem accessionis: q̄ magnitudo quę est in augmento & statu accessionis, ~~superat~~ superat paruitatem, quę est in eiusdem accessionis principio. sed hæc vēditantibus quæstiones dimittamus. ex dictis claret horum inutilem esse laborem: qui dubitant, quis pulsus sit minor quartanę an quotidianę. constat hos infutiliter laborare: cum expressē dicat Galenus libro de arte curatiua, multo minores esse pulsus quotidianarum q̄ quartanarū. dicet forsā aliquis, cui quę ego dixi applaudūt: quod in augmento & consistentia minores sunt pulsus quotidianarum q̄ quartanarum, in principio non itidē. quod si minores sunt, quia

Liber tertius. CXXXVIII

non tantum exceduntur à pulsibus, qui sunt in consistencia, q̄ quantum pulsus qui sunt in principio accessionis quartanę, relinquuntur à pulsibus qui sunt in eius vigore: ob id ab aliquibus auctoribus dictum fuisse, pulsus quotidianę esse maiores q̄ quartanę. sed iā de ijs multa. porro annotandum est, quod tertiana intermittēs est duplex, vera. & spuria. tertiana vera (vt diximus) ex bile flaua habet ortum. tertiana spuria ex flaua bile mixta pituite. hęc in longum tēpus solet extendi (vt dicit Galenus libro de arte curatiua ad glauconem) tertiana autem exquisita in septē circuitibus iudicatur. quod longissimū est: vt dicit hipocrates quarto libro aphorismorum aphorismo quinquagesimo nono. quē locum exponēs Galenus, inter alia dicit: quod est obseruatum, tum in quartanis tum etiam in tertianis fieri iudicationem secundum numerū circuitum. ex omnibus ijs elicitur, febrē intermittentem posse iudicari. crassum est hoc corollarium. sed illud posui: quia dicit Gentilis prima quarti. capi. de curatione quotidianę, quod ex quodam textu quem ibi ponit Auicena, accipit Dinus: quod in intermittentibus potest esse crisis. qui etiam subiungit, nos autem hanc dubitationem reputauimus vilem, & non cadentē hic.

Enchiridion medicinæ.

non notatis Dini annotationem, & Gentilis expeditionem: vile est ignorare, quod intermittētes possint iudicari: cum Hipocrates & Galenus parte citata illud fateātur, & tertio libro de cri-
sibus Galenus & multis alijs locis hanc inuestigationem non dimittat. ceterum de febre quartana dicamus, quę duplex est: continua, & intermittens. cōtinua autem raro inuenitur: vt dicit Galenus secundo de differentijs febrium, intermittens autem sēpe solet inuadere. quę licet omnem etatem inuadat, præcipue tamen inclinātā: vt dicit Aetius sermone primo secundę partis. qui dicit, Hipocratem libro de septenario vigoris etatē hac febre frequentius corripi. qui asseruit etiam, eundem hominem non bis quartanā febrem incidere: experientia tamen oppositum monstrat. ratio etiam dīctat: quod qui ex quartana melācholicum habitum acquiescere, quod quartanæ febris sunt magis obnoxij, q̄ antequā quartana essent occupati. diuturnus morbus est hic: qui merito à quodam medico dictus est medicorum opprobrium. ex sua natura lōgus est: sed longior sit praua egrotantium viuēdi ratione, q̄ esset, si egroti recte se gubernarēt. vix morbus est, in quo plus egri delinquant q̄ in quartana. nēpe receptum à vulgaribus est, q̄ edere ad

fatietatem eorum quæ palato sapiunt, extirpat quartanā. indocti etiam medici solent hūc morbum exacerbare: qui intra initia aggrediuntur eius curationem subductiuis potionibus. quos acriter taxat galenus primo libro ad glauconē: dicens, ab initio mediocriter ac leniter quartanam esse tractandam: nullum forte medicamen aut euacuationem exhibentes. errant insuper, qui intra initia exhibēt theriacam vel decoctiones multum calfacientes: quos à Galeno etiā notatos parte citata videbis. atq; est execrabilis error eorum, qui sine delectu omnes quartanas si militer tractant. videbis multos ex toto vituperantes sanguinis missionem, non aduertentes, q̃ Galenus sanguinē detrahēre iubet: vbi sanguis superabundans appareat. multi etiam arbitrantur semper calfacientibus esse auerruncandam: qui à veritate multum deciscunt. si enim ex sanguinis vel flauē bilis adustione habet ortum: calefacientia medicamina quæ vim habent adurendi, admodum officiunt. quare generatim nō est acceptandum, quod dicit Aristoteles prima sectiōe problematum problemate septuagesimo septimo. q̃ scilicet in quartanis febribus multus ignis in corpore est accendendus: vt quod exiguum febris cōtinet, restringatur. in eadem

Enchiridion medicinæ.

parte laudat Aristoteles balnea pro febris quartanæ medella: sed Galenus parte citata nō ea cōmēdat. & quod admiratione dignum est, quod Aristoteles qua die accessio instat, lauādum monet: licet contrario modo Conciliator illum exponat. at qui in principio & augmento lauat febriētes, magnopere peccat: vt dicit Galenus de cimo methodi. nec ante vacuationē balneo est vtendum: vt dicit cōmentario tertio de ratione victus. in qua parte dicit, quod si febris oriatur propter falsam pituitam, aduersissimū esse balneum: quia nimis crassus est humor, qui per cutim euacuari nō potest. quod si hanc rationem perpendis, videbis quartana laborantibus non esse vtile: si quidem ex nimis crasso humore habet ortum. nota hoc pro problemate Aristotelis iam citato, sed iam quod iuuat. elicitur ex dictis Galeni, quod in febre in qua iuuat, facta cōcoctione magis iuuabit. signum autem quod in quartana humor sit concoctus, dicunt quidam, ex eo sumi: quod rigor & frigus augetur. hoc dicit Gentilis prima quarti tractatu secundo. capi. sexagesimo quarto, esse ex sententia cōmētatoris in epedimijs: quod multum approbat. sed in hoc deciscit à Galeno: qui sexto de morbis vulgaribus cōmentario primo dicit, si non re-

mittantur rigores, fieri non potest, vt ad confitētiam perueniant quartanę. nec obstat, quod secundo de crisibus dicit. quartana febris non primo statim die cum rigore inuadit vehemēti: nam progrediente ipsa atq; aucta vna etiam rigor augetur. quippe concedimus, quod intra initia cum nullam adhuc cōcoctionem recepit, quod remissi fiunt rigores: quia tarde mouetur humor. cum hoc tamen conuenit, quod in statu vbi per concoctionē frigiditas humoris est refracta, & ipse humor naturę factus familiaris, q̃ remissiores rigores fient. diu est, quod nos expectant febres ex pituita ortę: quę cū non simplex sit pituitę species, ita nō vna dumtaxat est pituitosę febris forma. nempe oritur febris ex pituita salsa, quę causum nothū producere diximus. oritur ex putrefactione pituitę dulcis, quę si intra venas est, gignit febrem cōtinuam: si autem extra, intermittētem. ex pituita etiam vitrea solet nasci febris, quę si partim putrefit, partim non putrefit: epialam solet gignere. porro solet fieri rigor à pituita vitrea, quem nō sequitur febris. multi sunt, qui non discernentes rigorem à palpitatione arbitrātur rigorem esse, vbi rigor non adest. memini me vidisse per magnificū dominū dominū Georgium de beteta Numantinæ

Enchiridion medicinæ.

arcis præsidem, virum ingenij viuacitate & literis munitum, bilioſe nature ſed iam ad melancholicam vergētis: qui cum flatulēta vel hippocondriaca melācholia laboret, & ratione flatu lentę materie ſex annos habeat palpitationem abſq; ſubſequentē febre: dixere illi multi medici, habere rigorem ex pituita vitrea, cum nil magis alienum a ſua temperatura fit, q̄ hanc pituitam gignere. & quod ſex annos illam gigneret, & frigiditatem notabilem nūquā ſentiret cum rigore illo: certe eſſet mirabile. Caterum notandum eſt, quod in quotidiana febre de ventriculo eſt habenda ſollicitudo: vt dicit Galenus primo libro artis curatiue ad glauconē. Circa hoc tamē multi medici deerrant: qui volentes ventriculo ſubuenire, exhibēt paſtillos de abſintio vel id genus medicamenta ſtiptica: quæ cū non poſſint pituitam quę eſt in ventriculo vacuare, ipſam in penitioribus ventriculi partibus intro mittūt non ſine egrotantiū magno incōmodo. eſſet igitur nimis cōſentaneū, quod eo die quo eger euomuit, tranſlatis quatuor vel ſex horis a vomitu ſimilibus medicamētis vtariſ. tūc enim non eſt timor, quę hæc medicamenta pituitā in vētriculo reperient. De ſemitertiana nil habeo quid dicam, niſi quod Galenus libro primo de

morbis vulgaribus cōmentario tertio ad integritatem eam venire non dicit: cum libro de typis contrarium fuerit professus. hoc alijs enodā dum dimitto. de pestilēti febre quę etiam putrida est teste Galeno primo de differen. febrium, antequā de febribus habitualibus tēpestiuū est aliqua dicere. porro multi sunt, qui dicunt: pestis vniuersalem causam esse aerem, & nullatenus aquam posse esse. fundamentum sumunt, ex ijs quę dicit Aristote. octauo de natura animalium. cap. xix. qui dicit: morbus pestilens nullus incidere piscibus vniuersis videtur. sed fane ex hoc non elicitur, quod vitiosę aque potius non possit gignere morbum pestilētem. quod aqua putrida nō facit in piscibus, potest facere in hominibus. Auerr. enim decimo octauo cap. quarti libri pestilentiam ex aque corruptione oriri fatetur. dicit etiā Galenus primo de morbis vulgaribus cōmentario primo, haustum aque infestę efficere epidemiam. Pestis autem teste Galeno cōmētario primo de ratione victus in morbis acutis, epidemia est pernitiōsa. quod autem haustum vitiosę aque epidemiam pernitiōsam gignere possit: nemo est, qui possit diffiteri. vt tamen dicta & dicenda magis illucescāt: est notandum, q̃ epidemia vel morbus vniuersalis te-

Enchiridion medicinar.

ste Galeno cōmētario .j. de ratione victus est, cū morbus in tempore anni aliquo vel regione aliqua abundat, insolescitq;. pestis autem est, cum multi fiunt vno tempore morbi, sed perniciosi: ita vt pestis sit epidemia perntiosa. Ex ijs innotescit error Gentilis & Herculani nescientium distinguere pestem ab epidemia. cap. primo de pestilenti febre. Elicitur secundo cōtra omnes neotericos, quod pestis bene potest esse citra febrem, & quod in plus se extendit pestis q̄ febris pestilens. si enim pestis est epidemia pernicioſa, multi morbi autem perniciosi possunt vno tempore fieri sine febre infestantes: relinquitur ergo, posse esse pestem citra febre. quod morbi perniciosi vno tempore citra febre possint infestare: flebile experimentum hoc anno millesimo quingentesimo quadregesimo octauo mēse augusti non sine mortaliū magno discrimine mōstrauit. horresco dicere, sed omnibus patefaciā: quinto die huius mensis tanta fuit aeris caligo, tonitruaq; tanta: quod nescio, quis nō expauesceret in populo, quo ego degebam, admodū grandinauit, tanta fuit grandinum multitudo, quod ferme omnes fructus periere: quę supererant, tantopere sunt vitati, aquaq; tantopere infecta, quod intra paucos dies epidemia inua-

fit. quam perniciosam ego merito appellitabo: licet citra febrem esset. erat enim intestinorum difficultas non mitis sed acerrima: quæ multos vno tempore corripuit. quam cur perniciosum morbum non appellabis? quod si hunc morbum pestem vocas: patet, quod ex vitiosæ aquæ hau-
stui posse gigni pestilens morbus. quod si ut intestinorum difficultas inuasit, inuasisset febris pestilens: cur eras denegaturus, quod ex vitiosa aqua febris pestilens possit oriri? Sed sistamus parumper hic pedem. ingens fuit in hoc populo malum, quod ex hoc procelloso aere emanauit: sed apud aliquos populos huic confines fuit ingentissimum. si quidem tanta fuit inundatio aquarum, quod eos ferme depopulata est. dimitto, quantum iniuriam passi sunt bene culti agri: quos ferme exterminauit. sed eo vnde deflexit sermo, regrediamur. dico, quod ex ijs quæ ex Galeno citaui-
mus: elicitor, pestem posse esse citra febrem: quod corroboratur ijs, quæ dicit tertio de morbis vulgaribus commentario tertio. cum dicit: mortales vel citra febrem pestis corripit. aliqui dicunt, quod textus est deprauatus: & quod debet dicere, citra pestem febris corripit. sed si iam dicta acceptamus, nihil mendosum est in textu. quomodocumque tamen sit, solum de pestilenti fe-

Enchiridion medicinæ.

bre in hac parte nos tractamus: quæ non caloris
intēfione homines iugulat, sed praua humoris
qualitate. solet enim contingere, vt dicit Gale-
nus secundo de crisibus: quod debiles & paruæ
febres quandoq; sint valde malignæ, & aliæ cali-
dæ atq; incedentes nihil habeant nonnunquam
periculosum. Ceterū ad anteuertendū hūc mor-
bum propotissima rufi in magno precio habet.
quod sic descriptum reperi a paulo secundo li-
bro. cap. trigesimo sexto. ex aloe partibus dua-
bus, amonici thimiamatis partibus duabus, myr-
rhæ parte vna, hæc simul cōtusa ex vino fragrati
esse coluenda dicit. Ex ijs quæ dicit Paulus, dete-
gitur medicorum vulgatissimus error: qui has
pillulas non cum ammoniaco sed croco para-
re iubent. excusari tamen possunt: quia crocus
medicamen est putrefactioni multū renitens: vt
dicit Gal. viij. medica. localium. Ex dictis etiam
innotescit, esse medicorū friuolam quæstionē,
qui dubitant, an vinum possit purgantibus me-
dicamentis misceri. patet, hoc nō denegasse pau-
lum: nec ratio huic sententiæ refragatur: nec
defuere, qui dixerunt: non ex myrrha has pil-
lulas esse parandas, sed ex herba myrrhis a Dio-
scoride nuncupata. sed cum Paulus myrrhā di-
cat, myrrhæq; sit putredini obnoxium phar-

macum: non est, cur dubitemus myrrham esse ponendam. Caterum dubitant medici, an medicamenta purgantia sint exhibenda ijs, qui iam pestilenti febre laborant. Paulus parte citata sum me laudat hæc cathapotia, quæ diximus ruphi: quæ non solum ad antevertendum malum sed ad curandam iam instantem febrem exhibet. Aetius etiã dicit: quod bona est peste laborantibus per vrinas purgatio & quæcunq; aliæ. hoc dicit de mente ruphi sermone primo secundæ partis cap. nonagesimo quinto. Ex quo elicitur, purgationem quæ fit per aluum, non repudiare. huius sententiæ est Auerr. qui septimo libro suorum collectionum. cap. trigesimo secundo dicit loquens de febre pestilenti, quæ committatur carbunculum. in hac febre non sufficit medicina vnum tantum purgans humorem, sed medicina omnes purgans humores: sicut pillule cochie. Contra hoc videtur Cornelius celsus, qui tertio libro. cap. septimo dicit: in pestilenti febre minime vtile est: aut famem aut medicamentis uti, aut ducere aluum. Hanc sententiã edisserit Leonhartus fuchsius primo libro aphorismorum aphorismo vigesimo tertio, dicens in febre pestilentiali naturam motus vniuersus ad cutem est: quapropter hunc medicus per ea quæ sudorem eliciunt, adiuuabit. vni

Enchiridion medicinæ.

ce autem cauebit, ne per aluum vacuet: quod ijs motus nature instituto ex diametro pugnet: vt pote quę venenatos humores non per aluū sed cutem potius excernere studeat. sane Leonhartus imbecilliter suam sententiam munit: nam ex sua ratione sequitur, quod quando natura studeat venenatos humores per aluum excernere, quod medicamen purgatorium est exhibendū. natura autē sepe humores per aluum euacuat in pestilēti febre: quam medicus imitādo, non est, cur timeat, aliquando febre pestilēti captos subductiuis medicamentis purgare. quod tantū abest, vt timeat eruditissimus manardus: quod in prima epistola decimi tertij libri intra initia non expectata cōcoctione monet euacuare, qui pestilenti febre laborant. si enim corpus multis humoribus est refertum, q̃ medicamina sudores elicientia officiant: quis nisi qui a limine medicinam salutauit, non nouit? agitādo enim humores, ad principales partes eos decurri erūt in causa. Taceat igitur Leōhartus, & nō in vniuersum laudet medicamenta sudores mouentia: & penitus repudiet subductiua pharmaca. Glebā armeniam laudat galenus hoc modo correptis, quę potius sudores compescit: iuuat tamē, quia venenose qualitati opponitur. aquam abunde

frigidam exhibet Aetius citata parte nō ad citā
 dos sudores, sed ad enecandam humoris prauā
 qualitatem. Iuuabit igitur purgās medicamen,
 humores prauos exinaniens, & ex corpore eua
 cuans. opitulabuntur etiam medicinē cientes su
 dores suo tempore adhibite. falsum est tamen,
 q̄ ijs solis hic morbus possit auerruncari. Cor
 nelius etiam huic sententię parte citata suffra
 gatur. qui dicit: si puer est, qui laborat: ducenda
 est aluus. dicit etiam, quod vomitu purgetur pe
 ste correptus. constat enim, quod in euacuatio
 ne quę fit per vomitum, humores de internis ad
 externa non trahuntur. parum infra dicit, par
 cius in hoc morbo q̄ in alijs agendum est: nō fa
 cile sanguinem mittere, non facile soluere aluū.
 in quibus verbis claret, non ex toto repudiare
 alui solutionem. & in hac parte exponit, quę an
 tea dixerat. sed sufficiant iam dicta. de theriaca
 dicamus aliqua: quę huic grassanti morbo est
 aduersissima: delinquūt tamē multi in eius vsu,
 nō seruātes quę Galenus monet libro de theria
 ca ad pisonem. vbi dicit, in pueris omnino hoc
 medicamētū esse vitādū. hodie i vsu est, ad quas
 cūq; puerorum egritudines illud exhibere. mo
 net etiā Galenus: vt statu aeris nimis calido non
 sumatur: pauci sunt tamen, qui hęc aduertunt.

Enchiridion medicinæ.

opportunitatem igitur erit, quod si pestilenti febre captis tunc exhibetur, ex aqua stillatitia frigide facultatis exhibeatur mixtis medicamentis frigidis, quæ venenorum naturæ aduersentur, qualia sunt armenia, bolus, & semen acetosæ. quod si buboni pestilenti hanc antidotum admoues: non minorem opem feres, quàm si deuoradam eam exhibeas. hoc elicitur ex ijs, quæ dicit Galenus citato lib. ubi dicit: theriaca extrinsecus posita & epota rabiosorum moribus opitulatur. neque hoc negauit Gentilis quinto canone: licet disputando contra hoc aliqua in medium produxerit argumenta. Errat igitur Leonhartus fuchsius suo tractatu de peste: qui dicit, Gẽtilem dixisse theriacam non esse imponendam bubonibus. nunc parum theriacæ viribus est fidendum: quia iuxta Andromachi doctrinam paratam non inuenies. Finito iam de febribus putridis sermone, tempestiuum est, de hæcticis febribus aliqua dicere, breuiter tamen me expediam, solum duo vel tria notabo, quorum indagatio disputantes solet vexare. quorum primum est: quod hæctica potest incipi non præcedente febre putrida. exaratum hoc reliquit Galenus primo de differentiis febrium. loquens enim de febris hæcticæ causis, dicit: atque vna quidem à nobis exposita est earum

februm generatio. reliqua autem est, cum statim ab initio inuaserint similem primum sui ortum ephemeris facientes. aut ex tristitia, aut ira, aut lassitudine nimia una cum solis feruore contracta. notent hæc medici, & amplius non dubitabunt: an hectica possit fieri incipiendo. (eorum more loquor) secundum quod notandum venit, est quod licet multi teneant, quod semper est maior calor in hecticis febribus quam in putridis: quod hoc est alienum ab ijs, quæ primo de differentiis febrium dicit Galenus. ubi dicit: in hecticis febribus neque multa occurrit caliditas: pulsusque tanto minores rariores ac tardiores sunt, ijs qui febribus sinochis appellatis existunt: quanto etiam caliditas minor existit. Tertium quod est annotatione dignum, est. quod licet quidam contendat, aquam agonisticam esse præbendam febre hectica correptis: hoc neutiquam esse seruandum. dicit enim Galenus nono methodi: hecticæ febres nec perinde eam quæ prorsus sit gelida nec multam desiderant: ceu quæ extenuatis omnino exiguique sanguinis corporibus incidunt. Quartum annotare non grauabor: quod circa rationem victus egri multum delinquant: quippe ad satietatem comedunt. cum iuxta Galeni sententiam primo libro aphorismorum. quæ multo tempore sunt

Enchiridion medicinæ.

extenuata corpora: segniter reficere oportet. sed hoc ex medicorum incuria euenit: qui egrotos non recte gubernant. medici etiam qui hac febre occupatos nimis extenuatos vident: ad reficiendos illos medicamenta cordialia nuncupata propinant, quæ quomodo illi parât, exsiccandi habent vim. quippe quæ componuntur ex gēmis, sacharo rosaceo, santalis coralise. at id genus medicamenta ipse in humoralibus febribus nō probarem, necdum in hectica: humectare eos conuenit, non exsiccare. quod si roborare cor exoptas, cibarijs humectantibus multum sufficientibus alimentum id efficies. neq; ad roborandum cor multum adstringentia medicamenta requiruntur, vt ex vndecimo methodi elucescit: licet multi medici nisi medicamentis multum adstringentibus illud roborare nō tētent. quæ præter hoc quod exsiccant, in febribus humoralibus aliud inferunt incommodum: nempe vias obstruunt, humoresq; stipant, vnde minus vacuationi obediunt. sed quis non videt: qd in omni febre humorali si medicus considerat virtutem esse imbecillem, licet sit per humorū multitudinē: ilico releuare suis cordialibus medicamentis egrotum curat.

TERTIVM CAPVT.

ORDINEM Quem Razes in nono al-
manforis seruauit amplectentes, de capi-
tis dolore priusquā de reliquis egritudi-
nibus offert se nobis indagatio. sub compēdio
igitur hic aliquot inferemus annotationes, ad
reliquas egritudines suo ordine trāseuntes, por-
ro caput facillime dolore afficitur: & vix mem-
brū est, quod frequētius corripiatur. quia enim
fursum est, vapores facile recipit, qui multa sibi
pariunt damna. atq; si Platoni in thimeo credi-
mus: idcirco caput facile afficitur, quia imbecil-
liter est constructum. dicit enim, natura ex ne-
cessitate genita atq; nutrita nullo modo os com-
pactum carnemq; multam simul & acutum sen-
sum admittit. maxime namq; omnium ea capitis
compositio habuisset, si vna concurrere potuis-
sent. Genusq; hominum pingue neruosum robu-
stumq; habens caput vitam duplam possedisset.
ceterum nostris illis fabricatoribus de nostro
genere consultantes, vtrum quidem diuturnius
sed deterius, an breuioris quidē vitę sed melio-
ris efficerent: visum fuit, vitam breuem melio-
remq; diuturnę & deteriori esse antepōndam.
itaq; caput osse raro texere: sed carnibus ner-
uisq; quia fluxiones, nō erat habiturū nō fulciue

Enchiridion medicinæ.

runt. ijs omnibus de causis caput membris omnibus acutius ad sentiendum prudentiusq; sed imbecillius est cōstitutum. hæc dicit Plato. quibus non vult subrogare fidem Aristoteles: qui secundo de partibus animalium capi. decimo suppresso Platonis nomine quæ iam diximus, taxat. porro si Aristotelis dicta expendis, videbis illum noluisse eos esse hebetioris ingenij, quibus caput est carnosius. omnes tamen neoterici medici explicantes problema Aristotelis, ubi dicit, habentes caput paruum esse pudenciores: hoc Aristoteli ascribunt. cæterum dolor teste Gale. secundo de locis affectis tristis sensus est. à Cicerone secundo libro tusculanarum questionum sic diffinitur. dolor est motus asper in corpore à sensibus alienus, atq; quia in nullo sensu potest fieri tam asper motus, sicut in sensu tactus: ob id maximè dolores sensui tactus contingunt, licet omnibus sensibus dolor sit cōmunis: ut dicit Galenus libro de simplicium differentijs. qualibet autem res quæ motum asperum a sensibus alienum potest producere, potest gignere dolorem. & quia inequalis intemperies huiusmodi motum potest efficere, dolorē creare potest. ut dicit Galenus duodecimo methodi. & libro de inequali intemperie, cæterum membra

quæ sensu carent doloris sunt expertia: vt ex dictis facile elucescit, sic cerebrum doloris esse immune, qui Auicene sunt addicti fatentur: siquidem omnes ij sensu carere cerebrum proclamant, sed contra hos videtur esse Galenus: qui libro de multitudine dicit, ossa quædam & pinguedo & adenes nonnulli nullo sensu prædita sunt: nisi forte & omnes medullæ ex sensus expertium numero sint, cerebrum tamen spinalis medulla inter ea censentur, quæ sensum obtinent. hæc dicit Galenus, contra hoc tamen videtur illud, quod dicit primo libro de simpthomatum causis. vbi dicit, sentiens organum à natura conditum, cerebrum non est: sed quod ea quæ sentiant, sentire potest. dictis aliquis non volens contraire dicet, quod in hac auctoritate solum voluit Galenus, quod cerebrum non est sentiens organum. idest non est vnũ ex quinque sensorijs, sed est membrum à quo omnes sensus virtutem recipiunt. quod si ijs quæ Galenus citato libro proficitur consonat, tu speculari porro Ioannes farnelius quinto libro de naturali parte inter alia quibus impellitur ad credendum, vis tactiuam non à cerebro sed à meningibus emanare: est quia credit, cerebrum sensus esse immune, sed sane esto quod cerebrum non sentiat, gignere potest ani

Enchiridion medicinæ.

males spiritus, qui reliquis membris vim sentiēdi præstabunt: si ad sentiendum congruam sunt nacti temperaturam. cæterum pro medella doloris capitis considera: quod Galenus secundo libro pharmacorum secundum locos, cum capitis dolor ex ardore est ortus, rosaceo probe appurato q̄ frigidissimo caput perfundere iubet, lanę fasciculo in orbem circūposito iuxta frontem quidem, vbi pilosa eius pars desinit, iuxta vero utrūq; eius latus vbi pili ipsi ad aures neſcūtur, exinde vero post verticem. inquit enim quod hoc auxilium siue humorum siue vaporū multitudo in caput impetum faciat, præclare auxiliatur. hæc dicit Galenus, ex quibus elicitur, non solum fronti vt nunc fit, esse ad mouenda epithemata, sed ad verticem vsq; esse extendenda. quod si in dolore capitis tantam capitis partem linat Galenus ad repellendos vapores: consentaneum est, quod si phrenitidis periculū instaret, nō solum frontem liniret, vt nunc est ex vsu. Cæterum annotandum est, quod in magno sunt vsu cathapotia de hiera simplici ad medendum capitis doloribus: quia tamē crocus caput percellit, decet aliquādo, dosim croci qui in eorum compositionem ingreditur minuere. vt dicit Galenus libro secundo de cōpositione phar

macorum secundum locos. & Aetius sermone secundo secundę partis. capi. quadragesimo quinto. pauci sunt tamen qui ad hæc aduertunt: sed etiam ad tollendum capitis dolorem frequēter vtuntur pillulis dictis cōmunibus. quę quo modo illi parant, magnam quantitatem habēt croci, & habēt etiam multū myrrhę: quę ab Aetio sermone secundo secundę partis. capi. quadragesimo sexto inter pharmaca numeratur, quę inducūt capitis dolorem, nec solum ipsam myrrham, sed myrrhę odorē capitis dolorem ciere dicit Galenus secundo libro de medicamētis localibus, cum autē nimis inueteratus est capitis dolor: solent multi laudare cauterium, quod fit in futura: quod nō laudat Mattheus capi. de dolore capitis. qui in suum patrociniū potest ad uocare Alexādrum tralianum: qui libro primo capi. vigesimo primo, plus supplitij q̄ auxiliij patienti cōferre cauterium dicit. de morbo comitiali loquitur Alexander. sed qui in tā seua egritudine qualis epilepsia est, non audet adhibere cauterium: credendum est, quod in mitiore qualis capitis dolor est, non adhiberet, experientia tamen monstrauit, multis comitiali morbo correptis cauterium contulisse.

Enchiridion medicinæ.

¶ DE VERTIGINE.

SOLENT Medici, magnū ponere discrimen inter vertiginem & scotomiam. qui magnopere ridentur à Manardo septimo libro epistola tertia. qui dicit, scotomia & vertigo significato nullo euariant: sed quod græci scotoma à tenebra, latini vertiginē à vorticibus aquarum vocant, vtrūq; ijs qui hoc affectu vexantur contingit. porro circa huius morbi medellam vnum præcipue annotandum est: quod ab arabibus medicis annotatum non video, quod si vertigo ex ijs fuerit, quæ sanguinis missionem exoptant: quod nō acervatim est de trahendus: eo quod ex qualibet occasione concidunt hac ægritudine detenti. quare pluribus detractionibus ex quibusdam intervallis vten-tes, congruam mēsuram explebimus. exaratum hoc nobis reliquit Aetius sermone secundo secundę partis. capi. septimo.

¶ DE PHRENITIDE.

PHRENITIS Galēno teste. ij. libro de simphomatum causis, non tātum ex calidis ortum habet succis, sed supra id etiam phlemonē in cerebro & eius inuolucris

excitat. Aetius sermone secundo secundæ partis. cap. secūdo, inflātionem membranarum cerebri cum febre acute dicit esse phrenitidem. & parum infra facit caput de cerebri inflātionem: aliudq; de heresipelate cerebri. unde constat Aetium solum vocare phrenitidem mēbranarum cerebri inflātionem, non ipsius cerebri phlemonem. Paulus tertio libro. cap. sexto dicit, phrenitis est paniculorum cerebri inflammatio nunc quidem ipso cerebro pariter inflāmato. Postq̃ de phrenitide abūde tractauit, ponit caput de phlemone cerebri, aliudq; de cerebri heresipelate. si autē phrenitis cerebri phlemon est: non est, cur caput phlemonis cerebri distinguatur a phrenitidis capite. Galenus (vt iā diximus) phlemonem quod est involucris & cerebro, phrenitidem appellat. forsan citati auctores velaminum cerebri inflāmationē siue sola sit, siue ex ea oriatur inflāmatio in cerebro, phrenitidem vocāt. quando autem inflammatio in ipso cerebro incipit, distincto vocabulo phlemonem vocarunt. hoc consonat, ijs quę ex paulo citauimus. qui dicit, pbrenitidē esse paniculorū cerebri inflāmationē nūc quidē ipso cerebro pariter inflāmato. videtur etiā, hoc consonare ijs quę dicit galenus quarto libro de cau

Enchiridion medicinæ.

sis pulsuū. vbi dicit, lethargus ex ipso potius cerebro gignitur, phrenitis præcipue ex tenui meninge. vbi insinuat, p̄prie tenuis meningis phrenitidem esse affectum, a biliosoq; humore habere ortum. Ex omnibus ijs quæ diximus, fit palā: cerebro posse incidere inflammationem & heresipelam iuxta Galeni & Aetij Pauliq; decreta. Errat ergo Matthæus, qui cap. de phrenitide in Auicennam inuehitur: qui fecit caput de heresipelate cerebri. cum non solum Auicena hoc voluit, sed prestantiores medici qui illum præcesserunt. Iam de curatione huius egritudinis aliqua dicamus. porro discordia est inter Gentilē & Matthæum, an in omni phrenitide decens sit sanguinem mittere. breuitati studens, dimitto quæ illi dicunt, & iuxta Hipocratis & galeni doctrinam dico: quod quādo quidem hic morbus est magnus, quod si ætas est florida, & viriū robur, aeris temperie non reluctante sanguinē de trahere decet. iuxta ea quæ dicit Hippo. cōmentario quarto de ratione victus: quod in morbis acutis vehementibus sanguis est mittendus, si adest virium robur, ætasq; floruerit. In mille etiā locis dicit Galenus, quod propter morbi magnitudinem licet non adfuerit plenitudo, est vena secāda. morbus autem magnus phrenitis est

& tā acutus: quod si statim primo die vna cū febre inuadit, intra septimum diem perneat. vt elicitur ex ijs, quę dicit Galenns libro de morbis vulgaribus commentario tertio, suo etiam tēpore competit exhibere subductiuum pharmacum phrenitide captis, neq; est, cur verearis propinare rhabarbarū, vt mattheus formidat. nempe catharctica quę calfaciendi maiorē habent vim, exhibent auctores: neq; eorum caliditatem tantum timent. Ceterum an aqua gelida abunde sit phreneticis exhibenda, aliqui dubitant, sed qui eius vsum laudant, videant Paulū & Alexandrum: qui cap. de phrenitide eos vituperant, qui aquam gelidā phreneticis exhibent. Dubitatum etiā videbis ab aliquibus: an in loco lucido debent decumbere phrenitici. video Paulum dicentem, q̄ decumbat phreniticus in loco tum luce tum temperie mediocriter disposito, & diuersis imaginum picturis distincto, sed circa hoc illud quod dicit Aetius cap. de phrenitide est obseruandum: scilicet quod qui ad lucem efferūtur, in tenebricosa domo decumbāt. qui vero ad lucis splēdorem resipiscunt, in lucida domo degāt, quod etiam monuit Cornelius celsus tertio libro. cap. decimo octauo. vbi dicit, Asclepiades tanq̄ tenebris ipsis terrentibus

Enchiridion medicinæ.

in lumine phreneticos habendos esse dixit, neu
trum tamē perpetuum est: alium enim lux aliū
tenebræ magis turbant. nō igitur in vniuersum
acceptes, quæ Paulus dixit: quæ iuxta Asclepia
dis sententiā sunt tradita.

¶ DE APOPLEXIA.

CVM Apoplexia morbus acutissimus
sit, & superfedere in eiusmodi malū est
(vt dicit Hipocrates, quarto libro apho
rismorum) ob id nō est, cur illis acquiescamus,
qui curationem differre monent. Paulus namq;
Aetius, & Cornelius celsus, nec per horā cura
tionem differunt. seuissimum est hoc malū, quo
atrocius nullum: quippe quantumlibet leue sit,
nō facile curatur: vt in sentētijs Hipocrates pro
didit. sic solet egrotū vexare, quod licet nondū
efflauerit animā, mortui notas præsefert. & mul
ti sunt visi iam deplorati, qui ab hoc se extrica
uerunt morbo. propter quod iure merito mo
net Auicena, vt non sepeliantur: donec septua
ginta & duę transeant horę, ab hora qua mor
tuos illos iudicamus. Cuius mensurę causam
Gentilis fatetur rationem non posse inueniri.
Cōciliator dicit, q̃ quia intra tertium diem om

nes humores euentantur: ob id est spectandum, usquequo nulla sit nobis suspitio, quod aliquis qui non fuerit motus restauerit humor. sed cum vnam difficultatem vult Conciliator enodare: multas implicat, & tandem questionem non absoluit. sufficiat nobis dicere, quod Haliabas & Auicena considerarunt: quod si virtutes conatum assumentes intra tres dies hunc morbum non ablegauerint, quod proculdubio eger succubuit. ~~per~~ ^{per} ~~ad quem respicientes~~ ^{ad quem respicientes} ~~hæc dixerunt.~~ ^{hæc dixerunt.} & admirari mihi subit: cur graecorum nullus cautos nos fecit circa hoc, quod isti Arabes annotarunt, quod sane non est aspernatu dignum. Vltimo notandum est, quod apoplexiæ causa frigidus ac crassus humor est: ut dicit Galenus quarto de locis affectis. dicit enim, soporis & morbi comitialis, & apoplexiæ, frigidus ac crassus aut omnino viscidus humor causa est. verum & in sopore & morbo comitiali ventres magis, cerebri corpus minus: in apoplexia vero corpus magis affici solet. si hæc dicit Galenus: vide, an creditu dignum sit, quod multi dicunt, ab humoribus calidis posse oriri apoplexiam. videbis namque Antonium musam vigesimo quarto aphorismo secundi libri dicentem: potest fieri apoplexia ab humoribus calidis, raro

Enchiridion medicinæ.

tamē. licet cōtrariū voluere Paulus & Aetius, nō attendit Mufa, quod etiam contrariū voluit Galenus in iam citata auctoritate. ex qua elicitur, deerrare Gentilem, qui innixus cuidam auctoritati Auicene. cap. de lethargo dicit, lethargus vt plurimum fit de flemate penetrātē in cōmissuris cerebri (flema enim non penetrat substantiam cerebri) cum concauitatē penetrat, facit epilepsiam vel apoplexiam. hęc dicit Gentilis, quę non sunt confensu auctoritati Galeni: in qua habetur, quod in apoplexia magis afficitur corpus cerebri q̄ ventres.

¶ DE CARO.

SOMNVS cum secundū naturam est, vna est ex sex rebus naturalibus: cū excedit, iam pręter naturā est. excessus enim in quantitate naturalium causarum & non naturalium deciscunt ad statum pręter naturam: vt dicit Galenus libello de pulsibus ad tyrones. circa quod obiter nota, Galenum aliquādo causas non naturales vocasse. hęc in medium prompsi, quia quondam vidi magnam disertationē: an ante Auicenā quis hoc vocabulo fuerit vsus: claret enim, Galenum parte citata hoc vocabu

lum vſurpaſſe, nec nō tertio libro de cauſis pul-
ſuum. ſed hanc quæſtionē miſſam faciamus, quæ
de nomine ſolū eſt. huiuſcemodi autem nos lō-
ge valere iubere Galenus in mille locis monuit.
ſomni autem cauſam frigiditatem eſſe Ariſtote-
les libro de ſomno & vigilia capi. tertio profite-
tur. at Gale. primo de ſimphomatū cauſis, quia
balnea & vinum humiditate implent, dicit ſom-
num inducere, & tandem omne alimentum hu-
midum dicit ſomnum ciere. quod ſi humiditas
ſola ſomnum poteſt creare: non eſt, cur tantum
citato loco inuigilet Ariſtoteles, indagādo quo
modo vinum quod temperamenti calidi eſt, eſt
ſoporiferum. quia enim humectans eſt, ſopori-
ferum eſſe dixit Galenus primo de ſimphoma-
tum cauſis, & tertio de locis affectis. multi autē
diſceptāt indagātes, quæ ſit potior cauſa ſomni
naturalis, frigiditas an humiditas. ſane cōſiderā-
do quod qui ſunt humidi & calidi tēperamēti,
ſunt magis ſomno dediti, q̄ qui ficci & frigidi
tēperamēti ſunt: videtur humiditatē eſſe potio-
rem cauſam. quis non videt pueros ſomniculo-
ſos, & ſenes nimis vigilantes. tempore etiam hu-
mido licet ſit aeris calida temperies? mulcebres
veniunt ſomni. quomodo cūq; tamen ſit, quæ ca-
lida & ſicca ſunt, vigilias inducunt: vt tertio de

Enchiridion medicinae.

locis dicit galenus. ob quod consideratu dignū est, quod dicit Dioscorides capi. de aloe, quod somnum inducit. cuius dicti non immemor Razes primo continentis. capi. duodecimo dicit, non debet quis uti aloe in cura lethargi: quia eius virtus inducit subet. cuius dicta multū approbans Mattheus gradi. capi. de lethargo, eos vituperat, qui exhibent hieram in lethargo. sed certe licet verum sit, quod aloe somnū inducat: non est, cur vereatur exhibere hieram. siquidē calorifica medicamenta quæ sunt in hiera, sunt potentiora ad inducendas vigilias, q̄ aloe sola ad ciendum somnū. parī ratiōe nos diceremus, theriacam veterem somnum inducere: quia habet opium. at quia vis opij à medicamentis calidis est retusa, & prævalent pharmaca calida, potius vigilias q̄ somnū inducit. si de cathapotijs ruphi hoc diceret Mattheus, apparentius videretur loqui. siquidem multum habēt aloes, quæ ut diximus, iuxta Dioscoridis sententiam somnum inducit: multum etiam habēt myrrhæ, quæ eodem auctore teste soporem gignit. si omnia hæc quæ ex Dioscoridis officina deprōpsimus, coniectas: dubitabis forsā, an verum sit, quod Galenus dicit secūdo de locis. scilicet q̄ omnes soporosi affectus à causa frigida proueniunt.

quippe aloë exsiccat in tertio, calfacit in primo Galeno teste sexto de simplicium medicamentorum facultatibus. myrrha etiam abunde calfacit. omnia hæc mihi cōtemplanti visum est dicere: quod aloë & myrrha ex sua natura vigilias inducunt, ex accidēti tamen solēt soporem gignere. quippe attenuando pituitosos humores, & quodammodo eliquando, sunt in causa, vt cerebrum humectetur: consequēterq; vt somnus inducatur. eo nempe modo quo in ijs qui pituita abundant, phœbei radij solent somnum ciere: ad hæc etiam aloë humores mouēdo, est causa, vt ad caput effument, ex quo somnus provenit. & hac de causa postquam quis medicamentum purgatorium ebiberit, in somnū irritatur. quod si ob id aloë dicitur somnum ciere: non est, cur quis vereatur caro vel lethargo captis medicamenta exhibere, quæ aloës habeant. multū siquidem de per se exsicando, & humores vacuādo, potius vigilias inducent q̄ somnum. quod si ob id quod ex accidēti somnum possunt inducere, ea exhibere formidas: ferme nulla reperies medicamenta purgantia, quæ propinare audeas. aliqui forsan dicēt, quod ex qualitate occulta hæc medicamenta sunt soporifera. & non mireris, si hæc audis: quia legi apud Gētilem, piretrum ex

Enchiridion medicinæ.

qualitate occulta stupefacere. sed certe ego hæc non auderem dicere. quod qui ista dicunt, Galeno aduersentur, tu potes videre: qui in parte citata & secundo de temperamentis omnes soporosos affectus à causa frigida prouenire asserit. nec de aloe tractans, eam pharmacum soporiferum esse ait. sed iam nos ad alia stillū vertamus. Porro totis viribus est conandum: vt qui caro corripiuntur, à somno excitentur. quippe licet dormientibus nobis non solū in ventre, sed in tota animalis mole perfectior fit concoctio (vt dicit Galenus primo libro de simpthomatū causis) tum quia vigilię digerunt (vt dicit Galenus duodecimo methodi) ob id vigilię sunt inducēdę. at non defuerunt, qui dixerunt: quod tempore somni non fit perfectior cōcoctio in cerebro q̄ tempore vigilię: propter quod dicūt, huiusce modi affectibus vigilię magis iuuare ad concoctionem q̄ somnus. sed contra hoc expressa est auctoritas Galeni iam citata primi libri de simpthomatum causis. hæc dixi, quia in summa thomę de garuo vidi quādam disputationem inter Thomā & Dinum. qui igitur hoc morbo occupatis ex toto somnum denegant, plane deerrāt, & deciscunt ab ijs quæ duodecimo methodi dicit galenus. sed quis poterit à somno penitus co

ercere eos, quos hic morbus detinet: cū in somnum sint tam propensi? sed quia de somno hic multa diximus: de somnijs nonnulla subnotare non erit inutile. Est igitur cōsideratione dignū: quod Aristote. libro de somno & vigilia capi. septimo dicit, quod contingit in somnijs futura p̄gnosci. vbi dicit, quod indoctis inertibus & fatuis potius q̄ prudētibus futura p̄uidere cōtingit: quia illis est magis ab externis mens deoccupata, cogitationumq; vacua. quippe prudētium & philosophorum plenus est animus. circa quod nota: quod vt dicit Plato in thimeo, qui diuinandi vim habent, dicūtur vates. qui autem vaticinia quæ obscuris voluminibus inuoluūtur enarrant, dicuntur prophete. ij autē sunt acerrimi ingenij, vt parte citata dicit Aristo. cuius dicta & Platonis si expendis: videbis, quod etiam si inertibus & fatuis contingat potius futura in somnijs p̄uidere q̄ sapiētibus: quod sapientes melius erunt somniorum cōiectores & quodāmodo p̄phete. hæc annotare libuit, quia in meo libello philosophico cū de somnijs tractarem, fui pollicitatus dicta Aristo. dilucidare: quibus illustrandis magnam opem Plato nobis intulit. ex quibus liquido elicitur, pharaonem mereri dici vatē, Iosephum autem prophetam.

Enchiridion medicinæ.

¶ EPILEPSIA.

MORBUS Hic multa fortitur nomina. cōmitialis appellatur, quia cōmitia dissoluebantur: si quē hic cum fiebant, corripiebat morbus. herculanus etiam nūcupatur, non quod eo Hercules vexaretur (vt quidā dicunt) sed (vt dicit Gale. sexto de morbis vulgaribus cōmētario sexto) ob eius seuitiam. magnitudinē enim morbi significantes, aliqui hoc nomen effinxerunt. sacer etiam ab aliquibus dicitur: sed falsa opinione esse deceptos, qui sic illū vocarūt, dicit Galenus citata parte. forsan hoc dicit aduersus Platonem: qui in thimeo idcirco epilepsiam sacrum morbum dici edisserit, quia sacram occupat partē. cui dicto alludit Aristoteles trigesima tertia sectione problematū. vbi dicit, sternutamentum haberi sacrum quia capitis est, quę est pars sacra. secundum quod patet euidentis causa, ob quam sit consuetudo sternutantes salutare: quam capi. de epilepsia gentilis conat̃ aperire: longe tamen ab Aristotelica est, quam ille profert. secundum quod est in hoc capite notādum, est, quod Gentilis & multi alij dicunt, quod à qualitate sola nō potest gigni morbus cōmitialis: qui diffinito tempore per interualla exacerbet, quę si ego sophistā vellē agere,

facile exploderē hoc nempe modo. ex decretis philosophicis est notū, quod in plenilunio magis humectatur cerebrum q̄ in nouilunio. si ergo ratione humiditatis in hoc plenilunio morbus cōmitialis quenquam inuasit, fieri poterit, quod si vsq; ad aliud plenilunium non incurrit morbum cōmitionalem, quia nō tanta humiditas in cerebro est, quę hunc morbum valeat gignere: quod adueniēte plenilunio vbi intensior humiditas est, quod eundem hominem accessio cōmitialis morbi inuadat & in sequentibus plenilunijs similiter. cēterum annotatione est dignū, quod recitat Mattheus capi. de morbo cōmitiali, quosdā negare: quod à crure vbi nō est apostema, possit ascendere vapor morbum cōmitionalem gignens. contra quos est Galenus tertio de locis affectis, exemplis illud probans. vbi dicit, humorē veneno similem in illa parte a qua ascendit vapor, posse gigni. vellē ego, q̄ huius auctoritatis nō fuisset Mattheus immemor. quartum quod annotandum venit, est, quod multi sinapis vsum morbo cōmitiali correptis laudant: quod ab Alexandro traliano primo lib. capi. de morbo cōmitiali potuerunt ediscere. qui dicit, caro sinapi est obiter intingenda. sed cōtra hos est galenus libello de puero epileptico, sinapim

Enchiridion medicinæ.

reprobans, eo q̄ caput tentat. quod si ob id est
interdicenda hoc morbo captis: videtur etiã ef-
se inhibēdam in ijs morbis, in quibus caput ten-
tare discrimen est.

¶ MELANCHOLIA.

LINGENS Est, quā melancholía occu-
patos concomitatur tristitia: quę non le-
ue damnum est, siquidem Salomone te-
ste exsiccat ossa. in cuius tristitię exhibenda cau-
sa non omnes conueniunt. quidam dicunt, Gale-
num voluisse melancholiam ratione sui tempe-
ramenti mēstitię esse causam. Huius opinionis
est Genti. capi. de melancholia, & Musa vigesi-
mo tertio apho. sexti libri. sunt alij, qui asserunt
ob nil aliud melancholiam producere tristitiã,
q̄ quod suo atro calore animalium virium sedē
obscurat. Huius opinionis est Manardus episto-
la secunda noni libri. quę sane opinio magis cō-
sentanea est q̄ prima, ijs quę dicit galenus tertio
libro de locis, & Aetius sermone secundo secū-
dę partis. capi. nono. porro pro hac auerruncan-
da egritudine multa cōmendantur ab auctori-
bus medicamenta: inter quę est lapis armenius.
sed multi non secus ac letale venenum illū for-

Enchiridion medicinæ.

Ius primo libro. capi. quinquagesimo secundo, de thermis sua spōte prouenientibus loquens, dicit, thermę quæ sulphuris vim habēt, neruos emolliunt, stomachum subuertunt, si igitur neruos emolliūt resolutione detēti, ab eis abstinere debent: siquidem nō neruos emollire, sed exficcare & indurare, in ijs. conandum est. idem dicit Aetius sermone secundo primę partis, capi. centesimo sexagesimo septimo taxandus est igitur Leonhartus fuchsius, qui in sua practica proprio cap. ~~sulphurea~~ balnea laudat paraliticis.

DE CONVULSIONE.

TRIPLEXEM Esse conuulsionis causam recentiores medici enarrant: Galenus tamen octauo libro de compositione pharmacorum secundum locos, solum duas enumerat, dicit enim, ego vero in conuulsione tertiam præter vacuationem & expletionē causam non reperi. hoc dicit Leonhartus fuchsius sexto libro aphorismorum aphorismo trigessimono nono, esse intelligendum de conuulsione, quę primogenium est malum. fatetur enim, qd est cōuulsio per cōsensum, vbi nimirū aliquid a parte primo male affecta ad cerebrum ipsum

transfertur. quod enim cum cerebrum ad se depellere conatur, conuulsorio motu concutitur: hanc speciem conuulsionis dicit eā esse, quā recentiores vocant nō proportionatā ad materiā. hunc modū cōuulsionis dicit cōtingere ijs, qui ab scorpio vel ob alia venenata fera icti sunt. sane ego non video, cur ~~non~~ conuulsio nō sit primogenium malum icti nerui. videtur potius cerebrum affici per cōsensum nerui, q̄ neruus per consensum cerebri. neruus enim ipse ictus absq; hoc quod cerebrum ledatur, fugiens à re nocēte contrahitur: conatur etiam depellere, quod sibi noxium est. & profecto de Galeno esset mirandum (esto quod huiuscemodi conuulsio nō esset primogenium malum). cur diceret conuulsionis duas esse causas: siquidem conuulsio quæ est per consensum, cōuulsio est. quod si conuulsio est, non potest habere aliam causam præter repletionem & vacuationē. nō enim est moris Galeni solum causas egritudinis assignare, quæ primogenium est malū. decentius igitur erit dicere, quod cū ob ictū feræ venenosæ neruus cōtrahitur, quod fit cōuulsio, cuius causa reducitur ad repletionem. venenosus nempe humor quem ejaculata est fera, licet pauce quantitatis sit, tantum potest cōuellere neruum, sicut mul-

Enchiridion medicinæ.

ta quantitas humoris pituitosi . maxime q̄ ob
dolorem qui est in parte icta , multi confluunt
humores: qui in causa possunt esse conuulsionis
nerui icti . nec difficultate magna quis posset tue-
ri: quod si post ictum non oriatur inflammatio,
vel multi humores confluant, quod nō eueniet
ul cōuulsio: & hoc est ~~consonum~~ consonum ijs, quę di-
m cit Galenus sexto methodi, & iuxta hęc aperie-
mus causam, ob quam nonnunq̄ ex ictu ferē ve-
nosa solet proficisci conuulsio, & sepe non
solet. dicemus, quod si qui icitur, repletionem
habet: paratus est ad incurrēdam conuulsionē
ob multam humorum affluentiam: contra qui
non habet repletionem. Secūdo notādum est:
quod pro curāda cōuulsione quę ex repletio-
ne fit, multi medici laudant, vt febris excitetur.
hoc enim dicunt voluisse Hipocratem aphoris-
mo vigesimo sexto secūdi libri, quos acriter ar-
guunt Musa & Leonhartus cōmento eiusdem
aphorismi. Ego licet sciam eos deerrare, qui di-
cūt Hipocratem p̄dicto aphorismo monere,
vt cōuulsione captis febris inducatur (quia Hi-
pocrates hoc non innuit, nec Plato in thimeo,
cum dicit: subortę febres curant tensiones) cen-
seo tamen esse rationi consentaneum, nonnunq̄
medicamēta exhibere, quę vim habeant calfa-

ciēdi humores: ex qua calfactione si oriatur febris, poterit desperato morbo mederi. Dicit enim Hipocrates quinto aphorismorum aphorismo quinto. quod si ebrius quispiam repente obmutuerit cōuulsione moritur: nisi febre corripatur, aut vbi ad horā peruenierit, qua soluitur crapulę, vocē recuperet. Si igitur febris vt plurimū solet esse huius prauę ægritudinis medicamen: non ab re medicus naturam imitando calorifica medicamenta exhibebit, que humores possint accendere. nēpe quod ægritudo minatur, mors est: nil morte maius medicamentis inducemus. nec cum hac dico, volo, q̄ nostra intētio sit solum febrem inducere: sed aio, q̄ si ratione medicamentorum calfacentiū quę exhibemus febris proficiscitur, quod nō est, cur verēamur illam induxisse. nec eruditissimus marnardus veritus est: quippe qui in annotationibus quas cōstruxit in composita męsue, loquēs de cōfectione anacardina dicit. hac perraro utimur, nisi ad prouocandam febrem in frigidioribus morbis. Tertio adnotādum est: q̄ nonnunq̄ ij qui cōuulsione vel distentione laborant, ad sanitatem restituuntur per frigida aque largam perfusionem: vt elicitur ex aphorismo vigesimo secundo, & vigesimo sexto quinti libri. hęc

Enchiridion medicinæ.

acriter arguit Paulus tertio lib. cap. vigesimo. & de eo mirandum est, q̄ irreuerēter Hipocratem tractet. sed sane cum impugnat Paulus, muniuntur magis Hipocratis dicta: nam nullam rationem in mediū promit. sed si sua auctoritate dicta veteris vult expugnare, fallit: quippe non est; qui auctoritate Hipocrati sit præferendus. ratio etiam & experimentum dicta Hipocratis corroborant. dimitto rationem, quæ omnibus perspicua est. Dicit Sabanarola cap. de balneo aque frigida, quēdam conuulsione vel distētionē correptum curasse aque frigide multa perfusione. si ratio & experimentū fauēt Hipocrati: taceat aduersus diuinum Hipocratem Paulus. Quarto est notandum, q̄ quidā magnopere laudant, pro hac profliganda egritudine, vt membrum quod cōuulsione detinetur, perfundatur sæpe oleo tepido: & sic iubent, vt ponatur in vase oleo tepido pleno. at Galenus secundo libro de simplicium medicamentorum facultatibus dicit: neq; cōuulsiones neq; tremores neq; sensum tum difficilem tum deperditum magnopere iuuare oleum, aut ledere.

¶ DE LIPITVDINE.

LIPITVDO Morbus oculi est: est enim membranę adnatę inflāmatio, de cuius curatione in medium aliqua promā, sed prius de oculis aliqua audite. porro perfectissimū sensoriū oculus est: cuius causa cerebrum in capite locatum esse Galenus octauo de vsu partium docet. vbi dicit, solū ad oculos nervos sensibiles habentes meatus venire, quos opticos appellant. ex quo elicitur lapsum esse Gentilem, qui tertia tertij. cap. primo dicit Galenus vult, quod nervus opticus nō sit concavus, sed via quasi sensibilis. Constat deerrasse Gentilem: cum citata parte & septimo de decretis oppositum profiteatur Galenus. porro nerui optici sic sunt constructi, vt spiritū animale cōtineant q̄ plurimum. quia autem inibi & in oculis spiritū plurima est copia, ob id non rigere oculum testatur Matthęus. cap. de optalmia. dicit enim à veritate deciscere Iacobū: qui propter pinguedinem quā oculus habet, illum non rigere docuit. sed non attēdit Matthęus, quod hoc prius Aristoteles edocuerat: quippe qui trigesima prima sectione problemate vigesimo secundo ob id non rigere oculū ait, quia opimus est. Galenus tamē decimo de vsu partium dicit, nul

Enchiridion medicinae.

lius alterius gratia naturam pinguedinē circumfusam oculis comparasse, nisi quia oculum humectare possit. ex quo elicitur Galenum noluisse, ob id pinguedinem in oculis esse productā: ut eos a frigore tutos reddat. q̄ si non quia optimus oculus est, nō riget: sufficiens causa, inuestiganda est. ego in meo philosophico libello dixi: nō sufficere ad hoc quod nō rigeat plurimus calor, qui ibi est: siquidem vigente bruma excellit aeris frigus oculi interno calori. Dicamus igitur cum Plinio, quod quia tunicis nimis calosis oculi sunt compositi, ob id aduersus frigus caloremve sunt nimis tuti: dicit enim. xj. libro. cap. trigesimo, septimo tenuibus multisq; membranis oculos natura cōposuit callosis cōtra frigora caloresq; in extremo tunicis. Gale. tamen vndecimo de vsu partium insitum calorem oculis, munimentum ad frigus dicit. sed dicamus callosas tunicas inuare & calorem. duos porro naturacōdidit oculos: ut si vni est illata iniuria, alter suo ministerio fungens homini adminiculetur. licet autem in ceteris dextra suis sinistris sint prestantiora: in oculis nō sic contingit, ut dicit Aristoteles trigesima prima sectione pblemate decimo octauo. dicit enim, equo modo videre potest atq; dexter, sinister oculus.

Ex quo cōvincitur error Ioannis manardi: qui quarta epistola decimi quarti libri dicit, Aristotelem dixisse, fere in cūctis hominibus oculum dextrum esse sinistro imbecilliorē. sed sufficiant ista, quia de hac materia multa in meo libello dixi. Pro curatione autem lipitudinis est menti cōmendādus aphorismus Hipocratis trigesimus primus sexti libri: cuius series est. dolores oculorum meri potio, aut balneum, aut fomentum, aut medicamentum purgatorium soluit. meri potione eos sanare dolores dicit Galenus in cōmentarijs: qui ex abūdantia sanguinis crassioris in venulis oculorum circa plenitudinem totius corporis cōtenti procreantur. mitigat etiam vinum dolores oculorum ex obstructione orientes, & dolores qui ob frigiditatem cōcitātur: vt Galenus dicit sexto de morbis vulgaribus cōmentario sexto. vbi dicit, nō ieiunare sed ab assumpto cibo eum exhibuisse vinū. balneum autem cōuenit, vbi dolores ex acribus humoribus ad oculos fluentes, citra totius corporis plenitudinē sunt orti. omnia hac nota: & videbis, quantum suis p̄lixis quæstionibus deciscat à mente Galeni Gentilis tertia tertij. vbi dicit, quod balneum est adhibendum, cū est materia grossa: & quod in omni materia cōducit. sed

Enchiridion medicinæ.

Auicena dedit illi errandi ansam: ex cuius dictis nō elicitur, quod ab assumpto cibo exhibeatur vinum. fomento autem est vtendum, ad discutiendū humores, vbi nihil fluit. porro fenogreci succus quia moderate calfacit, & viscositatē similē albo ouorum liquori habet, multos dolores mitigare consuevit: vt dicit Galenus quarto libro de compositione pharmacorum secundum locos. est tamen fenogrecum bis coquendum, cum eius decoctū est instillandū oculis: vt in prima coctione quicquid in se acre est abijciat. exaratum hoc videbis à Galeno libello de remedijs paratu facilibus. vbi etiam dicit, quod prius lauetur: à paucis tamen hoc obseruatū videbis. Ad resoluendū etiam humores cōtentos in oculis vtuntur medici pōpholige, & sarcocola. sed nisi in declinatione multum formidat Gētilis tertia terti pōpholigem, quia dicit esse mordacitiam. at Galenus quarto libro de compositione pharmacorum secundum locos, pōpholigem lotam mordacitatis esse expertem fatetur: ob quod dicit, ea vti ad tenues, & acres fluxiones: capite & vniuerso corpore prius vacuato. de sarcocola dicit Gentilis tertia tertij tract. primo, quod aliquando est nomen gumivsuālis, & quod aliquando est nomen herbæ, quæ dicitur

argimone: vt dicit Dioscorides capi. de sarcocola. sane cum hæc cōtemplor, nō possum non mirari, vidēs per quam tenebricosa loca præcessores ambulabāt: qui licet ingenij perspicacitate, memoriaq; fecunda pollebāt, ob deprauata exemplaria in multis sunt hallucinati. nō audistis, quę de sarcocola dicit Gentilis, quę nec per somnium dioscorides quem citat, dixit: sed parcendum illi est, qui sane prout illa ferebat etas, nō parum philosophiam & medicinam illustrauit. atq; notare nō te tēdeat, quod nictādo solē, multi occecantur: vt dicit Gale. primo libro de simpthomatum causis. licet autem hoc experientia videamus, frequentius tamen cōtingit, visu orbari, qui in solem deficientem figunt intuitū. vt enim dicit Plato lib. de anima. qui in delinquentem solem intuitum figunt, occecātur non nunq̃, nisi in aqua imaginē eius aspiciant. quod nō solum vi luminis est arbitrandū euenire, sed prauo siderum influxu: alias multo facilius occecarentur homines solem nō deficientem aspectantes. quod si praua siderum influxione fit, ta ceat Auerr. & quicunq; suę sunt factionis: qui dicunt, semper siderum influxus operari bonum. Video tamen platonem in epinomi aperte dicētem, astra nil mali operari. vbi ea esse animata,

Enchiridion medicinæ.

illum differtare videbis: sed quid mirum, cū dia-
logo. vij. de legibus solem & lunam vocat ma-
gnos deos. sed de ijs alias.

¶ DE DOLORE AVRIS.

QVANDO Dolor auris ex inflamatio-
ne oboritur, iuxta Galeni decretum ter-
tio de cōpositione pharmacorum secū-
dum locos: nullum pharmacum dolore vexatis
est infundēdum, neq; etiam per lanam instillan-
dum. quia vt ille experientia se comprobatū re-
fert, prestat, neq; omnino cōtingere doloris tē-
pore auditorium meatū, sed per auriculare spe-
cillum lana mollissima obuolutū dolore vexa-
tos fouere. hæc dicit Galenus, quæ pauci sunt,
qui obseruāt. omnes enim practicos videbis mo-
nentes, vt euacuatione facta, aliquid in auribus
infundatur, vel instilletur. monet etiam in eodē
libro Galenus, loquens de dolore auris ex frigi-
ditate, vt quicquid tunc auribus adhibetur, sit
mediocriter calidum. hoc quod dicit Galenus,
tam late quidam sumunt, quod dicunt, quod in
omni dolore auris quicquid adhibetur, sit cali-
dum. sed Gale. non in omni dolore hoc monet.
Vltimo notandum est, quod Plato in thimeo

(nescio qua ratione suffultus) voluit, pulsationem quę dicitur auditus, in sedem iecoris desinere. quod si iecur sensu pulsatur (vt ex auctori-
tate & ex ijs quę parum supra dicit Plato, liqui-
do elicitur) eo patet deerrare, qui arbitrantur
Platonē velle, sic tripartito ordine esse diuisas
animas: quod in iecore sola sit vegetatrix, in ce-
rebroq; sola animalis, & in corde alia ab ijs di-
stincta.

¶ DE DOLORE DENTIVM.

DENTES posse dolore affici, facile per-
penditur ex ijs, quę dicit Gale. quinto li-
bro medicamentorū localium. vbi dicit,
non dolentem modo, sed etiam pulsantem den-
tem percepisse. Taceant ergo, qui dentē nō pos-
se ~~per~~ dolorem cōtendunt. porro causam ob
quam sine dentibus nascatur infans, aperte satis
in meo libello philosophico aperui: non dedi-
gnabor ~~et~~ dictis subiungere, quod merito ne-
dentes in tenerrima etate linguam secarent, sine
dentibus nascitur infans. hæc in medium prom-
psi: quia mediufidius iuro, quod vidi paulo an-
te quā hæc exararem duos infantes, quibus tan-
tum erant primores dentes, quiquidem dentes
linguam secuerunt, cum inter dormiendum lin-

Enchiridion medicinæ.

quam haberent exertam. Putandum est igitur, quod facilius hoc fieret in adhuc teneriori ætate, si infans omnes dentes haberet: cū ergo iam incipit oriri iudicium, oriūtur & dentes, vt tanto malo non detur occasio.

¶ DE SANGVINIS EX naribus profluuiio.

CVM SANGVIS Profluuiū decretorium est, non est compescendum: solet namq; multarū egritudinum esse remedium. quippe causo vexatis succurrit: vt quarto de ratione victus dicit Galenus. est etiā optimum in pleuritide, non autem in peripneumonia, vt elicitur ex ijs, quæ dicit Gale. libro tertio de crisibus. Aetius tamen sermone quarto, secū de partis capi. sexagesimo sexto, sanguinis eruptione è naribus curari peripneumonicos fateatur: in sermone autem primo secū de partis cap. quadragesimo octauo oppositū disertat. dicit enim, soluunt sepe sanguinis è naribus eruptiones phrenitidem, non tamen lethargum, nec peripneumoniam. notandum secundo est, quod licet sanguinis eruptiones multotiens soleant iuuare, vt dictum est, semper tamen sanguinis stil

lationes sunt male (vt dicit Galenus quarto de ratione victus) maxime autem si sunt crassę, & nigre: vt ipsemet refert cōmentario tertio protheticorum. vbi etiam dicit, quod ad sistendum fluxum sanguinis narium, humeralem recto tramite nari vnde sanguis abunde fluit, respondentem secare oportet. hęc nota: nam paucos videbis, hęc venam ad compescendū sanguinis fluxum secare. solēt autem medici sine discrimine, ad sistendum hunc fluxum, caput refrigerare, adstringentiaq; medicamenta frōti admouere: quos acriter arguit Galenus quinto methodi. vbi dicit, vidimus enim quosdam eorum, qui ex pulmonibus sanguinem reiicerent, ex thorace refrigerādo manifeste lesos, & que vt qui sanguinem vomuerunt, nōnullos quod venter foris esset refrigeratus. eodem modo & eorum quibus ex naribus sanguis profluxit, aliqui ex capitis refrigeratiōe deterius habuerūt. ergo neq; omnino nec sine discrimine nec omni tempore loca quę circa particulam vnde sanguis profluit, sunt posita, refrigerāda suaferim, immo postea quā in alia prius auerteris. vt exempli gratia in naso vbi sanguinis missiōe (vt diximus) sis vsus. hęc Galenus, quę non oscitanter sunt legenda, sunt enim magna annotatiōe digna, licet a medi

Enchiridion medicinæ.

eis parum obseruentur. cæterum inter medicamenta quę aduersus sanguinis eruptiones commendantur, est *menta*: à Galeno enim approbatur quarto libro de compositione pharmacorum secundū locos. propter quod est mirandū, quod Aetius sermone secundo secundę partis, capi. nonagesimo quinto numerat *mētā* inter pharmaca, quę vim habent eliciendi sanguinē ē naribus.

¶ DE ANGINA.

QUONES Celebres auctores monēt, vt si alia non obstituerint, sanguis angina capitis mittatur. mittitur autē intra initia ex vena humeraria, quādo autem passio est diuturna, venas quę sub lingua sunt incidere iubet Galenus secūdo libro ad glauconem. ex quo cōuincitur error multorum, qui nō vacuato vniuerso corpore has venas secare audent. non est igitur in hac parte subscribendum Alexandro traliano, qui primo libro monet, vt intra initia anginę primo die detrahatur sanguis ex sectiōe venarum sub lingua. porro circa sanguinis de tractionem summe est notandum illud, quod dicit Aetius proprio cap. quod scilicet sanguis est

detrahendus, parce non vsquequo animi defe-
ctio sequatur. subiūgit enim, citius ij animo lin-
quūtur, & alias sane ex refrigerationibus & ani-
mi defectionibus facile materia à faucibus ad
pulmonem defertur. hæc nota, quia Auicena &
Razes tertio cōti. videntur laudare venę sectio-
nem vsq; ad animi defectionem. ex dictis etiam
monemur, vt medicamēta quæ pro gargarisma-
tis exhibemus, non sint multum frigida, vel ad-
stringentia, ne humores ad pulmōnes depellāt.
patet ergo error Matthēi, qui proprio capi. di-
cit, in exhibēdo gargarismata adstringentia nō
potest esse error. Secundo notandū est, q̄ ster-
cus hyrūdinum à multis laudatur ad profligan-
dum hūc morbum, ex quo emplastrum ab ipso
stercore noninatum componūt. Galenus tamē
sexto libro de compositione pharmacorum se-
cundum locos, hyrundines ipsas cōmendat, &
Asclepiadem laudat, qui pharmacum quoddā
componens, pullos hyrundinum vri iusserit, &
non eorum retrimenta. Cornelius etiam celsus
quarto libro, hyrundinum pullos aduersus hūc
morbum nimis vtilēs esse ait. vbi etiam dicit,
vulgo audio, si quis pullum hyrundinis ederit,
angina toto anno non periclitari. Tertio est no-
tandum, quod Galenus sexto de simplicium me-

Enchiridion medicinæ.

dicamentorum facultatibus, de peonia tractans dicit. quod si cōpluribus linis & maxime marinę purpurę collo viperæ iniectis illis viperam præfoces, eaq; postea cuiuspiã collo obuincias, mirifice opitulaberis tum parist. mijs, tum omnibus ijs quę in collo expullulant. Paulus tamē tertio libro capi. vigesimo sexto, solum videtur laudare linamentum ex ipsamet purpura. quorum dicta quidam aduertentes, nō memores eorum quæ ex Galeno citauimus, eos vituperant, quia alia linamenta collo obuinciunt, q̄ quę ex purpura sunt excerpta. Deerrant tamen isti: nā licet hæc maxime profint, alia linamenta etiā iuuant.

¶ DE TVSSI.

GALENVS Secundo libro de simplicium medicamentorum facultatibus inquit: naturam hominibus salutis gratia ingenitas indidisse passiones, sternutationē quidē, vt ea quæ in naribus infesta molestaq; sunt, propellerent, tussim vero, vt quæ in gutture. & quia salutis gratia tussim natura indidit, ob id accidens naturale vocatur à Galeno septimo libro aphorismorū aphorismo quinquagesimo primo. ait enim, tussis accidens est ad expurgan

das pulmonis asperas arterias naturale. ex hijs auctoritatibus facile elicitur, sed lapsum esse Mattheum, qui capi. de tussi dicit Galenum voluisse, tussim esse passionem pectoris, & non pulmonis. constat Mattheum deerrasse, siquidem Gale. in ijs auctoritatibus passionem gutturis vel pulmonis esse dixit. cum guttur dicit, asperas etiam arterias intelligit: & cum asperas arterias, & guttur etiam intelligi vult. hæc dico, quia in prima auctoritate videtur insinuare, tussim solum esse passionem gutturis. Concordant autem ijs ea, quæ secundo libro de simpthomatum causis dicit. vbi ait, causa tussis in pulmone & faucibus subsistit.

¶ DE ASTHOMATE.

RO Huius morbi medela singularis regula est adnotanda: quam etiam in omnibus morbis pectoris intellige. scilicet q̄ qui anhelatione laborat, supinus quādiutissime in ore teneat medicamentum. hoc elicitur ex ijs quæ dicit Gale. quarto methodi. vbi dicit, ad vlcus quod in aspera sit arteria, supinus per magnum intervallum medicamentum in ore teneat, ac omnes qui illic sunt, musculos relaxet, remittatq; precipiē

Enchiridion medicinæ.

dum.influit enim sic sensim & paulatim de medicamento aliquid sensibilibiter & manifeste in ipsam arteriam.hæc dicit Galenus.quæ nō solū sunt intelligēda , cum est vlcus in aspera nateria , sed in omnibus morbis qui curari expectatione exoptāt.Ex omnibus ijs fit palam error Matthæi de gradi,qui nono ad Almanforē cap. de sanguinis reiectione dicit: quod qui sumūt medicamēta lambēdo,debent se cōuerti ad anterius quasi resupini supra faciem iaciētes. quoniam canna stat anterius iacens supra meri. hæc sunt ipsissima Matthæi verba , quæ dicit esse ad mētem razę. qui cap.citato dicit:& patiēs supinus iacēs de terra sigillata aliquid paulatim comedat.sane razes potius est aduersus Matthēū. non enim quis supinus aliquid ore tenere dicitur,quia caput habet versus terram flexum: sed quia est erecto vultu, nō terram spectās sed cœlum.Sed nō est,cur in hoc moram trahamus,siquidem ad explodēdum hunc errorem nō solū medici, sed qui à limine grammaticam tyrunculi salutarunt sufficiūt: in primis enim rudimentis ediscūt, quid vocabulum supinus significet. Si hæc cōtemplari tēdebat, illi notare liceret, q̃ Auicena decima tertij tractatu primo cap. iij. oppositum docet.cum dicit, electuaria veniunt

ad cannam & pulmonem, & propie cū dormit
refupinus. Ceterum notandū est, quod pharma
ca astmatis conueniētia incidere debēt citra
vehementem calefactionē. vt enim Aetius dicit
sermone quarto secundæ partis cap. quinquage
simo septimo, crassi & tenaces humores a vehe
mēti calore viscosiores reddūtur glutinosiq; &
vt difficulter auelli possint. hæc nota, quæ a pau
cis medicinam practicam scribētibus aduertivi
deo. Video enim tam calorifica medicamenta
propinare, quod toto diametro Aetij cōsilio op
pugnāt, necnō Galeni decreto. qui libello de at
tenuate victus ratione monet, vt nō tātum inci
dātur, aut calefiant, quæ belle sputis sunt expe
ctorāda, sed moderate etiam humectanda. ne tā
dē ficcata sputa ac lenta reddita tussēs excitēt,
exitusq; violētia vas aliquod in ruptionis discri
men adducatur. Eandē lentētiā insinuauit se
ptimo libro de compositione pharmacorū se
cūdum locos. vbi dicit, potus medicus sit in ijs,
qui alicubi abscessum habēt, multus cōtra, in ijs
quibus bronchia viscosis ac crassis humoribus
sunt obturata. humectatione enim egēt, quo fa
cile efferātur. Si hæc notas, nō omnino appro
babis medicamēta Asclepiadis & andromachi,
quæ in eodem libro recitat Galen. multa enim

Enchiridion medicinæ.

eorum calidissimæ & admodum siccatis nature sunt. à multis tamē practicis ea commendata videntur: eorum tamē vsus nō est tutus. Porro si quæ Galenus & Aetius citatis locis dicūt, attendis, videbis etiam eos deerrare, qui hoc morbo captis vinum interdicūt. vinum namq; tenuis substantiæ omnibus astmaticis ij auctores exhibēdum monēt. Fuit autem quorundam infana opinio, qui dicebant, quod astmatici inter comedendū ne utiquam debebāt bibere. sed tā rudis est, q̃ eam me recitare pœnitet: nemo enim est, qui eius nō videat falsitatem. Vltimo est notandū quod Galenus vndecimo libro de simplicium medicamentorum facultatibus, vulpium pulmonē astmaticos iuuare ait. Celsus tamē quarto libro cap. quarto vulpium iecur laudat. experiētia tamen mōstrat vulpiū pulmonē esse nimis pficuū: hic est in communi vsu, quē etiā laudat Dioscorides. ij. lib. Videbis etiā, apud multos practicos vulpinā carnē laudari aduersus hunc morbum: hoc tamen classici authores non docent.

¶ DE PLEVRITIDE.

 LEVRITIS (Galeno teste sexto libro aphorismorum aphorismo trigesimo tertio) subcingentis membranæ est

inflāmatio. nō tamen per inflāmationem hic intellige phlemonem solum, latius enim hic sumitur: vt ex dictis Galeni elucescit. dicit enim Galenus parte citata, cum vnaquęq; inflāmatio ex alicuius humoris fiat superabundantia secundum eius naturam, & sputi species morbo laterali laborātibus aduenit. parum supra dixerat, quod si flaua ac rupha sunt sputa, ex biliosis humoribus ortum habet pleuritis. si sunt spumæa, ex pituitosis. si sunt nigra, ex melācholicis. quæ sunt rubea, ex ipso sanguine. omnia hæc dicit galenus, quæ clare mōstrant, illum voluisse ex quo libet humore posse oboriri pleuritidem. In libro etiā de cōstitutione artis medicę idem profitetur. vbi dicit, perniciosam pleuritidem esse, quæ à melancholico humore proficiſcitur. vbi videbis, illum vocare pleuritidem subcingētis costę phlemonē. latius tamē ibi significat phlemon, q̄ tumor præter naturam ex sanguine pro natus. Hæc quæ diximus, de exquisita pleuritide sunt intelligenda, quam semper cōcomitatur febris. nam solet esse dolor in latere ex cruditatibus plurimis & cibis humoris crassi ortus, qui ab aliquibus pleuritis esse putatur, cum tamen nō sit. vt dicit Aetius sermone quarto secundæ partis cap. sexagesimo septimo. Caterum hunc

Enchiridion medicinæ.

dolorem nō cōmitatur febris. cum autem vera pleuritis sit membri quod prope cor est inflammatio, nō potest esse absq; febre. propter quod mirari subit, quod Alexander tralianus capi. de exquisita pleuritide insinuat, posse esse pleuritum, quem nulla infestet febris. Ceterū pro curanda pleuritide fomenta & venę sectio & purgatio iuuant. in secundo enim libro de ratione victus dicit Hipocrates. primū calefactorijs tētandum vt dolorem soluamus: q; si dolor calefactorijs nō soluitur, nō oportet multo tempore calefacere. hęc Hipocrates. quibus iannixus Manardus prima epistola decimi quarti libri eos reprobatur, qui volunt calefactoria non ad curationem pertinere, sed ad tentationem. & sane iu remerito hęc dicit manardus, quę corroborare possumus ijs, quę dicit Galenus nono lib. de decretis. vbi dicit, ad medendum pleuritidi valere calefactoria. & si cōiectas quod Hipocrates & Galenus locis citatis tētant dolorem dissoluere solum fomentis calidis, videbis quantum deerent, qui sine delectu in omni pleuritide sanguinem mittunt: nō attendētes quod tam mitis potest esse pleuritis, quod solum calefactorijs potest profligari. de huiuscemodi autem pluritide fuit loquutus sexto de morbis vulgaribus com

mētario tertio Galenus. vbi dicit, cum morbus
lateralis mitis admodum foret, necesse nō fuit
venam secare. subiungit Galenus, ipse mitissi-
mę pleuritides sunt, vbi cruenta sputa eiiciun-
tur. Quis est tamen qui ijs animum attendit? sed
vt dixi, omnes citra discrimen in qualibet pleu-
ritide sanguinem detrahunt. Porro si calefa-
ctorijs non tollitur dolor, ad venę sectionem
vel purgationem confugere docet Hipocra-
tes citata parte. de qua autem vena sit mitten-
dus sanguis, Galenus in commentario decla-
rat. quod si in explicādis quę circa hoc sunt, va-
rijs opinionibus immorarer, in immēsum cre-
sceret noster libellus, & tandē nil vtile ego exa-
rarem. summatim tamē ego aliquot opiniones
enarrabo, nō tamen explicationem subiūgam.
Porro Arabes & eos sectantes ex parte aduer-
sa sanguinem intra initia mitti iubent, auctores
græci ex parte affecta: nō tamen omnes gręci. nā
Archigenes græcus erat, qui (vt recitat Aetius)
ex aduerso latere sanguinem mittebat. inter se-
ctātes gręcos videbis magnam discertationem.
quippe Manardus lib. duodecimo epistola. v.
vult, quod ex parte aduersa mittatur sanguis. &
dicit, quod Galenus & Hipocrates nulla alia ex
causa in pleuritide eiusdem lateris sectionē præ-

Enchiridion. medicinæ.

ferunt, nisi quod per vnicam sectionem volunt sanguinem in inflammatione existentem cito e corpore extrahere. subiungit: hac igitur intentione cessante quæ hoc quo cessat, in hac nostra regione in qua non adeo copiosis propterea utimur vacuationibus, quod corpora nostra imbecilliora quam ut eas ferant inueniuntur. hæc dicit Manardus, quæ parum videntur fulcita. errat enim, quia dicendo quod galenus solum ob hoc quod per vnam venæ sectionem voluit extrahere sanguinem in inflammatione contentum, præfert venæ sectionem eiusdem lateris. Constat in hoc labi: cum semper quod de venæ sectione tractat, directionem laudat. & ut ex multis vnam auctoritatem recitem, dicit libro de ratione curandi per sanguinis missionem. quæ pleuriticis est directio laborantis lateris adhibita fuit sanguinis missio, clarissimam attulit utilitatem: quæ vero ex brachio opposito, aut omnino obscuram aut certe post temporis interuallum. hoc dicit euenire Galenus directionis ratione, ut librum legenti erit perspicuum. non etiam videtur bene suam sententiam munire, dicendo quod quia corpora sunt imbecilliora, ob hoc non ferunt copiosas vacuationes: quia tam sufficiens vacuatio erit homini huius cui missio duarum librarum sanguinis, si

enti hominibus robustissimis qui erant tempore Hipocratis & Galeni, extracto trium vel quatuor librarum. nolo ego dicere, quod tunc non erant aliqua corpora tam imbecillia, sicut nunc, sed dico, quod esto quod omnia essent robustiora, dicta Manardi non sunt admittenda. non enim semper euacuationes effatu dignissimas faciebat Galenus, aliquando minorem quantitatem sanguinis extrahebat, quam nunc extrahere solemus: nimirum cum corpora inueniebat imbecillia. non tamen reperitur, quod in ijs ex parte aduersa sanguinem mitteret. In eadem epistola dicit manardus, quod in pleuritide pestilenti per longinquum est sanguis detrahendus: vide quomodo sint mille hominum species. nam qui arabes sectantur, licet ex parte aduersa intra initia pleuritidis sanguinem mittant, excipiunt pleuritidem pestilentem, in qua ex parte affecta sanguinem detrahere monet. porro in ijs quae ex Manardo citavi, moram traxi, quia ea à multis medicis tantum non adorari vidi. ex neotericis autem graecanica dogmata sectantibus videbis, qui docent: quod si pleuritis est lateris dextri, quod semper est ex brachio dextro mittendus sanguis: quod si est lateris sinistri, dicunt esse ex brachio sinistro sanguinem detrahendum: si est in tribus costis superioribus

Enchiridion medicinæ.

dolor, quod si est in inferioribus alijs costis, ex brachio dextro sanguinem mittere volūt, hoc anathomica ratione probare intēdūt: vt videbis apud Leonhartum cōmentarijs libri Galeni de curandī ratione per sanguinis mīssionem. Vide quātus sit rerum discolor vsus, qui in sua apologia semper ex parte affecta esse sanguinē hausiendum docet. Sunt qui dicunt, quod intra initia semper vena maleoli est secanda: ē quorū numero est Cēsar optatus venetus, ijs cōsentit Manardus epistola citata, quādo laborāti sunt suppressi mēses, vel hemorroidarum fluxus nō respōdet, sed missa istec faciamus: nam de ijs est scriptus & in tergo & nondū finitus orestes circa autem purgationem quę cum pharmaco fit, magna est inter medicos dissensio, & non inter quoscūq; sed inter maximates. nempe Hipocrates vult, quod si dolor vsq; ad prēcordia perueniat, quod per inferna sunt purgandi pleuritici. Galenus tamen formidans purgationumurbationem & molestiā, in qualibet pleuritide quę euacuatione curari habet, ad venę sectionē cōfugere docet: & hoc est, quod cōiter medici obseruant. Paulus tamē, & Alexāder, & Aetius, Hipocratis decretū docent. Inter recentiores etiā videbis opiniones varias. quidam volunt, quod

aliquando purgentur pleuritici, sed præter cassiam vel mannam nullum medicamentum exhibere audent. quidam dicunt, quod detur rhabarbari infusio, & non ipsum rhabarbarum. Maner-
dus dicit, quod tuto potest exhiberi rhabarbarum. ait enim, partem adstrictoriam eius adiu-
uare corroborando pectus, quod officere contrin-
gendo. sed si in enarrandis opinionibus occupor,
multiloquus ero. ego quando purgatione eget
pleuriticus, & est robustus, non formido propi-
nare cathartica, quæ potentius quam rhabarba-
rum euacuet. multos agricolas vides, quibus cas-
sia vel rhabarbaro alius nequaquam subducitur.
quod si medicamentis effrenibus Hippocrates ali-
quando purgabat pleuriticos, qui non maiori
robore pollebant, cur nos qui magis retusa ha-
bemus purgantia medicamenta, formidaturi su-
mus necessitate urgente ea porrigere? sepe enim
cessat lateris dolor febre adhuc urgente, ubi ma-
iori purgatione eger eget, quam quæ cum cassia fieri
poterit. ad quamcumque tamen euacuationem siue sit
per venæ sectionem, siue per purgans catharti-
cum, attende virium robori. ut enim dicit Gale-
nus decimo methodi, una salus est pleuriticis ip-
sum virium robur. solent tamen sepe imperiti,
pleuriticum iudicare viribus valere, cum non va-

Enchiridion medicinae.

leat, vt dicit Galenus libello de pulsibus ad tyrones. dicit enim, pulsus pleuriticorū quia nervosiorē quodāmodo duriorēq; efficit arctē riam, quasi conuerteret in vehementiam, imperis inponit: quos quid intersit inter durū iētū & vehementem, latet.

¶ DE PERIPNEUMONIA.

PERIPNEUMONIA Inflammatio pulmonis est cum febre acuta, vt dicit Aetius: quibusdam tamen pulmonem inflammationem pati non posse, est visum: vt Galenus dicit in introductorio. vbi dicit, quod quidam dixerunt, quod ex pituita oritur peripneumonia. huius opinionis fuit Auicena: qui proprio capi. dicit, ab omni humore potest fieri peripneumonia, vt plurimū tamen a pituita. Auerroes quarto colliget capi. quinquagesimo secūdo dicit, q̄ raro fit peripneumonia a pituita. vbi dicit, quod non potest oboriri a bile. quā sententiam videtur professum fuisse Galenū lib. quarto de causis pulsuum. vbi dicit, biliosus humor cum pulmone nec vlla ratione coercere potest. contrariū tamen videtur docuisse quarto libro de locis. vbi dicit, quādo cum spirandi difficul

tate cui & angustia & grauitas cōiuncta est, acta quoq; febris inciderit, ijs affectus inflāmatio pulmonis est. at si intollerabile fuerit incendiū, angustię vero grauitatisq; sensus minor, erysipelas ipsum vexare censendum est. hæc dicit Galenus: vbi nō negat, quod ex bilioso humore proficiscatur peripneumonia. pro hac diluenda cōtrouersia dicere fas erit, quod à sola bile nō potest oriri, bene tamē à sanguine bilioso. sed certe hæc non sunt consentanea ijs, quæ quarto de causis pulsuum citauimus. vbi dicit, à sanguine crassiore ortum habere peripneumoniā. Cæterum inter signa quæ peripneumoniam cōcomitātur, sunt difficultas spiritus, & febris acuta, & secundum Razem nono ad almanforem capit. proprio, anterior pars pectoris dolet. at Galenus cōmentario tertio de ratione victus dicit, pleuritis dolorem in latere habet, peripneumonia nōn habet. Si hanc controuersiā diluere cupimus, dicemus: quod si solus pulmo habet inflāmatōē, quod in pectore nullus sentitur dolor. si autem simul cum pulmone inflāmatę fuerint eius membrane, quæ cum thorace secundū lōgitudinem sunt cōnexę, dolor in pectore sentitur. hoc elicitur ex ijs, quæ dicit Aetius sermone quarto secūde partis capi. sexagesimo sexto.

Enchiridion medicinæ.

ait enim, peripneumonia est inflammatio pulmonis cum febre acuta. cōsequitur autem affectus thoracis grauitas absq; dolore. quod si pellicule ipsius quæ cum thorace secundum longitudinem ipsius connexæ sunt, sint inflamatæ, etiã dolorem percipiunt. porro si pulmo sensum habet, & etiam pulmo dolorem percipiet. de hoc autẽ videbis multas & apparenter contrarias sententias apud Galenum. quippe secũdo de locis, pulmonem esse sensus expertem fatetur. in libro de difficultate respirationis, nõ negat pulmonem habere sensum. dicit enim, parũ abest, q; pulmo sit sensus expertus. in libro etiam quarto de locis inquit, dolores pulmonis sunt remissi. in cõmentario tertio pronosticorum dicit: pulmo nõ sentit, vel difficulter sentit. Ex omnibus ijs fit palã Galenum dubiũ fuisse, si pulmo sentiat nec ne. quomodo cũq; sit tamẽ, quia si sentit est difficulter, dolores eius sunt remissi: propter quod difficulter percipiuntur.

¶ DE SANGVINIS

Reiectatione.

VO Præcipue circa huius egritudinis curationem sunt adnotanda, quæ multorum medicorum errata notant. quorum

primum est, quod pharmacis medentibus sanguinis reiectioni sunt miscēda cōgruenti mē-
sura medicamenta, tum calida tum tenuium par-
tium existentia: vt quę adstringentia & viscosa
sunt pharmaca, facile in corpus distribuuntur.
hoc placitum exaratum nobis reliquit Galenus
sexto libro de compositione pharmacorum se-
cundum locos: quod pauci medici obseruant,
nec qui medendi methodum docent hoc profi-
teri videbis. iubent hoc morbo correptis propi-
nare terram leniam, pastillos de carabe, de spo-
dio cum aqua plantaginis, vel portulacę, nullū
medicamentum calidum vel tenue admiscētes:
aduertētes parum ea quę ex Galeno citauimus.
secundum quod annotandum est, est: quod an-
tequā ad alia fiat auersio, pro hoc curādo mor-
bo nō admoueas pectori adstringentia medica-
menta. ait enim Galenus libello de medicę artis
constitutione, maxime ledere eos noui, qui san-
guinem ex pulmone extussientibus, adstringen-
tia per totum thoracem medicamēta in orbem
circūponunt: nam pręter id quod eorum facul-
tas in pulmonem non penetrat, sanguinem etiā
qui in thorace est, ad viscus compellūt. in libro
etiā vndecimo methodi dixit: parce ad pectus
est adstringentibus vtendum, quando talia hu-

Enchiridion medicinæ.

mores qui phlemonem excitât, in pulmones & cor nōnunq̃ reprimunt. omnia hæc ex Galeno sunt deprompta, quæ quanto annotatu sunt digniora, tanto à medicis observantur minus. Tu igitur non temere medicamenta adstringentia pectori admoueat: cum autē eis vti cupis, tenuis substantiæ pharmaca admisce, vt quæ adstringētia sunt, possint penetrare. considerare te decet, quod & euacuatione facta ipsa adstringētia medicamenta quæ thoraci admouentur formidat Galenus.

DE CORDIS PALPITATIONE.

PALPITATIO Est cordis deprauatus motus. porro tam necessarius ad vitā est cordis motus, quod cessante illo protinus cessat vita, interire autem non potest animal, quin cor afficiatur: vt dicit Galenus quinto libro de locis. Cor autem duos sinus habet, quorum sinister apud Galenū principalior est, in quo maior quantitas spiritus vitalis est. ob quod dicit Haliabas tertio theoricę capi. vigesimo primo, quod pulsus sinistrę partis cordis est maior, q̃ partis dextrę. hoc in hac parte vult Haliabas, & non illud, quod illi arrogat Concilia-

Liber tertius. CLXXIII

tor differentia octuagesima secunda. arbitratur
 nāq; Conciliator, Haliabatem voluisse pulsum
 sinistrae manus esse fortiozem: sed hoc non in-
 nuauit Haliabas. cæterum cordis palpitatio (vt
 dicit Galenus quinto de locis) à forti intēperie,
 aut venenoso humore, aut ab erysipelate, aut in-
 flāmatione, aut alio quopiam præter naturā tu-
 more fieri solēt. ex qua auctoritate elicitur, Ga-
 lenum non negasse, inflāmationem & erysipelā
 posse pati cor: negat tamen, posse sustinere ab-
 scessum primo de locis. neq; ijs dissona sunt, quæ
 tertio de partibus animalium dixit Aristoteles:
 licet Conciliator & omnium recētiorum cater-
 ua oppositū sentiat. Aristoteles enim dicit, cor
 solum viscerum atq; omnino partium corporis
 nullum vitium patitur graue. hoc sic est intelli-
 gendum, quod vitiū graue nō patitur cor, quin
 ob illud animal succubat. probatur hoc esse ad-
 mentem Aristo. ex ijs quæ in eadem parte dicit.
 subiungit enim, in nulla hostia cor ita affectum
 visum adhuc est, vt in cæteris visceribus cerni-
 tur. parum infra dicit, quæ morbo vitijsq; eius-
 modi pereūt animalia, ijs dissectis affectus mor-
 bosi in corde cōspiciuntur. Si hæc dicit Aristo.
 taxandi sunt sane, qui inter eum & Galenum li-
 tem inserūt. nam Galenus etiam voluit, quod si

Enchiridion medicinæ.

est graue vitium in corde, animal pereat. inquit enim, inflammationes & erysipelas incipientes potest pati cor: ante enim q̄ augeantur huiusce modi affectus, animal corrumpitur. sed iam ad diuerticulum reuertamus. fit etiam cordis palpitatio ex vitio, quod est in panniculo cordis, q̄ per consensum ad cor transmittitur. cum enim panniculus ipse solus afficitur, quomodo cuncq̄ affectus sit, inter ignobiles partes reputatur. (vt quinto de locis dicit Galenus) ex quo fit palam deerrare Matthæū gradi, qui cap. de cordis palpitatione dicit, tumorem præter naturam pāniculi cordis esse protinus letalem. errat etiā Mündinus in anathomia, qui dicit, quod intra hunc pāniculū naturaliter est humor, qui auctus potest inferre cordis palpitationē. patet, hoc esse aduersum ea, quæ Gale. quinto de locis profertur: vbi humiditatem in pāniculo cordis contētam semper esse præter naturam insinuat. porro est etiam cordis palpitationis causa humor venenosus: vt iā ex Galeno citauius. medicamenta etiam deleteria nūcupata, quæ quia in calidis naturis citius suā vim egerūt, (vt dicit Galenus tertio de simplicium medicamentorum facultatibus) ob id citius in eis hūc affectum gignent. mirādum tamen est, quod Plato libro de anima

Liber tertius. CLXXIII

insinuauit, venena minus pigriusq; operari, cum corpus est calefactum. hæc enim sunt verba Platonis. Iubet enim Ofoerates te moneri, vt quam parcissime loquaris, dicens eos qui disputant, ni miũ incalescere: nihil vero tale bibituris venenum conuenire: alioquin eos qui id fecerint, cogi interdum bis quandoq; ter venenum bibere. sed iam de cordis palpitationis causis multa: dicamus iam aliqua de medicamētis, quę cordi sic laboranti subueniunt. inter medicamenta autē quę cordialia à medicis nuncupantur, numerātur omnia aromatica ab Auicena vndecima tertij tractatu secundo. porro quia ab intemperie tam calida tum frigida cordis palpitatio prouenire potest, operepretium duco tractare, an omne aromaticum sit calidum: vt sciamus, si cordis affectus à caliditate proficiscitur, tute tũc medicamenta aromatica propinari possint. quod autem omne aromaticũ sit calidũ, dicit Gale. quin to libro aphoris. aphorismo trigesimo octauo. quem aphorismum exponēs Antonius musa inquit: quod vbi Galenus dicit, calida esse omniũ aromatum natura, est addendum, fere. sed certe semper quod Galenus de aromatum tēperatura loquitur, absq; additione dicit, quę sunt aromatica, esse calida. nempe libro de attenuante

Enchiridion medicinæ.

victus ratione dicit: quidquid olfacti odorem bonū inferens, aromatis speciem gustui representat: id quoque viribus calidum esse oportet. Idem etiam dicit secundo libro de alimentorum facultatibus capi. de iunipero. has auctoritates Galeni mihi cōtemplāti, visum est dicere: quod (iuxta Galeni sentētiā) omne aromaticum est calidum, licet nō quidquid bene redolet, calidū sit. nō enim (mea quidem sentētia) omnia bene redolentia iudicantur ab auctoribus aromata. arbitror enim medicamenta quæ Arabes vocāt ellefangeina, græcos vocare aromata. & quia habas non cēluit, omne bene redolens esse aroma, propter hoc dixit quinto lib. theoricæ cap. trigesimo secundo: quod quæ odorātur, quædā sunt, flores & frondes, quædam aromata. quod nō diceret, si sentiret omne odoriferum aroma esse. Et licet Galenus semper dixit, omne aromaticum esse calidum: non tamen semper asseruit, omne bene redolens esse calidum. quippe secundo lib. de simplicium medicamentorū facultatibus dicit: nō quicquid bene redolet, calidū est: quod quidam dictitant. Nec quæ in quarto lib. de simplicium medicamentorum facultatibus dicit, ijs aduersantur: vbi reperies, quæcunque sunt odorata, sunt calida, quia vt fidi interpretes di-

ant, textus est deprauatus. debet enim dicere: quęcūq; sunt odorata, sunt halituosa. sed ijs sufficiūt ista: nā quicūq; vocabulū aroma bene per pēderit, licet medicinam nō caleat, iistā quęstionem poterit absolvere. Cēterum cēsentur inter medicamēta cordialia aurum, & multa margaritarum genera. Musa autem suo libello de simplicibus dicit, aurum nō roborare cor, quia habet multum argenti viui: sed certe ex hoc non probatur, quod cor non possit confortare. aurum nanq; ex duobus immoderatis componitur, vtpote ex sulphure & argento viuo: fieri tamē potest, (vt dicit Galenus quarto de simplicium medicamētorū facultatibus) vt immoderatis duobus coeuntibus, id quod ex ambobus mixtum sit, commodatum euadat. maxime q̄ siderum vi aliquid auro influitur, ratione cuius qualitatem potest nancisci, quę sit cordis roboratiua. Et quia vt Marsilius libro de triplici vita dicit: est credēdū, quod gēme quę in pentralibus terre virtute siderum tam pulchrę gignuntur, mirabiliū qualitatum nō sint expertes: etiā nō denegaturi sumus, quod aliquę earū habeāt roborādi cor facultatē. licet Manardus in annotationibus quę cōstruxit in composita Mesue, parū approbat gēmas ad cordis roboratiōē.

Enchiridion medicinæ.

sed quis poterit diffiteri, smerardū sæpe in cordis affectibus iuuare, si videt vsque adeo veneno bufonis contraire, quod oculos illius lique facit. Circa hoc tamen est obiter notandum, q̄ rarèter electuaria de gēmis cōgrue parātur: quia seplasearij non optimas iacintos, non veras smerardos querunt, sed pauci valoris lapides comparant: quorum facultas multum debet abesse à facultatibus gemmarum. Solet etiam à medicis & seplasearijs magnus comitti error in cōficiendis electuarijs de gēmis. multas nāq; descriptiones vidi electuarij diamargaritonis frigidi, quę omnes constant ex gemmis multisq; medicamentis cordialibus: omnia tamen sunt frigida & adstringentis naturæ, quę difficulter sane ad cor poterunt permeare. Decens igitur est, quod similibus medicamentis misceantur pharmaca tenuis substantię, vt eorumvis facile ad cor possit penetrare. Ponuntur etiam à medicis inter medicamenta cordialia sericum & coccum: a Marnardo tamen parte citata nō approbātur. de cōfectione enim alchermes loquens, dicit: in hac nunquā iactarē pecunias: nam neq; in serico vocato neq; in cocco agnosco vim nisi cōstringentem: calorisq; rubri ratione ledere potius videtur cor, q̄ iuuare: spiritus & sanguinem trahen-

do propter similitudinem. hæc manardus : quæ sane parum probant . nō enim ex hoc quod ille in ferico & cocco nō agnoscat nisi contringentem vim: cōvinci possumus ad credēdum, quod qualitates occultæ illi ignotæ nō insint ijs medicamentis, ratione quarum cor possint roborare. Ea etiam quæ in eadem parte dicit, scilicet q̄ rubra cordi nocent, quia sanguinem & spiritus trahūt propter similitudinem, videntur à ratione aliena . In primo enim libro probauimus , q̄ ratione similitudinis substantiæ bene potest fieri attractio: sed quod ratione similitudinis coloris potest fieri attractio , quis hoc concedet ? si enim propter similitudinē coloris attractio fieret, sanguis attraheret sanguinem , bilis bilem, & pituita pituitam. quod si dicit Manardus, exantematibus vexatos videmus vestibus purpureis iuuari, & non ob aliud nisi quia sanguinem attrahunt de internis ad externa: hæc forsā dicet Manardus : sed sane hæc suam sententiam nō muniunt. nam si color purpureus iuuat exantematibus correptis, ex eo est, quod causam imaginandi in rebus purpurei coloris inducit: ex qua imaginatione euenit, vt sanguis mittatur de penitioribus ad exteriora . & sic parū iuuat, quod hoc morbo affecti inquāntur purpureas

Enchiridion medicinæ.

vestes, si illas nō possunt videre. Vltimo est notandum, quod multa medicamēta quæ theriacalia dicūtur, numerantur inter medicamēta cordialia: immo omnia medicamēta cordialia à recētioribus medicis dicūtur theriacalia, vt apud Gentilem videre poteris vndecima tertij. Sed qui ista edisserūt, plane deciscūt ab ijs, quæ Galenus sexto de morbis vulgaribus commentario sexto profitetur. vbi dicit, ea dicuntur medicamenta theriacalia, quæ ferarū moribus medentur. Cum ergo multa sint medicamēta cordialia, quæ moribus ferarum nō medentur, patet, hos à vera Gale. sentētia deerrare. sed quia de cordium affectibus aliqua diximus, tāquam quid ad eorum curationē maxime vtile subnotare nō te pigeat, quod cor calidē & humidē est temperaturæ: vt Galenus libro primo de temperamentis differuit. est enim caro eius (vt ille dicit) cute mollior: quod si Auicena, & sibi additissimi perpendissent, non disserterent, cor ficci esse temperamenti. & admirari subiit, q̃ quæstio de temperatura cordis à multis tractatur, nemo tamen auctoritatis Galeni fuit memor.

¶ DE DOLORE VENTRICULI.

IN MEDENDO vetriculi dolori, multos idiotas medicos videbis deerrare, qui ac si ab intemperie calida non posset proficisci, semper medicamenta calida propinant: nec cum hæc exhibent, aduertunt: si æger sit pransus nec ne. Considerare debent, quod etiam si dolor à frigida causa proueniat, non sunt exhibenda post cibum medicamenta, quæ ad distributionem vehementem faciunt (vt Galenus quarto de sanitate tuenda, de medicamine diospolitico nūcupato loquens, monet) bene tamē licet post cibum exhibere medicamenta, quæ non tantum distribuere valeant, si aliquo præsidio ad concoctionem eget æger. inter medicamenta autem quæ hoc efficere possunt, numeratur à Galeno citata parte diatrion, pipereon. quod si diatrion pipereon tunc temporis exhibere licet, exhibere licebit aromaticum rosaceum, & multa id genus medicamenta: etiam si multi practici oppositum doceant. cæterum oboritur in ventriculo dolor ex eius inflammatione. cum autem vetriculum inflammatio occupare ceperit, non vti conuenit medicamine, quod alium deiciat: vt Galenus dicit tertio de

Enchiridion medicinæ.

cimo methodi. quod si aduertis, videbis q̄ de-
errare Razes inflammatione incipiente ppinet
mirobalanos, & Auicena casiam & hieram. Cir-
ca hoc etiam nota, quod si inflammatio ventri-
culi venit ad abscessum, conandum est, vt in fi-
num eius internum abeat: fugiendus autem est
abscessus, qui se aperit subperitonæum: vt libro
de inæquali intēperie dicit Galenus. ex quo eli-
citur aberrare Mattheum, qui cap. de inflamma-
tione vētriciuli, oppositum esse faciendū docet.

¶ DE CIBI FASTIDIO.

 I B I Fastidio laborantem vsque adeo
crocum cauere monet Auicena, vt ex ca-
thapotijs de hiera crocum demere hor-
tetur, cum fastidientibus propinantur: ego autē
apud antiquissimos auctores nō legi, crocū tan-
topere appetētiā deijcere. video nāq; de cro-
co dioscoridem dicētem, habere vim cōcoquē-
di & substringēdi: quę autem hanc habēt vim,
potius appetentiam excitant, q̄ prostrant. Gale-
nus etiam septimo libro de simplicium medica-
mentorū facultatibus, dicit, crocum paulum
quid adstringens obtinet, superat in eo calefa-
ciens facultas, proinde concoquēdi vim quan-

Libertertius. CLXXVIII

dam obtinet, adiuuante etiam in hoc & pauca illa adstrictione. hæc dicit Galenus: ex quibus potius elicitur, crocum habere vim ciende appetitæ, quæ deiiciende. & creditu dignum est, quod si ipse sentiret, crocum tantopere appetitæ repugnare, ut Auicena sentit: quod hoc innueret nihilo secius, quam insinuauit libro secundo medicamentorum localium. quod quia crocū percellit caput, est minuenda eius quātitas in cathapotijs de hiera. & forsā Auicena hunc Galeni textum habuit deprauatum: quod ubi apud Galenum est, croci quātitatem esse minuendam in cathapotijs de hiera, cum volumus caput purgare: Auicena legit, cum volumus ventriculum ratione inappetentie vacuare. & esto quod in multa quātitate crocus sumptus appetentiam deiiciat, nō in tāta quātitate est in pillulis de hiera, quod tantopere est formidandus.

¶ DE SINGVLTV.

SINGVLTVS Est motus ventriculi, qui est velut eius conuulsio, pprie enim non est cōuulsio: ut Galenus dicit sexto libro aphorismorum aphorismo trigesimo nono, & tertio lib. de symptomatum causis. por-

Enchiridion medicinæ.

ro secundum Aristotelem trigesima tertia sectione problemate quinto, singultus non est ventriculi affectio, sed pectoris vel pulmonis. Dicit enim, fit ructus, cum ventriculi humor recalcens inflatur, atque concoquitur: singultus vero, quoties spiritus vacans ab humore in loco spiritui deputato detinetur. forsan Aristoteles in hac parte voluit succinere Platoni, qui viam potus esse magnam arteriam, libro de natura sentire est visus: à quo remedia singultus ediscere potest. quippe qui in libro de amore dicit, si vis quamdiu spiritum cohibere, singultus cessabit. si minus id placet, saltem aqua multa intus allue fauces, & si forte vehemens est, nares commode stimula, ut sternutatio irritetur: nam si semel aut bis feceris, etiam si frequentissimus tolletur. hæc dicit Plato: quæ utinam protinus vera essent. tam vehemens enim solet esse singultus, quod sternutationes eum tollere non valent, mulcent tamen illum.

¶ DE IECORIS DOLORE & obstructione.

IN IE CORE Multæ sunt venæ, pau-
cæ tamen arteriæ. vt. iiii. de usu partium
dicit Gale. falso ergo illi imponit Auer.

Liber tertius. CLXXIX

secūdo colle. qui dicit, dixisse multas arctērias
 esse in ~~colle~~, ne omnino autē iecur sensus esset
 expers, neruus in ipsum inferitur: vt Gale. dicit
 citata parte. dolor autem iecoris grauis est, tū
 cē vero eum circundantis acutus: vt sexto libro
 aphorismorū ipse differit. nec dolor grauis pro
 prius hepatis est, sed spleni & renibus est cōmu
 nis: vt tertio de locis affectis profitetur. potest
 autem oriri dolor in iocinore ab intemperie tū
 calida tum frigida, & à continuitatis diuisione.
 pro remouenda autem intemperie calida medi
 ci frequēter vtuntur rosaceo vnguento, sed nō
 tantum refrigerare potest, quod si intensa cali
 ditate iecur afficitur, vt in ardentibus febribus
 solet, caliditatem possit profligare. medicamen
 tis etiam vilioribus id obtinebis, quod rosaceo
 vnguēto efficere tentas. adest omphatij succus,
 qui vili venditur, & ad hipocondria ardentia
 multum laudatur à galeno quarto de simpliciu
 medicamentorum facultatibus. cēterum si ob
 structio iecur occupat, in eius curatione festinā
 dum est, nam ad obstructionem breui sequitur
 putrefactio præcipue in frigidis naturis: vt Ga
 lenus dicit octauo libro medicamentorū secun
 dum locos. circa autem iocinoris obstructionē
 solent medici deerrare, qui ante vacuationem

Ep
 12

Enchiridion medicinæ.

medicamenta fortem aperiendi vim habentia exhibēt: quos redarguit Galenus vndecimo methodi. vbi dicit, ostēsum in prioribus libris est, si ijs auxilijs quæ obstructiones eximant, vti, nō vacuata prius abundantia velimus, fore vt non modo nihil proficiamus, sed etiā affectum maiorem reddamus. porro inter medicamēta quæ obstructo iocinori opitulari possunt, à multis medicis numerantur nuces ponticę & cocleę: et vsq; adeo ijs medicamētis fudit Matthęus, quod asseuerat, in qualibet obstructione iocinoris cōuenire cocleas & nuces ponticas. sed ego nō video, aduersus hunc affectum tanti facere hæc cibaria Galenum: quippe libello de attenuate vitus ratione dicit, nuces ponticas nullam abstergendi ex visceribus excrementa habent facultatem. in secundo libro de alimentorum facultatibus dicit, difficulter coqui nuces ponticas. si difficulter concoquūtur, abstergendiq; ex visceribus excrementa non habent vim, parum certe obstructioni iocinoris mederi poterūt. de limacibus dicit tertio libro de alimentorum facultatibus, quod carnem habent cōcoctu difficilem et duram: & tertio de locis affectis dicit, ex limacibus sanguis melancholicus generatur. quę autem id genus sunt, minime obstructo hepatis suc

currūt. est etiam à multis medicis aduersus omnes iocinoris affectus magnopere laudatū lupinum hepar: atqui Galenus vndecimo libro de simplicium medicamētorum facultatibus, paucam vtilitatem in eo inuenisse tradit. porro in octauo libro de compositione pharmacorū secundum locos, ad aperiendam iocinoris obstructionē laudat Galenus mel, & magnopere vuā passā. ex quo conuincitur quorūdam medicamentorum recepta sententia: scilicet quod omne dulce obstruit præter mel. vua passā dulcis est, non tamen obstruit, sed iuuat. immo moderate dulcia in obstructione orta à causa frigida plus habent naturam iuuandi, q̄ nocendi. si isti dicerent, quod iocinori inflammato omnia dulcia officiant, sane à veritate non deciscerent. ceterum si inueterata est obstructio, semper esse venam secandam monet Matthæus gradi. sed cum frigidi crassiq; sunt humores obstructionem gignētes, sane à veris medicinæ decretis deuiavit, qui in obstructione quantūlibet inueterata sanguinē miserit. timet Galenus vndecimo methodi in lethargo, qui acutus morbus est, venam secare, si crudi humoris est copia, & nos aduerte re id non debemus: etiam si sit nimis diuturna iccoris obstructio? quid poterit tunc venę se-

Enchiridion medicinæ.

ctio iuuare, nisi incrassare humores, minuere calorem iocinoris genuinum, qui morbo opponitur. dicit Matthæus, quod eo venę sectio tunc iuat, quia humores mouet: ac si humores crudos mouere, & nō vacuare in obstructione prodesset. considerare illum præstaret damna, quæ ex venę sectione consequi possunt, & non tam absurdum astrueret dogma.

¶ DE AQUA INTER Cutem vel hidrope.

IDROPIS Tres sunt species, scilicet ascites, tympanites, & anasarca: in declarando tamen quæ earum sit peior, non omnes conuenire video. nempe Aetius sermone secundo tertię partis capi. vigesimo, tympanitem periculosiorem esse tradidit: quod etiā voluit Auer. cui sententię adheret Fuchsius sua practica capi. de hidrope. at Antonius musa vndecimo aphorismo quarti libri dicit, hiposarcā esse peiorem: quam sententiam docuisse Paulum & Aetium fatetur. sed sane hoc ab Aetio & Paulo nemo discere potest: nec experimentū huic sententię astipulatur: plures namq; ab anasarca releuari, q̄ ab ascite, experiētia testatur. cui multi

adhibentes fidem, non timpanitem periculoso-
rem esse iudicarunt, sed ascitem: quibus patroci-
nari videtur galenus libro quarto de causis pul-
suum. qui de hidropicorū pulsu loquens, dixit,
timpanites minus facultatē grauat ascite. quod
si facultatem magis deijcit, videtur facultatem
facilius ab ea succumbi: minusq; morbo posse
repugnare.

¶ DE DOLORE SPLENIS.

VANTI Sint, qui lotium humanum
maxime puerorū multum laudauerint,
ad profligandam lienis obstructionem,
mei compatriotæ bene norunt. quippe in com-
muni vsu est, in hac prouintia illud bibere, qui
obstructionē lienis laborat: nec defuere practici,
qui in suis scriptis illud cōmendarunt. atqui qui
Galenī dicta decimi libri de simplicium medica-
mentorū facultatibus bene perpenderit, neu-
tiquā lotio spleni obstructo mederi tentabit. nē
pe de vrina humana loquēs dicit: nihil enim ha-
bet abominandum periinde vt vrina capiti alte-
rive parti infusa: nam quid cōmemorem vrinae
potum? & certe præter spurcitiā quā præ se fert
lotium, videtur eius vsus non omnino salubris.

Enchiridion medicinæ.

siquidem in puero robusto sæpe natura tentat, nocuos humores per ver vesicam purgare, qui lotio mixti nescio, quomodo nõ officient illud potanti. videbis alios, qui non modo lotium bibendum laudant, sed pñum cerulei coloris in vrina madefactum lieni ad mouere præcipiunt. si eis ex voto succedit, sua laudemus remedia: non tamen video, vrinam nisi exsiccando posse iuuare: reperies tamen tu multa, quæ tantum ex ficcare valeant, & multo magis citra abominationem aperire.

¶ DE DOLORIBVS Intestinorum.

FACILE Hominum intestina dolore capiuntur: quia quæ illa velat cutis, tenuis & depilis est, ob rectamq; hominis figuram noxis multipliciter admodum obnoxia. prouidit tamen sagaciter natura, vt à multis noxijs intestina releuarètur, vt omentum in homine in omnia intestina extenderetur: quod eorū concoctionem iuuat, & ab externis causis ea munit. in cæteris autem animantibus quia eorū intestina vegetiorè habent cōcoquendi vim, eorumq; cutis est dura & pilosa, in omnia inte-

fina omentum nō extenditur: fed (vt Galenus
 dicit quarto de vfu partium) in ijs quidem ma-
 gis, in alijs quidem minus extēditur pro cuiusq;
 ipſorum animalium natura. Ariſtoteles tamen
 quarto libro de vfu partium capi. tertio dixit,
 omnia inteſtina cōplecti in omnibus ſanguine
 prēditis. Lōge ab ijs dixit Iacobus de forliuio,
 qui ſecūdo artis medicinalis quæſtione quadra-
 geſima octaua dixit, omentum in brutis animan-
 tibus ſoli ventriculo ineumbere: quod patet, ef-
 ſe aduerſus auctoritatem Galeni. qui dicit, licet
 in brutis omentum in omnia inteſtina non extē-
 datur, extendi in aliqua inteſtina, in alijs quidē
 magis in alijs quidem minus: vt iam dictum eſt.
 cæterum dolorem inteſtini colli Hiſpani nomi-
 nant dolor de ijada: ſed aliud eſt inteſtinum col-
 lum, aliud ijada. ijada à quibuſdā dicitur ~~ili~~, à *ibi*
 quibuſdam hipogaſtrum. ſi dolor eſt in tenui-
 bus inteſtinis, dicit il^{li} ~~ili~~ multi ex latinis hoc
 malum vocant voluolum. videtur etiam Gale-
 nus, dolorem craſſorum inteſtinorum nōnunq̃
 vocare voluolū. dicit enim libro tertio de mor-
 bis vulgaribus cōmentario ſecūdo, cum ſit om-
 nis periculofus voluulus, qui in ſublimibus in-
 teſtinis conſedit, hiſ ſunt deteriores, qui in craſ-
 ſis: vt qui contagio iecur afficiant & lienem.

Enchiridion medicinæ.

In hac auctoritate dolorem crassorum videtur vocare voluulum. & aliquis per transenam hæc aspectans censebit, Galenū hic velle, dolor crassiorum intestinorum esse periculosiorem (vidi namq; aliquos hæc arbitrari) sed nil minus hic voluit Galenus, vt ex toto progressu elucescit. debes enim auctoritatē sic intelligere. cum omnis voluulus qui in tenuibus intestinis cōsedit, sit periculosus, est deterior doloribus, qui in crassis. multi enim dolores qui sunt in crassis, nō sunt periculosi: nec cōtagio sic iecur & lienem afficiunt, vt dolores qui sunt in tenuibus intestinis. circa autem horum dolorum curationē multi medici à vero methodo exorbitant, qui fortia medicamenta purgantia exhibent: aduersus quos est Galenus primo de locis affectis. qui monet, vt ea medicamenta colli dolore vexatis exhibeantur, quę vacuent humores ex intestinis, nec aliunde alios trahant. & duodecimo methodi idem profitetur. sed multi medici seruantes adagiū hispanū, nulla egritudo est, in qua venam secare & purgare non tentent.

¶ DE ALVI PROFLUVIO.

 I ALVI Profluuium est sine vlceratione & inflammatione diarrhea nuncupatur: si est cum exulceratione, dissente

Libertertius. CLXXXIII

ria: cum est leuor intestinorum, dicitur lienteria: cum est inanis gerendi cupiditas, dicitur teneſmus. In curatione autē diarrheę medici peccant, qui in principio nō vacuata abundātia vnguētis ſtipticis ventrem denſant. Dicit enim Galenus libro primo de arte curatiua ad glauconem: ventis refrigerantibus, aditus præparare: aerem quoq; domus alterare: frigida atq; adſtringēte qualitate, myrthorum folijs vitium cinulis ac roſis pauimentum conſternentes. nihil vero horum confert, vbi ad ventrem fluxiones fiunt: nam quo magis cutem denſaueris, tanto ipſę magis augentur, hæc Gale, quæ ſi multi medici conſiderarent, cautius adſtringētia vel emplaſtra ventri admouerent, Errant etiam medici, qui alui fluore occupatis inaduertēter medicamenta purgantia exhibent. Galenus enim primo de arte curatiua ad Glauconem, medicos hortatur: quod ſi fuerit febris cum ventris fluore, ab euacuatione caueāt. dicit enim, ſi fuerit febris cum ventris profluuium, alia non opus eſt euacuatione: verum hæc ſola ſufficit, quauis non ſit pro multitudinis ratione. quicunq; enim hic plus adimere fore neceſſarium putantes, aut ſanguinem mittere, aut ventrem mouere tentarunt, in grauiora pericula duxerūt. hæc

Enchiridion medicinæ.

Galenus, quæ non protinus purgationem quæ fit cum pharmaco, diarrhœa captis inhibet: sed monent, quod si febris infestat cum alui fluore, nō præcipitanter purgemus, quod enim aliquando purgare liceat, Aetius ostendit sermone primo tertiæ partis capit. trigesimo quinto. qui de alui fluxionis curatione loquens, dicit, cōuenit itaq; rebus sic stantibus, aut vsquequo naturam omnem curam suam impenderit expectare, aut etiam ipsius motus adiuuare. hæc Aetius. adiuuatur autem natura, potione redundantes humores euacuante exhibita. si enim antequam redundantes humores euacuentur, fluxiones reprimere tentes, humorum abundantiam ad principes partes retorquebis, vt dicit Gale. tertio de morbis vulgaribus commentario tertio, cum autem pharmacum purgans exhibes, caute exhibe, ne ad maiora pericula egrū ducas, & si vides naturam potenter se deonera re, minime gentium subductiuum pharmacum propina, vide, quod Galenus etiā si vētris profluuium non sit pro multitudinis ratione, subductiuum pharmacum timet, porro inter medicamenta purgantia quæ alui fluore captis propinantur, rhabarbarum est, quod multi torrefaciunt, & assant, vt suæ vis purgatorię aliquid

Liber tertius. CLXXXIIII

amittat sed sane si multa est humorum redundantia, & naturam iuuare cupis, non est, cur sic rhabarbarum eneces, amissa enim vi purgatoria compescet, & non soluet: quod si prauī humores redundant, compescere non licet, tutissimum nempe medicamen est rhabarbarum. frenum est cum eo, vt dicit Auerroes, non alio freno eget, quod si coercere suam vim exoptas, multa sunt medicamenta adstringentia, quæ illi misceas, si enim assatur, præter hoc quod non soluet, vt optamus, calidius reddetur: & sic febricitantibus minus conueniet. que enim non sunt acra, vsta caliditatem acquirunt: vt dicit Aetius sermone secundo primę partis cap. primo. forſan aliqui cõtendēt, quod reddetur rhabarbarum frigidius, quia partes acutas amittit: sed in hoc nolo immorari. ſcio, antiquos qui ad iuuare naturam in ventris fluore, cum humorū est magna multitudo, opere precium eſſe cēſuerunt, non nouiſſe medicamen tam tutum, quale rhabarbarū: practici etiam monēt, quod cū rhabarbarum propinatur fluxione alui correptis, quod ei nō admisceatur ſpica. dicūt enim, ſpicam alui fluorem concitare: vt videre potes apud Mattheum cap. de alui profluuiio, sed isti a veritate exorbitant. Dioſcorides nanq; nar-

Enechiridion medicinæ.

dum potum aluum sistere docet. Idem Galenus profitetur octauo libro de simplicium medicamentorum facultatibus. dicit etiam Aetius sermone primo tertie partis cap. iam citato, quod post sufficientem inutilium vaçuationem alui fluxionem sanant capilli veneris decoctum, paliuri folia, vinacei vuę, triti spica nardi. Ceterũ pro dissenterię curatione est notandum: quod (iuxta ea quę Galenus decimo tertio methodi dicit) est execrabilis error eorum, qui inconsiderate eam purgantibus medicamentis profligare intēdunt. dicit enim, si ventriculus aut intestina phlemone occupare iam ceperit, medicamine quod aluum deijciat, vti non conuenit. siquidem longissime à tentata fluxione parte quod redundat, reuellere, neq; ad eam attrahere conuenit. hęc Galenus: quę cum notatu sint dignissima, pauci medici aduertunt, nec arbitra ri te velim, me omnino repudiare purgationē, vt aliquos repudiare audiui. potest enim esse inutilium humorũ multitudo, qui stillatim fluant ad intestina: qui cum magnam moram trahant, intestina exulcerent, qui si breui tēporis intercapedine transirent, intestina non cauarent. vt enim multa aquę quantitas non cauat saxum, si sine mora per ipsum transit: gutta tamen assi-

duo illis, illum cauat: sic cōtingit vt quatuor vnciē humoris stillatim ad intestina cadētes ea vlcerent, & quatuor librę raptim per ea fluētes ea radere nō valeant. Dioscorides enim de agarico eam dissenterijs iuuare dicit: purgatorium tamen medicamentum est. alem etiam dissentericis commendat Plinius. xxvij. libro cap. quarto. sed iam ad alia transeamus. Porro singulare dissentericis medicamē est pinguedo caprina (vt Galenus dicit primo de simplicium medicamentorum facultatibus) facile enim cōcre- crescit, & intestinis iungitur, plurimoq; tempore inheret, nec arbitris eque prodesse hircinam pinguedinem: quia enim multam acrimoniam habet (vt tertio de simplicium medicamētorum facultatibus dicit Galenus) ob id nō tantum prodesse ego iudico. Hoc annotare libuit, quia video multos medicos indiscriminatim vtraq; pinguedine aduersum dissenteria vti.

¶ DE CALCULO RENVM.

QUOD Vrinę vi renum segregetur a sanguine, omnibus est perspicuū: & qui voluerit exacte hanc materiā inuestigare, legat Galenum quinto

Enchiridion medicinæ.

de vſu partium. vbi inter alia dicit: ne igitur cū
vrinīs per aliquod foraminum quæ in renibus
habētur, quemadmodum tenue bilioſum, ita &
ſanguis elaberetur, deſum eorum corpus fuiſſe
preſtitit. ex hac auctoritate elicitur error eorū,
qui dicunt, cum vrina ſanguinem ad veſicā trāſi
re, quo eam nutriri vel refocillari dicūt. dicunt
enim, veſicam ratione ſanguinis vrinam attra-
here: patet, hoc in auctoritate citata negaſſe Ga-
lenum, qui etiam ſexto de locis affectis dixit ve-
ſicam à renibus non trahere. Errat igitur Mat-
theus, qui capit. de difficultate vrinę de ana-
thomia veſicę tranſcians, dicit: veſica eſt rece-
ptaculum eiſdem aquoſitatis, & attractiua
eiſdem: vt in ea aggregetur, & per tempus
conſeruetur. Omnia autem quæ diximus, in-
telligenda ſunt, cum renes fruuntur optima
valetudine: nam ſi egreſſe habent, ſolet ſanguis
cum vrina ad veſicam trāſire. ſolent etiam cum
eiſ vis expultrix eſt imbecillis, humores craſſi
& terrei in eis aceruari, qui à renum immodico
calore aſſantur, & in lapidem indurantur. & li-
cet calor nō ſit immodicus, ſolet nōnunq̃ calcu-
los gignere, ſi craſſi humores lōgam moram in
renibus trahant: vt Gale. libro de affectuum re-
nū dignotione & medicatione dicit. in quā par

Liber tertius. CLXXXVI

te etiam afferit, calculos renum in eorum cauitate & eorum substantia posse gigni, quod etiā docuit sexto de morbis vulgaribus commētarīo primo. Taceant igitur multi practici, qui innixi auctoritate, Zoar & Auerrois contendunt, calculos in cauitate renū non posse creari. Zoar enim secundo libro, & Auerroes tertio suorum collectaneorū in substantia renum calculos gigni docent, recantauit tamen palinodiā Auerr. qui quarto libro cap. quadagesimo quinto, vt plurimū generari in cauitatibus differuit, quod Aetij sententię est consentaneum, qui sermone tertio tertię partis cap. quarto innuit, calculos solum esse in renum ventriculis, & non in carne. dicit enim, consistunt autem lapides in renibus iuxta ventriculos ipsorum, aut parui, aut maiores, & aliquando quidam pauciores, & aliquando plures: non autem explicat quod in renem carne consistant. Ceterum notādum est, q̄ Auicena de colli dolore tractās, quem multisecantur, dicit: q̄ dolor qui ex calculo renū proficiscitur, minuitur post victum assumptum: cōtra colli dolor augetur. sed contra hoc est Hippocrates sexto de morbis vulgaribus commētarīo primo: qui dicit, in renem dolor grauis cū cibo impleti sunt, quem textum exponēs Gale-

Enchiridion medicinar.

nus dicit, dolores autem eo potissimum tempore in renibus excitari, quo replentur cibo: cūq; duo ab hac voce cibus apud ipsum significentur, in utroq; significato veridica oratio est: siue de assumptis cibarijs ex quibus sanguinis multitudo creatur, siue de alimenti recrementis quæ in intestinis colliguntur intelligas. hæc Galenus, sed de huius morbi curatione aliqua iam propalemus. Aduertendum igitur est, quod si sanguinis adest copia, eius missionem magnopere nephritici iuuantur, iubet autem Galenus libro de curandi ratione per sanguinis missionem, ut vena quæ in poplite est, aut in malleolis sunt, seccentur. Aetius tamen sermone tertio tertiæ partis cap. quinto, venam cubiti tūdere præcipit, Galenus, vel quicumq; auctor in libro de renum affectuum dignotione & medicatione, si valida sit virtus, venam poplitis aperire monet, vel quæ ad malleolos est: si imbecillis, venam quæ est in cubito dicit enim, nam si virtute debili infra euacuabimus, retentrix facultas quæ est imbecillis, non retinebit, sed vniuersa in preceps rapietur, & partem assiduo defluxu impetet: succis videlicet in locum imbecillem perpetuo procumbentibus. hæc Galenus, quibus aliquis conciliare velit dicta Aetij, & ea quæ ex libro de curandi ra-

tione per sanguinis missionem citauimus, sed sa-
 ne dicta Gale. nō sunt conformia Aetij sermo-
 nibus: quippe qui magna existēte repletionē ve-
 nā cubiti secare docet, pauci sunt tamē qui vnā
 aut alterā venam pro hoc curando morbo ape-
 riant, sed solis chyfmatibus eū profligare tētāt.
 chyfmata autem pręcipue si magnę quantitatis
 sunt, distendēdo officere solent, dicit etiā Gale-
 nus libro de affectuū renum dignotione & me-
 dicatione, magnopere immoderatam emolitio-
 nem vires renum exoluere: heę autem sunt, quę
 perfectē vniuersum dolorem curant, in eodem
 libro dicit iste auctor, quod medicamina quę
 calculos cōterunt, tepida caliditate debent esse
 prędita: nam quę nimis calida sunt, vrinam pro-
 uocando indurant lapidem, hec etiam docuit
 Auerroes decimo nono capi. quinti libri suorū
 collectaneorum, quibus sane ratio suffragatur.
 multi tamen medici qui solum practicum le-
 ctione guadent, & maiorum decretis animum
 non attendunt, pharmaca admodum calorisicę
 potentię ad cōterendos calculos exhibent: quę
 indurando lapidem, sua forti vi renes ipsos ex-
 ulcerant.

Enchiridion medicinæ.

¶ DE VERMIBVS.

RECEPTA Consuetudo est, pueris quos vermes torquēt, argentū viūū exhibere: quā laudat Antonius musa libello de simplicibus. vbi dicit, q̄ argentum viuum venenum sit, contendunt recentes ex Dioscoridis & Plinij sententia: non animaduertētes dici venenum ex suo pondere, non aliqua letali qualitate. nos infantibus vi vermiū semimortuis exhibuimus, et illico sanati sunt. hęc dicit Musa, quę clare monstrant, eum non vidisse, quæ sexto de morbis vulgaribus commētario sexto dicit Galenus. vbi dicit, verū ea de causa mihi plura medicamenta non vocare mortifera medici videntur, quod ipsorum temporibus quibusdam utilitas necessaria sit: ea vero appellare deleteria, idest pernitiōsa, quę nullo vnquā tempore neq; egrotis hominibus, neq; valentibus opē ferunt. neq; enim aconitum neq; argentū viuum in corpus accepta vllum nobis afferunt emolumentum. hęc dicit Galenus: quibus si fidem subrogamus, non eos laudauimus, qui frequenter argento viuo vtuntur. & esto quod verum esset, quod dicit Musa, scilicet quod solum sui ponderis ratione dicitur venenum: eius vsus (quicquid ille dicat) non est tutus. si enim noxę quas

infert, perniciosę sunt, licet vi ponderis proueniant, non temere illud propinare decet.

¶ DE VTERI.
Strangulatu.

VTERI Strangulatus Galeno sexto de locis affectis teste, fit ob retēta mēstrua vel semen cohibitum: in nono autem libro de simplicium medicamentorum facultatibus, solum ex semine cohibito hunc affectum enasci innuit. quam sententiam docuit Serapio capi. de vteri strangulatione, & Auerroes vigesimo nono capi. tertij libri suorum collectaneorum. ceterum inter medicamenta quę aduersus hunc affectum à Galeno citata parte laudātur, numerantur agaricum in potu acceptum ex vino, & plantaginis semen, & succus cum vino, & acetum scylliticū absorptum. ex ijs duo nobis annotanda veniunt: quorum primum est. quod errant, qui contendunt, non licere vinum exhibere vteri strangulatu captis: ne ratione fragrantis odoris exacerbetur malum. patet Galenum vinum exhibuisse, multum enim iuuare potest. quod si ipsum ob redolentem eius odorem times, obtura strangulatę nares, & odorem non

Enchiridion medicinæ.

percipiet, nec arbitreris hic me taxare Auicena, qui vigesima prima tertij tractatu quarto capi. decimo nono dicit, caue, ne des in potu vinum ei, cui matrix cōmouetur: quia Auicena non attendens odori vini hæc dicit: solum enim repudiatur vinum tãquam maxime nutritiuũ: quod ex subsequētib; innotescit. postquã dixit, quod non detur vinum: dicit, nec des carnes grossas, & ea quæ addũt in carne & spermate, taxandus tamen est Gentilis, qui hæc exponens dicit: non des vinum, quia propter bonitatem sui odoris facit matricem ascendere, & euaporare, timet odorem vini Gentilis, & non olea odorifera: quæ capiti strangulatę in eodem capite iubet ad mouere Auicena: secundũ quod circa citata est annotandum, est: quod in vteri affectibus bene licet propinare medicamenta, quæ habent acetum, si eius vis & acrimonia est retusa & edomita: acetum nãq; scyliticum præbet Galenus stragulatis, vt iam citauimus, Porro in tertio de vitiis ratione iam morbis acutis dicit Hipocrates, mulieribus magis q̃ viris aduersatur acetum: nã vterum dolore afficit. causam autem ob quam acetum vtero officiat, exprimit Galenus in cōmento. dicit enim, acetum suapte natura nervos offendit, quia exangues sunt, & ideo frigidi: fa-

cileq; ab ijs que refrigerant, simul & tenues habent partes, afficiuntur medicamentis. sic igitur acetum neruofas offendit partes. vterum autē anathomici fere omnes neruofum eſſe dicunt. hæc dicit Galenus, vbi præter cauſam quam aſſignat, videre poteris eum, vterū eſſe neruofum fateri, idem docuit quarto libro de cauſis pulſuum, & libro de diſſectione vuluę, et Alexāder ſectione quinta problemate ſexageſimo ſeptimo, reddēs cauſam ob quam acetū vtero multū aduerſetur, ijs quiſpiam munitus forſan taxabit Auicenam, qui vigefima tertij dixit, vterum nō eſſe neruofum: ſed ſi Galenum ſeipſum exponētem audis, videbis calūnię eſſe Auicenam immunem, dicit enim Galenus ſexto de morbiſ vulgaribus cōmentario primo: at eorum ſermo qui neruofum eſſe vterū prædicant, ſecundū aliquā ſignificationem verus eſſe, ſecundū alteram falſus eſſe putandus eſt. Tria enim ſimilarium corporum in animalibus genera ſunt, quę & exanguia & ſinu carentia perſpiciuntur: horum aliqua ex oſſibus, aliqua ex cerebro, aliqua ex muſculis prodeunt. horum primum genus ab Hippocrate copula nominatur, ſecundum neruus, tertium vero tendo. ex nullo iſtorum trium generum vterus multos ſuſcipit, ſed quoniā ipſius

Enchiridion medicinae

corpus latissime distendi, contraque in breuissimum spatium contrahi cernitur, quod à nullo carnoso membro aut pingui praestatur: hac ratione vterum nervosum esse ex quadam similitudine dicimus. Omnia haec sunt desumpta à Galeno, sed aliquis captionibus cauillosis gaudens dicet: haec non sunt cōformia ijs, quae in alijs locis ipse dixit. quippe commentario tertio de ratione victus, ob id quia vterus sit nervosus, dicit ei facessere negotium acetum. ibidem etiā dicit, omnes anathomici fere vterum esse nervosum dicunt: & absque eorum adnotatione quam ex anathomica inspectione fecerunt, ratiocinatione colligitur, in libro etiam de causis pulsuum, inquit, vteri suffocati pulsus esse protensus. cuius causam subiungit: cum nervosus sit locus affectus, par est, ut protendatur pulsus, quasi convulsus sit. haec Galenus: quae parum probabunt. dicet contradictor, si vulva non est nervosa nisi per similitudinem: ex eo enim non colligitur, acetum ei nocere, nec quod vteri strangulati pulsus sit protensus: cum hic pulsus supra affectus membrorum vere nervosorum attestatur, neque est communis membris, quae similitudine quadam nervosa dicuntur. sed isthaec nos misa faciamus: nam bene pensiculando Galeni di-

cta, facile quis ab ijs caulis poterit se extricare.
De vteri strāgulatu hactenus sed antequā huic
capiti vltimum addam colophonem, annotare
volo: quod eruditi medici iuxta Hipocratis de
creta comprobatum habēt, vterum mulieris so-
lum duos sinus habere, quod non inficiatus est
Aristoteles, qui decima sectione problematum
problemate decimo quarto, querens cur animā
tium alia sint partu numeroso, alia non? dicit, q̃
alia vteros continent multos, totidemq; formā
di loculamenta, quibus impleri percipiunt, qui-
bus semen genitale diuidendum inferendū est.
hac Aristoteles: quē clare condēnant mundini
cāterorumq; suę factionis opinionem, qui se-
ptem sinus vterum mulieris habere dixerunt.
Sed quia de vtero hic mētionem facimus, quod
conceptionis est organum & promptuarium,
est obiter notandum. quod licet maior medico-
rum pars doceat, septimum & nonum mensem
partus naturalis esse deputatos terminos: quod
Plato dialogo quinto de iust. innuit, septimum
& decimum mensem naturalis partus esse ter-
minos veridicos. tradens enim regulam, quo
modo patres & matres discernantur, postquam
instituit vxores & liberos debere esse commu-
nes. dicit, omnes quicūq; nascentur decimo mē-

Enchiridion medicinæ
se vel septimo, ex ea die qua quis liberis ope-
ram dedit, masculi ab hoc filij: fœminę filię nō
minabūtur. hæc plato, quę eorum quę diximus,
perspicuam dant fidem.

¶ DE DOLORE Articulari.

QUOD Articularis dolor à nuda
qualitate non possit proficisci, asse-
uerat Leonhartus fuchsius sexto li-
bro aphorismorū aphorismo quin-
quagesimo sexto: cui sententiæ (licet ab illo nō
citetur) videtur suffragari Paulus ægineta, qui
tertio libro capitulo septuagesimo octauo,
absq; superuacuo humore hunc affectum non
enasci tradidit, vbi etiam dicit, quod pituito-
sus ac crudus humor magna ex parte huius
morbi est causa. Auicena tamē vigesima secūda
tertij, nō abnuere videtur, quod à sola intempe-
rie hic morbus oboriatur: cui sententiæ ratio vi-
det astipulari. si enim (vt supra est cōprobatū)
sufficiēs doloris causa est intemperies, quid ob-
stat, q̃ tam praua intēperies artus afficiat, quod
dolorē in artubus gignat? In eadē parte Auice-

na non ex pituitoso & crudo humore (vt Paulus & Aetius dixerunt) hūc affectum magna ex parte produci differit, sed ex pituita bili mixta. ob id enim quia bilis tenuis est, potest pituitam ad penitiora loca vehere. Gale. decimo lib. de cōpositione pharmacorum secundum locos, dixit, vt plurimum esse humorem pituitosum, aut ex pituitoso & bilioso mixtum, qui articulare dōlorē causat. Nec in hoc cap. silentio est prættereundum (siquidem de dolore artuū hic pertractamus) quod multi medici cupientes opitulari ijs, qui coxendicis morbo laborant, solent venas retro aures ægrotantis secare: quod à Galeno non probatur sexto de morbis vulgaribus, commentario quinto. Ceterum notandum est, quod si in quibuscunq; fidis auctoribus nō reperirem Hippocratem dixisse eunuchos podagra non tentari, nec caluos fieri: cenferē Hippocratem scripsisse, eunuchos elephantiasi nō corripī, nec caluos fieri. quia video Aetium sermone primo, quartæ partis cap. centesimo vigesimo quinto, dicentem, coitus elephantiasi infestissimus est: etenim non reperiēs vllum aliquem temere qui exectus ab elephantiasi apprehendatur. hæc Aetius: quæ in dictam me duxerunt opinionem.

DE ELEPHANTIASI.

VIX REPERIES RECEN-
torem vllum qui de medica arte ali-
quid scripsit, qui non notet, aliter Ara-
bes inaudire affectum, qui dicitur elephantia,
quàm Græci. dicunt enim, elephantiam apud
Arabes esse morbum pedum, & apud Græcos,
idem quod Arabum lepra. Sane licet hoc plane
videatur colligi ex dictis multorum, qui sunt
Mauritanie familia, non ex Arabibus omnibus
hoc poteris perpendere. nempe Haliabas qui
ex Arabum factione est, quarto practica, non
aliter sumit elephantiam, quàm Græci: quod
quia tibi quartum caput citati libri contempla-
ti erit dilucidum, nolo in medium sua dicta pro-
mere. Sed quia in Arabum lepram incidimus,
subnotandum obiter hic est, quod Azarabius
scribit. quod si prima die purgationis menstrue
fit conceptio, conceptus fiet leprosus duodeci-
mo anno: si secunda die, decimo tertio: si ter-
tia die, ab anno vigesimo quarto vsq; ad annū
vigesimalum sextum. Omnia hæc merentur car-
bone notari: non enim quolibet tempore men-
struæ purgationis potest fieri conceptio. Dicit
enim Galenus libro de dissectione vulgæ, conce-

ptionis tempus est vel incipientibus menſtruis vel ceſſantibus. quanuis etiam alio toto expurgationis tempore aperta ora hæc ſint, non tamen tunc concipere mulier vlllo modo poteſt, cum ſemen nequeat in vulua remanere, ſed ab influentis ſanguinis copia eluatur. at ceſſantibus vel incipientibus menſtruis, & ora aperta ſunt, & menſtrum non multũ neq; vniuerſum ſed paucum & paulatim effluit. hæc Gale. quæ dicta Azarabij manifeſte reſellunt. Atqui dicet aliquis Azarabium tutari cupiens. Ariſtoteles ſeptimo de natura animalium cap. ſecundo dicit, quod nonnullę dum profluunt menſes, concipiunt. Nos tamen ne inter Ariſtotelem & Galenum litem inferamus, vel ſi aliqua eſt ablegemus, dicemus: quod incipientibus mēſtruis bene poteſt fieri conceptio: & hoc aſſertabimus velle Ariſtotelem, cum dicit, profluentibus mēſibus nonnullę concipiunt. Conſiderent hæc, qui caput de lepra Auicenæ leſtitant, ne cū Gentili cæterisq; exponentibus dicta Azarabij probent.

¶ PERORATIO OPERIS.

QUANTA Sit humanę vitæ imbecillitas, candidissime lector, vel ex hoc maxime potest perspicui: quod tot (vt vidisti) sunt ægritudinum genera, quę in illā semper machinātur, quarum insidias pauci posunt effugere. quocirca paucis est concessum, vltimum videre senium: etenim multos anteq̃ nactos immatura præoccupat mors. tot etiam sunt, quæ infantes circumstant ægritudines, quibus sic obruuntur, quod gaudere vitali aura conceditur paucis. & vt simpliciter dicam, quæ ætas est, (vt dicit lib. de contemnenda morte Plato) quæ innumeris incommodis non sit obnoxia, & à multis ægritudinibus laceßita. & tãdem quantumlibet quis de sua sanitate tuenda sit sollicitus, temperatissimamq; incolat regionem (siue Græcia sit: vt tertio libro aphorismorum dixit Hipocrates, & Plato in epinomi, siue vt Auerroes dicit, sit in quinto climate) mortem naturalem non poterit effugere. quippe & ipse calor qui animam corpori nectit, qui vitæ est præcipua radix, accidentali quodam modo

Peoratio operis. CXCIH

est senij mortisq; causa: humidum scilicet consumendo. At si quis non ob ægritudinem, sed ob hanc consumptionem quam in humido facit calor, mortem appetit, absq; dolore & conflictu efflabit animam: si Platoni in thimeo credimus. mirum dictu, cum mors Aristotele teste tertio hereticorum cap. sexto, est maxime omnium terribile. quod si quæ libro de anima Plato dicit, mente alta reponeremus: ne dicam, quæ iam ex sacra habemus fide, procul abiret timor. Siquidem tantum virtutibus nos emanciparemus, quod parui facientes hanc cito perituram vitam (quæ mortis nomen sortiri meretur, ut apud Axiochum ipsemet Plato differuit, necnon Seneca libro vigesimo tertio, epistola centesima vigesima prima.) in æternam transferri nos inuaderet amor. Velit ipse summus opifex, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum est, sic ad se nos trahere, ut relictis huius mudi inquinamentis toti ad eum conuertamur: à quo adiuti nec morbi nec alia huius seculi calamitates officere nos poterunt. Qui igitur sanitatem cupit siue mentis siue corporis, à sanitatis perenni fonte petat: hauriet nempe aquam viuam, quæ omnes tollit languores firmitus dulciusq;, q̄ medicamenta quæ nos

Peroratio operis.
medici paramus, sed tam archana myſteria qua-
lia dei ſunt, non meum calamum exoptant. Va-
le igitur iam iocundiſſime lector, & meos labo-
res boni conſule.

¶ FINIS.

¶ IMPRESSVM CAESARAVGV-
ſtæ in ædibus Petri Bernuz. Anno à partu
virginis. M. D. XLIX. quarto
Idus Aprilis.

Culpabis me forsan iocundissi-
 me Lector, in tam breui opusculo tot errata cō-
 tēplans, at culpare me defines, postq̃ rescieue-
 ris, me excussioni non adesse: nisi criminis notā
 subiui, si forte bene tersum exemplar typogra-
 pho non commendauī, à quo crimine non vn-
 dequaꝫ me vindico. Siquidem vt ingenue fa-
 tear, vix relegi opus, postq̃ illud scripsi: insta-
 bat me quippe typographus. quocirca obtuli
 illi opus, qualecūq̃ erat, ne opportunitatē ex-
 cudendi quam eram nactus, perderem. Lege igitur
 sequētia æquo animo, quæ cōmissos resar-
 ciunt errores, ad reliqua vero errata minoris
 momenti conuiuebis. Vale.

¶ In titulo epistolæ antistitem
 lege antistitem.

In eadē parte reperies curælea
 nus a curælea insigni nauarre
 oppido quod mea quidē sen-
 tentia hoc nomen est adeptus
 ob multas oleas quæ illū circū
 frāt quas greci æleas appellāt.
 In fine epistolæ more gerere le-
 ge morem.

¶ Folio. 2. pagina prima linea
 10. frugissima lege frugifera.

Folio. 2. pagina. 2. linea deci-
 ma tertia lege percitur.

Folio. 2. pagi. 2. linea decima
 octaua lege propensus.

Folio. 4. pagi. prima linea secū

da lege humanam.

Folio. 4. pagina. 2. lin. 6. primo
 lib. lege. 29.

Folio. 5. pagi. 2. lin. 19. lege de
 naturali pte et sic semp q̃ hūc
 auctorē aliter citatū videris.

Folio. 6. pagina. 1. linea quarta
 lege inficiādum.

Folio. 7. pagi. 2. linea. 18. post
 quam adde construxit.

Folio. 8. pagi. pri. linea sexta le-
 ge crysimum.

Folio. 8. pagi. 2. linea quinta
 post Galenus adde in.

Folio. 9. pagi. pri. linea octaua
 lege dissertandum.

Folio. 10. pagi. pri. linea quinta

lege scientiæ.
 Folio. 12. pagina. 2. linea decima quinta lege infrigidat.
 Folio. 15. pagi. 2. linea octaua lege vigesimi quarti.
 Folio. 15. pagi. 2. linea decima octaua lege inguem.
 Folio. 18. pagi. 1. lin. 2. verū ponatur in principio clausulæ.
 Folio. 18. pagi. pri. lin. 10. naturalibus lege nonnaturalibus.
 Folio. 20. pagi. pri. linea secunda lege deciscet.
 Folio. 24. pagi. pri. lin. 18. adde post temperatam &.
 Folio. 30. pagi. 2. linea. 18. lege arterijs non arcteris, vt in hoc opere semper cum. c. hanc dictionem scriptam videbis.
 Folio. 34. pagi. 2. linea vigesima quarta lege amarore.
 Folio. 35. pagi. pri. linea quinta lege non conueniunt.
 Folio. 36. pagi. 2. linea decima nona lege hos humores.
 Folio. 38. pagi. pri. linea decima lege cientibus.
 Folio. 38. pagi. 2. linea prima lege ieiunum.
 Folio. 40. pagi. pri. lin. 15. lege non tantum hunc sanguinem incusaret.
 Folio. 40. pagi. pri. linea. 15. in sanguine lege hunc sanguine.
 Folio. 40. pagi. 2. lin. 21. lege tam acriter.
 Folio. 43. pagi. pri. linea septima lege frigus.
 Folio. 43. pagi. 2. linea. 19. lege eliquantur.

Folio. 44. pagi. 2. linea. 16. lege finum.
 Folio. 44. pagi. 2. linea decima lege aristoteles.
 Folio. 47. pagi. pri. linea. 19. lege galeni.
 Folio. 47. pagi. 2. in. 12. adde testis post locupletissimus.
 Folio. 50. pagi. 2. linea. 17. bene lege certe.
 Folio. 52. pagi. pri. linea. 2. præcipue lege perspicue.
 Folio. 53. pagi. 2. linea. 9. mouetur lege mouet.
 Folio. 55. pagi. 2. lin. 8. adde dic post musculorum.
 Folio. 56. pagi. 2. linea. 15. topiaria lege topiaria.
 Folio. 58. pagi. 2. lin. 23. quod lege quos.
 Folio. 58. pagi. 2. linea. 26. lege cremorem.
 Folio. 59. pagi. pri. linea. 19. lamine lege lancinare.
 Folio. 60. pagi. pri. linea. 16. nullam lege nullum.
 Folio. 60. pagi. 2. linea. 14. quæ lege quos.
 Folio. 61. pagi. pri. linea. 11. in fine lineæ adde & sabanarola
 Folio. 62. pagi. pri. linea. 13. lege hispaniæ.
 Folio. 63. pagi. pri. lin. 21. permittunt lege permittuntur.
 Folio. 64. pagi. 2. lin. 14. explodendum lege explodendus.
 Folio. 65. pagi. 2. lin. 2. affectis lege affectos.
 Folio. 68. pagi. pri. linea. 4. 9 lege quia.

Folio. 68. pagi. pri. lin. 8. lege
accendere.

Folio. 68. pagi. 2. linea septima
lege auferis.

Folio. 69. pagi. pri. linea sexta
lege infomnias.

Folio. 69. pagi. pri. lin. 16. thus le
ge pus.

Folio. 70. pagi. 2. linea. 26. le
ge ascitiam.

Folio. 73. pagi. 2. linea. 26. pos
sit lege possint.

Folio. 75. pagi. pri. linea quinta
aeris lege acris.

Folio. 77. pagi. pri. linea nona
endeuia lege endiuia.

Folio. 81. pagi. 2. lin. 22. auerru
candam lege auerruncare.

Folio. 82. pagina. 2. linea. 24.
lege ad lire sonum.

Fol. 83. pag. 1. lin. 17. & 18. lege
quæ eorū malitiā retundant.

Folio. 84. pagi. pri. lin. 17. disen
tio lege dissenfio.

Folio. 88. pagina pri. linea. 15.
q lege quod.

Folio. 90. pagi. pri. lin. 12. aloes
lege aloem.

Folio. 91. pagi. pri. linea prima
mixisse lege miscuisse.

Folio. 93. pagi. pri. linea. 5. lege
sed q in februm.

Folio. 93. pagi. pri. lin. 10. secun
dum q lege quod.

Folio. 93. pagi. pri. lin. 13. lege
eas augebunt.

Folio. 93. pagi. 2. linea. 11. hip
pocrates lege galenus, & lege
hippocrates cum duplici. p. nā
cū simplici est semper scriptū.

Folio. 94. pagina pri. linea. 19.
deme q.

Folio. 95. pagi. 1. li. 13. lege aloē.

Folio. 95. pagi. 2. linea. 25. cini
lege ani.

Folio. 100. & in alijs partibus
videbis clysteres femerino ge
nere non mireris cum non sit
scrupulus vt clysteris clyste
ris inflectatur.

Folio. 101. pagi. pri. a linea quar
ta vsq; ad lineam nonā est scri
ptura deprauata, non enim vo
luit mesue q mirobolani ad
dant malitiam scamoni.

Folio. 103. pagi. pri. linea. 7. &
24. abundat alui.

Folio. 104. pag. 2. li. 11. que lege
qui, in eadē lin. adde nonnullas

Folio. 105. pagi. pri. lin. 5. fecas
tes lege fecales.

Folio. 105. pagi. pri. linea. 19. le
ge si sunt exhibita.

Folio. 106. pagi. pri. lin. 6. lege
hiere piche.

Folio. 106. pagi. 2. lin. 2. exhibi
ta lege exhibitum.

Folio. 106. pagi. 2. linea. 13. fri
gida lege frigidum.

Folio. 108. pagi. 2. lin. quarta
quæ lege quas.

Folio. 109. pagi. pri. lin. 22. ille
lege illum.

Folio. 111. pagi. pri. lin. decima
nonnunq lege nunq.

Folio. 113. pagina pri. linea. 2.
lege abortire.

Folio. 113. pagi. 2. lin. 14. quan
doq lege quandoquidem.

Folio. 117. pagi. 2. linea. 3. lege

pomeridiano.
 Folio.120.pag.2.linea.22. me-
 dium lege minimum.
 Folio.123.pagina.2.lin.17.lege
 lemnia.
 Folio.124.pagi.pri. linea.13.le-
 ge execraretur.
 Folio.125.pag.2.linea.20. offi-
 ciatur lege afficiatur.
 Folio.127.pagi.pri.linea.21.le-
 ge luculenter.
 Folio.129.pagi.2.linea.9. lege
 protoplausto.
 Folio.137.pagina.2. linea.15.
 accessionis tertianæ lege quo-
 tidianæ.
 Folio.151.pagina pri.linea deci-
 ma lege primus dies criticus
 tertius dies est.
 Folio.156.pagi. pri.lin.11. mar-
 garitis lege gemmis.
 Folio eodem. lin.15. lege sma-
 ragdis.
 Folio eodem reperies me dete-
 stari sulphurea balnea pro ner-
 uorum resolutionis curatione
 nervos enim ea molire iuxta
 paulum & aetium dixi verum
 si hæc non tibi placent nec mi-
 rabor nec offendar iam enim
 scio q̃ dicta aetij aliter pos-
 sunt intelligi quippe possu-
 mus intelligere nervos ex mor-
 bo induratos molire sulphuru
 lenta balnea cum hoc tamen

extat vt nimis moles vacuatis
 qui illos moliebant humori-
 bus indurent.
 Folio.157.pagi.2. lin. septima
 minus lege multum.
 Folio.162. pagina prima tum
 lege tamen.
 Folio.162. pagi.pri. linea. 23.
 lege abundat iuro.
 Folio.165. pagina prima linea
 secunda lege fœde lapsus, in
 eodem folio lege de asthma
 non de asthma.
 Folio.169. linea secunda extracto
 lege extractio.
 Folio.170. linea secunda lege
 coherere.
 Folio.176.pagi.2. linea.20. le-
 ge differtarent.
 Folio.177. pagina pri. linea.2.
 lege phlemon.
 Folio.179.pagi. pri. linea.2. in
 corde lege hepate.
 Folio.182. pagina prima. linea.
 19. ilium lege ileos.
 Folio.182.pagi.pri. linea.17.&
 19. lege ilia.
 Folio.182. pagina pri. linea.18.
 lege hipogastrium.
 Folio.188.pagi. pri. lin.8. lege
 medicamentorum localium.
 Folio.193.pagi.pri.lin.17.trans-
 ferri lege transferendi.
 Folio.193.pagi. pri. lin.22.nos
 lege nobis.